

LUND UNIVERSITY

Ny situation - ny organisation

Gatutidningen Situation Sthlm 1995-2000

Magnusson, Jan

2002

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Magnusson, J. (2002). *Ny situation - ny organisation: Gatutidningen Situation Sthlm 1995-2000*. School of Social Work, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

NY SITUATION – NY ORGANISATION

NY SITUATION – NY ORGANISATION

JAN MAGNUSSON

NY SITUATION – NY ORGANISATION
GATUTIDNINGEN *SITUATION STHLM* 1995-2000

LUND DISSERTATIONS IN SOCIAL WORK 9

JAN MAGNUSSON

NY SITUATION – NY ORGANISATION
GATUTIDNINGEN *SITUATION STHLM* 1995-2000

LUND DISSERTATIONS IN SOCIAL WORK 9

© Jan Magnusson
Omslag: Eva Broms
Tryck: Kfs, Lund 2002
Förlag: Socialhögskolan, Lunds universitet
Box 23, 221 00 Lund
Tel: 046-222 00 00 vxl
Fax: 046-222 9412
ISSN 1650-3872
ISBN 91-89604-11-3

© Jan Magnusson
Omslag: Eva Broms
Tryck: Kfs, Lund 2002
Förlag: Socialhögskolan, Lunds universitet
Box 23, 221 00 Lund
Tel: 046-222 00 00 vxl
Fax: 046-222 9412
ISSN 1650-3872
ISBN 91-89604-11-3

INNEHÅLL

1. INLEDNING 1
2. FÖRÄNDRAT SAMHÄLLE, NY ORGANISATION 7
 - Förändringar i välfärdssamhället 9
3. GATUTIDNINGAR OCH SJÄLVHJÄLPSIDEOLOGI 15
 - Två gatutidningsmodeller 15
 - Internationell organisering 17
 - The Big Issue* 19
 - Situation Sthlm* 21
 - Gatutidningsideologin 23
 - Filantropin och hjälp-till-självhjälpsprincipen* 24
 - Empowerment* 28
 - Diskussion* 29
4. DEN NYA HEMLÖSHETEN 33
 - Medialiseringen av hemlösheten 36
 - Hemlöshet och hemlöshetsrelaterade frågor i Stockholm under 1990-talet 38
 - Sammanfattning 43
5. METOD OCH GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER 45
 - Viktiga val 46
 - Förberedelser och tillträde 47
 - Datainsamlingsmetoder 48
 - Observationer* 48
 - Intervjuer* 49
 - Mindre påträngande metoder* 51
 - Kausalitet och förklaring 52
 - Datainsamling i upprepade rundor 53
 - Analys 54
 - Social förändringsdynamik 55
6. NY ORGANISATION SÖKER SIN PLATS 59
 - Resursberoende 60
 - Organisationsfält och institutionell isomorfi 62
 - Korporativa organisationsfält 64
 - Relationella och autonoma resurser 68

INNEHÅLL

1. INLEDNING 1
2. FÖRÄNDRAT SAMHÄLLE, NY ORGANISATION 7
 - Förändringar i välfärdssamhället 9
3. GATUTIDNINGAR OCH SJÄLVHJÄLPSIDEOLOGI 15
 - Två gatutidningsmodeller 15
 - Internationell organisering 17
 - The Big Issue* 19
 - Situation Sthlm* 21
 - Gatutidningsideologin 23
 - Filantropin och hjälp-till-självhjälpsprincipen* 24
 - Empowerment* 28
 - Diskussion* 29
4. DEN NYA HEMLÖSHETEN 33
 - Medialiseringen av hemlösheten 36
 - Hemlöshet och hemlöshetsrelaterade frågor i Stockholm under 1990-talet 38
 - Sammanfattning 43
5. METOD OCH GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER 45
 - Viktiga val 46
 - Förberedelser och tillträde 47
 - Datainsamlingsmetoder 48
 - Observationer* 48
 - Intervjuer* 49
 - Mindre påträngande metoder* 51
 - Kausalitet och förklaring 52
 - Datainsamling i upprepade rundor 53
 - Analys 54
 - Social förändringsdynamik 55
6. NY ORGANISATION SÖKER SIN PLATS 59
 - Resursberoende 60
 - Organisationsfält och institutionell isomorfi 62
 - Korporativa organisationsfält 64
 - Relationella och autonoma resurser 68

Emuleringen av gamla organisationsformer och metaforer för nystartade organisationers anpassningsformer	71
<i>Emuleringsmekanismen</i>	73
<i>Nystartade organisationers anpassningsformer</i>	75
7. TIDNINGENS UTFORMNING OCH INNEHÅLL	79
Data och metod	80
Tidningens upplaga och utformning	82
Innehåll	83
<i>Stockholm storstaden</i>	84
<i>Den lilla människans vanmakt</i>	85
<i>Utanförskap och motstånd</i>	86
<i>Kritik mot myndigheter och "systemet"</i>	87
<i>Absurdismen</i>	89
Bra och dåligt i hemlöshetsfrågan	90
Tidningens profil	93
Bilderna av hemlöshet	94
Sammanfattning	101
8. DET SOCIALA ARBETET	105
En intensiv förmiddag på <i>Situation Sthlm</i>	105
En tillbakablick	107
Distribution och försäljning	110
De sociala projektens ideologi och praktik	111
Opinionsbildningen i tidningen	112
Sex påståenden om <i>Situation Sthlms</i> sociala arbete	113
1. <i>Det sociala arbetet var ad-hoc-betonat och styrdes av försäljarnas behov för stunden</i>	114
2. <i>Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna</i>	116
3. <i>Det sociala arbetet handlade ofta om att företräda försäljarna i deras kontakter med myndigheter och andra motparter</i>	119
4. <i>Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare stod i centrum för maktspelet</i>	127
5. <i>Sättet att utföra socialt arbete var knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller</i>	132
6. <i>Medarbetarna hade inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till försäljares drogmissbruk</i>	139
Sammanfattning	141
9. DYNAMIK OCH NYA FORMER	143
Glupskheten: kantig och motstridig	143

Emuleringen av gamla organisationsformer och metaforer för nystartade organisationers anpassningsformer	71
<i>Emuleringsmekanismen</i>	73
<i>Nystartade organisationers anpassningsformer</i>	75
7. TIDNINGENS UTFORMNING OCH INNEHÅLL	79
Data och metod	80
Tidningens upplaga och utformning	82
Innehåll	83
<i>Stockholm storstaden</i>	84
<i>Den lilla människans vanmakt</i>	85
<i>Utanförskap och motstånd</i>	86
<i>Kritik mot myndigheter och "systemet"</i>	87
<i>Absurdismen</i>	89
Bra och dåligt i hemlöshetsfrågan	90
Tidningens profil	93
Bilderna av hemlöshet	94
Sammanfattning	101
8. DET SOCIALA ARBETET	105
En intensiv förmiddag på <i>Situation Sthlm</i>	105
En tillbakablick	107
Distribution och försäljning	110
De sociala projektens ideologi och praktik	111
Opinionsbildningen i tidningen	112
Sex påståenden om <i>Situation Sthlms</i> sociala arbete	113
1. <i>Det sociala arbetet var ad-hoc-betonat och styrdes av försäljarnas behov för stunden</i>	114
2. <i>Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna</i>	116
3. <i>Det sociala arbetet handlade ofta om att företräda försäljarna i deras kontakter med myndigheter och andra motparter</i>	119
4. <i>Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare stod i centrum för maktspelet</i>	127
5. <i>Sättet att utföra socialt arbete var knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller</i>	132
6. <i>Medarbetarna hade inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till försäljares drogmissbruk</i>	139
Sammanfattning	141
9. DYNAMIK OCH NYA FORMER	143
Glupskheten: kantig och motstridig	143

Monstrositeten: passar inte in	144
Bläckfiskigheten: lösa delar och motstridiga viljor	147
Godtrogenheten: öppen och välvilligt inställd	149
Hycklandet: yttre retorik och inre verksamheter	150
Resursmobilisering och isomorfi	152
<i>Listan över samarbetspartners</i>	152
<i>Öppna nätverk och vägen till de stora bidragen</i>	158
<i>Organisationsfältets ordning och vägen till lokala bidrag</i>	164
Sammanfattning	168

10. NY ELLER GAMMAL?	171
Förändringens uttryck i praktiken	173
<i>Tidningen</i>	174
<i>Det sociala arbetet</i>	175
<i>Organisationsutvecklingen</i>	176
Åter till analysen av social förändring	178

APPENDIX: FÖRTECKNING ÖVER FÄLTARBETEN, INTERVJUER, OBSERVATIONER ETC.	181
--	-----

REFERENSER & KÄLLOR	185
---------------------	-----

SUMMARY	193
---------	-----

Monstrositeten: passar inte in	144
Bläckfiskigheten: lösa delar och motstridiga viljor	147
Godtrogenheten: öppen och välvilligt inställd	149
Hycklandet: yttre retorik och inre verksamheter	150
Resursmobilisering och isomorfi	152
<i>Listan över samarbetspartners</i>	152
<i>Öppna nätverk och vägen till de stora bidragen</i>	158
<i>Organisationsfältets ordning och vägen till lokala bidrag</i>	164
Sammanfattning	168

10. NY ELLER GAMMAL?	171
Förändringens uttryck i praktiken	173
<i>Tidningen</i>	174
<i>Det sociala arbetet</i>	175
<i>Organisationsutvecklingen</i>	176
Åter till analysen av social förändring	178

APPENDIX: FÖRTECKNING ÖVER FÄLTARBETEN, INTERVJUER, OBSERVATIONER ETC.	181
--	-----

REFERENSER & KÄLLOR	185
---------------------	-----

SUMMARY	193
---------	-----

1. INLEDNING

1980- och 90-talen var decennier då vissa gamla sociala problem började återkomma i det svenska välfärdssamhället samtidigt som ansvaret för den sociala välfärden delvis försköts från det offentliga till frivilliga organisationer och familjen. Den nya situationen hade vissa likheter med tiden före den moderna välfärdsstaten, när många välfärdstjänster tillhandahölls av filantropiska organisationer. Detta bekräftas inte minst av den renässans för gamla välgörenhetsorganisationer som vi noterat sedan 1980-talet. Men även nya organisationer verkade finna en grogrund i dessa förändringar.

Ett av de problem som ansågs ha försvunnit i det svenska samhället, men som nu fick ny uppmärksamhet var hemlöshet. Efter att under 10–15 år legat på en förhållandevis låg nivå steg nu antalet hemlösa till samma nivå som under 60-talet. Flera gamla organisationer, som till exempel *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen*, fick snabbt tillbaka sin stora betydelse för dem som behövde samhällets insatser. Men det bildades också nya organisationer som gjorde anspråk på att vara med och spela en roll.

År 1995 startades en så kallad *gatutidning* i Stockholm. Inspirerad av den framgångsrika engelska gatutidningen *The Big Issue* i London skulle den säljas på gatan av hemlösa. Om tidningen gick med vinst eller lyckades få några bidrag skulle detta gå till sociala projekt med de försäljare som ville bort från hemlöshetslivet. Grundarna bestämde sig för att kalla den för *Situation Sthlm*. *Sthlm* skulle alltid uttalas som "Stockholm" men skrivas som en förkortning. Denna egenhet gav tidningen en bra logotyp samtidigt som den gav ett gatsmart intryck. Att bedriva socialt arbete med hemlösa genom en gatutidning var vid denna tidpunkt någonting nytt och oprövat i Sverige men inte någon ny idé. Med början från slutet av 1980-talet hade flera hundra gatutidningar startats (och en del lagts ner) i länder med en liknande samhällsutveckling. *Situation Sthlm* kan därför sägas tillhöra denna gatutidningsrörelse.

Den här avhandlingen handlar om *Situation Sthlms* utveckling från starten 1995 fram till 2000. Men det primära syftet är inte att berätta om hemlöshetsproblemets återkomst eller om ett mediafenomen. Mitt intresse av *Situation Sthlm* är istället att organisationen är ett exempel på hur samhällsförändringar får nya organisationer att framträda och ta plats i samhällets olika organisationsfält, och på hur de dynamiska processer som omger detta skeende kan se ut. Dels gäller det samspelet mellan en ny organisation och

1. INLEDNING

1980- och 90-talen var decennier då vissa gamla sociala problem började återkomma i det svenska välfärdssamhället samtidigt som ansvaret för den sociala välfärden delvis försköts från det offentliga till frivilliga organisationer och familjen. Den nya situationen hade vissa likheter med tiden före den moderna välfärdsstaten, när många välfärdstjänster tillhandahölls av filantropiska organisationer. Detta bekräftas inte minst av den renässans för gamla välgörenhetsorganisationer som vi noterat sedan 1980-talet. Men även nya organisationer verkade finna en grogrund i dessa förändringar.

Ett av de problem som ansågs ha försvunnit i det svenska samhället, men som nu fick ny uppmärksamhet var hemlöshet. Efter att under 10–15 år legat på en förhållandevis låg nivå steg nu antalet hemlösa till samma nivå som under 60-talet. Flera gamla organisationer, som till exempel *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen*, fick snabbt tillbaka sin stora betydelse för dem som behövde samhällets insatser. Men det bildades också nya organisationer som gjorde anspråk på att vara med och spela en roll.

År 1995 startades en så kallad *gatutidning* i Stockholm. Inspirerad av den framgångsrika engelska gatutidningen *The Big Issue* i London skulle den säljas på gatan av hemlösa. Om tidningen gick med vinst eller lyckades få några bidrag skulle detta gå till sociala projekt med de försäljare som ville bort från hemlöshetslivet. Grundarna bestämde sig för att kalla den för *Situation Sthlm*. *Sthlm* skulle alltid uttalas som "Stockholm" men skrivas som en förkortning. Denna egenhet gav tidningen en bra logotyp samtidigt som den gav ett gatsmart intryck. Att bedriva socialt arbete med hemlösa genom en gatutidning var vid denna tidpunkt någonting nytt och oprövat i Sverige men inte någon ny idé. Med början från slutet av 1980-talet hade flera hundra gatutidningar startats (och en del lagts ner) i länder med en liknande samhällsutveckling. *Situation Sthlm* kan därför sägas tillhöra denna gatutidningsrörelse.

Den här avhandlingen handlar om *Situation Sthlms* utveckling från starten 1995 fram till 2000. Men det primära syftet är inte att berätta om hemlöshetsproblemets återkomst eller om ett mediafenomen. Mitt intresse av *Situation Sthlm* är istället att organisationen är ett exempel på hur samhällsförändringar får nya organisationer att framträda och ta plats i samhällets olika organisationsfält, och på hur de dynamiska processer som omger detta skeende kan se ut. Dels gäller det samspelet mellan en ny organisation och

dess omgivning, dels gäller det hur organisationen anpassar sig till de förutsättningar organisationsfältet ger. Som läsaren snart kommer att märka, utgår jag från att organisationer är resursberoende. För att mobilisera de resurser de behöver för att överleva *härmar* de sådant i omgivningen som de tror de kan få nytta av. Konsekvensen av detta är att vissa sociala mönster reproduceras i nya organisationer. Det gäller bland annat de maktförhållanden, sociala kategorier och ideologier som finns i omgivningen. Det är därför, som jag skall försöka visa här, troligt att nya organisationer efter en tid böjar likna gamla organisationer.

Även om hypoteserna kan sägas göra anspråk på att vara teoretiskt giltiga för de flesta nya organisationer kommer intresset i denna undersökning att riktas mot ett speciellt sammanhang: nya svenska organisationers inträde i fält som utmärks av korporativa relationer mellan myndigheter och frivilliga organisationer som sysslar med socialt arbete.

Jag blev intresserad av de korporativa organisationsfälten när jag arbetade med min licentiatavhandling (Magnusson 1997, 1998). Då handlade det om den statliga myndigheten Folkhälsoinstitutets samarbete med *Noaks ark*, RFSU och RFSL om hivförebyggande insatser och hur den korporativa strukturen satte sin prägel på det. Den gången var jag emellertid missnöjd med den begreppsapparaten, som inte tycktes ge utrymme för en diskussion om förändring, och ville därför försöka finna några mer dynamiska analytiska begrepp. Här tycker jag mig ha kommit en bit på vägen.

Det som framförallt utmärker korporativa fält är myndighetens dominans och kontroll över en stor del av fältets resurser, och den politiska välfärdsallians som finns mellan staten och organisationerna. Alliansen innebär att de senare faktiskt utför vissa myndighetsuppgifter. Det korporativa fältet är med andra ord ett sätt för stat och kommun att föra politik. Det ger möjligheter för myndigheterna att få tillgång till organisationernas expertis, att bereda sig tillträde till målgrupper, och till att kanalisera offentliga resurser på ett begripligt och tydligt sätt. Från myndigheternas synvinkel ökar det helt enkelt precisionen i politiken. De organisationer som myndigheterna väljer att samarbeta med får, å sin sida, tillgång till offentliga bidragssystem, en viss rätt att tala i egen sak och därmed en privilegierad ställning jämfört med andra organisationer som står utanför. Tillsammans kan myndigheten och de utvalda organisationerna sägas bilda en slags elit som kontrollerar vissa politiska domäner. Som kommer att framgå av avhandlingen tenderar de också att hävda sin äganderätt till dessa domäner genom att

dess omgivning, dels gäller det hur organisationen anpassar sig till de förutsättningar organisationsfältet ger. Som läsaren snart kommer att märka, utgår jag från att organisationer är resursberoende. För att mobilisera de resurser de behöver för att överleva *härmar* de sådant i omgivningen som de tror de kan få nytta av. Konsekvensen av detta är att vissa sociala mönster reproduceras i nya organisationer. Det gäller bland annat de maktförhållanden, sociala kategorier och ideologier som finns i omgivningen. Det är därför, som jag skall försöka visa här, troligt att nya organisationer efter en tid böjar likna gamla organisationer.

Även om hypoteserna kan sägas göra anspråk på att vara teoretiskt giltiga för de flesta nya organisationer kommer intresset i denna undersökning att riktas mot ett speciellt sammanhang: nya svenska organisationers inträde i fält som utmärks av korporativa relationer mellan myndigheter och frivilliga organisationer som sysslar med socialt arbete.

Jag blev intresserad av de korporativa organisationsfälten när jag arbetade med min licentiatavhandling (Magnusson 1997, 1998). Då handlade det om den statliga myndigheten Folkhälsoinstitutets samarbete med *Noaks ark*, RFSU och RFSL om hivförebyggande insatser och hur den korporativa strukturen satte sin prägel på det. Den gången var jag emellertid missnöjd med den begreppsapparaten, som inte tycktes ge utrymme för en diskussion om förändring, och ville därför försöka finna några mer dynamiska analytiska begrepp. Här tycker jag mig ha kommit en bit på vägen.

Det som framförallt utmärker korporativa fält är myndighetens dominans och kontroll över en stor del av fältets resurser, och den politiska välfärdsallians som finns mellan staten och organisationerna. Alliansen innebär att de senare faktiskt utför vissa myndighetsuppgifter. Det korporativa fältet är med andra ord ett sätt för stat och kommun att föra politik. Det ger möjligheter för myndigheterna att få tillgång till organisationernas expertis, att bereda sig tillträde till målgrupper, och till att kanalisera offentliga resurser på ett begripligt och tydligt sätt. Från myndigheternas synvinkel ökar det helt enkelt precisionen i politiken. De organisationer som myndigheterna väljer att samarbeta med får, å sin sida, tillgång till offentliga bidragssystem, en viss rätt att tala i egen sak och därmed en privilegierad ställning jämfört med andra organisationer som står utanför. Tillsammans kan myndigheten och de utvalda organisationerna sägas bilda en slags elit som kontrollerar vissa politiska domäner. Som kommer att framgå av avhandlingen tenderar de också att hävda sin äganderätt till dessa domäner genom att

åtminstone inledningsvis försöka stänga dem för nya organisationer.

Mot bakgrund av de ovan beskrivna sammanhangen kan avhandlingen ses som en fallstudie av hur *Situation Sthlm* först försökte skaffa de resurser organisationen behövde för att kunna vara en gatutidning genom att härma *The Big Issue*, och hur den sedan genom sitt korporativa anspråk på att vara med och dela på offentliga resurser alltmer kom att härma det lokala hemlöshetsfältets organisationer.

Ämnet är genomsyrat av socialpolitisk debatt och beroende av en samling teoretiska premisser som är hämtade från organisationsteori och från politisk sociologi. Dessa speciella förutsättningar kommer att beskrivas närmare dels i problemformuleringen i kapitel 1, dels i kapitel 6. För tillfället kan det kanske vara nog att konstatera att avhandlingens syfte är att undersöka den nya organisationen *Situation Sthlms* framträdande och resursmobilisering, och på vilket sätt organisationens resursberoende, det lokala hemlöshetspolitiska fältets korporativa struktur och härmandet som social mekanism påverkade denna process.

Som undersökningsobjekt kan *Situation Sthlm* sägas ha två empiriska uttryck, dels själva tidningen och dess innehåll, dels det sociala arbetet som utförs med de hemlösa försäljarna. Ytterligare ett uttryck är omgivningens bilder och uppfattningar om organisationen.

Som kommer att framgå nedan fanns det redan när organisationen startade vissa förväntningar på hur den skulle se ut och vad den skulle innehålla för att vara en gatutidning. Innan jag går vidare vill jag kort beskriva vilka de var.

Redan 1995 fanns det en tydlig uppdelning av den världsspännande gatutidningsrörelsen i två läger. Den ena sidan, i huvudsak representerad av amerikanska gatutidningar, menade att både tidningens innehåll och organisationens arbete borde företräda hemlösa i samhällsdebatten. En del av personalen var oftast före detta hemlösa och försäljarna deltog ofta i organisationens beslutsfattande. Den andra sidan ansåg att det viktigaste var att dra in pengar till sociala projekt med försäljarna och att detta bäst gagnades av en affärsdrivande inriktning och ett innehåll med ett allmänt läsvärde. Detta lägers tidningar drevs av en professionell stab och försäljarnas deltagande i organisationens beslutsfattande var marginellt. Inriktningen dominerade bland de tidningar som tagit *The Big Issue* som förebild och var följaktligen också den inriktning som *Situation Sthlm* ursprungligen tänkte sig att ha.

åtminstone inledningsvis försöka stänga dem för nya organisationer.

Mot bakgrund av de ovan beskrivna sammanhangen kan avhandlingen ses som en fallstudie av hur *Situation Sthlm* först försökte skaffa de resurser organisationen behövde för att kunna vara en gatutidning genom att härma *The Big Issue*, och hur den sedan genom sitt korporativa anspråk på att vara med och dela på offentliga resurser alltmer kom att härma det lokala hemlöshetsfältets organisationer.

Ämnet är genomsyrat av socialpolitisk debatt och beroende av en samling teoretiska premisser som är hämtade från organisationsteori och från politisk sociologi. Dessa speciella förutsättningar kommer att beskrivas närmare dels i problemformuleringen i kapitel 1, dels i kapitel 6. För tillfället kan det kanske vara nog att konstatera att avhandlingens syfte är att undersöka den nya organisationen *Situation Sthlms* framträdande och resursmobilisering, och på vilket sätt organisationens resursberoende, det lokala hemlöshetspolitiska fältets korporativa struktur och härmandet som social mekanism påverkade denna process.

Som undersökningsobjekt kan *Situation Sthlm* sägas ha två empiriska uttryck, dels själva tidningen och dess innehåll, dels det sociala arbetet som utförs med de hemlösa försäljarna. Ytterligare ett uttryck är omgivningens bilder och uppfattningar om organisationen.

Som kommer att framgå nedan fanns det redan när organisationen startade vissa förväntningar på hur den skulle se ut och vad den skulle innehålla för att vara en gatutidning. Innan jag går vidare vill jag kort beskriva vilka de var.

Redan 1995 fanns det en tydlig uppdelning av den världsspännande gatutidningsrörelsen i två läger. Den ena sidan, i huvudsak representerad av amerikanska gatutidningar, menade att både tidningens innehåll och organisationens arbete borde företräda hemlösa i samhällsdebatten. En del av personalen var oftast före detta hemlösa och försäljarna deltog ofta i organisationens beslutsfattande. Den andra sidan ansåg att det viktigaste var att dra in pengar till sociala projekt med försäljarna och att detta bäst gagnades av en affärsdrivande inriktning och ett innehåll med ett allmänt läsvärde. Detta lägers tidningar drevs av en professionell stab och försäljarnas deltagande i organisationens beslutsfattande var marginellt. Inriktningen dominerade bland de tidningar som tagit *The Big Issue* som förebild och var följaktligen också den inriktning som *Situation Sthlm* ursprungligen tänkte sig att ha.

Gatutidningsrörelsen, dess förebilder och organisationstyper beskrivs närmare i kapitel 3.

Oavsett vilket av dessa båda läger en viss gatutidning tillhörde verkade det finnas en gemensam ideologi i det sociala arbetet som baserade sig på en så kallad *hjälp-till-självhjälpsprincip*. Genom att sälja tidningen skulle hemlösa kunna försörja sig och därmed få bättre förutsättningar för att kunna hjälpa sig själva. I de allra flesta fall var de sociala projekt som erbjöds försäljarna inriktade på arbetsträning som en väg mot ett inträde på den öppna arbetsmarknaden. Ideologin i gatutidningarnas sociala arbete beskrivs närmare i kapitel 3. Som kommer att framgå nedan var detta också de idéer som fördes fram av *Situation Sthlm* och som var tänkta att styra de arbetsprojekt som organisationen senare startade.

Avhandlingen försöker besvara tre frågeställningar som alla anknyter till härmandet av organisationsformer som social mekanism. De två första är konkreta och sätter *Situation Sthlm* i relation till gatutidningsorganisationen som organisationstyp medan den tredje sätter härmandet mer i relation till de villkor som resursberoendet och det lokala organisationsfältets korporativa struktur innebär för den nya organisationen.

1. Vad innehåller tidningen *Situation Sthlm*, i vilken utsträckning speglar innehållet en affärsdrivande inriktning och i vilken utsträckning speglar det en företrädande inriktning?
2. Vilka idéer och vilken praxis finns i det sociala arbete som organisationen utför och hur överensstämmer det med hjälp-till-självhjälpsprincipen i gatutidningarnas ideologi?
3. Hur har organisationen *Situation Sthlm* mobiliserat sina resurser och hur kan man förstå denna process med hjälp med utgångspunkt i den kontext och de teorier som skisserats ovan?

I kapitel 2, 3, 4 och 6 kommer jag att redogöra närmare för de socialpolitiska och teoretiska sammanhang som skisserats ovan. I kapitel 5 beskrivs undersökningens metod och grundläggande utgångspunkter. De första två frågeställningarna undersöks i kapitel 7 resp. kapitel 8 medan den tredje frågeställningen undersöks i kapitel 9. I kapitel 10 görs en sammanfattande analys.

Undersökningen av *Situation Sthlm* ingår som en del i ett forskningsprogram kallat *De nya organisationerna. Fria organisationer i en förändrad välfärdsstat* som bedrivs på Socialhögskolan, Lund och stöds av Riksbankens jubileumsfond (Dnr 1998-0302:01). Programmet bygger på fyra fallstudier inriktade på nya organisatio-

Gatutidningsrörelsen, dess förebilder och organisationstyper beskrivs närmare i kapitel 3.

Oavsett vilket av dessa båda läger en viss gatutidning tillhörde verkade det finnas en gemensam ideologi i det sociala arbetet som baserade sig på en så kallad *hjälp-till-självhjälpsprincip*. Genom att sälja tidningen skulle hemlösa kunna försörja sig och därmed få bättre förutsättningar för att kunna hjälpa sig själva. I de allra flesta fall var de sociala projekt som erbjöds försäljarna inriktade på arbetsträning som en väg mot ett inträde på den öppna arbetsmarknaden. Ideologin i gatutidningarnas sociala arbete beskrivs närmare i kapitel 3. Som kommer att framgå nedan var detta också de idéer som fördes fram av *Situation Sthlm* och som var tänkta att styra de arbetsprojekt som organisationen senare startade.

Avhandlingen försöker besvara tre frågeställningar som alla anknyter till härmandet av organisationsformer som social mekanism. De två första är konkreta och sätter *Situation Sthlm* i relation till gatutidningsorganisationen som organisationstyp medan den tredje sätter härmandet mer i relation till de villkor som resursberoendet och det lokala organisationsfältets korporativa struktur innebär för den nya organisationen.

1. Vad innehåller tidningen *Situation Sthlm*, i vilken utsträckning speglar innehållet en affärsdrivande inriktning och i vilken utsträckning speglar det en företrädande inriktning?
2. Vilka idéer och vilken praxis finns i det sociala arbete som organisationen utför och hur överensstämmer det med hjälp-till-självhjälpsprincipen i gatutidningarnas ideologi?
3. Hur har organisationen *Situation Sthlm* mobiliserat sina resurser och hur kan man förstå denna process med hjälp med utgångspunkt i den kontext och de teorier som skisserats ovan?

I kapitel 2, 3, 4 och 6 kommer jag att redogöra närmare för de socialpolitiska och teoretiska sammanhang som skisserats ovan. I kapitel 5 beskrivs undersökningens metod och grundläggande utgångspunkter. De första två frågeställningarna undersöks i kapitel 7 resp. kapitel 8 medan den tredje frågeställningen undersöks i kapitel 9. I kapitel 10 görs en sammanfattande analys.

Undersökningen av *Situation Sthlm* ingår som en del i ett forskningsprogram kallat *De nya organisationerna. Fria organisationer i en förändrad välfärdsstat* som bedrivs på Socialhögskolan, Lund och stöds av Riksbankens jubileumsfond (Dnr 1998-0302:01). Programmet bygger på fyra fallstudier inriktade på nya organisatio-

ner som tagit plats i de svenska organisationsfälten. Förutom gatutidningen har tre organisationer har valts ut för närmare studier: Ungdomsorganisationen *Fryshuset* i Stockholm, så kallade anhängorganisationer som bygger på självhjälpsidéer och den så kallade klubbhusrörelsen som är en transnationell rörelse för rehabilitering av psykiskt funktionshindrade, och som också bygger på självhjälpsidéer. Mitt delprojekt har bedrivits inom ramen för en doktorandtjänst som finansierats av Samhällsvetenskapliga fakulteten, Lunds universitet. Jag har också fått ett mindre stöd av Crafoordska stiftelsen (bidrag nr. 2000-0539).

Jag vill till sist tacka min handledare Sune Sunesson, professor på Socialhögskolan, Lund, Anna Meeuwisse och Hans Swärd (forskarassistent resp. professor på samma institution) för era insatser i mitt avhandlingsarbete. Tack också till Lars-Erik Olsson från Sköndalsinstitutet och betygsnämndens medlemmar för era värdefulla synpunkter under avhandlingens slutseminariebehandling. Ett speciellt tack till *Situation Sthlms* medarbetare och försäljare och *The International Network of Street Newspapers* för er samarbetsvilja och öppenhet, och till Rosman Jahja för korrekturläsningen.

ner som tagit plats i de svenska organisationsfälten. Förutom gatutidningen har tre organisationer har valts ut för närmare studier: Ungdomsorganisationen *Fryshuset* i Stockholm, så kallade anhängorganisationer som bygger på självhjälpsidéer och den så kallade klubbhusrörelsen som är en transnationell rörelse för rehabilitering av psykiskt funktionshindrade, och som också bygger på självhjälpsidéer. Mitt delprojekt har bedrivits inom ramen för en doktorandtjänst som finansierats av Samhällsvetenskapliga fakulteten, Lunds universitet. Jag har också fått ett mindre stöd av Crafoordska stiftelsen (bidrag nr. 2000-0539).

Jag vill till sist tacka min handledare Sune Sunesson, professor på Socialhögskolan, Lund, Anna Meeuwisse och Hans Swärd (forskarassistent resp. professor på samma institution) för era insatser i mitt avhandlingsarbete. Tack också till Lars-Erik Olsson från Sköndalsinstitutet och betygsnämndens medlemmar för era värdefulla synpunkter under avhandlingens slutseminariebehandling. Ett speciellt tack till *Situation Sthlms* medarbetare och försäljare och *The International Network of Street Newspapers* för er samarbetsvilja och öppenhet, och till Rosman Jahja för korrekturläsningen.

2. FÖRÄNDRAT SAMHÄLLE, NY ORGANISATION

Under 1990-talet startades ett par hundra gatutidningar i världen, framförallt i Europa och Nordamerika. Ett gemensamt drag för dessa tidningar var att de såldes på gatan av hemlösa försäljare. Genom att på detta sätt ge försäljarna möjlighet att försörja sig ville gatutidningarnas grundare hjälpa dem att återfinna ett förlorat självförtroende och göra något åt sin sociala situation. Det var alltså en organisation vars två sidor både kompletterade och motsade varandra. Å ena sidan satte de igång en kommersiell tidningsproduktion och distribution med syfte att tjäna pengar, å andra sidan påbörjades ett socialt arbete med de hemlösa försäljarna vilket finansierades av försäljningens överskott. De nya gatutidningarna och försäljarnas närvaro i gatubilden medförde också att problemen kring hemlösheten blev synligare och mer uppmärksammade än tidigare (jfr Green 1998). Den första gatutidningen i Sverige var *Situation Sthlm* som startades i Stockholm 1995. Redan från början fick tidningen stor uppmärksamhet och etablerades ganska snabbt som en viktig samhällsaktör. År 2001 startades ytterligare två gatutidningar, *Faktum* i Göteborg och *Aluma* i Malmö.

De svenska gatutidningarna kan alltså ses som en del av det större gatutidningsfenomenet. Vad var det som låg bakom gatutidningens framträdande och spridning under denna period?

I en känd uppsats pekar den amerikanska sociologen Arthur Stinchcombe (1986) på sambandet mellan nya typer av organisationer och samhällets sociala struktur. Uppsatsens viktigaste hypotes är att organisationens struktur kan ses som ett avtryck av den omgivande sociala strukturen vid dess grundande. Organisationens struktur tenderar sedan att vara ganska stabil över tid.

En annan av Stinchcombes hypoteser är att förnyelsen av organisationsformer vid en viss historisk tidpunkt är beroende av de sociala förutsättningar och de resurser som finns tillgängliga under just denna historiska period. Det innebär att organisationer bildas vid en viss tidpunkt därför att vissa strukturella förhållanden i samhället gör det möjligt för dem att bedriva en viss verksamhet. Samtidigt innebär nystartade organisationers anpassning till den rådande resursstrukturen att de får en viss likformighet som särskiljer dem från organisationer som startats under andra förhållanden. Under en strukturellt gynnsam period framträder massor av nya organisationer av en viss typ. När förutsättningarna börjar förändras minskar tillväxten kraftigt och andra nya typer av organisationer väller fram.

2. FÖRÄNDRAT SAMHÄLLE, NY ORGANISATION

Under 1990-talet startades ett par hundra gatutidningar i världen, framförallt i Europa och Nordamerika. Ett gemensamt drag för dessa tidningar var att de såldes på gatan av hemlösa försäljare. Genom att på detta sätt ge försäljarna möjlighet att försörja sig ville gatutidningarnas grundare hjälpa dem att återfinna ett förlorat självförtroende och göra något åt sin sociala situation. Det var alltså en organisation vars två sidor både kompletterade och motsade varandra. Å ena sidan satte de igång en kommersiell tidningsproduktion och distribution med syfte att tjäna pengar, å andra sidan påbörjades ett socialt arbete med de hemlösa försäljarna vilket finansierades av försäljningens överskott. De nya gatutidningarna och försäljarnas närvaro i gatubilden medförde också att problemen kring hemlösheten blev synligare och mer uppmärksammade än tidigare (jfr Green 1998). Den första gatutidningen i Sverige var *Situation Sthlm* som startades i Stockholm 1995. Redan från början fick tidningen stor uppmärksamhet och etablerades ganska snabbt som en viktig samhällsaktör. År 2001 startades ytterligare två gatutidningar, *Faktum* i Göteborg och *Aluma* i Malmö.

De svenska gatutidningarna kan alltså ses som en del av det större gatutidningsfenomenet. Vad var det som låg bakom gatutidningens framträdande och spridning under denna period?

I en känd uppsats pekar den amerikanska sociologen Arthur Stinchcombe (1986) på sambandet mellan nya typer av organisationer och samhällets sociala struktur. Uppsatsens viktigaste hypotes är att organisationens struktur kan ses som ett avtryck av den omgivande sociala strukturen vid dess grundande. Organisationens struktur tenderar sedan att vara ganska stabil över tid.

En annan av Stinchcombes hypoteser är att förnyelsen av organisationsformer vid en viss historisk tidpunkt är beroende av de sociala förutsättningar och de resurser som finns tillgängliga under just denna historiska period. Det innebär att organisationer bildas vid en viss tidpunkt därför att vissa strukturella förhållanden i samhället gör det möjligt för dem att bedriva en viss verksamhet. Samtidigt innebär nystartade organisationers anpassning till den rådande resursstrukturen att de får en viss likformighet som särskiljer dem från organisationer som startats under andra förhållanden. Under en strukturellt gynnsam period framträder massor av nya organisationer av en viss typ. När förutsättningarna börjar förändras minskar tillväxten kraftigt och andra nya typer av organisationer väller fram.

Det finns en omfattande samhällsvetenskaplig forskning kring hur genomgripande sociala förändringar i det västerländska samhället påverkat spridningen av vissa organisationstyper. Det gäller till exempel fackföreningar och moderna politiska partier (till exempel i form av urbaniseringstesen och industrialiseringstesen). Men dessa sammanhang är mindre behjälpliga när det gäller att förklara varför en organisation som gatutidningen plötsligt sprids över världen. I någon bred mening finns det naturligtvis ett samband med den globala ekonomins och det moderna välfärds-samhällets förändringar. Men ofta verkar nya och spännande organisationstyper spridas just därför att de är nya och spännande, och inte därför att samhället och tidpunkten kräver att de framträder. Det kan vara andra aspekter av organisationen, som till exempel att den får stor uppmärksamhet och är framgångsrik, som väcker ett intresse för att försöka reproducera den. En kvalificering av Stinchcombes hypotes kan därför vara att en viss typ av organisation inte skulle uppstå eller spridas om inte gynnsamma strukturella villkor förelåg men att förhållandena av sig själva inte förmår skapa och sprida den nya organisationsformen. Själva spridningen kräver en aktiv agent som genom personliga kontakter eller tillgänglig dokumentation kommer i kontakt med en viss organisationsmodell och sedan beslutar sig för att importera den från en lokal kontext till en annan. Detta försök kan naturligtvis misslyckas eller innebära avsevärda förändringar av den ursprungliga modellen för att den skall fungera (jfr Papakostas 1995).

Vad som krävs för att en ny organisationstyp skall kunna framträda är också ett slags socialt rum, ett utrymme som kännetecknas av frånvaron av organisationer (jfr Papakostas 1995). Dessa sociala rum är liksom organisationens struktur historiska och har samband med genomgripande sociala förändringar av den typ som nämndes ovan. Vid vissa tidpunkter uppstår organisatoriska ingenmansland som habitat både för nya typer av organisationer och gamla organisationer med nya anspråk. Förändringsprocesserna skapar öppna ytor där nya organisationer kan få fotfäste. Dessa ytor är en möjlighet för dem men liksom för alla organisationer hänger samtidigt överlevnaden samman med förmågan att mobilisera resurser.

Det finns en omfattande samhällsvetenskaplig forskning kring hur genomgripande sociala förändringar i det västerländska samhället påverkat spridningen av vissa organisationstyper. Det gäller till exempel fackföreningar och moderna politiska partier (till exempel i form av urbaniseringstesen och industrialiseringstesen). Men dessa sammanhang är mindre behjälpliga när det gäller att förklara varför en organisation som gatutidningen plötsligt sprids över världen. I någon bred mening finns det naturligtvis ett samband med den globala ekonomins och det moderna välfärds-samhällets förändringar. Men ofta verkar nya och spännande organisationstyper spridas just därför att de är nya och spännande, och inte därför att samhället och tidpunkten kräver att de framträder. Det kan vara andra aspekter av organisationen, som till exempel att den får stor uppmärksamhet och är framgångsrik, som väcker ett intresse för att försöka reproducera den. En kvalificering av Stinchcombes hypotes kan därför vara att en viss typ av organisation inte skulle uppstå eller spridas om inte gynnsamma strukturella villkor förelåg men att förhållandena av sig själva inte förmår skapa och sprida den nya organisationsformen. Själva spridningen kräver en aktiv agent som genom personliga kontakter eller tillgänglig dokumentation kommer i kontakt med en viss organisationsmodell och sedan beslutar sig för att importera den från en lokal kontext till en annan. Detta försök kan naturligtvis misslyckas eller innebära avsevärda förändringar av den ursprungliga modellen för att den skall fungera (jfr Papakostas 1995).

Vad som krävs för att en ny organisationstyp skall kunna framträda är också ett slags socialt rum, ett utrymme som kännetecknas av frånvaron av organisationer (jfr Papakostas 1995). Dessa sociala rum är liksom organisationens struktur historiska och har samband med genomgripande sociala förändringar av den typ som nämndes ovan. Vid vissa tidpunkter uppstår organisatoriska ingenmansland som habitat både för nya typer av organisationer och gamla organisationer med nya anspråk. Förändringsprocesserna skapar öppna ytor där nya organisationer kan få fotfäste. Dessa ytor är en möjlighet för dem men liksom för alla organisationer hänger samtidigt överlevnaden samman med förmågan att mobilisera resurser.

Förändringar i välfärdssamhället

Är det en tillfällighet att uppkomsten och spridningen av gatutidningsorganisationen skedde samtidigt som det moderna välfärdssamhället genomgick en övergripande samhällsförändring av den typ som Stinchcombe och Papakostas beskriver? Vad som står klart är att gatutidningen framträdde i första hand i samhällen med en relativt utvecklad välfärd och i en generell kontext av ökade sociala klyftor, tilltagande massarbetslöshet och nyfattigdom i spåren av 1980-talets nyliberala reformer. Hemlöshet hade åter blivit en viktig fråga i samhällsdebatten i många länder, inte minst i Europa. I Thatchers England vid ingången till 1990-talet räknade vissa bedömare med att upp till en halv miljon människor var hemlösa. I början av 1990-talet presenterades också siffror där antalet permanent hemlösa inom EU beräknades till upp emot fem miljoner (Avramov 1995). Samtidigt är det viktigt att peka på hur hemlöshet har blivit föremål för politisk kamp. Olika undersökningar definierar hemlöshet på olika sätt och det finns svårigheter med att föra samman olika resultat i en aggregerad statistik. Herttig (2000) menar till exempel att hemlösheten i Västeuropa trots all politisk retorik om motsatsen inte har ökat nämnvärt under 1990-talet.

Som begrepp brukar "välfärdssamhället" differentieras i ett antal sektorer (se t ex SOU 1993:82, Ahrne 1990) som ställer resurser till förfogande både enskilt och i diverse samarbetsformer. Så kallade välfärdspluralister har argumenterat för en *welfare mix/mixed economy of welfare* (Williams 1989, Johnson 1990) och urskiljer oftast fyra olika sektorer, eller tillhandahållare, av välfärd:

- Den statliga sektorn
- Den kommersiella sektorn
- Frivilligsektorn
- Den informella sektorn

Under 1990-talet har det blivit allt vanligare att samhällets finansiella strömmar vävs ihop. I detta sammanhang betonas till exempel den kommersiella sektorns välfärdsengagemang i form av så kallad social sponsring och socialt företagande.

Nedan kommer uppmärksamheten riktas mot de tre första sektorerna och den interaktion och det samarbete som sker mellan dem. Samarbetet mellan organisationer i dessa tre sektorer i avsikt att skapa och upprätthålla välfärdssamhället sker ofta i korporativt sammansatta fält och är något som jag återkommer till i kapitel 6.

Förändringar i välfärdssamhället

Är det en tillfällighet att uppkomsten och spridningen av gatutidningsorganisationen skedde samtidigt som det moderna välfärdssamhället genomgick en övergripande samhällsförändring av den typ som Stinchcombe och Papakostas beskriver? Vad som står klart är att gatutidningen framträdde i första hand i samhällen med en relativt utvecklad välfärd och i en generell kontext av ökade sociala klyftor, tilltagande massarbetslöshet och nyfattigdom i spåren av 1980-talets nyliberala reformer. Hemlöshet hade åter blivit en viktig fråga i samhällsdebatten i många länder, inte minst i Europa. I Thatchers England vid ingången till 1990-talet räknade vissa bedömare med att upp till en halv miljon människor var hemlösa. I början av 1990-talet presenterades också siffror där antalet permanent hemlösa inom EU beräknades till upp emot fem miljoner (Avramov 1995). Samtidigt är det viktigt att peka på hur hemlöshet har blivit föremål för politisk kamp. Olika undersökningar definierar hemlöshet på olika sätt och det finns svårigheter med att föra samman olika resultat i en aggregerad statistik. Herttig (2000) menar till exempel att hemlösheten i Västeuropa trots all politisk retorik om motsatsen inte har ökat nämnvärt under 1990-talet.

Som begrepp brukar "välfärdssamhället" differentieras i ett antal sektorer (se t ex SOU 1993:82, Ahrne 1990) som ställer resurser till förfogande både enskilt och i diverse samarbetsformer. Så kallade välfärdspluralister har argumenterat för en *welfare mix/mixed economy of welfare* (Williams 1989, Johnson 1990) och urskiljer oftast fyra olika sektorer, eller tillhandahållare, av välfärd:

- Den statliga sektorn
- Den kommersiella sektorn
- Frivilligsektorn
- Den informella sektorn

Under 1990-talet har det blivit allt vanligare att samhällets finansiella strömmar vävs ihop. I detta sammanhang betonas till exempel den kommersiella sektorns välfärdsengagemang i form av så kallad social sponsring och socialt företagande.

Nedan kommer uppmärksamheten riktas mot de tre första sektorerna och den interaktion och det samarbete som sker mellan dem. Samarbetet mellan organisationer i dessa tre sektorer i avsikt att skapa och upprätthålla välfärdssamhället sker ofta i korporativt sammansatta fält och är något som jag återkommer till i kapitel 6.

Undersökningen belyser i första hand det korporativa samarbetet mellan statliga och kommunala myndigheter och frivilliga organisationer. Som kommer att framgå nedan har ett samarbete med det privata näringslivet också varit viktigt för *Situation Sthlms* resursmobilisering men det kommer inte att utsättas för någon närmare granskning här. Anledningen till detta är att de företag som organisationen samarbetat med inte tillhör det lokala organisationsfält som formerats runt hemlöshetsfrågan och som står i fokus för denna undersökning.

Sedan slutet av 1980-talet hade det svenska välfärdssamhället genomgått förändringar som ibland beskrivits i termer av statens tillbakadragande och ibland som en ansvarsförskjutning, beroende på var debattörerna befunnit sig i den ideologiska kampen (se till exempel Salonen 1997, Johansson 1998, Sunesson *et al* 1998, Lundström & Svedberg 1998). Oavsett vilket perspektiv man väljer, rör det sig om förändringar som hänger samman med offentliga besparingsprogram, sänkta ersättningsnivåer och skärpta krav på den som gjorde anspråk på social service. De påverkade också välfärdssamhällets institutioner, värden och relationer. Det offentliga ansvaret lades alltmer på kommunerna (se t ex Bergmark 2001) vilket bland annat medförde att det universella rättighetssystemet i än högre grad ersattes med inkomst- och behovsprövade rättigheter och förmåner. Välfärdsforskare som Salonen (1997) menar att förändringarna inneburit att offentligt serviceansvar "vältrats" över på familjen, marknaden och frivilliga organisationer, till exempel genom privatisering, konkurrensutsättning av offentlig verksamhet och så kallad utkontraktering av vård och omsorg (jfr även LeGrand 1992, SOU 1993:133, Glennerster & LeGrand 1994, Lundström 1995, Lewis 1996, Wijkström 1998, Kommunförbundet 1999, Nordfeldt 2000, Trydegård 2001).

Bakom förändringarna fanns bland annat en kritik mot en centralstyrd och byråkratisk offentlig sektor. Kritiken tog sig uttryck i en så kallad *new public management*-filosofi, separationen av politik och produktion i beställar–utförarmodeller och skapandet av interna och konkurrensbaserade offentliga marknader (se bl a Hood 1990, Sahlin-Andersson 2000). Tjänster som tidigare utförts av offentliga huvudmän togs under 1990-talet alltmer över av privata aktörer, även om stat och kommun helt eller delvis fortsatte att svara för finansieringen och kontrollen av verksamheten. I en undersökning av privatisering och alternativa driftsformer under 1990-talet konstaterar Trydegård (2001) att dessa tjänster framförallt kommit att utföras i sex olika icke-offentliga former:

Undersökningen belyser i första hand det korporativa samarbetet mellan statliga och kommunala myndigheter och frivilliga organisationer. Som kommer att framgå nedan har ett samarbete med det privata näringslivet också varit viktigt för *Situation Sthlms* resursmobilisering men det kommer inte att utsättas för någon närmare granskning här. Anledningen till detta är att de företag som organisationen samarbetat med inte tillhör det lokala organisationsfält som formerats runt hemlöshetsfrågan och som står i fokus för denna undersökning.

Sedan slutet av 1980-talet hade det svenska välfärdssamhället genomgått förändringar som ibland beskrivits i termer av statens tillbakadragande och ibland som en ansvarsförskjutning, beroende på var debattörerna befunnit sig i den ideologiska kampen (se till exempel Salonen 1997, Johansson 1998, Sunesson *et al* 1998, Lundström & Svedberg 1998). Oavsett vilket perspektiv man väljer, rör det sig om förändringar som hänger samman med offentliga besparingsprogram, sänkta ersättningsnivåer och skärpta krav på den som gjorde anspråk på social service. De påverkade också välfärdssamhällets institutioner, värden och relationer. Det offentliga ansvaret lades alltmer på kommunerna (se t ex Bergmark 2001) vilket bland annat medförde att det universella rättighetssystemet i än högre grad ersattes med inkomst- och behovsprövade rättigheter och förmåner. Välfärdsforskare som Salonen (1997) menar att förändringarna inneburit att offentligt serviceansvar "vältrats" över på familjen, marknaden och frivilliga organisationer, till exempel genom privatisering, konkurrensutsättning av offentlig verksamhet och så kallad utkontraktering av vård och omsorg (jfr även LeGrand 1992, SOU 1993:133, Glennerster & LeGrand 1994, Lundström 1995, Lewis 1996, Wijkström 1998, Kommunförbundet 1999, Nordfeldt 2000, Trydegård 2001).

Bakom förändringarna fanns bland annat en kritik mot en centralstyrd och byråkratisk offentlig sektor. Kritiken tog sig uttryck i en så kallad *new public management*-filosofi, separationen av politik och produktion i beställar–utförarmodeller och skapandet av interna och konkurrensbaserade offentliga marknader (se bl a Hood 1990, Sahlin-Andersson 2000). Tjänster som tidigare utförts av offentliga huvudmän togs under 1990-talet alltmer över av privata aktörer, även om stat och kommun helt eller delvis fortsatte att svara för finansieringen och kontrollen av verksamheten. I en undersökning av privatisering och alternativa driftsformer under 1990-talet konstaterar Trydegård (2001) att dessa tjänster framförallt kommit att utföras i sex olika icke-offentliga former:

1. offentligt ägda företag som "knoppas av" från kommunens offentliga verksamhet. Bolagiseringen har då ofta varit en del av en utförsäljnings- och privatiseringsstrategi och ett sätt att få ut marknadsvärde vid försäljning av kommunal egendom.
2. kommunala driftsintreprenader där en privat entreprenör efter ett anbudsförfarande utför vissa välfärdstjänster samtidigt som kommunen genom utkontrakteringen behåller kontrollen över verksamheten.
3. bidragsfinansierade enskilda verksamheter, oftast i form av ideella föreningar, som inte bedrivs på uppdrag av kommunen men får kommunala bidrag eller annat stöd.
4. kundvalssystem där privata utförare konkurrerar på lika villkor med offentliga utförare inom samma verksamhetsområde.
5. köp av platser på institutioner som drivs i icke-offentlig regi.
6. köp av olika stödfunktioner till en offentlig verksamhet.

Enligt Trydegårds undersökning utgjorde dessa typer av icke-offentligt utförda välfärdstjänster vid slutet av 1990-talet cirka tretton procent av det totala antalet välfärdstjänster, vilket var en fördubbling på sju år. Ungefär en fjärdedel av dessa tjänster utfördes då av icke vinstdrivande företag (*non-profit*) medan tre fjärdedelar utfördes av vinstdrivande företag eller offentligt ägda bolag.

Trydegårds slutsats är att den ökande och accelererande privatiseringen och de vinstdrivande företagens allt större marknadsandelar sammantaget utgjort en genomgripande förändring av välfärdssamhällets sätt att tillhandahålla och utföra välfärdstjänster. Samtidigt får man inte glömma bort att den offentliga sektorn, trots förändringarna, fortfarande helt dominerar som utförare och att de icke-offentliga utförarna fortfarande till stor del finansieras och kontrolleras av offentliga myndigheter (Trydegård 2001 s 135f).

Det utökade behov av icke-offentliga leverantörer som förändringarna innebar öppnade en ny yta för organisationer som ville tillhandahålla olika former av välfärdstjänster. Både organisationer med ett redan etablerat samarbete med stat och kommun och nya, oprövade organisationer gjorde också anspråk på den. De senare var nybildade och hade därför redan från början den förändrade strukturen som utgångspunkt för sin organisationsform. De förra hade bildats under perioder då den offentliga tjänsteproduktionen framstätt som självklar och servicen och resurstilldelningen varit betydligt mer långtgående. Man skulle

1. offentligt ägda företag som "knoppas av" från kommunens offentliga verksamhet. Bolagiseringen har då ofta varit en del av en utförsäljnings- och privatiseringsstrategi och ett sätt att få ut marknadsvärde vid försäljning av kommunal egendom.
2. kommunala driftsintreprenader där en privat entreprenör efter ett anbudsförfarande utför vissa välfärdstjänster samtidigt som kommunen genom utkontrakteringen behåller kontrollen över verksamheten.
3. bidragsfinansierade enskilda verksamheter, oftast i form av ideella föreningar, som inte bedrivs på uppdrag av kommunen men får kommunala bidrag eller annat stöd.
4. kundvalssystem där privata utförare konkurrerar på lika villkor med offentliga utförare inom samma verksamhetsområde.
5. köp av platser på institutioner som drivs i icke-offentlig regi.
6. köp av olika stödfunktioner till en offentlig verksamhet.

Enligt Trydegårds undersökning utgjorde dessa typer av icke-offentligt utförda välfärdstjänster vid slutet av 1990-talet cirka tretton procent av det totala antalet välfärdstjänster, vilket var en fördubbling på sju år. Ungefär en fjärdedel av dessa tjänster utfördes då av icke vinstdrivande företag (*non-profit*) medan tre fjärdedelar utfördes av vinstdrivande företag eller offentligt ägda bolag.

Trydegårds slutsats är att den ökande och accelererande privatiseringen och de vinstdrivande företagens allt större marknadsandelar sammantaget utgjort en genomgripande förändring av välfärdssamhällets sätt att tillhandahålla och utföra välfärdstjänster. Samtidigt får man inte glömma bort att den offentliga sektorn, trots förändringarna, fortfarande helt dominerar som utförare och att de icke-offentliga utförarna fortfarande till stor del finansieras och kontrolleras av offentliga myndigheter (Trydegård 2001 s 135f).

Det utökade behov av icke-offentliga leverantörer som förändringarna innebar öppnade en ny yta för organisationer som ville tillhandahålla olika former av välfärdstjänster. Både organisationer med ett redan etablerat samarbete med stat och kommun och nya, oprövade organisationer gjorde också anspråk på den. De senare var nybildade och hade därför redan från början den förändrade strukturen som utgångspunkt för sin organisationsform. De förra hade bildats under perioder då den offentliga tjänsteproduktionen framstätt som självklar och servicen och resurstilldelningen varit betydligt mer långtgående. Man skulle

kunna säga att detta var en epok i välfärdssamhällets utveckling, då staten, näringslivet och organisationerna var starkare ideologiskt allierade i det nationella välfärdsprojektet. Mot denna bakgrund skilde sig de gamla organisationerna från de nybildade på så sätt att de hade välfärdssamhället så som det såg ut innan förändringarna inskriven i sin egen organisationsform medan de nya framträtt efter att dessa förhållanden börjat förändras och därför formats av nya och delvis annorlunda förutsättningar. Samtidigt verkade det vara så att de gamla organisationernas organisationsform, genom att den redan var etablerad, fortsatte att uppfattas som den normala, trots att den i själva verket nu blivit ålderstigen.

Hur såg det historiska avtryck ut som de gamla organisationerna bar med sig och vilka speciella förutsättningar innebar de? En av det svenska välfärdssamhällets centrala institutioner har varit ett korporativt samarbete där stat/kommun och olika icke-offentliga organisationer samarbetat om politiken. Organisationerna har oftast varit så kallade frivilliga organisationer uppbyggda som demokratiska medlemsföreningar. Deras roll har varit att mediera mellan staten och målgruppen. Det har rört sig om en långtgående allians som inte bara baserat sig på gemensamma värden utan också inneburit att de fått vissa förvaltningsuppgifter (Heckscher 1951, Rothstein 1992, Magnusson 1997). Eftersom omfattande offentliga medel har kanaliserats via dessa organisationer har samarbetet med stat och kommun varit deras främsta sätt att mobilisera resurser. Detta har hjälpt vissa av dem att expandera och växa sig starka, och deras politiska roll har institutionaliserats. Samtidigt har de koopterats på ett sätt som givit stat och kommun ett maktövertag (Selznick 1966, Sunesson 1991, Lorentzen 1993, Haberman 1995, Henriksen 1995, 1996, Magnusson 1997, 1998, Meeuwisse & Sunesson 1998).

Dessa organisationer fick ofta rollen som samhällets ledande experter på politikens målgrupper. De förändrade förutsättningarna under de senaste åren har emellertid inneburit att relationen till staten utvecklas alltmer från en ideologisk allians mot en beställar–utförarrelation där organisationerna börjat sälja sin expertis, service och access till målgruppen till myndigheterna. Detta verkar i sin tur ha resulterat i mindre politiskt inflytande än tidigare (Lewis 1996, Wijkström 1998, Magnusson 1998). Den kollektiva representation av målgrupper i politiken som till exempel ansågs som de så kallade R-förbundens¹ samhällsuppgift har

¹ ALRO (Alkoholproblematikers riksorganisation [1974]), RFHL (Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare [1965]), RSMH (Riksförbundet för

kunna säga att detta var en epok i välfärdssamhällets utveckling, då staten, näringslivet och organisationerna var starkare ideologiskt allierade i det nationella välfärdsprojektet. Mot denna bakgrund skilde sig de gamla organisationerna från de nybildade på så sätt att de hade välfärdssamhället så som det såg ut innan förändringarna inskriven i sin egen organisationsform medan de nya framträtt efter att dessa förhållanden börjat förändras och därför formats av nya och delvis annorlunda förutsättningar. Samtidigt verkade det vara så att de gamla organisationernas organisationsform, genom att den redan var etablerad, fortsatte att uppfattas som den normala, trots att den i själva verket nu blivit ålderstigen.

Hur såg det historiska avtryck ut som de gamla organisationerna bar med sig och vilka speciella förutsättningar innebar de? En av det svenska välfärdssamhällets centrala institutioner har varit ett korporativt samarbete där stat/kommun och olika icke-offentliga organisationer samarbetat om politiken. Organisationerna har oftast varit så kallade frivilliga organisationer uppbyggda som demokratiska medlemsföreningar. Deras roll har varit att mediera mellan staten och målgruppen. Det har rört sig om en långtgående allians som inte bara baserat sig på gemensamma värden utan också inneburit att de fått vissa förvaltningsuppgifter (Heckscher 1951, Rothstein 1992, Magnusson 1997). Eftersom omfattande offentliga medel har kanaliserats via dessa organisationer har samarbetet med stat och kommun varit deras främsta sätt att mobilisera resurser. Detta har hjälpt vissa av dem att expandera och växa sig starka, och deras politiska roll har institutionaliserats. Samtidigt har de koopterats på ett sätt som givit stat och kommun ett maktövertag (Selznick 1966, Sunesson 1991, Lorentzen 1993, Haberman 1995, Henriksen 1995, 1996, Magnusson 1997, 1998, Meeuwisse & Sunesson 1998).

Dessa organisationer fick ofta rollen som samhällets ledande experter på politikens målgrupper. De förändrade förutsättningarna under de senaste åren har emellertid inneburit att relationen till staten utvecklas alltmer från en ideologisk allians mot en beställar–utförarrelation där organisationerna börjat sälja sin expertis, service och access till målgruppen till myndigheterna. Detta verkar i sin tur ha resulterat i mindre politiskt inflytande än tidigare (Lewis 1996, Wijkström 1998, Magnusson 1998). Den kollektiva representation av målgrupper i politiken som till exempel ansågs som de så kallade R-förbundens¹ samhällsuppgift har

¹ ALRO (Alkoholproblematikers riksorganisation [1974]), RFHL (Riksförbundet för hjälp åt läkemedelsmissbrukare [1965]), RSMH (Riksförbundet för

minskat och myndigheterna ser de frivilliga organisationerna alltmer som komplement till offentlig service.

På den nya yta som förändringarna i välfärdssamhället öppnade upp tog flera nya typer av organisationer form, till exempel nykooperativa organisationer (Wijkström 1998), anhörigorganisationer (Forsell 1998), så kallade frivilligcentraler (Johansson 1998, Östberg 1998, Lorentzen, Andersen & Brekke 1995), organisationer för anhörigvård och andra former av självorganisering (Katz 1993, Karlsson 1997, Meeuwisse 1997).

Några av de nya organisationerna liknade varken de frivilliga organisationer som tidigare ingått i de korporativa organisationsfälten eller företag i den kommersiella sektorn. De var inte bärare av samma gemensamma välfärdsintressen och politiska mål, behövde inte representera någon målgrupp och gjorde inte anspråk på att spela samma politiska roll. Många av dem verkade snarare kännetecknas av sina försök att vända sig från stat och kommun för att med andra medel försöka mobilisera resurser och lösa vad de uppfattade som sociala problem. Men de var inte några brukarorganisationer som försökte skaffa sig autonomi utan drevs ofta av unga, professionella människor som samtidigt använde organisationen som en plattform för att uttrycka sig själva.

Ett annat av dessa nya organisationers kännetecken verkade vara att verksamhetsidén ofta lånades från något annat land för att prövas i ett svenskt sammanhang. De liknade på så sätt de filantropiska organisationer som etablerades i Sverige kring sekelskiftet 1900, och som kan ses som föregångare till flera av statens välfärdsinstitutioner (jfr Nordfeldt 1994, Svedberg 1999). Initiativet till många av de organisationer som dominerade det sociala arbetet under denna period togs av personer som återvänt från studiebesök i England och på kontinenten, benäget stöttade av den expansiva moderorganisationen, och var i själva verket svenska avdelningar av den stora internationella rörelsen (se t ex Bokholm 2000). Det gällde till exempel *Frälsningsarmén* (Walan 1969) och *Federationen mot den reglementerade prostitutionen* (Lundquist 1992).

social och mental hälsa [1967]) och KRUM (Riksförbundet för kriminalvårdens humanisering [1966]). Dessa fyra förbund gav tillsammans ut *Pockettidningen R.*

minskat och myndigheterna ser de frivilliga organisationerna alltmer som komplement till offentlig service.

På den nya yta som förändringarna i välfärdssamhället öppnade upp tog flera nya typer av organisationer form, till exempel nykooperativa organisationer (Wijkström 1998), anhörigorganisationer (Forsell 1998), så kallade frivilligcentraler (Johansson 1998, Östberg 1998, Lorentzen, Andersen & Brekke 1995), organisationer för anhörigvård och andra former av självorganisering (Katz 1993, Karlsson 1997, Meeuwisse 1997).

Några av de nya organisationerna liknade varken de frivilliga organisationer som tidigare ingått i de korporativa organisationsfälten eller företag i den kommersiella sektorn. De var inte bärare av samma gemensamma välfärdsintressen och politiska mål, behövde inte representera någon målgrupp och gjorde inte anspråk på att spela samma politiska roll. Många av dem verkade snarare kännetecknas av sina försök att vända sig från stat och kommun för att med andra medel försöka mobilisera resurser och lösa vad de uppfattade som sociala problem. Men de var inte några brukarorganisationer som försökte skaffa sig autonomi utan drevs ofta av unga, professionella människor som samtidigt använde organisationen som en plattform för att uttrycka sig själva.

Ett annat av dessa nya organisationers kännetecken verkade vara att verksamhetsidén ofta lånades från något annat land för att prövas i ett svenskt sammanhang. De liknade på så sätt de filantropiska organisationer som etablerades i Sverige kring sekelskiftet 1900, och som kan ses som föregångare till flera av statens välfärdsinstitutioner (jfr Nordfeldt 1994, Svedberg 1999). Initiativet till många av de organisationer som dominerade det sociala arbetet under denna period togs av personer som återvänt från studiebesök i England och på kontinenten, benäget stöttade av den expansiva moderorganisationen, och var i själva verket svenska avdelningar av den stora internationella rörelsen (se t ex Bokholm 2000). Det gällde till exempel *Frälsningsarmén* (Walan 1969) och *Federationen mot den reglementerade prostitutionen* (Lundquist 1992).

social och mental hälsa [1967]) och KRUM (Riksförbundet för kriminalvårdens humanisering [1966]). Dessa fyra förbund gav tillsammans ut *Pockettidningen R.*

3. GATUTIDNINGAR OCH SJÄLVHJÄLPISODEOLOGI

En av de nya organisationstyper som tog plats på den yta som öppnades upp i samband med det svenska välfärdssamhällets förändring var gatutidningen *Situation Sthlm*. Som organisationsform hade gatutidningen sina rötter i USA men hade framförallt kommit att associeras med den framgångsrika engelska gatutidningen *The Big Issue*. Som redan nämnts är gatutidningen en organisation med det dubbla och ibland paradoxala syftet att tjäna pengar på att sälja en tidning samtidigt som den vill göra en insats för sina hemlösa försäljare, och lånar därför drag av både det privata företaget och den frivilliga organisationen.

En av de första gatutidningar som startades var *non-profit*-organisationen *Street News* i New York, USA. När *Street News* började säljas på New Yorks gator i november 1989 var det enorm succé och tidningen hade inledningsvis en upplaga på runt 150 000 exemplar per månad. Försäljarna köpte tidningen av distributören för tjugofem cent, sålde den till kunden för 75 cent, och behöll sedan mellanskillnaden. Detta kom sedan att bli den dominerande modellen för de flesta gatutidningar. Under den första tiden kunde en *Street News* försäljare tjäna sextio dollar om dagen. Bristen på andra aktiviteter för försäljarna, försämrat redaktionellt innehåll och en hårdare lokal politik mot hemlösa fick inom ett par år dramatiska effekter på upplagan som snabbt minskade till 14 000 exemplar per månad (Swithinbank 2001 s 21). Efter anklagelser om ekonomiska oegentligheter fick tidningen också dåligt rykte (Green 1998 s 38). Den lyckades trots allt överleva och fanns fortfarande kvar vid 2000-talets ingång.

Innan *Street News* drabbades av motgångar hann tidningen få en rad efterföljare. 1991 startades bland annat *Street Heat* i Atlanta, och 1992 *Street Wise* i Chicago och *Spare Change* i Boston. Inspireerade av framgångarna tog också olika personer gatutidningskonceptet med sig till Europa. Detta ledde bland annat till grundandet av den belgiska gatutidningen *Macadam Journal* och engelska *The Big Issue*.

Två gatutidningsmodeller

Den främsta skillnaden mellan de amerikanska och de europeiska gatutidningarna är att de förra ofta har starka band till organisationer– varav många religiösa– som sysslar med välgörenhet och

3. GATUTIDNINGAR OCH SJÄLVHJÄLPISODEOLOGI

En av de nya organisationstyper som tog plats på den yta som öppnades upp i samband med det svenska välfärdssamhällets förändring var gatutidningen *Situation Sthlm*. Som organisationsform hade gatutidningen sina rötter i USA men hade framförallt kommit att associeras med den framgångsrika engelska gatutidningen *The Big Issue*. Som redan nämnts är gatutidningen en organisation med det dubbla och ibland paradoxala syftet att tjäna pengar på att sälja en tidning samtidigt som den vill göra en insats för sina hemlösa försäljare, och lånar därför drag av både det privata företaget och den frivilliga organisationen.

En av de första gatutidningar som startades var *non-profit*-organisationen *Street News* i New York, USA. När *Street News* började säljas på New Yorks gator i november 1989 var det enorm succé och tidningen hade inledningsvis en upplaga på runt 150 000 exemplar per månad. Försäljarna köpte tidningen av distributören för tjugofem cent, sålde den till kunden för 75 cent, och behöll sedan mellanskillnaden. Detta kom sedan att bli den dominerande modellen för de flesta gatutidningar. Under den första tiden kunde en *Street News* försäljare tjäna sextio dollar om dagen. Bristen på andra aktiviteter för försäljarna, försämrat redaktionellt innehåll och en hårdare lokal politik mot hemlösa fick inom ett par år dramatiska effekter på upplagan som snabbt minskade till 14 000 exemplar per månad (Swithinbank 2001 s 21). Efter anklagelser om ekonomiska oegentligheter fick tidningen också dåligt rykte (Green 1998 s 38). Den lyckades trots allt överleva och fanns fortfarande kvar vid 2000-talets ingång.

Innan *Street News* drabbades av motgångar hann tidningen få en rad efterföljare. 1991 startades bland annat *Street Heat* i Atlanta, och 1992 *Street Wise* i Chicago och *Spare Change* i Boston. Inspireerade av framgångarna tog också olika personer gatutidningskonceptet med sig till Europa. Detta ledde bland annat till grundandet av den belgiska gatutidningen *Macadam Journal* och engelska *The Big Issue*.

Två gatutidningsmodeller

Den främsta skillnaden mellan de amerikanska och de europeiska gatutidningarna är att de förra ofta har starka band till organisationer– varav många religiösa– som sysslar med välgörenhet och

företräder hemlösa i samhällsdebatten, medan de senare ofta varit affärsdrivande. Analytiskt skulle man kunna tala om två modeller för gatutidningar, en företrädarkommodell och en affärsdrivande modell. En avgörande skillnad skulle kunna vara att en gatutidning som är affärsdrivande ofta står och faller med sina försäljningsintäkter medan de andra ofta backas upp ekonomiskt av välgörenhetsorganisationer. I praktiken finns det många gatutidningar som har inslag av båda modellerna och de skall kanske därför betraktas som ytterpoler på ett kontinuum. I flera länder i Västeuropa finns till exempel gatutidningar som har en affärsdrivande målsättning samtidigt som de är beroende av offentliga och andra bidrag.

Ett exempel på en tidning som drivs enligt företrädarkommodellen, och som jag undersökt i ett annat sammanhang (Magnusson pågående), är *Street Spirit* som säljs i Oakland och Berkeley i Kalifornien. Den publiceras av *Homeless Organizing Project of the East Bay* (HOPE) där hemlösa producerar tidningen under ledning av en radikal journalist. *Street Spirit* finansieras av *American Friend's Service Committee* (AFSC), en ekumenisk kväkarorganisation som grundades 1917 för att hjälpa civilbefolkningen under första världskriget. Den världsomspännande organisationen arbetar idag med frågor som rör ekonomisk och social rättvisa, fred och ungdomar. Tidningen distribueras av ett lokalt socialt projekt i Berkeley kallat *Berkeley Emergency Food And Housing Project* och som också tillhandahåller mat, sovplatser och andra typer av stöd för hemlösa. Redaktionellt för *Street Spirit* hemlösas talan i den lokala hemlöshetsdebatten och bedriver en undersökande och radikal journalistik i hemlöshetsfrågor i den amerikanska *muckraking*-traditionen¹.

I den affärsdrivande modellen drivs gatutidningen som ett så kallat *socialt företag*. Det innebär att den dels måste vara ekonomisk bärkraftig, dels gå med vinst och expandera samtidigt som den har ett socialt mål som till exempel att hjälpa hemlösa. Det sociala företaget skiljer sig från andra företag då det utgår från ett socialt behov hos en utsatt samhällsgrupp och inte från konsumenternas efterfrågan. Det finns alltså en inneboende spänning mellan vinstmålet och det sociala målet som sätter sin prägel på organisationen. Den affärsdrivande gatutidningen *The Big Issue* placerar till exempel sin verksamhet i skärningspunkten mellan frivilliga organisationer, staten och det privata näringslivet. Tidningen

¹ En rörelse inom litteraturen och journalistiken i syfte att avslöja politisk korruption och sociala missförhållanden som orsakades av den framväxande storindustrin, och som växte fram kring sekelskiftet 1900.

företräder hemlösa i samhällsdebatten, medan de senare ofta varit affärsdrivande. Analytiskt skulle man kunna tala om två modeller för gatutidningar, en företrädarkommodell och en affärsdrivande modell. En avgörande skillnad skulle kunna vara att en gatutidning som är affärsdrivande ofta står och faller med sina försäljningsintäkter medan de andra ofta backas upp ekonomiskt av välgörenhetsorganisationer. I praktiken finns det många gatutidningar som har inslag av båda modellerna och de skall kanske därför betraktas som ytterpoler på ett kontinuum. I flera länder i Västeuropa finns till exempel gatutidningar som har en affärsdrivande målsättning samtidigt som de är beroende av offentliga och andra bidrag.

Ett exempel på en tidning som drivs enligt företrädarkommodellen, och som jag undersökt i ett annat sammanhang (Magnusson pågående), är *Street Spirit* som säljs i Oakland och Berkeley i Kalifornien. Den publiceras av *Homeless Organizing Project of the East Bay* (HOPE) där hemlösa producerar tidningen under ledning av en radikal journalist. *Street Spirit* finansieras av *American Friend's Service Committee* (AFSC), en ekumenisk kväkarorganisation som grundades 1917 för att hjälpa civilbefolkningen under första världskriget. Den världsomspännande organisationen arbetar idag med frågor som rör ekonomisk och social rättvisa, fred och ungdomar. Tidningen distribueras av ett lokalt socialt projekt i Berkeley kallat *Berkeley Emergency Food And Housing Project* och som också tillhandahåller mat, sovplatser och andra typer av stöd för hemlösa. Redaktionellt för *Street Spirit* hemlösas talan i den lokala hemlöshetsdebatten och bedriver en undersökande och radikal journalistik i hemlöshetsfrågor i den amerikanska *muckraking*-traditionen¹.

I den affärsdrivande modellen drivs gatutidningen som ett så kallat *socialt företag*. Det innebär att den dels måste vara ekonomisk bärkraftig, dels gå med vinst och expandera samtidigt som den har ett socialt mål som till exempel att hjälpa hemlösa. Det sociala företaget skiljer sig från andra företag då det utgår från ett socialt behov hos en utsatt samhällsgrupp och inte från konsumenternas efterfrågan. Det finns alltså en inneboende spänning mellan vinstmålet och det sociala målet som sätter sin prägel på organisationen. Den affärsdrivande gatutidningen *The Big Issue* placerar till exempel sin verksamhet i skärningspunkten mellan frivilliga organisationer, staten och det privata näringslivet. Tidningen

¹ En rörelse inom litteraturen och journalistiken i syfte att avslöja politisk korruption och sociala missförhållanden som orsakades av den framväxande storindustrin, och som växte fram kring sekelskiftet 1900.

bygger en marknadsbaserad lösning kring ett socialt och/eller miljöproblem eller behov. I likhet med traditionella företag introducerar den en produkt på marknaden för att möta konsumenternas behov och konkurrerar om marknadsandelar. Det finns ett vinstmotiv, men den drivs av sociala och miljömässiga målsättningar (Swithinbank 2001 s 54).

Den inledande investering som behövdes för att introducera *The Big Issue* på marknaden gjordes av det transnationella företaget *The Body Shop International*, som satsade en halv miljon pund under en inledande treårsperiod. Tidningen fick också utnyttja de kunskaper som fanns inom företaget. Detta stöd var helt avgörande för organisationens överlevnad (Swithinbank 2001 s 54ff).

Tidningens redaktion och administration består av professionell personal och hemlösa är bara i mindre utsträckning involverade i tidningsproduktion och journalistik.

Internationell organisering

The Big Issue började säljas på hösten 1991 och dess omedelbara kommersiella framgång inspirerade andra att följa efter. Under de närmaste följande åren startades ett sextiotal andra gatutidningar i Europa. Eftersom *The Big Issue* varit först kom många av dessa tidningars grundare att vända sig dit för att få tips och råd. På så sätt kom *The Big Issues* affärsdrivande modell att spridas, framförallt i Europa. Beroende på de skiftande lokala förutsättningarna kom tidningarna i praktiken ändå att se ganska olika ut.

De andra tidningarnas kontakter med *The Big Issue* fick snabbt en sådan omfattning att tidningen såg sig tvungen att organisera ett internationellt nätverk och började samla tidningarna till gemensamma konferenser. Men alla hade inte samma dubbla målsättning som *The Big Issue*. Några koncentrerade sig på vinstmålet medan andra visade sig vara språkrör för extrema åsikter. För att kunna ta avstånd från dessa verksamheter bestämde sig ett antal europeiska gatutidningar efter en tid för att upprätta en branschstandard. Detta kom att leda till upprättandet av en gatutidningsstadga 1995 (se nästa sida och www.street-paper.org).

Genom att upprätta ett kvalitetskriterium tänkte sig den arbetsgrupp som ursprungligen utarbetade stadgarna att människor skulle köpa tidningen i första hand för att dess innehåll var bra och inte för att hjälpa hemlösa. Då skulle försäljarna inte heller bli beroende av tidningen. Tidningen skulle ge röst åt marginaliserade grupper och hela verksamheten skulle drivas med social och

bygger en marknadsbaserad lösning kring ett socialt och/eller miljöproblem eller behov. I likhet med traditionella företag introducerar den en produkt på marknaden för att möta konsumenternas behov och konkurrerar om marknadsandelar. Det finns ett vinstmotiv, men den drivs av sociala och miljömässiga målsättningar (Swithinbank 2001 s 54).

Den inledande investering som behövdes för att introducera *The Big Issue* på marknaden gjordes av det transnationella företaget *The Body Shop International*, som satsade en halv miljon pund under en inledande treårsperiod. Tidningen fick också utnyttja de kunskaper som fanns inom företaget. Detta stöd var helt avgörande för organisationens överlevnad (Swithinbank 2001 s 54ff).

Tidningens redaktion och administration består av professionell personal och hemlösa är bara i mindre utsträckning involverade i tidningsproduktion och journalistik.

Internationell organisering

The Big Issue började säljas på hösten 1991 och dess omedelbara kommersiella framgång inspirerade andra att följa efter. Under de närmaste följande åren startades ett sextiotal andra gatutidningar i Europa. Eftersom *The Big Issue* varit först kom många av dessa tidningars grundare att vända sig dit för att få tips och råd. På så sätt kom *The Big Issues* affärsdrivande modell att spridas, framförallt i Europa. Beroende på de skiftande lokala förutsättningarna kom tidningarna i praktiken ändå att se ganska olika ut.

De andra tidningarnas kontakter med *The Big Issue* fick snabbt en sådan omfattning att tidningen såg sig tvungen att organisera ett internationellt nätverk och började samla tidningarna till gemensamma konferenser. Men alla hade inte samma dubbla målsättning som *The Big Issue*. Några koncentrerade sig på vinstmålet medan andra visade sig vara språkrör för extrema åsikter. För att kunna ta avstånd från dessa verksamheter bestämde sig ett antal europeiska gatutidningar efter en tid för att upprätta en branschstandard. Detta kom att leda till upprättandet av en gatutidningsstadga 1995 (se nästa sida och www.street-paper.org).

Genom att upprätta ett kvalitetskriterium tänkte sig den arbetsgrupp som ursprungligen utarbetade stadgarna att människor skulle köpa tidningen i första hand för att dess innehåll var bra och inte för att hjälpa hemlösa. Då skulle försäljarna inte heller bli beroende av tidningen. Tidningen skulle ge röst åt marginaliserade grupper och hela verksamheten skulle drivas med social och

miljömässig medvetenhet. De sista två punkterna i stadgarna reglerade dessutom de inbördes relationerna mellan medlemmarna.

Stadgar för gatutidningar upprättade av the International Network of Street Papers (INSP) 1995.

INSP-anslutna gatutidningar skall:

- Syfta till att hjälpa socialt uteslutna människor att hjälpa sig själva (i några länder tillhör bara hemlösa människor denna kategori) genom att ge dem möjlighet att försörja sig och underlätta deras återintegrering i samhället genom att ge dem socialt stöd.
- Använda överskottet till att finansiera socialt stöd till försäljarna eller de socialt uteslutna. För att ekonomisk insyn skall vara möjlig lämnar varje tidning ut sin årsredovisning till en överenskommen oberoende organisation.
- Syfta till att ge försäljarna en röst i medier och bedriver kampanjer för de socialt uteslutna.
- Syfta till att göra en gatutidning av god kvalitet som försäljarna känner sig stolta över att sälja och allmänheten gärna köper. Detta bryter cirkeln av hjälplöshet genom medborgardeltagande.
- Syfta till socialt ansvarstagande i verksamheten när det gäller redaktion, personal, försäljare och miljöhänsyn.
- Stödja blivande gatutidningar som delar samma filosofi och som har för avsikt att underteckna gatutidningsstadgarna.
- Inte ge sig in på en annan undertecknande gatutidnings försäljningsområde.

Redan vid denna tidpunkt fanns det alltså en löst sammansatt rörelse av europeiska gatutidningar. I samband med att stadgarna introducerades formaliserades rörelsen 1995 i organisationen *International Network of Street Papers* (INSP). I bakgrunden fanns också det europeiska samarbetsorganet för nationella hemlöshetsorganisationer *Fédération Européennes d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri* (FEANTSA). Redan 1994 hade FEANTSA föreslagit att ett nätverk för gatutidningar borde bildas. Med stöd av bidrag från *The Body Shop* och EG:s generaldirektorat för arbete och sociala frågor åtog sig *The Big Issue* denna uppgift. Några år senare registrerades INSP som en egen så kallad *charity* i Storbritannien, och sekretariatet förlades till *The Big Issue Scotland* i Glasgow. 2001 hade INSP ett fyrtiotal medlemmar på fem kontinenter.

INSP gör anspråk på att vara världsomfattande men nästan alla amerikanska gatutidningar har hittills valt att hålla sig utanför

miljömässig medvetenhet. De sista två punkterna i stadgarna reglerade dessutom de inbördes relationerna mellan medlemmarna.

Stadgar för gatutidningar upprättade av the International Network of Street Papers (INSP) 1995.

INSP-anslutna gatutidningar skall:

- Syfta till att hjälpa socialt uteslutna människor att hjälpa sig själva (i några länder tillhör bara hemlösa människor denna kategori) genom att ge dem möjlighet att försörja sig och underlätta deras återintegrering i samhället genom att ge dem socialt stöd.
- Använda överskottet till att finansiera socialt stöd till försäljarna eller de socialt uteslutna. För att ekonomisk insyn skall vara möjlig lämnar varje tidning ut sin årsredovisning till en överenskommen oberoende organisation.
- Syfta till att ge försäljarna en röst i medier och bedriver kampanjer för de socialt uteslutna.
- Syfta till att göra en gatutidning av god kvalitet som försäljarna känner sig stolta över att sälja och allmänheten gärna köper. Detta bryter cirkeln av hjälplöshet genom medborgardeltagande.
- Syfta till socialt ansvarstagande i verksamheten när det gäller redaktion, personal, försäljare och miljöhänsyn.
- Stödja blivande gatutidningar som delar samma filosofi och som har för avsikt att underteckna gatutidningsstadgarna.
- Inte ge sig in på en annan undertecknande gatutidnings försäljningsområde.

Redan vid denna tidpunkt fanns det alltså en löst sammansatt rörelse av europeiska gatutidningar. I samband med att stadgarna introducerades formaliserades rörelsen 1995 i organisationen *International Network of Street Papers* (INSP). I bakgrunden fanns också det europeiska samarbetsorganet för nationella hemlöshetsorganisationer *Fédération Européennes d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri* (FEANTSA). Redan 1994 hade FEANTSA föreslagit att ett nätverk för gatutidningar borde bildas. Med stöd av bidrag från *The Body Shop* och EG:s generaldirektorat för arbete och sociala frågor åtog sig *The Big Issue* denna uppgift. Några år senare registrerades INSP som en egen så kallad *charity* i Storbritannien, och sekretariatet förlades till *The Big Issue Scotland* i Glasgow. 2001 hade INSP ett fyrtiotal medlemmar på fem kontinenter.

INSP gör anspråk på att vara världsomfattande men nästan alla amerikanska gatutidningar har hittills valt att hålla sig utanför

organisationen. I USA bildades istället *North American Street Newspaper Association* (NASNA) 1996. I motsats till INSP har NASNA inte några speciella krav på medlemmarna utan är öppen för alla gatutidningar oavsett inriktning. Redan från början fanns det meningsskiljaktigheter mellan de båda organisationerna om vilken av de två gatutidningsmodellerna som gagnar hemlösa bäst. Många av NASNA-medlemmarna menar att affärsmodellens vinstintresse går ut över kampen för hemlösas rättigheter i samhället. Motsättningarna har fortsatt in på 2000-talet.

The Big Issue

Eftersom *Situation Sthlm* använt *The Big Issue* som förebild.² kan det vara på sin plats att beskriva *The Big Issue* och denna organisations ideologi närmare.³

Det ursprungliga initiativet till tidningen togs av styrelseordföranden i *The Body Shop*, Gordon Roddick, som hade kommit i kontakt med gatutidningsförsäljare under sina affärsresor i USA. Den person som genomförde det i praktiken och som sedan har kommit att identifieras med tidningen är John Bird.

Det första numret kom ut under hösten 1991 och producerades med hjälp av fyra anställda och några frivilliga frilansjournalister. *The Big Issue* blev redan från början en kommersiell framgång. Fem år senare hade tidningen 90 anställda, och separata avdelningar för redaktion, produktion, administration, ekonomi, annons och distribution. Tillsammans med donationer användes vinsten från tidningsförsäljningen till att driva en separat stiftelse kallad *The Big Issue Foundation* med uppgift att hjälpa försäljarna lära sig nya färdigheter, skaffa en bostad eller gå vidare med arbetsträning. Stiftelsen hade också ett så kallat *outreach team* som organiserade försäljarna och tillhandahöll en kuratorverksamhet för missbrukande försäljare.

Roddicks och Birds grundläggande idé var att producera en tidning som skulle vara oberoende av hemlöshetsfältet och istället arbeta helt efter marknadsprinciper. Tidningen skulle säljas till försäljarna som sedan skulle sälja den till allmänheten med ett påslag och behålla vinsten. Den förstudie som Bird gjorde visade att den kommersiella inriktningen utmanade den rådande synen på hemlösa. Många av de hemlöshetsorganisationer som han var i

² Jfr Aftonbladet 950508 Plus s 19, 950809 s 13. Göteborgsposten 950313 s 45. Svenska Dagbladet 950120 s 20.

³ Detta avsnitt bygger på Swithinbank (2001).

organisationen. I USA bildades istället *North American Street Newspaper Association* (NASNA) 1996. I motsats till INSP har NASNA inte några speciella krav på medlemmarna utan är öppen för alla gatutidningar oavsett inriktning. Redan från början fanns det meningsskiljaktigheter mellan de båda organisationerna om vilken av de två gatutidningsmodellerna som gagnar hemlösa bäst. Många av NASNA-medlemmarna menar att affärsmodellens vinstintresse går ut över kampen för hemlösas rättigheter i samhället. Motsättningarna har fortsatt in på 2000-talet.

The Big Issue

Eftersom *Situation Sthlm* använt *The Big Issue* som förebild.² kan det vara på sin plats att beskriva *The Big Issue* och denna organisations ideologi närmare.³

Det ursprungliga initiativet till tidningen togs av styrelseordföranden i *The Body Shop*, Gordon Roddick, som hade kommit i kontakt med gatutidningsförsäljare under sina affärsresor i USA. Den person som genomförde det i praktiken och som sedan har kommit att identifieras med tidningen är John Bird.

Det första numret kom ut under hösten 1991 och producerades med hjälp av fyra anställda och några frivilliga frilansjournalister. *The Big Issue* blev redan från början en kommersiell framgång. Fem år senare hade tidningen 90 anställda, och separata avdelningar för redaktion, produktion, administration, ekonomi, annons och distribution. Tillsammans med donationer användes vinsten från tidningsförsäljningen till att driva en separat stiftelse kallad *The Big Issue Foundation* med uppgift att hjälpa försäljarna lära sig nya färdigheter, skaffa en bostad eller gå vidare med arbetsträning. Stiftelsen hade också ett så kallat *outreach team* som organiserade försäljarna och tillhandahöll en kuratorverksamhet för missbrukande försäljare.

Roddicks och Birds grundläggande idé var att producera en tidning som skulle vara oberoende av hemlöshetsfältet och istället arbeta helt efter marknadsprinciper. Tidningen skulle säljas till försäljarna som sedan skulle sälja den till allmänheten med ett påslag och behålla vinsten. Den förstudie som Bird gjorde visade att den kommersiella inriktningen utmanade den rådande synen på hemlösa. Många av de hemlöshetsorganisationer som han var i

² Jfr Aftonbladet 950508 Plus s 19, 950809 s 13. Göteborgsposten 950313 s 45. Svenska Dagbladet 950120 s 20.

³ Detta avsnitt bygger på Swithinbank (2001).

kontakt med menade bland annat att hemlösa inte var tillräckligt pålitliga för att fungera i en kommersiell omgivning (Swithinbank 2001 s 29).

Trots den negativa responsen beslöt Bird och Roddick att starta tidningen med sig själva som ägare och Bird som avlönad chef. Ett slumpmässigt sammansatt arbetslag rekryterades och ett antal stora företag knöts upp som annonsörer. Det redaktionella innehållet skulle vara en blandning av undersökande samhällsjournalistik och *street chic*. *The Body Shop* gick in med en inledande investering på 50 000 pund och lät tidningen disponera lokaler hyresfritt. Senare tillkom ett par medarbetare med ansvar för distributionen. När försäljarna registrerades fick de en särskild legitimation och de första tio tidningarna gratis. Man upprättade också regler för försäljning (*Code of Conduct*) och ett sanktionssystem som kunde brukas mot de försäljare som bröt mot reglerna. Inga försök gjordes att starta någon form av socialt stöd till försäljarna vid denna tidpunkt.

Mellan 1993–1995 växte *The Big Issues* organisation kraftigt. Ny och mer professionell personal anställdes till marknadslöner, nya avdelningar inrättades och en ledningsstruktur byggdes upp. År 1994 började tidningen gå med vinst och i september 1995 gjordes en större omorganisation där resterna av den inkrementellt uppbyggda och röriga organisationsstrukturen rensades ut.

År 1995 bröts det sociala stödet till försäljarna ut som en egen organisation och registrerades som en *charity*, en stiftelse med namnet *The Big Issue Foundation*. Stiftelsens uppgift var helt enkelt att försöka få försäljarna att komma vidare med sina liv. Den inrättade speciella avdelningar för försäljarstöd, bostadsförmedling, missbruk, psykisk hälsa, arbetsträning och praktik, utbildning och skrivarverkstad och förfogade dessutom över en speciell stödfond som försäljarna kunde söka pengar ur.

Uppdelningen av verksamheten i en affärsdrivande tidning och en social stiftelse resulterade i en del inre motsägelser. Den affärsdrivande verksamheten strävar till exempel hela tiden efter att öka försäljningen och därmed vinsten genom att ha så många och så duktiga försäljare på gatan som möjligt. Stiftelsen försöker få samma försäljare att sluta sälja tidningen och gå vidare i livet. Det är också stora skillnader mellan de medarbetare som är anställda av tidningen och de som är anställda av stiftelsen. De medarbetare som jobbar i den affärsdrivande delen har sällan erfarenhet av att arbeta med hemlösa, medan medarbetarna på stiftelsen är utbildade socialarbetare.

kontakt med menade bland annat att hemlösa inte var tillräckligt pålitliga för att fungera i en kommersiell omgivning (Swithinbank 2001 s 29).

Trots den negativa responsen beslöt Bird och Roddick att starta tidningen med sig själva som ägare och Bird som avlönad chef. Ett slumpmässigt sammansatt arbetslag rekryterades och ett antal stora företag knöts upp som annonsörer. Det redaktionella innehållet skulle vara en blandning av undersökande samhällsjournalistik och *street chic*. *The Body Shop* gick in med en inledande investering på 50 000 pund och lät tidningen disponera lokaler hyresfritt. Senare tillkom ett par medarbetare med ansvar för distributionen. När försäljarna registrerades fick de en särskild legitimation och de första tio tidningarna gratis. Man upprättade också regler för försäljning (*Code of Conduct*) och ett sanktionssystem som kunde brukas mot de försäljare som bröt mot reglerna. Inga försök gjordes att starta någon form av socialt stöd till försäljarna vid denna tidpunkt.

Mellan 1993–1995 växte *The Big Issues* organisation kraftigt. Ny och mer professionell personal anställdes till marknadslöner, nya avdelningar inrättades och en ledningsstruktur byggdes upp. År 1994 började tidningen gå med vinst och i september 1995 gjordes en större omorganisation där resterna av den inkrementellt uppbyggda och röriga organisationsstrukturen rensades ut.

År 1995 bröts det sociala stödet till försäljarna ut som en egen organisation och registrerades som en *charity*, en stiftelse med namnet *The Big Issue Foundation*. Stiftelsens uppgift var helt enkelt att försöka få försäljarna att komma vidare med sina liv. Den inrättade speciella avdelningar för försäljarstöd, bostadsförmedling, missbruk, psykisk hälsa, arbetsträning och praktik, utbildning och skrivarverkstad och förfogade dessutom över en speciell stödfond som försäljarna kunde söka pengar ur.

Uppdelningen av verksamheten i en affärsdrivande tidning och en social stiftelse resulterade i en del inre motsägelser. Den affärsdrivande verksamheten strävar till exempel hela tiden efter att öka försäljningen och därmed vinsten genom att ha så många och så duktiga försäljare på gatan som möjligt. Stiftelsen försöker få samma försäljare att sluta sälja tidningen och gå vidare i livet. Det är också stora skillnader mellan de medarbetare som är anställda av tidningen och de som är anställda av stiftelsen. De medarbetare som jobbar i den affärsdrivande delen har sällan erfarenhet av att arbeta med hemlösa, medan medarbetarna på stiftelsen är utbildade socialarbetare.

Under 1990-talet utvecklades *The Big Issue* till ett mindre gatutidningsimperium. Mellan 1992 och 1995 startades fem nya *The Big Issues* i olika städer i Storbritannien (varav en senare bröt sig ur samarbetet). Mellan 1996 och 1998 tillkom ytterligare tre i andra länder (Australien, Sydafrika och USA). Tidningarna har en likartad utformning och arbetar med samma affärsdrivande modell och organisation. Juridiskt sett är de emellertid helt fristående från varandra. Genom att *The Big Issue* och INSP aktivt stöttat nya gatutidningar i Östeuropa har modellen även haft ett stort inflytande där.

Situation Sthlm

The Big Issue var alltså en förebild för många av de gatutidningar som startades i Europa under 1990-talet. En av dessa tidningar var *Situation Sthlm*. Det ursprungliga initiativet till tidningen togs av Malin Speace, en ung kvinna som ville göra karriär i den svenska mediabranschen.

Efter att ha sett en artikel om *The Big Issue* i en svensk dagstidning ringde hon upp organisationen för att fråga om de kände till om det pågick några förberedelser för att starta en gatutidning i Sverige. *The Big Issue* skickade omedelbart över ett paket med gamla verksamhetsberättelser, en bunt tidningar och kontaktadresser till andra gatutidningar. Under förberedelsearbetet stod Malin Speace sedan kontinuerligt i telefonkontakt med olika personer på *The Big Issue*.

Formellt sett är *Situation Sthlm* en ekonomisk förening. Medlemmar och styrelse består i princip av organisationens medarbetare men det är bara i samband med allvarliga kriser som föreningen varit en aktiv arena.

Som kommer att framgå nedan finns det många likheter mellan *The Big Issue* och *Situation Sthlm*. Av olika skäl har *Situation Sthlm* valt att blanda inslag både från den affärsdrivande och från den företrädande gatutidningsmodellen. Det är också viktigt att poängtera att *The Big Issues* verksamhet och omsättning är betydligt större, något som i praktiken hindrar *Situation Sthlm* från att kopiera den fullt ut. Förutsättningarna för driva en gatutidning är dessutom ganska olika i Storbritannien och Sverige.

Situation Sthlm och dess utveckling beskrivs i detalj i de följande kapitlen. Här kommer jag bara att ge en mycket översiktlig kronologisk beskrivning. Det första numret av tidningen kom ut 1995. Tre-fyra försäljare lyckades under ett par månader sälja omkring

Under 1990-talet utvecklades *The Big Issue* till ett mindre gatutidningsimperium. Mellan 1992 och 1995 startades fem nya *The Big Issues* i olika städer i Storbritannien (varav en senare bröt sig ur samarbetet). Mellan 1996 och 1998 tillkom ytterligare tre i andra länder (Australien, Sydafrika och USA). Tidningarna har en likartad utformning och arbetar med samma affärsdrivande modell och organisation. Juridiskt sett är de emellertid helt fristående från varandra. Genom att *The Big Issue* och INSP aktivt stöttat nya gatutidningar i Östeuropa har modellen även haft ett stort inflytande där.

Situation Sthlm

The Big Issue var alltså en förebild för många av de gatutidningar som startades i Europa under 1990-talet. En av dessa tidningar var *Situation Sthlm*. Det ursprungliga initiativet till tidningen togs av Malin Speace, en ung kvinna som ville göra karriär i den svenska mediabranschen.

Efter att ha sett en artikel om *The Big Issue* i en svensk dagstidning ringde hon upp organisationen för att fråga om de kände till om det pågick några förberedelser för att starta en gatutidning i Sverige. *The Big Issue* skickade omedelbart över ett paket med gamla verksamhetsberättelser, en bunt tidningar och kontaktadresser till andra gatutidningar. Under förberedelsearbetet stod Malin Speace sedan kontinuerligt i telefonkontakt med olika personer på *The Big Issue*.

Formellt sett är *Situation Sthlm* en ekonomisk förening. Medlemmar och styrelse består i princip av organisationens medarbetare men det är bara i samband med allvarliga kriser som föreningen varit en aktiv arena.

Som kommer att framgå nedan finns det många likheter mellan *The Big Issue* och *Situation Sthlm*. Av olika skäl har *Situation Sthlm* valt att blanda inslag både från den affärsdrivande och från den företrädande gatutidningsmodellen. Det är också viktigt att poängtera att *The Big Issues* verksamhet och omsättning är betydligt större, något som i praktiken hindrar *Situation Sthlm* från att kopiera den fullt ut. Förutsättningarna för driva en gatutidning är dessutom ganska olika i Storbritannien och Sverige.

Situation Sthlm och dess utveckling beskrivs i detalj i de följande kapitlen. Här kommer jag bara att ge en mycket översiktlig kronologisk beskrivning. Det första numret av tidningen kom ut 1995. Tre-fyra försäljare lyckades under ett par månader sälja omkring

tretusen exemplar. Efter att ha saknat en fast lokal och efter en sejour i Tidskriftsverkstaden flyttade redaktionen 1996 in i en lokal på Roslagsgatan. Allt arbete sköttes då av en handfull personer som både gjorde tidningen och försökte möta de sociala behov som den gradvis ökande skaran av försäljare hade. 1997 startades ett socialt projekt kallat Hjälp-till-självhjälpsprojektet. Det finansierades i partnerskap mellan Europeiska socialfonden, Statens kulturråd och Arbetsmarknadsverket. Upplagan var nu cirka 9000 exemplar per månad och antalet försäljare cirka 30. Året därpå gick även Stockholms stad in med ett bidrag till projektet. Forum Syd beviljade dessutom ett mindre bidrag till ett samarbete med *The Big Issue Cape Town*. 1999 flyttade organisationen in i rymliga lokaler på Döbelnsgatan. Upplagan var då uppe i 17 400 exemplar per månad och antalet försäljare var cirka 150. År 2000 var partnerskapsbidraget till Självhjälpsprojektet slut men de fortsatta bidragen från Stockholms stad räddade verksamheten. Samtidigt beviljade Socialdepartementet ett bidrag som innebar att organisationen kunde starta ett arbetspraktikprojekt kallat Steg 1. Nu hade upplagan ökat till cirka 20 100 exemplar per månad och antalet försäljare till cirka 250. Vid undersökningsperiodens slut kunde det kosta upp mot 200 000 kronor att producera ett nummer av tidningen. Försäljningsintäkterna har stigit varje år och 2000 täckte de för första gången hela produktionskostnaden.

Under den tid som jag genomförde min undersökning låg *Situation Sthlm* på Döbelnsgatan i Vasastan. Organisationen och lokalen var då indelad i tre övergripande verksamhetsområden: redaktion, administration och distribution/sociala projekt. Löst kopplade till administrationen fanns en ekonomiavdelning och en annonsavdelning. I de administrativa uppgifterna ingick kontakter med bidragsgivare, sponsorer och internationella nätverk. Distributionen av tidningen, Självhjälpsprojektet och Steg 1 låg i praktiken inom samma verksamhetsområde. Ingen medarbetare hade något övergripande ledningsansvar. I likhet med *The Big Issue* ledde *Situation Sthlms* utveckling och tillväxt till förnyelse och omstrukturering. När jag inledde undersökningen pågick till exempel ett arbete med att försöka etablera någon form av formell ledningsstruktur. I början av 2000 genomfördes en större redaktionell omorganisering.

tretusen exemplar. Efter att ha saknat en fast lokal och efter en sejour i Tidskriftsverkstaden flyttade redaktionen 1996 in i en lokal på Roslagsgatan. Allt arbete sköttes då av en handfull personer som både gjorde tidningen och försökte möta de sociala behov som den gradvis ökande skaran av försäljare hade. 1997 startades ett socialt projekt kallat Hjälp-till-självhjälpsprojektet. Det finansierades i partnerskap mellan Europeiska socialfonden, Statens kulturråd och Arbetsmarknadsverket. Upplagan var nu cirka 9000 exemplar per månad och antalet försäljare cirka 30. Året därpå gick även Stockholms stad in med ett bidrag till projektet. Forum Syd beviljade dessutom ett mindre bidrag till ett samarbete med *The Big Issue Cape Town*. 1999 flyttade organisationen in i rymliga lokaler på Döbelnsgatan. Upplagan var då uppe i 17 400 exemplar per månad och antalet försäljare var cirka 150. År 2000 var partnerskapsbidraget till Självhjälpsprojektet slut men de fortsatta bidragen från Stockholms stad räddade verksamheten. Samtidigt beviljade Socialdepartementet ett bidrag som innebar att organisationen kunde starta ett arbetspraktikprojekt kallat Steg 1. Nu hade upplagan ökat till cirka 20 100 exemplar per månad och antalet försäljare till cirka 250. Vid undersökningsperiodens slut kunde det kosta upp mot 200 000 kronor att producera ett nummer av tidningen. Försäljningsintäkterna har stigit varje år och 2000 täckte de för första gången hela produktionskostnaden.

Under den tid som jag genomförde min undersökning låg *Situation Sthlm* på Döbelnsgatan i Vasastan. Organisationen och lokalen var då indelad i tre övergripande verksamhetsområden: redaktion, administration och distribution/sociala projekt. Löst kopplade till administrationen fanns en ekonomiavdelning och en annonsavdelning. I de administrativa uppgifterna ingick kontakter med bidragsgivare, sponsorer och internationella nätverk. Distributionen av tidningen, Självhjälpsprojektet och Steg 1 låg i praktiken inom samma verksamhetsområde. Ingen medarbetare hade något övergripande ledningsansvar. I likhet med *The Big Issue* ledde *Situation Sthlms* utveckling och tillväxt till förnyelse och omstrukturering. När jag inledde undersökningen pågick till exempel ett arbete med att försöka etablera någon form av formell ledningsstruktur. I början av 2000 genomfördes en större redaktionell omorganisering.

Gatutidningsideologin

De allra flesta gatutidningars sociala arbete söker sin ideologiska grund i den så kallade *hjälp-till-självhjälpsprincipen*. Den har varit en central del av den bild tidningarna velat ge av sitt förhållnings-sätt till de hemlösa försäljarna. Av tidningarnas retorik kan man få intrycket av att detta sätt att se på socialt arbete är ett nytt perspektiv som bryter mot ett gammalmodigt och stelbent myndighetsperspektiv. Men som ideologi är hjälp-till-självhjälpsprincipen inte ny utan utvecklades, som jag kommer att beskriva nedan, redan före välfärdssamhällets framträdande. Principen var lika viktig för den så kallade filantropiska inriktningen av socialt arbete på 1800-talet som för dagens gatutidningar. Gatutidningarnas ideologi också influerats av det så kallade *empowerment*-perspektiv som bland annat har sina rötter i den så kallade *settlement*-rörelsen som växte fram kring sekelskiftet 1900. I sin renodlade ideologiska form saknar hjälp-till-självhjälpsideologin den samhällsförändrande befrielseaspekt som anses tillhöra *empowerment*-perspektivet och kan, med hänsyn tagen till de historiska sammanhangen, kanske till och med kallas för dess ideologiska motpol. Filantroperna, i bred mening, hade knappast som mål att förändra samhällets maktförhållanden och överföra makten till underklassen. Men ser man närmare på metodernas praxis finner man samtidigt många likheter och *empowerment* kan till viss del sägas vara en utveckling av hjälp-till-självhjälpsprincipen.

Självhjälpsideologin var en viktig beståndsdel i det koncept *Situation Sthlms* grundare lånade från *The Big Issue* och skapade därför vissa förväntningar på hur organisationen skulle bedriva sitt sociala arbete bland Stockholms hemlösa. Genom sin verksamhet ville *The Big Issue*

ge hemlösa människor en chans att ta sina egna beslut och lära nya färdigheter, att hjälpa dem komma bort från gatan till ett hem och in på en yrkesutbildning (Hanks & Swithinbank 1997 s 152).

I den betydelse som lades i begreppet handlade det alltså om att genom olika sociala projekt ge försäljarna möjligheter att själva ta kontroll över och förändra sina liv, något som sågs som en motsats till traditionell välgörenhet. Arbetet som metod var också av en central betydelse.

Tidningen var inte bara en plan för att skapa jobb, det handlade om självaktning, människor som tog kontroll över sina liv, självhjälp, att bryta beroendeförhållanden och skapa bärkraft (Swithinbank 2001 s xiii).

Gatutidningsideologin

De allra flesta gatutidningars sociala arbete söker sin ideologiska grund i den så kallade *hjälp-till-självhjälpsprincipen*. Den har varit en central del av den bild tidningarna velat ge av sitt förhållnings-sätt till de hemlösa försäljarna. Av tidningarnas retorik kan man få intrycket av att detta sätt att se på socialt arbete är ett nytt perspektiv som bryter mot ett gammalmodigt och stelbent myndighetsperspektiv. Men som ideologi är hjälp-till-självhjälpsprincipen inte ny utan utvecklades, som jag kommer att beskriva nedan, redan före välfärdssamhällets framträdande. Principen var lika viktig för den så kallade filantropiska inriktningen av socialt arbete på 1800-talet som för dagens gatutidningar. Gatutidningarnas ideologi också influerats av det så kallade *empowerment*-perspektiv som bland annat har sina rötter i den så kallade *settlement*-rörelsen som växte fram kring sekelskiftet 1900. I sin renodlade ideologiska form saknar hjälp-till-självhjälpsideologin den samhällsförändrande befrielseaspekt som anses tillhöra *empowerment*-perspektivet och kan, med hänsyn tagen till de historiska sammanhangen, kanske till och med kallas för dess ideologiska motpol. Filantroperna, i bred mening, hade knappast som mål att förändra samhällets maktförhållanden och överföra makten till underklassen. Men ser man närmare på metodernas praxis finner man samtidigt många likheter och *empowerment* kan till viss del sägas vara en utveckling av hjälp-till-självhjälpsprincipen.

Självhjälpsideologin var en viktig beståndsdel i det koncept *Situation Sthlms* grundare lånade från *The Big Issue* och skapade därför vissa förväntningar på hur organisationen skulle bedriva sitt sociala arbete bland Stockholms hemlösa. Genom sin verksamhet ville *The Big Issue*

ge hemlösa människor en chans att ta sina egna beslut och lära nya färdigheter, att hjälpa dem komma bort från gatan till ett hem och in på en yrkesutbildning (Hanks & Swithinbank 1997 s 152).

I den betydelse som lades i begreppet handlade det alltså om att genom olika sociala projekt ge försäljarna möjligheter att själva ta kontroll över och förändra sina liv, något som sågs som en motsats till traditionell välgörenhet. Arbetet som metod var också av en central betydelse.

Tidningen var inte bara en plan för att skapa jobb, det handlade om självaktning, människor som tog kontroll över sina liv, självhjälp, att bryta beroendeförhållanden och skapa bärkraft (Swithinbank 2001 s xiii).

I det följande kommer jag att beskriva hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologins historiska framväxt och begreppens innehåll närmare.

Filantropin och hjälp-till-självhjälpsprincipen

Hjälptill-självhjälpsprincipen var ett av de viktigaste ideologiska inslagen i den filantropi som växte fram under 1800-talet. Redan från början byggde den på att den enskildes eget försörjningsansvar:

När sjukdom, handikapp, arbetslöshet eller andra problem omöjliggjorde detta borde frivilliga organisationer eller den kommunala och statliga fattig- och sjukvården hjälpa till på ett sådant sätt att den enskilde så snart som möjligt kunde försörja sig själv. Livstidslångt beroende ansågs vara förödande både för den enskilde och för samhället (Qvarsell 1993 s 220).

I sin doktorsavhandling argumenterar historikern Michael Sjögren för att hjälptill-självhjälpsprincipen definierat det moderna sociala arbetets uppgifter genom att det sociala grundskyddet kommit att utformats så att det i första hand främjat försörjningsviljan:

Om individen trots allt kom i behov av fattigvård var det viktigt att hjälpen gavs i form av hjälp-till-självhjälp. En viktig punkt var att fattigvårdsunderstödet inte skulle vara ett bidrag, utan ett lån från samhället. Återbetalningsskyldigheten fyllde ingen större ekonomisk funktion eftersom dess bidrag till fattigvårdens finansiering var högst marginellt. Återbetalningsskyldigheten kan istället ses som en självhjälpsåtgärd. Genom att ge ett lån vid en tillfällig kris kunde samhället hjälpa individen att åter bli självförsörjande. Att ta emot lån ansågs också vara mindre förnedrande för den enskilde individen än att ta emot ett bidrag. Ur folkuppfostringssynpunkt var det också viktigt att visa för alla de självförsörjande fattiga som levde på gränsen till misär att man inte lika gärna kunde ge upp sin strävsamma tillvaro och leva lika bra, eller till och med bättre, på bidrag.

För att fattigvården skulle främja självförsörjningsprincipen ansåg de liberala reformatorerna att den också måste utformas så att den i viss mån var avskräckande. De institutionella lösningarna utformades därför så att de skulle avhålla individen från att söka understöd. Återhållsamhet med att dela ut kontantunderstöd i hemmet var här ett viktigt moment eftersom det var den mest inbjudande stödformen.

Kontantstödet gav den fattige mest autonomi och var därmed svårast att kontrollera för fattigvårdsmyndigheterna. Risker för att understödet skulle komma till obehörig användning, vare sig det var till inköp av sprit eller sidengarnerade plymer, gjorde att det ansågs vara den understödsform som invercade mest negativt på självförsörjningsprincipen. De understödssökande

I det följande kommer jag att beskriva hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologins historiska framväxt och begreppens innehåll närmare.

Filantropin och hjälp-till-självhjälpsprincipen

Hjälptill-självhjälpsprincipen var ett av de viktigaste ideologiska inslagen i den filantropi som växte fram under 1800-talet. Redan från början byggde den på att den enskildes eget försörjningsansvar:

När sjukdom, handikapp, arbetslöshet eller andra problem omöjliggjorde detta borde frivilliga organisationer eller den kommunala och statliga fattig- och sjukvården hjälpa till på ett sådant sätt att den enskilde så snart som möjligt kunde försörja sig själv. Livstidslångt beroende ansågs vara förödande både för den enskilde och för samhället (Qvarsell 1993 s 220).

I sin doktorsavhandling argumenterar historikern Michael Sjögren för att hjälptill-självhjälpsprincipen definierat det moderna sociala arbetets uppgifter genom att det sociala grundskyddet kommit att utformats så att det i första hand främjat försörjningsviljan:

Om individen trots allt kom i behov av fattigvård var det viktigt att hjälpen gavs i form av hjälp-till-självhjälp. En viktig punkt var att fattigvårdsunderstödet inte skulle vara ett bidrag, utan ett lån från samhället. Återbetalningsskyldigheten fyllde ingen större ekonomisk funktion eftersom dess bidrag till fattigvårdens finansiering var högst marginellt. Återbetalningsskyldigheten kan istället ses som en självhjälpsåtgärd. Genom att ge ett lån vid en tillfällig kris kunde samhället hjälpa individen att åter bli självförsörjande. Att ta emot lån ansågs också vara mindre förnedrande för den enskilde individen än att ta emot ett bidrag. Ur folkuppfostringssynpunkt var det också viktigt att visa för alla de självförsörjande fattiga som levde på gränsen till misär att man inte lika gärna kunde ge upp sin strävsamma tillvaro och leva lika bra, eller till och med bättre, på bidrag.

För att fattigvården skulle främja självförsörjningsprincipen ansåg de liberala reformatorerna att den också måste utformas så att den i viss mån var avskräckande. De institutionella lösningarna utformades därför så att de skulle avhålla individen från att söka understöd. Återhållsamhet med att dela ut kontantunderstöd i hemmet var här ett viktigt moment eftersom det var den mest inbjudande stödformen.

Kontantstödet gav den fattige mest autonomi och var därmed svårast att kontrollera för fattigvårdsmyndigheterna. Risker för att understödet skulle komma till obehörig användning, vare sig det var till inköp av sprit eller sidengarnerade plymer, gjorde att det ansågs vara den understödsform som invercade mest negativt på självförsörjningsprincipen. De understödssökande

skulle därför istället i så stor utsträckning som möjligt erbjudas vård på anstalt (Sjögren 1997 s 164).

Flera forskare har visat hur detta synsätt på socialt arbete med fattiga fortsatt att vara vägledande i det moderna välfärdssamhällets framväxt (se Montgomery 1951, Nilsson 1965, Petersson 1983, Hirdman 1989, Skoglund 1992, Blom 1992, Magnusson 1993, Qvarsell 1993, Jordansson 1995, Norlander 1995, Thörn 1995, Berge 1995, Sjögren 1997, Bokholm 2000). Forskarna har också pekat på det sociala arbetets paternalism, ändamålsenligheten i disciplineringen av underklassen och spridandet av borgerliga värderingar (se t ex Holgersson 1977). Under senare år har också ett mikroperpektiv tillkommit. Kerstin Thörn (1995) menar till exempel att filantropin också handlade om att sprida en "medborgerlig kompetens":

I denna kompetens ingick en förmåga att planera och kontrollera sitt eget liv. Framförhållning, överblick och förmåga att välja blev då viktiga aspekter av vardagen. Till de fattiga förmedlades ett skötsamhetsideal som de fattiga själva kunde förvandla till en emancipatorisk kraft /.../ De filantropiska aktörerna menade att hjälpen till självhjälp kunde ge de fattiga större handlingsutrymme för sina liv (Thörn 1995 s 132).

Inom socialhistorisk forskning har den organiserade hjälp-till-självhjälpen ofta kallats för *filantropi* och kan, för Sveriges del, sägas ha sitt upphov i de välgörenhetsföreningar som började bildas under 1810-talet. Filantropi var från början namnet på en pedagogisk skolbildning som hämtade inspiration från den tyske pedagogen Johann Bernhard Basedows (1723–1790) så kallade "filantropism". Basedow var under 1770-talet verksam vid Filantropinum, en uppfostringsanstalt i Dessau, Tyskland. Basedow var övertygad om att människan var god av naturen. Påverkad av upplysningen och speciellt av Rousseaus idéer utvecklade han en lättfattlig och religiöst obunden pedagogik med starka inslag av fysiska övningar. Under 1800-talet var det i första hand denna kontext som frammanades av begreppet filantropi medan välgörenhet var den vedertagna benämningen på det nya sociala arbetet. Det var först senare inom den socialhistoriska forskningen som filantropi kom att användas som ett övergripande namn "på strävandena att omvandla den spontana välgörenheten till ett organiserat socialt arbete" (Qvarsell 1993 s 223).

I SAO (1989) anges filantropi som synonymt med välgörenhet och människokärlek. Denna form av människokärlek riktade sig till samhällets fattiga och nödlidande och framträdde i medel- och överklassen under övergången till industrisamhället. Det var just

skulle därför istället i så stor utsträckning som möjligt erbjudas vård på anstalt (Sjögren 1997 s 164).

Flera forskare har visat hur detta synsätt på socialt arbete med fattiga fortsatt att vara vägledande i det moderna välfärdssamhällets framväxt (se Montgomery 1951, Nilsson 1965, Petersson 1983, Hirdman 1989, Skoglund 1992, Blom 1992, Magnusson 1993, Qvarsell 1993, Jordansson 1995, Norlander 1995, Thörn 1995, Berge 1995, Sjögren 1997, Bokholm 2000). Forskarna har också pekat på det sociala arbetets paternalism, ändamålsenligheten i disciplineringen av underklassen och spridandet av borgerliga värderingar (se t ex Holgersson 1977). Under senare år har också ett mikroperpektiv tillkommit. Kerstin Thörn (1995) menar till exempel att filantropin också handlade om att sprida en "medborgerlig kompetens":

I denna kompetens ingick en förmåga att planera och kontrollera sitt eget liv. Framförhållning, överblick och förmåga att välja blev då viktiga aspekter av vardagen. Till de fattiga förmedlades ett skötsamhetsideal som de fattiga själva kunde förvandla till en emancipatorisk kraft /.../ De filantropiska aktörerna menade att hjälpen till självhjälp kunde ge de fattiga större handlingsutrymme för sina liv (Thörn 1995 s 132).

Inom socialhistorisk forskning har den organiserade hjälp-till-självhjälpen ofta kallats för *filantropi* och kan, för Sveriges del, sägas ha sitt upphov i de välgörenhetsföreningar som började bildas under 1810-talet. Filantropi var från början namnet på en pedagogisk skolbildning som hämtade inspiration från den tyske pedagogen Johann Bernhard Basedows (1723–1790) så kallade "filantropism". Basedow var under 1770-talet verksam vid Filantropinum, en uppfostringsanstalt i Dessau, Tyskland. Basedow var övertygad om att människan var god av naturen. Påverkad av upplysningen och speciellt av Rousseaus idéer utvecklade han en lättfattlig och religiöst obunden pedagogik med starka inslag av fysiska övningar. Under 1800-talet var det i första hand denna kontext som frammanades av begreppet filantropi medan välgörenhet var den vedertagna benämningen på det nya sociala arbetet. Det var först senare inom den socialhistoriska forskningen som filantropi kom att användas som ett övergripande namn "på strävandena att omvandla den spontana välgörenheten till ett organiserat socialt arbete" (Qvarsell 1993 s 223).

I SAO (1989) anges filantropi som synonymt med välgörenhet och människokärlek. Denna form av människokärlek riktade sig till samhällets fattiga och nödlidande och framträdde i medel- och överklassen under övergången till industrisamhället. Det var just

kombinationen av oron för industrisamhällets sociala konsekvenser och ett allmänt intresse för föreningsbildning vid denna tidpunkt som skapade förutsättningarna för denna nya organisationsform (Qvarsell 1993). Föreningarnas verksamhet riktades till människor inom den egna samhällsklassen som av någon anledning hamnat i svårigheter och till så kallade "värdiga" fattiga. En del av dessa föreningar dominerades ofta av ekonomiskt starka män och var i många fall sammansmälta med den kommunala fattigvården (t ex *De nödlidandes vänner* [1816] och *De fattigas vänner* [1820] i Stockholm, och *Sällskapet för de fattigas vänner* [1819] i Göteborg). Men det fanns också kvinnodominerade välgörenhetsföreningar som inte bara ville lindra den akuta nöden utan också förbättra den sociala situationen i samhället på sikt (t ex *Välgörande fruntimmerssällskapet i Stockholm* [1819], och senare på 1800-talet, de skyddsföreningar för fattiga kvinnor som bildades i Stockholm för att ge kvinnor försörjningsmöjligheter i hemmet så att de skulle kunna hålla ihop och vårda sina familjer). Det var just denna ambition som utmärkte filantropin (Qvarsell 1993 s 223, Taussi Sjöberg & Vammen 1995).

I begreppet filantropi ryms flera olika uttryck och verksamheter som uppkom under 1800- och 1900-talen. I en översikt skiljer Qvarsell (1993) till exempel på pedagogisk eller institutionell filantropi, vetenskaplig filantropi och politisk filantropi. Den förstnämnda kategorin står kanske närmast Basedows filantropi i den meningen att den utgjordes av olika institutioner och så kallade skolhem som startades för barn och ungdomar av olika föreningar, stiftelser eller enskilda personer. Bortsett från att de var en del av det filantropiska projektet kännetecknades dessa institutioner av sin pedagogiska inriktning.

Som en följd av det inflytande som det tidigare århundradets stora pedagogiska reformatorer hade och den tro på människans föränderlighet och utvecklingsbarhet som utmärkte detta sekels människosyn ansåg många debattörer att mänskliga problem kunde hanteras med hjälp av individualiserad och specialiserad fostran och utbildning. Men förutsättningen för att en sådan återuppfostran skulle vara möjlig var att man på något sätt bröt kontakten med den livsmiljö och livssituation som åtminstone till någon del skapat problemen. Den viktigaste förutsättningen för återuppfostran och utbildning var därför placering på en mer eller mindre slutna institution (Qvarsell 1993 s 225).

Den vetenskapliga filantropin utmärktes av de undersökningar av sociala förhållanden som började genomföras. En av de mest omfattande var en inventering av försörjningssituationen och den

kombinationen av oron för industrisamhällets sociala konsekvenser och ett allmänt intresse för föreningsbildning vid denna tidpunkt som skapade förutsättningarna för denna nya organisationsform (Qvarsell 1993). Föreningarnas verksamhet riktades till människor inom den egna samhällsklassen som av någon anledning hamnat i svårigheter och till så kallade "värdiga" fattiga. En del av dessa föreningar dominerades ofta av ekonomiskt starka män och var i många fall sammansmälta med den kommunala fattigvården (t ex *De nödlidandes vänner* [1816] och *De fattigas vänner* [1820] i Stockholm, och *Sällskapet för de fattigas vänner* [1819] i Göteborg). Men det fanns också kvinnodominerade välgörenhetsföreningar som inte bara ville lindra den akuta nöden utan också förbättra den sociala situationen i samhället på sikt (t ex *Välgörande fruntimmerssällskapet i Stockholm* [1819], och senare på 1800-talet, de skyddsföreningar för fattiga kvinnor som bildades i Stockholm för att ge kvinnor försörjningsmöjligheter i hemmet så att de skulle kunna hålla ihop och vårda sina familjer). Det var just denna ambition som utmärkte filantropin (Qvarsell 1993 s 223, Taussi Sjöberg & Vammen 1995).

I begreppet filantropi ryms flera olika uttryck och verksamheter som uppkom under 1800- och 1900-talen. I en översikt skiljer Qvarsell (1993) till exempel på pedagogisk eller institutionell filantropi, vetenskaplig filantropi och politisk filantropi. Den förstnämnda kategorin står kanske närmast Basedows filantropi i den meningen att den utgjordes av olika institutioner och så kallade skolhem som startades för barn och ungdomar av olika föreningar, stiftelser eller enskilda personer. Bortsett från att de var en del av det filantropiska projektet kännetecknades dessa institutioner av sin pedagogiska inriktning.

Som en följd av det inflytande som det tidigare århundradets stora pedagogiska reformatorer hade och den tro på människans föränderlighet och utvecklingsbarhet som utmärkte detta sekels människosyn ansåg många debattörer att mänskliga problem kunde hanteras med hjälp av individualiserad och specialiserad fostran och utbildning. Men förutsättningen för att en sådan återuppfostran skulle vara möjlig var att man på något sätt bröt kontakten med den livsmiljö och livssituation som åtminstone till någon del skapat problemen. Den viktigaste förutsättningen för återuppfostran och utbildning var därför placering på en mer eller mindre slutna institution (Qvarsell 1993 s 225).

Den vetenskapliga filantropin utmärktes av de undersökningar av sociala förhållanden som började genomföras. En av de mest omfattande var en inventering av försörjningssituationen och den

kommunala fattigvården som genomfördes av en fattigvårds-kommitté vars betänkande sedan låg till grund för den nya fattigvårdslagen 1847. Många av dessa undersökningar publicerades i *Social tidskrift* som gavs ut av *Centralförbundet för Socialt Arbete* (CSA), till exempel den välkända medborgarundersökningen av situationen på Stockholms härbärgen som gjordes av gruppen "1912 års män" (Alfvén 1913).

Den politiska filantropin, till sist, kännetecknades av försöken att påverka stat och kommun och den allmänna opinionen mot sociala reformer. Även i detta sammanhang var CSA en framträdande aktör, inte minst genom den egna utredningsverksamheten och publiceringen av sociala undersökningar.

Den pedagogiska och institutionella filantropin tog sig uttryck i framväxten av skyddshem, barn- och ungdomsanstalter och andra institutioner medan den vetenskapliga och politiska filantropin ofta rymdes inom en och samma organisation. Ett exempel är det redan nämnda CSA som sysslade både med påtryckningar på stat och kommun och med opinionsbildning för sociala reformer, utarbetande av standardiserade metoder för socialt arbete och utbildning av socialarbetare.

Det är också i dessa verksamheter man finner grunden för det moderna svenska välfärdssamhället och dess koppling till den akademiska samhällsvetenskapliga forskningen. Många av de institutioner som etablerades på privat initiativ tjänade inte bara som modell för det offentliga sociala arbetet utan togs så småningom också över av stat och kommun. Socialpolitiken byggde också, åtminstone till en början, på de tankar om sociala reformer som framträtt inom filantropin och flera av de ledande företrädarna inom bland annat CSA anställdes för att sköta den statliga övervakningen av social verksamhet i landet, en verksamhet som så småningom utvecklades till att bli *Socialstyrelsen*. De sociala undersökningarna, till sist, lade grunden för ett system där socialpolitiken använde samhällsvetenskaplig forskning som underlag för reformer och insatser.

Ett tidigt exempel på ett hjälp-till-självhjälpprojekt som tagits upp i forskningen är *Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård*, som bildades i Göteborg 1827 av den svenska kronprinsessan Josefina i syfte att hjälpa kvinnor i ekonomiska svårigheter att ge sina barn en god vård och uppföstran (Se bl. a. Qvarsell 1993, Jordansson 1995). Kärnan i verksamheten var en arbetsinrättning som gav fattiga kvinnor en möjlighet till försörjning. Kvinnorna kom till inrättningen för att hämta material som de sedan arbetade med hemma. Man tillverkade bland annat kläder

kommunala fattigvården som genomfördes av en fattigvårds-kommitté vars betänkande sedan låg till grund för den nya fattigvårdslagen 1847. Många av dessa undersökningar publicerades i *Social tidskrift* som gavs ut av *Centralförbundet för Socialt Arbete* (CSA), till exempel den välkända medborgarundersökningen av situationen på Stockholms härbärgen som gjordes av gruppen "1912 års män" (Alfvén 1913).

Den politiska filantropin, till sist, kännetecknades av försöken att påverka stat och kommun och den allmänna opinionen mot sociala reformer. Även i detta sammanhang var CSA en framträdande aktör, inte minst genom den egna utredningsverksamheten och publiceringen av sociala undersökningar.

Den pedagogiska och institutionella filantropin tog sig uttryck i framväxten av skyddshem, barn- och ungdomsanstalter och andra institutioner medan den vetenskapliga och politiska filantropin ofta rymdes inom en och samma organisation. Ett exempel är det redan nämnda CSA som sysslade både med påtryckningar på stat och kommun och med opinionsbildning för sociala reformer, utarbetande av standardiserade metoder för socialt arbete och utbildning av socialarbetare.

Det är också i dessa verksamheter man finner grunden för det moderna svenska välfärdssamhället och dess koppling till den akademiska samhällsvetenskapliga forskningen. Många av de institutioner som etablerades på privat initiativ tjänade inte bara som modell för det offentliga sociala arbetet utan togs så småningom också över av stat och kommun. Socialpolitiken byggde också, åtminstone till en början, på de tankar om sociala reformer som framträtt inom filantropin och flera av de ledande företrädarna inom bland annat CSA anställdes för att sköta den statliga övervakningen av social verksamhet i landet, en verksamhet som så småningom utvecklades till att bli *Socialstyrelsen*. De sociala undersökningarna, till sist, lade grunden för ett system där socialpolitiken använde samhällsvetenskaplig forskning som underlag för reformer och insatser.

Ett tidigt exempel på ett hjälp-till-självhjälpprojekt som tagits upp i forskningen är *Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård*, som bildades i Göteborg 1827 av den svenska kronprinsessan Josefina i syfte att hjälpa kvinnor i ekonomiska svårigheter att ge sina barn en god vård och uppföstran (Se bl. a. Qvarsell 1993, Jordansson 1995). Kärnan i verksamheten var en arbetsinrättning som gav fattiga kvinnor en möjlighet till försörjning. Kvinnorna kom till inrättningen för att hämta material som de sedan arbetade med hemma. Man tillverkade bland annat kläder

som sedan såldes eller delades ut till behövande mödrar och barn. Det viktiga var att mödrarna genom detta försörjningssystem kunde vara hemma och ta hand om sina barn.

Ingen människa upprättas genom penningen allena: skall det ske så sker det genom den gudomliga och mänskliga kärleken. Vänlighet, allavar, råd och förmaning är också en hjälp, och i sanning icke den minst oumbärliga. Det behöves ett personligt förhållande till de människor, man vill göra mänskliga (Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård, revisionsberättelse 1855).

Ett annat exempel är *Föreningen för Välgörenhetens Ordnande* (FVO) som bildades i Stockholm 1889 med förebild i den engelska välgörenhetsorganisationen *Charity Organization Society* (COS). Även i FVO var självhjälpsidén central då man ville erbjuda fattiga människor arbete istället för allmosor. Genom arbete kunde människor försörja sig och bli oberoende och därmed i stånd att hjälpa sig själva, ansåg organisationen. FVO samarbetade bland annat med Stockholms kommun för att erbjuda så kallade nödhjälpsarbeten i form av makadamtillverkning, och drev ett härbärge för ensamstående män där männen betalade sina sängplatser genom vedsågning. FVO förmedlade också sömnads- och stickarbeten till kvinnor och startade så småningom en slöjdavdelning som bland annat sydde kläder. Föreningen var djupt engagerad i bostadsfrågan och både byggde och hyrde fastigheter för att försöka komma tillrätta med de svåra bostadsproblemen i Stockholm (se Thörn 1997, Sjögren 1999, Bokholm 2000).⁴

Empowerment

Även om *empowerment* övertagit principen om hjälp-till-självhjälp från filantropin har den ofta beskrivits som den ideologiska motsatsen till den paternalism som tillskrivs filantropin och senare myndigheternas sociala arbete (Starrin & Jönsson 2000).

Det som särskiljt *empowerment*-baserat socialt arbete från annat socialt arbete har varit fokuseringen på människors egen kapacitet att möta sina behov, deras samhälleliga rättigheter och skyldighe-

⁴ Principen präglade inte bara de frivilliga organisationernas sociala arbete utan sökte sig även in i lagstiftningen. Ett exempel är det betänkande av 1907 års fattigvårdslagstiftningskommitté som kom 1915: "Den hjälp, som fattigvården har att lämna, bör i främsta rummet gå ut på, att den behöfvande bringas i sådant läge, att han för framtiden kan försörja sig själv- hjälp till självhjälp" (Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkanden 1915 s 117).

som sedan såldes eller delades ut till behövande mödrar och barn. Det viktiga var att mödrarna genom detta försörjningssystem kunde vara hemma och ta hand om sina barn.

Ingen människa upprättas genom penningen allena: skall det ske så sker det genom den gudomliga och mänskliga kärleken. Vänlighet, allavar, råd och förmaning är också en hjälp, och i sanning icke den minst oumbärliga. Det behöves ett personligt förhållande till de människor, man vill göra mänskliga (Sällskapet för uppmuntran av öm och sedlig modersvård, revisionsberättelse 1855).

Ett annat exempel är *Föreningen för Välgörenhetens Ordnande* (FVO) som bildades i Stockholm 1889 med förebild i den engelska välgörenhetsorganisationen *Charity Organization Society* (COS). Även i FVO var självhjälpsidén central då man ville erbjuda fattiga människor arbete istället för allmosor. Genom arbete kunde människor försörja sig och bli oberoende och därmed i stånd att hjälpa sig själva, ansåg organisationen. FVO samarbetade bland annat med Stockholms kommun för att erbjuda så kallade nödhjälpsarbeten i form av makadamtillverkning, och drev ett härbärge för ensamstående män där männen betalade sina sängplatser genom vedsågning. FVO förmedlade också sömnads- och stickarbeten till kvinnor och startade så småningom en slöjdavdelning som bland annat sydde kläder. Föreningen var djupt engagerad i bostadsfrågan och både byggde och hyrde fastigheter för att försöka komma tillrätta med de svåra bostadsproblemen i Stockholm (se Thörn 1997, Sjögren 1999, Bokholm 2000).⁴

Empowerment

Även om *empowerment* övertagit principen om hjälp-till-självhjälp från filantropin har den ofta beskrivits som den ideologiska motsatsen till den paternalism som tillskrivs filantropin och senare myndigheternas sociala arbete (Starrin & Jönsson 2000).

Det som särskiljt *empowerment*-baserat socialt arbete från annat socialt arbete har varit fokuseringen på människors egen kapacitet att möta sina behov, deras samhälleliga rättigheter och skyldighe-

⁴ Principen präglade inte bara de frivilliga organisationernas sociala arbete utan sökte sig även in i lagstiftningen. Ett exempel är det betänkande av 1907 års fattigvårdslagstiftningskommitté som kom 1915: "Den hjälp, som fattigvården har att lämna, bör i främsta rummet gå ut på, att den behöfvande bringas i sådant läge, att han för framtiden kan försörja sig själv- hjälp till självhjälp" (Fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkanden 1915 s 117).

ter, samt ambitionen att befria samhällets marginaliserade grupper (jfr Levy Simon 1994 s 24ff).

En viktig historisk förebild har varit den så kallade settlementrörelsen som växte fram i USA kring sekelskiftet 1900. *Settlers* var socialarbetare som bosatte sig i grannskap de ville arbeta och identifierade sig socialt med dess innevånare för att upphäva den professionella distansen mellan sig själva och de individer och grupper de ville hjälpa. Senare under 1900-talet har *empowerment* som idé och praktik funnit näring i Afrikas och Latinamerikas postkoloniala befrielseideologier, olika medborgarrättsrörelser, feminismen och självhjälpsgrupper och brukarorganisationer som till exempel de svenska så kallade R-förbunden.

Med det var först i samband med Barbara Bryant Salomons (1976) bok *Black Empowerment* som *empowerment*-begreppet egentligen etablerades i socialarbetarnas professionella vokabulär. Idag används begreppet

för att beteckna olika slag av samhällsinsatser för lokal utveckling och lokalt självstyre, och för professionella förhållningssätt som sägs gynna villkoren för att svaga individer och grupper skall få ökat ansvar och mer makt (Meeuwisse 1999 s 73f).

Kritiker menar att *empowerment*-ansatsen därför urvattnats och mist sin befrielseaspekt medan en positivare tolkning är att detta synsätt fått ett ökat inflytande i samhällets sociala arbete. Oavsett hur man väljer att se det har *empowerment* blivit en accepterad och vanligt förekommande del av det sociala arbetets ideologi och metoder. Meeuwisse (1999 s 74) anser att *empowerment*-begreppet idag rymmer "allt som på något sätt kan förknippas med idéer, insatser eller processer som stärker svaga individers och/eller grupperns möjligheter att själva styra över sina liv". För professionella kan *empowerment* idag lika gärna betyda social färdighetsträning som krav på kollektiv organisering, förändrade maktresurser och konkreta erfarenheter av ökat ansvar (ibid.).

Diskussion

De nya gatutidningarna har ofta framställt sitt sociala arbete med hemlösa som någonting nytt i välfärdssamhället. Hjälptill-självhjälpsprincipen har i själva verket stått i centrum för framväxten av välfärdssamhällets sociala arbete. Ideologiskt sett kan gatutidningsideologin därför inte sägas avvika på något avgörande sätt från det sociala arbetets ideologi i allmänhet. De *empower-*

ter, samt ambitionen att befria samhällets marginaliserade grupper (jfr Levy Simon 1994 s 24ff).

En viktig historisk förebild har varit den så kallade settlementrörelsen som växte fram i USA kring sekelskiftet 1900. *Settlers* var socialarbetare som bosatte sig i grannskap de ville arbeta och identifierade sig socialt med dess innevånare för att upphäva den professionella distansen mellan sig själva och de individer och grupper de ville hjälpa. Senare under 1900-talet har *empowerment* som idé och praktik funnit näring i Afrikas och Latinamerikas postkoloniala befrielseideologier, olika medborgarrättsrörelser, feminismen och självhjälpsgrupper och brukarorganisationer som till exempel de svenska så kallade R-förbunden.

Med det var först i samband med Barbara Bryant Salomons (1976) bok *Black Empowerment* som *empowerment*-begreppet egentligen etablerades i socialarbetarnas professionella vokabulär. Idag används begreppet

för att beteckna olika slag av samhällsinsatser för lokal utveckling och lokalt självstyre, och för professionella förhållningssätt som sägs gynna villkoren för att svaga individer och grupper skall få ökat ansvar och mer makt (Meeuwisse 1999 s 73f).

Kritiker menar att *empowerment*-ansatsen därför urvattnats och mist sin befrielseaspekt medan en positivare tolkning är att detta synsätt fått ett ökat inflytande i samhällets sociala arbete. Oavsett hur man väljer att se det har *empowerment* blivit en accepterad och vanligt förekommande del av det sociala arbetets ideologi och metoder. Meeuwisse (1999 s 74) anser att *empowerment*-begreppet idag rymmer "allt som på något sätt kan förknippas med idéer, insatser eller processer som stärker svaga individers och/eller grupperns möjligheter att själva styra över sina liv". För professionella kan *empowerment* idag lika gärna betyda social färdighetsträning som krav på kollektiv organisering, förändrade maktresurser och konkreta erfarenheter av ökat ansvar (ibid.).

Diskussion

De nya gatutidningarna har ofta framställt sitt sociala arbete med hemlösa som någonting nytt i välfärdssamhället. Hjälptill-självhjälpsprincipen har i själva verket stått i centrum för framväxten av välfärdssamhällets sociala arbete. Ideologiskt sett kan gatutidningsideologin därför inte sägas avvika på något avgörande sätt från det sociala arbetets ideologi i allmänhet. De *empower-*

ment-ideologiska inslag som befruktat gatutidningsideologin är inte längre särskilt radikala eller alternativa. Under de senaste 30 åren har befrielseaspekten urvattnats och perspektivet blivit en viktig inriktning även i myndigheternas sociala arbete.

Forskning har visat hur moralisk uppfostran och arbete präglat det sociala arbetets historia och fortsatt att vara viktiga inslag i det moderna sociala arbetets ideologi (Sundkvist 1994, Weiner 1995, Swärd 1998). Det finns flera likheter i synen på hur målgruppen bör hanteras mellan gatutidningarna och de filantropiska organisationer som var verksamma kring sekelskiftet 1900. Trots att det gått ett sekel mellan till exempel FVO:s och gatutidningarnas framträdande finner man i *Situation Sthlm* liknande uppfattningar om att arbete är fostrande, att man måste ställa krav på motprestationer i form av gott arbete och uppförande och att självförsörjning är målet för insatserna.

En slående likhet är att både FVO och *Situation Sthlm* importerade sina verksamhetsmodeller från ett annat land och deltog i ett transnationellt nätverk. Liksom *Situation Sthlm* har en förebild i *The Big Issue* hade FVO en förebild i den engelska välgörenhetsorganisationen COS. I samband med startandet av FVO reste en av föreningens grundare, Ernst Beckman, liberal politiker och redaktör för *Aftonbladet*, till London för att studera COS verksamhet. Vid denna tid (1887) var COS en mycket framgångsrik organisation som dominerade det lokala välgörenhetsarbetet i London. Organisationen var inspirerad av Thomas Chalmers försök med personlig och kurativ välgörenhet i Glasgow i Skottland i början av 1800-talet. FVO var aktiv i olika nätverk av europeiska välgörenhetsorganisationer och deltog i internationella konferenser. De starka banden till COS fortsatte att prägla föreningen. År 1900 reste till exempel Agda Montelius, då styrelseledamot i FVO, på studiebesök till London vilket senare fick direkta konsekvenser i en omorganisering av föreningen och en förändring av arbetsmetoder (Bokholm 2000 s 71ff).

Ytterligare en likhet mellan gatutidningsideologin och filantropin är betonandet av det individuella sociala arbetet som metod och uppfattningen att en varaktig social förändring bara kan åstadkommas om individen samtidigt förändras. Det sociala arbetet uppfattas som en form av fostran där socialarbetarens uppgift är att förändra individens vanor, bygga upp hennes karaktär och ge hennes liv en ny mening (jfr Sjögren 1999 s 36).

När det gäller kopplingen mellan personliga kontakter och moralisk påverkan (eller kanske, modernare uttryckt, sammanblandningen mellan professionell och privat medmänsklighet) och

ment-ideologiska inslag som befruktat gatutidningsideologin är inte längre särskilt radikala eller alternativa. Under de senaste 30 åren har befrielseaspekten urvattnats och perspektivet blivit en viktig inriktning även i myndigheternas sociala arbete.

Forskning har visat hur moralisk uppfostran och arbete präglat det sociala arbetets historia och fortsatt att vara viktiga inslag i det moderna sociala arbetets ideologi (Sundkvist 1994, Weiner 1995, Swärd 1998). Det finns flera likheter i synen på hur målgruppen bör hanteras mellan gatutidningarna och de filantropiska organisationer som var verksamma kring sekelskiftet 1900. Trots att det gått ett sekel mellan till exempel FVO:s och gatutidningarnas framträdande finner man i *Situation Sthlm* liknande uppfattningar om att arbete är fostrande, att man måste ställa krav på motprestationer i form av gott arbete och uppförande och att självförsörjning är målet för insatserna.

En slående likhet är att både FVO och *Situation Sthlm* importerade sina verksamhetsmodeller från ett annat land och deltog i ett transnationellt nätverk. Liksom *Situation Sthlm* har en förebild i *The Big Issue* hade FVO en förebild i den engelska välgörenhetsorganisationen COS. I samband med startandet av FVO reste en av föreningens grundare, Ernst Beckman, liberal politiker och redaktör för *Aftonbladet*, till London för att studera COS verksamhet. Vid denna tid (1887) var COS en mycket framgångsrik organisation som dominerade det lokala välgörenhetsarbetet i London. Organisationen var inspirerad av Thomas Chalmers försök med personlig och kurativ välgörenhet i Glasgow i Skottland i början av 1800-talet. FVO var aktiv i olika nätverk av europeiska välgörenhetsorganisationer och deltog i internationella konferenser. De starka banden till COS fortsatte att prägla föreningen. År 1900 reste till exempel Agda Montelius, då styrelseledamot i FVO, på studiebesök till London vilket senare fick direkta konsekvenser i en omorganisering av föreningen och en förändring av arbetsmetoder (Bokholm 2000 s 71ff).

Ytterligare en likhet mellan gatutidningsideologin och filantropin är betonandet av det individuella sociala arbetet som metod och uppfattningen att en varaktig social förändring bara kan åstadkommas om individen samtidigt förändras. Det sociala arbetet uppfattas som en form av fostran där socialarbetarens uppgift är att förändra individens vanor, bygga upp hennes karaktär och ge hennes liv en ny mening (jfr Sjögren 1999 s 36).

När det gäller kopplingen mellan personliga kontakter och moralisk påverkan (eller kanske, modernare uttryckt, sammanblandningen mellan professionell och privat medmänsklighet) och

relationer mellan medarbetare och försäljare påminner gatutidningarnas sociala arbete också om den verksamhet Sällskapet för uppmuntrande av öm och sedlig modersvård sysslade med i Sverige. Men den variant av hjälp-till-självhjälp man finner i de flesta gatutidningars sociala projekt saknar dels den religiösa fond som de tidiga filantropiska organisationerna ofta hade, dels skilljandet mellan värdiga och ovärdiga fattiga, där bara de förra förtjänade att få stöd. Möjligen skulle man kunna koppla gatutidningarnas system där endast försäljare som visat att de kan sköta sig erbjuds att gå vidare med arbetspraktik till en sådan diskussion.

I gatutidningsideologin blandas i praktiken inslag av både *empowerment* och den paternalism som ofta var en del av de gamla välgörenhetsorganisationernas sociala arbete. När det gäller *empowerment* tar till exempel konceptet att låta hemlösa tjäna pengar genom att köpa och sälja vidare en gatutidning vara på hemlösas egna initiativ och kapacitet och stärker deras självförtroende (förutsatt att de lyckas sälja tidningar). Gatutidningarnas socialarbetare företräder försäljarna i utkrävandet av deras rättigheter och medverkar aktivt i deras återintegrering i samhället. Gatutidningarna samarbetar med varandra och det finns ett politiskt engagemang som i olika omfattning tar sig uttryck i tidningens innehåll.

Men det finns också påtagliga inslag av regler och strukturer som styr försäljarnas medverkan. I de gatutidningar som följer den affärsdrivande modellen har försäljarna ganska lite inflytande över verksamhetens utformning. Gatutidningarna tillämpar dessutom ett sanktionssystem mot de försäljare som bryter mot någon av de regler som de förbundit sig att följa, till exempel den så kallade *Code of Conduct* som styr försäljarnas beteende mot kunder och andra försäljare.

Som jag nämnde i inledningen till detta kapitel innebar *Situation Sthlms* lånande av *The Big Issues* organisationsform att det fanns vissa förväntningar på hur det sociala arbetet skulle bedrivas. Vilka inslag av hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologi fanns det i medarbetarnas syn på sitt arbete? Hur bedrevs det i praktiken? Detta är frågor som kommer att undersökas närmare i kapitel 8.

relationer mellan medarbetare och försäljare påminner gatutidningarnas sociala arbete också om den verksamhet Sällskapet för uppmuntrande av öm och sedlig modersvård sysslade med i Sverige. Men den variant av hjälp-till-självhjälp man finner i de flesta gatutidningars sociala projekt saknar dels den religiösa fond som de tidiga filantropiska organisationerna ofta hade, dels skilljandet mellan värdiga och ovärdiga fattiga, där bara de förra förtjänade att få stöd. Möjligen skulle man kunna koppla gatutidningarnas system där endast försäljare som visat att de kan sköta sig erbjuds att gå vidare med arbetspraktik till en sådan diskussion.

I gatutidningsideologin blandas i praktiken inslag av både *empowerment* och den paternalism som ofta var en del av de gamla välgörenhetsorganisationernas sociala arbete. När det gäller *empowerment* tar till exempel konceptet att låta hemlösa tjäna pengar genom att köpa och sälja vidare en gatutidning vara på hemlösas egna initiativ och kapacitet och stärker deras självförtroende (förutsatt att de lyckas sälja tidningar). Gatutidningarnas socialarbetare företräder försäljarna i utkrävandet av deras rättigheter och medverkar aktivt i deras återintegrering i samhället. Gatutidningarna samarbetar med varandra och det finns ett politiskt engagemang som i olika omfattning tar sig uttryck i tidningens innehåll.

Men det finns också påtagliga inslag av regler och strukturer som styr försäljarnas medverkan. I de gatutidningar som följer den affärsdrivande modellen har försäljarna ganska lite inflytande över verksamhetens utformning. Gatutidningarna tillämpar dessutom ett sanktionssystem mot de försäljare som bryter mot någon av de regler som de förbundit sig att följa, till exempel den så kallade *Code of Conduct* som styr försäljarnas beteende mot kunder och andra försäljare.

Som jag nämnde i inledningen till detta kapitel innebar *Situation Sthlms* lånande av *The Big Issues* organisationsform att det fanns vissa förväntningar på hur det sociala arbetet skulle bedrivas. Vilka inslag av hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologi fanns det i medarbetarnas syn på sitt arbete? Hur bedrevs det i praktiken? Detta är frågor som kommer att undersökas närmare i kapitel 8.

4. DEN NYA HEMLÖSHETEN

Situation Sthlm startades under en period då hemlöshet åter började bli en viktig fråga på samhällsdebattens dagordning. Under början av 1990-talet talades det om hur Sverige fått en *ny hemlöshet* samtidigt som undersökningar visade att omkring hälften av alla hemlösa fanns i Stockholm. I de följande avsnitten kommer jag att diskutera bakgrunden till den nya hemlösheten och de speciella uttryck den tog sig i Stockholm under 1990-talet.

Fram till 1970-talet hade storstäderna präglats av en allmän brist på lägenheter, vilket lett till att vissa grupper varit hänvisade till speciella boendeinstitutioner (till exempel ungarshotell och härbärgen). Det så kallade miljonprogrammet för ett utökad och förbättrat bostadsbestånd och nedläggandet av många av boendeinstitutionerna öppnade emellertid upp bostadsmarknaden och att antalet hemlösa började minska (Swärd 2000 s 270).

I sin undersökning av hemlöshetens omfattning i början av 1960-talet uppskattade Inghe & Inghe (1967) att cirka 9 000 personer var hemlösa i Stockholm, Göteborg och Malmö. Den förbättrade tillgången till lägenheter innebar att problemet mer eller mindre försvann ur sikte under 70-talet. Under 80-talet tydde nya rapporter på att antalet hemlösa börjat öka igen. Eftersom hemlöshet nu hade börjat uppfattas som ett restproblem kom rapporterna som en överraskning för många kommuner. Det började talas om en *ny hemlöshet* och nya grupper av hemlösa.

Under 70-talet hade många av dem som bott på boendeinstitutionerna placerats ut i egna lägenheter, fått stöd av olika slag eller förflyttats till ett mer skyddat boende. Men de problem som dessa förändringar förde med sig blev större än vad man föreställt sig.

Det visade sig att många människor ur dessa grupper nu inte ansågs klara av ett eget boende, samtidigt som kommunernas försämrade ekonomiska situation gjorde att en hel del öppenvårdssatsningar aldrig kunde fullföljas. De allmännyttiga bostadsföretagen, som från början varit positiva till att medverka i hävandet av hemlösheten, blev också restriktivare. En del människor fångades upp av den halvskyddade bostadsmarknad av övergångs- och träningslägenheter som etablerats under 70-talet medan andra nu ställdes helt utanför bostadsmarknaden. Det finns även debattörer som pekar på att terapitrenden inom missbruksvården fungerade dåligt för många av de hemlösa missbrukarna, vilket ledde till att de ansågs som hopplösa fall och lämnades åt sitt öde (Lindström 1993).

4. DEN NYA HEMLÖSHETEN

Situation Sthlm startades under en period då hemlöshet åter började bli en viktig fråga på samhällsdebattens dagordning. Under början av 1990-talet talades det om hur Sverige fått en *ny hemlöshet* samtidigt som undersökningar visade att omkring hälften av alla hemlösa fanns i Stockholm. I de följande avsnitten kommer jag att diskutera bakgrunden till den nya hemlösheten och de speciella uttryck den tog sig i Stockholm under 1990-talet.

Fram till 1970-talet hade storstäderna präglats av en allmän brist på lägenheter, vilket lett till att vissa grupper varit hänvisade till speciella boendeinstitutioner (till exempel ungarshotell och härbärgen). Det så kallade miljonprogrammet för ett utökad och förbättrat bostadsbestånd och nedläggandet av många av boendeinstitutionerna öppnade emellertid upp bostadsmarknaden och att antalet hemlösa började minska (Swärd 2000 s 270).

I sin undersökning av hemlöshetens omfattning i början av 1960-talet uppskattade Inghe & Inghe (1967) att cirka 9 000 personer var hemlösa i Stockholm, Göteborg och Malmö. Den förbättrade tillgången till lägenheter innebar att problemet mer eller mindre försvann ur sikte under 70-talet. Under 80-talet tydde nya rapporter på att antalet hemlösa börjat öka igen. Eftersom hemlöshet nu hade börjat uppfattas som ett restproblem kom rapporterna som en överraskning för många kommuner. Det började talas om en *ny hemlöshet* och nya grupper av hemlösa.

Under 70-talet hade många av dem som bott på boendeinstitutionerna placerats ut i egna lägenheter, fått stöd av olika slag eller förflyttats till ett mer skyddat boende. Men de problem som dessa förändringar förde med sig blev större än vad man föreställt sig.

Det visade sig att många människor ur dessa grupper nu inte ansågs klara av ett eget boende, samtidigt som kommunernas försämrade ekonomiska situation gjorde att en hel del öppenvårdssatsningar aldrig kunde fullföljas. De allmännyttiga bostadsföretagen, som från början varit positiva till att medverka i hävandet av hemlösheten, blev också restriktivare. En del människor fångades upp av den halvskyddade bostadsmarknad av övergångs- och träningslägenheter som etablerats under 70-talet medan andra nu ställdes helt utanför bostadsmarknaden. Det finns även debattörer som pekar på att terapitrenden inom missbruksvården fungerade dåligt för många av de hemlösa missbrukarna, vilket ledde till att de ansågs som hopplösa fall och lämnades åt sitt öde (Lindström 1993).

Vid ingången till 1990-talet hade alltså hemlöshetsfrågan åter börjat klättra på välfärdssamhällets dagordning och det fanns förväntningar på att problemen skulle öka. En nationell kartläggning som genomfördes av Socialstyrelsen 1993 pekade mot att antalet hemlösa ökat i jämförelse med de gynnsammare åren under 70- och 80-talen och nu stigit till 60-talets nivåer. År 1993 uppskattades antalet hemlösa personer i Sverige till knappt 9 903.

En ny kartläggning 1999 räknade 8 440 (med reservation för förändringar av definitioner och mätmetoder). En undersökning i tolv kommuner som genomfördes av Expertgruppen för studier av offentlig ekonomi (ESO) vid Finansdepartementet angav siffrorna 6 324 och 5 934 för motsvarande år. Som Swärd (2000) konstaterar ser det med ledning av dessa siffror ut som om hemlösheten som problem utvecklades till att bli ganska konstant under 1990-talet. I jämförelse med andra europeiska länder hörde Sverige samtidigt hemma i en grupp med ett förhållandevis lågt antal hemlösa (mindre än en per 1000 innevånare) medan exempelvis Storbritannien hade mer än fyra hemlösa per 1000 innevånare.

Socialstyrelsens kartläggning 1993 gav en bild av den nya hemlösheten som ett i första hand manligt problem. Bara 17 procent var kvinnor. Nio av tio hemlösa var ensamstående och de flesta levde på socialbidrag eller förtidspension. Undersökningen uppskattade att två tredjedelar av alla hemlösa hade någon typ av missbruksproblem och att 17 procent behövde vård på grund av psykiska problem. År 1999 hade andelen hemlösa kvinnor ökat något medan andelen hemlösa med missbruksproblem och psykiska problem ökat. Swärd (2000 s 280) menar att det mest uppseendeväckande resultatet av 1999 års kartläggning var att omkring en tredjedel av alla hemlösa vistats på institution året före undersökningstillfället. Det visade att de sociala myndigheterna trots att de lagt ned stora resurser inte kunnat ordna trygghet i boendet för just denna grupp.

Flera andra faktorer bidrog också till att göra hemlösheten mer synlig än tidigare. Dels hade den så kallade marginalarbetsmarknaden med tillfälligt diversearbete som tidigare givit möjligheter till försörjning minskat kraftigt, dels hade socialtjänsten börjat arbeta mer med öppenvård än institutionsvård. Hemlösa människor som tidigare befunnit sig i slutna miljöer blev därför ett vanligare inslag i offentliga miljöer.

Kommunernas strategi för att möta den nya hemlösheten varierade. Vissa valde att lägga ut hemlöshetsverksamheter som till exempel härbärgen på kontrakt till privata entreprenörer medan andra inledde ett samarbete med frivilliga organisationer eller

Vid ingången till 1990-talet hade alltså hemlöshetsfrågan åter börjat klättra på välfärdssamhällets dagordning och det fanns förväntningar på att problemen skulle öka. En nationell kartläggning som genomfördes av Socialstyrelsen 1993 pekade mot att antalet hemlösa ökat i jämförelse med de gynnsammare åren under 70- och 80-talen och nu stigit till 60-talets nivåer. År 1993 uppskattades antalet hemlösa personer i Sverige till knappt 9 903.

En ny kartläggning 1999 räknade 8 440 (med reservation för förändringar av definitioner och mätmetoder). En undersökning i tolv kommuner som genomfördes av Expertgruppen för studier av offentlig ekonomi (ESO) vid Finansdepartementet angav siffrorna 6 324 och 5 934 för motsvarande år. Som Swärd (2000) konstaterar ser det med ledning av dessa siffror ut som om hemlösheten som problem utvecklades till att bli ganska konstant under 1990-talet. I jämförelse med andra europeiska länder hörde Sverige samtidigt hemma i en grupp med ett förhållandevis lågt antal hemlösa (mindre än en per 1000 innevånare) medan exempelvis Storbritannien hade mer än fyra hemlösa per 1000 innevånare.

Socialstyrelsens kartläggning 1993 gav en bild av den nya hemlösheten som ett i första hand manligt problem. Bara 17 procent var kvinnor. Nio av tio hemlösa var ensamstående och de flesta levde på socialbidrag eller förtidspension. Undersökningen uppskattade att två tredjedelar av alla hemlösa hade någon typ av missbruksproblem och att 17 procent behövde vård på grund av psykiska problem. År 1999 hade andelen hemlösa kvinnor ökat något medan andelen hemlösa med missbruksproblem och psykiska problem ökat. Swärd (2000 s 280) menar att det mest uppseendeväckande resultatet av 1999 års kartläggning var att omkring en tredjedel av alla hemlösa vistats på institution året före undersökningstillfället. Det visade att de sociala myndigheterna trots att de lagt ned stora resurser inte kunnat ordna trygghet i boendet för just denna grupp.

Flera andra faktorer bidrog också till att göra hemlösheten mer synlig än tidigare. Dels hade den så kallade marginalarbetsmarknaden med tillfälligt diversearbete som tidigare givit möjligheter till försörjning minskat kraftigt, dels hade socialtjänsten börjat arbeta mer med öppenvård än institutionsvård. Hemlösa människor som tidigare befunnit sig i slutna miljöer blev därför ett vanligare inslag i offentliga miljöer.

Kommunernas strategi för att möta den nya hemlösheten varierade. Vissa valde att lägga ut hemlöshetsverksamheter som till exempel härbärgen på kontrakt till privata entreprenörer medan andra inledde ett samarbete med frivilliga organisationer eller

organiserade sin egen verksamhet. Den sammantagna konsekvensen var trots olikheterna att en ny marknad för härbärge- och hotellboende för hemlösa byggdes upp, framförallt i storstäderna.

Allmännyttans restriktivare hållning, ett ökande antal vräkningar och nedläggandet av många kommunala bostadsförmedlingar ledde också till framväxten av en sekundär bostadsmarknad där kommunen stod för hyreskontraktet och hade tillsyn över hyresgästen. Det ökade behovet av stöd till hemlösa var dessutom en ny samhällsuppgift att ta itu med för både gamla och nya frivilliga organisationer som kom att fungera både som komplement och alternativ till kommunala insatser (jfr Sahlin 1996).

Även om det står klart att det vid 1990-talets ingång fanns ett hemlöshetsproblem i Sverige är det samtidigt problematiskt att koppla det till några speciella orsaker. Olika forskningsresultat pekar istället mot att det finns ett sammansatt och dynamiskt orsaksförlopp bakom hemlöshet som dessutom har en mycket lokal prägel och ser olika ut för olika grupper av hemlösa. Samtidigt talas det om förändringar i strukturella förutsättningar. Swärd ser till exempel hemlöshet som resultatet av en långdragen process som bland annat kan kopplas till fattigdom, arbetslöshet och välfärdsförsämringar:

Arbetslöshet leder normalt sett inte till att den arbetslöse hamnar på gatan direkt och de flesta arbetslösa hamnar inte heller där. Men om de gör det beror det på en serie händelser utsträckta över tid, t ex utförsäkring från A-kassa, användandet av besparingar, avstängning från socialbidrag, vräkning, boende hos släktingar och bekanta och slutligen hemlöshet. Det är rimligt att anta att välfärdsförsämringar skapar en grupp personer i riskzonen för utslagning dvs. en grupp som utgör hemlöshetens rekryteringsunderlag (Swärd 2000 s 284).

Under 1990-talet presenterades flera nya undersökningar. En del av dem riktade in sig på hur strukturella samhällsförändringar skapat en ny grogrund för hemlöshet då de ofta drabbat redan utsatta grupper värst (Halldin, Åhs & Sundgren 1997) medan andra pekade på det ökande antalet vräkningar, stora hyreshöjningar och hyresvärdarnas förändrade attityd (Flyghed & Stenberg 1993, Flyghed 1995). Ett intresse riktades också mot härbärgen och den sekundära bostadsmarknaden och frågan om deras framväxt bidrog till att upprätthålla hemlösheten istället för att motarbeta den (Sahlin 1996). Flera forskare var kritiska mot Socialstyrelsens och ESO:s tvärsnittsräkningar av hemlösa och menade att de gav en felaktig bild av gruppen. Med utgångspunkt i en fallstudie utförd i Malmö 1991–1997 menade till exempel Swärd (2000 s 281) att hemlöshet sällan är ett permanent tillstånd utan något man rör

organiserade sin egen verksamhet. Den sammantagna konsekvensen var trots olikheterna att en ny marknad för härbärge- och hotellboende för hemlösa byggdes upp, framförallt i storstäderna.

Allmännyttans restriktivare hållning, ett ökande antal vräkningar och nedläggandet av många kommunala bostadsförmedlingar ledde också till framväxten av en sekundär bostadsmarknad där kommunen stod för hyreskontraktet och hade tillsyn över hyresgästen. Det ökade behovet av stöd till hemlösa var dessutom en ny samhällsuppgift att ta itu med för både gamla och nya frivilliga organisationer som kom att fungera både som komplement och alternativ till kommunala insatser (jfr Sahlin 1996).

Även om det står klart att det vid 1990-talets ingång fanns ett hemlöshetsproblem i Sverige är det samtidigt problematiskt att koppla det till några speciella orsaker. Olika forskningsresultat pekar istället mot att det finns ett sammansatt och dynamiskt orsaksförlopp bakom hemlöshet som dessutom har en mycket lokal prägel och ser olika ut för olika grupper av hemlösa. Samtidigt talas det om förändringar i strukturella förutsättningar. Swärd ser till exempel hemlöshet som resultatet av en långdragen process som bland annat kan kopplas till fattigdom, arbetslöshet och välfärdsförsämringar:

Arbetslöshet leder normalt sett inte till att den arbetslöse hamnar på gatan direkt och de flesta arbetslösa hamnar inte heller där. Men om de gör det beror det på en serie händelser utsträckta över tid, t ex utförsäkring från A-kassa, användandet av besparingar, avstängning från socialbidrag, vräkning, boende hos släktingar och bekanta och slutligen hemlöshet. Det är rimligt att anta att välfärdsförsämringar skapar en grupp personer i riskzonen för utslagning dvs. en grupp som utgör hemlöshetens rekryteringsunderlag (Swärd 2000 s 284).

Under 1990-talet presenterades flera nya undersökningar. En del av dem riktade in sig på hur strukturella samhällsförändringar skapat en ny grogrund för hemlöshet då de ofta drabbat redan utsatta grupper värst (Halldin, Åhs & Sundgren 1997) medan andra pekade på det ökande antalet vräkningar, stora hyreshöjningar och hyresvärdarnas förändrade attityd (Flyghed & Stenberg 1993, Flyghed 1995). Ett intresse riktades också mot härbärgen och den sekundära bostadsmarknaden och frågan om deras framväxt bidrog till att upprätthålla hemlösheten istället för att motarbeta den (Sahlin 1996). Flera forskare var kritiska mot Socialstyrelsens och ESO:s tvärsnittsräkningar av hemlösa och menade att de gav en felaktig bild av gruppen. Med utgångspunkt i en fallstudie utförd i Malmö 1991–1997 menade till exempel Swärd (2000 s 281) att hemlöshet sällan är ett permanent tillstånd utan något man rör

sig in i och ut ur och som kan knytas mer till situationer än till personer. Han fann istället tre typiska grupper av hemlösa: de människor som är hemlösa under en kortare tid för att sedan komma tillbaka på bostadsmarknaden, de som pendlar ut och in i hemlöshet eller mellan den primära och sekundära bostadsmarknaden och vårdmarknaden, samt en liten grupp som blir kvar i hemlöshet under långa sammanhängande perioder.

År 1999 hade hemlöshetsfrågan uppnått en sådan dignitet i samhällsdebatten att regeringen beslutade att tillsätta en speciell hemlöshetskommitté. Kommitténs uppdrag var att i samarbete med olika samhällsintressen försöka förstå den nya hemlöshetens orsaker och samband och stimulera debatt och diskussion kring frågan. Kommittén skulle också komma med ett förslag till hur hemlösheten kunde förebyggas och hur samhället skulle kunna erbjuda bättre hjälp till hemlösa. Den hade dessutom en pott pengar att dela ut till olika verksamheter och aktiviteter kring hemlöshet. Det förslag som presenterades två år senare siktade framförallt in sig på behovet av att bygga nya hyresbostäder, ett avskaffande av den så kallade sekundära bostadsmarknaden och en ändring i Socialtjänstlagen så att rätten till en fast bostad skulle innefattas i rätten till bistånd (SOU 2001:95).

Medialiseringen av hemlösheten

Något som förmodligen påverkat bilden av den nya hemlösheten är den medialisering av frågan som skett under 1990-talet. Hemlöshetsfrågan började då få mycket uppmärksamhet i massmedia, både i nyhetsrapporteringen och genom några större annonskampanjer. Man skulle kunna säga att hemlösheten under 1990-talet framträdde som en viktig mediaberättelse som fortgående skildrades i olika medier. Forskning kring mass medias betydelse i konstruktionen av samhällets sociala problem pekar på att de bilder av problemen som förmedlas i massmedia ofta utgörs av förenklade och stereotypa skildringar (Spector & Kitsuse 1977, Gusfield 1984, Hilgartner & Bosk 1988 och Gamson & Modigliani 1989). Bärarna av problemen framställs som avvikande och ställs mot det som uppfattas som "normalt". Vanligt folks åsikter, expertis och sakkunskap förmedlas på ett sätt som bygger på i förväg konstruerade tolkningsalternativ. Fokuseringen på vissa frågor (och utslutande av andra) innebär också att problemen exploateras av andra som av olika anledningar vill dra nytta av uppmärksamheten, till exempel politiker som vill visa att de är handlingskraftiga

sig in i och ut ur och som kan knytas mer till situationer än till personer. Han fann istället tre typiska grupper av hemlösa: de människor som är hemlösa under en kortare tid för att sedan komma tillbaka på bostadsmarknaden, de som pendlar ut och in i hemlöshet eller mellan den primära och sekundära bostadsmarknaden och vårdmarknaden, samt en liten grupp som blir kvar i hemlöshet under långa sammanhängande perioder.

År 1999 hade hemlöshetsfrågan uppnått en sådan dignitet i samhällsdebatten att regeringen beslutade att tillsätta en speciell hemlöshetskommitté. Kommitténs uppdrag var att i samarbete med olika samhällsintressen försöka förstå den nya hemlöshetens orsaker och samband och stimulera debatt och diskussion kring frågan. Kommittén skulle också komma med ett förslag till hur hemlösheten kunde förebyggas och hur samhället skulle kunna erbjuda bättre hjälp till hemlösa. Den hade dessutom en pott pengar att dela ut till olika verksamheter och aktiviteter kring hemlöshet. Det förslag som presenterades två år senare siktade framförallt in sig på behovet av att bygga nya hyresbostäder, ett avskaffande av den så kallade sekundära bostadsmarknaden och en ändring i Socialtjänstlagen så att rätten till en fast bostad skulle innefattas i rätten till bistånd (SOU 2001:95).

Medialiseringen av hemlösheten

Något som förmodligen påverkat bilden av den nya hemlösheten är den medialisering av frågan som skett under 1990-talet. Hemlöshetsfrågan började då få mycket uppmärksamhet i massmedia, både i nyhetsrapporteringen och genom några större annonskampanjer. Man skulle kunna säga att hemlösheten under 1990-talet framträdde som en viktig mediaberättelse som fortgående skildrades i olika medier. Forskning kring mass medias betydelse i konstruktionen av samhällets sociala problem pekar på att de bilder av problemen som förmedlas i massmedia ofta utgörs av förenklade och stereotypa skildringar (Spector & Kitsuse 1977, Gusfield 1984, Hilgartner & Bosk 1988 och Gamson & Modigliani 1989). Bärarna av problemen framställs som avvikande och ställs mot det som uppfattas som "normalt". Vanligt folks åsikter, expertis och sakkunskap förmedlas på ett sätt som bygger på i förväg konstruerade tolkningsalternativ. Fokuseringen på vissa frågor (och utslutande av andra) innebär också att problemen exploateras av andra som av olika anledningar vill dra nytta av uppmärksamheten, till exempel politiker som vill visa att de är handlingskraftiga

eller företag och kända personer som vill demonstrera att de är socialt engagerade (jfr Pollack 2001).

Ett uttryck för medialiseringen av hemlösheten under 1990-talet var det ökande antalet annonskampanjer, artistgalor, stödkonserter, julfester och andra jippon till förmån för hemlösa.¹ En tolkning av hemlöshet som kom att få stor betydelse för samhällets bild av den nya hemlösheten och bli stilbildande även för andra hemlöshetsorganisationer var *Stockholms Stadsmissions* kampanjer (se Swärd 2001). Den första av dessa kampanjer genomfördes i mars 1992 i samarbete med en reklambyrå. Den byggde på fyra bilder av utslagna hemlösa, "trashanksporträtt", som bland annat publicerades i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Expressen*. I annonserna ingick också texter som skildrade uteliggarmisärer. Enligt en studie av kampanjen var syftet med kampanjen inte i första hand att samla in pengar utan att bilda opinion för hemlösa och peka på hjälpbehovet (Lindh 1993). En liknande kampanj genomfördes i november samma år. Vid detta tillfälle visades också filmsekvenser i flera TV-kanaler. Kampanjerna fortsatte sedan under hela 90-talet. Även om de erhöll flera utmärkelser fick de också en hel del kritik för att ha bidragit till att skapa en ofullständig bild av hemlösa som trashankar, uteliggare och en större grupp än vad till exempel Socialstyrelsens kartläggningar kommit fram till (DN D01 921023). Kritikerna ansåg att kampanjerna var alltför individinriktade och bortsåg från hemlöshetsproblemet som socialpolitisk fråga. Swärd (2001) drar paralleller till filantropin kring sekelskiftet 1900 och menar att kampanjerna använde trashanksbilden av hemlösa eftersom den var pedagogiskt överlägsen (jfr även Ibarra & Kitsuse 1993):

[Det finns] en gammal tradition att porträttera nöd genom bilder på extremt utsatta människor- "trashankar"- som är framgångsrik och inte kräver så mycket pedagogik eller investeringar i förklaringar. I denna tradition ingår de gamla jultidningarna och julböckerna som ofta hade beskrivningar av fattiga och av nöd och misär, fattigvårdens tradition med julgåvor till de fattiga och det kristna kärleksbudskapet [...] Det innebär att vi sedan lång tid berättat porträtterad-nöd-historier på ett visst sätt och enligt en given dramaturgi (Swärd 2001 s 65f).

¹ Se bl. a. DN, B01, 000409, DN Söndag 12-19 990110, DN C02 991224.

eller företag och kända personer som vill demonstrera att de är socialt engagerade (jfr Pollack 2001).

Ett uttryck för medialiseringen av hemlösheten under 1990-talet var det ökande antalet annonskampanjer, artistgalor, stödkonserter, julfester och andra jippon till förmån för hemlösa.¹ En tolkning av hemlöshet som kom att få stor betydelse för samhällets bild av den nya hemlösheten och bli stilbildande även för andra hemlöshetsorganisationer var *Stockholms Stadsmissions* kampanjer (se Swärd 2001). Den första av dessa kampanjer genomfördes i mars 1992 i samarbete med en reklambyrå. Den byggde på fyra bilder av utslagna hemlösa, "trashanksporträtt", som bland annat publicerades i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Expressen*. I annonserna ingick också texter som skildrade uteliggarmisärer. Enligt en studie av kampanjen var syftet med kampanjen inte i första hand att samla in pengar utan att bilda opinion för hemlösa och peka på hjälpbehovet (Lindh 1993). En liknande kampanj genomfördes i november samma år. Vid detta tillfälle visades också filmsekvenser i flera TV-kanaler. Kampanjerna fortsatte sedan under hela 90-talet. Även om de erhöll flera utmärkelser fick de också en hel del kritik för att ha bidragit till att skapa en ofullständig bild av hemlösa som trashankar, uteliggare och en större grupp än vad till exempel Socialstyrelsens kartläggningar kommit fram till (DN D01 921023). Kritikerna ansåg att kampanjerna var alltför individinriktade och bortsåg från hemlöshetsproblemet som socialpolitisk fråga. Swärd (2001) drar paralleller till filantropin kring sekelskiftet 1900 och menar att kampanjerna använde trashanksbilden av hemlösa eftersom den var pedagogiskt överlägsen (jfr även Ibarra & Kitsuse 1993):

[Det finns] en gammal tradition att porträttera nöd genom bilder på extremt utsatta människor- "trashankar"- som är framgångsrik och inte kräver så mycket pedagogik eller investeringar i förklaringar. I denna tradition ingår de gamla jultidningarna och julböckerna som ofta hade beskrivningar av fattiga och av nöd och misär, fattigvårdens tradition med julgåvor till de fattiga och det kristna kärleksbudskapet [...] Det innebär att vi sedan lång tid berättat porträtterad-nöd-historier på ett visst sätt och enligt en given dramaturgi (Swärd 2001 s 65f).

¹ Se bl. a. DN, B01, 000409, DN Söndag 12-19 990110, DN C02 991224.

Hemlöshet och hemlöshetsrelaterade frågor i Stockholm under 1990-talet

Den kartläggning av hemlösheten som Socialstyrelsen genomförde 1993 uppskattade att hälften av landets hemlösa levde i Stockholm. Trots att andelen minskat till en fjärdedel 1999 indikerade det att Stockholm hade speciella förutsättningar i jämförelse med resten av landet. Även om många av de hemlöshetsfenomen som beskrivits ovan utspelades i ett nationellt sammanhang hade de ofta stockholmsanknytning. Men det fanns också några näraliggande lokala frågor i Stockholm som rörde tiggeri, så kallad "nolltolerans" och privatisering av socialtjänst. Frågorna angick *Situation Sthlm* både som rapportör av sociala frågor och som involverad i socialt arbete med människor tidvis ägnade sig åt missbruk, brott och tiggeri.²

Under den vecka i april 1993 som Socialstyrelsens samlade in sina uppgifter rapporterade Stockholms myndigheter och organisationer in 3 140 hemlösa.³ Politiker och tjänstemän inom Stockholms stad förklarade stadens höga andel med att en storstadsmiljö som Stockholm innehöll hårdare missbruk och attraherade utslagna människor genom sin möjlighet till anonymitet. En seglivad utsaga som nylanserades i samband med kartläggningen var att den nya hemlösheten var en konsekvens av avinstitutionaliseringen av psykvården, den så kallade psykiatrireformen, och att det var människor som tidigare vistats på institution som nu blivit hemlösa.

Under resten av 90-talet räknade Stockholms stad regelbundet kommunens hemlösa. I en räkning som Socialförvaltningens FoU-enhet genomförde 1997 (Finne 1999) uppskattades antalet till 3 015 varav mellan 150–300 troddes vara uteliggare. Kartläggningen kom sedan att under flera år fungera som faktaunderlag för debatten om hemlösheten i Stockholm. 1997 förekom återigen uttalanden om att antalet hemlösa med psykiska problem ökat efter psykiatrireformen. 42 procent av Stockholms hemlösa ansågs ha psykiska problem. Ett tyngre och hårdare missbruk skulle också ha lett till att antalet utslagna hemlösa ökat samt att andelen

² Följande avsnitt bygger framförallt på nyckelordssökningar av artiklar publicerade i Dagens Nyheter under perioden 1990-2002 samt rapporter och dokument publicerade av Stockholms stad.

³ Detta avsnitt bygger framförallt på DN A05 930907, C02 971010, C02 971024, C02 980610, C02 980925, C03 981007, C01 981105, C03 990707, A09 001101, A08 001102, A09 020124.

Hemlöshet och hemlöshetsrelaterade frågor i Stockholm under 1990-talet

Den kartläggning av hemlösheten som Socialstyrelsen genomförde 1993 uppskattade att hälften av landets hemlösa levde i Stockholm. Trots att andelen minskat till en fjärdedel 1999 indikerade det att Stockholm hade speciella förutsättningar i jämförelse med resten av landet. Även om många av de hemlöshetsfenomen som beskrivits ovan utspelades i ett nationellt sammanhang hade de ofta stockholmsanknytning. Men det fanns också några näraliggande lokala frågor i Stockholm som rörde tiggeri, så kallad "nolltolerans" och privatisering av socialtjänst. Frågorna angick *Situation Sthlm* både som rapportör av sociala frågor och som involverad i socialt arbete med människor tidvis ägnade sig åt missbruk, brott och tiggeri.²

Under den vecka i april 1993 som Socialstyrelsens samlade in sina uppgifter rapporterade Stockholms myndigheter och organisationer in 3 140 hemlösa.³ Politiker och tjänstemän inom Stockholms stad förklarade stadens höga andel med att en storstadsmiljö som Stockholm innehöll hårdare missbruk och attraherade utslagna människor genom sin möjlighet till anonymitet. En seglivad utsaga som nylanserades i samband med kartläggningen var att den nya hemlösheten var en konsekvens av avinstitutionaliseringen av psykvården, den så kallade psykiatrireformen, och att det var människor som tidigare vistats på institution som nu blivit hemlösa.

Under resten av 90-talet räknade Stockholms stad regelbundet kommunens hemlösa. I en räkning som Socialförvaltningens FoU-enhet genomförde 1997 (Finne 1999) uppskattades antalet till 3 015 varav mellan 150–300 troddes vara uteliggare. Kartläggningen kom sedan att under flera år fungera som faktaunderlag för debatten om hemlösheten i Stockholm. 1997 förekom återigen uttalanden om att antalet hemlösa med psykiska problem ökat efter psykiatrireformen. 42 procent av Stockholms hemlösa ansågs ha psykiska problem. Ett tyngre och hårdare missbruk skulle också ha lett till att antalet utslagna hemlösa ökat samt att andelen

² Följande avsnitt bygger framförallt på nyckelordssökningar av artiklar publicerade i Dagens Nyheter under perioden 1990-2002 samt rapporter och dokument publicerade av Stockholms stad.

³ Detta avsnitt bygger framförallt på DN A05 930907, C02 971010, C02 971024, C02 980610, C02 980925, C03 981007, C01 981105, C03 990707, A09 001101, A08 001102, A09 020124.

hemlösa kvinnor ökat. 80 procent av stadens hemlösa uppgavs ha missbruksproblem. I samband med kartläggningen etablerades en bild av Stockholms hemlösa som fall av så kallade "dubbeldiagnoser" d v s som både psykiskt sjuka och missbrukare. FoU-enhetens räkning byggde på formulär som besvarades av socialtjänsten, sjukvården och olika icke-offentliga organisationer i Stockholm som bedrev hemlöshetsverksamhet. År 1999 uppskattades antalet hemlösa till 2 792 och 2000 till 2 273.

Debatten kring den nya hemlösheten och resultatet av de kommunala kartläggningar som gjordes verkade få Stockholms politiker att mer medvetet ta sig an frågan. Efter FoU-enhetens räkning 1997 fick till exempel Stadsledningskontoret i uppdrag att undersöka möjligheterna att göra bostäder av offentliga byggnader som stod tomma (senare bestämde man sig emellertid för att lägga ut den större delen av boende för hemlösa på entreprenad). Samtidigt lovade det dåvarande socialborgarrådet att halvera hemlösheten fram till 2000. År 1998 utökades stadsdelsförvaltningarnas ansvar för hemlösa och deras boende från sex månader till två år vilket bland annat innebar att många hemlösa försvann från den kommunövergripande så kallade *Byrån för bostadslösa* (BFB) för att bli klienter i stadsdelsförvaltningarnas socialtjänster.

BFB:s verksamhet var speciellt organiserad som en "rehabiliteringstrappa" där klienten steg för steg skulle slussas fram till ett eget boende och en egen försörjning, och där ett upphörande av missbruket var en grundläggande förutsättning för att kunna avancera i systemet. Under 90-talet fick BFB kritik både för sitt sätt att hantera klienterna och för att den hade svårt att hålla sina budgetramar. År 2000 organiserades den därför om i ett antal lag av socialarbetare som nu skulle möta klientens löpande behov och inte satsa lika hårt på rehabilitering. Samtidigt rensades en nivå av mellanchefer bort. Stockholms stad gjorde också andra satsningar för att komma tillrätta med hemlösheten, bland annat genom att öka antalet boenden och tjänstemän som sysslade med hemlöshetsfrågor. År 1998 fick Stockholms stad borgerlig majoritet och ett nytt socialborgarråd tillsattes. Hemlöshetsfrågan stod högt på den nya majoritetens agenda och bland annat infördes en så kallad "tak-över-huvudetgaranti" där Stockholms stad garanterade att ingen som vistades i kommunen skulle behöva sakna sängplats så länge han eller hon inte var drogpåverkade. Samtidigt menade FoU-enhetens tjänstemän att det fanns indikationer på att myndigheterna till följd av neddragningar inom socialtjänsten och sjukvården började tappa kontakten med vissa grupper av hemlö-

hemlösa kvinnor ökat. 80 procent av stadens hemlösa uppgavs ha missbruksproblem. I samband med kartläggningen etablerades en bild av Stockholms hemlösa som fall av så kallade "dubbeldiagnoser" d v s som både psykiskt sjuka och missbrukare. FoU-enhetens räkning byggde på formulär som besvarades av socialtjänsten, sjukvården och olika icke-offentliga organisationer i Stockholm som bedrev hemlöshetsverksamhet. År 1999 uppskattades antalet hemlösa till 2 792 och 2000 till 2 273.

Debatten kring den nya hemlösheten och resultatet av de kommunala kartläggningar som gjordes verkade få Stockholms politiker att mer medvetet ta sig an frågan. Efter FoU-enhetens räkning 1997 fick till exempel Stadsledningskontoret i uppdrag att undersöka möjligheterna att göra bostäder av offentliga byggnader som stod tomma (senare bestämde man sig emellertid för att lägga ut den större delen av boende för hemlösa på entreprenad). Samtidigt lovade det dåvarande socialborgarrådet att halvera hemlösheten fram till 2000. År 1998 utökades stadsdelsförvaltningarnas ansvar för hemlösa och deras boende från sex månader till två år vilket bland annat innebar att många hemlösa försvann från den kommunövergripande så kallade *Byrån för bostadslösa* (BFB) för att bli klienter i stadsdelsförvaltningarnas socialtjänster.

BFB:s verksamhet var speciellt organiserad som en "rehabiliteringstrappa" där klienten steg för steg skulle slussas fram till ett eget boende och en egen försörjning, och där ett upphörande av missbruket var en grundläggande förutsättning för att kunna avancera i systemet. Under 90-talet fick BFB kritik både för sitt sätt att hantera klienterna och för att den hade svårt att hålla sina budgetramar. År 2000 organiserades den därför om i ett antal lag av socialarbetare som nu skulle möta klientens löpande behov och inte satsa lika hårt på rehabilitering. Samtidigt rensades en nivå av mellanchefer bort. Stockholms stad gjorde också andra satsningar för att komma tillrätta med hemlösheten, bland annat genom att öka antalet boenden och tjänstemän som sysslade med hemlöshetsfrågor. År 1998 fick Stockholms stad borgerlig majoritet och ett nytt socialborgarråd tillsattes. Hemlöshetsfrågan stod högt på den nya majoritetens agenda och bland annat infördes en så kallad "tak-över-huvudetgaranti" där Stockholms stad garanterade att ingen som vistades i kommunen skulle behöva sakna sängplats så länge han eller hon inte var drogpåverkade. Samtidigt menade FoU-enhetens tjänstemän att det fanns indikationer på att myndigheterna till följd av neddragningar inom socialtjänsten och sjukvården började tappa kontakten med vissa grupper av hemlö-

sa som istället fick söka sig till frivilliga organisationer för att få stöd och hjälp.

En av de frågor som debatterades flitigt i Stockholm under andra halvan av 90-talet och som hade kopplingar till hemlöshetsfrågan var hur man skulle förhålla sig till människor som ägnade sig åt tiggeri.⁴ Frågan hade flera beröringspunkter med *Situation Sthlms* verksamhet. Att sälja tidningen uppfattades av många som ett alternativ till tiggeri och flera hemlösa som tidigare stått och tiggat pengar av förbipasserande var nu försäljare. En ny politik i hemlöshetsfrågan skulle direkt komma att påverka flera av de grupper som försäljarna rekryterades ur. Tiggerifrågan hamnade på dagordningen sedan *Stockholms Lokaltrafik* (SL) bestämt sig för att driva en hård linje gentemot tiggare i tunnelbanan och på pendeltåg. Med hänvisning till att tiggare var ett hot mot ordning och säkerhet i trafiken började SL:s personal att avvisa dem. I april 1997 polisanmäldes för första gången en person som tiggat pengar av tunnelbaneresenärer för förargelseväckande beteende. SL började också informera resenärerna om att det inte var tillåtet att ge pengar till tiggare i tunnelbanan, på pendeltågen eller på bussarna. Den hårda linjen väckte blandade känslor hos stockholmarna och utsattes för en hel del kritik. Men den applåderades samtidigt av flera representanter för det lokala näringslivet och många politiker och tjänstemän. Även på BFB fanns liknande tankegångar. Byrån ville bland annat gå ut på gatorna och säga till folk att inte ge pengar till tiggare utan låta socialtjänsten ta hand om dem istället. BFB hade också idéer om att arbeta tillsammans med det så kallade *City i samverkan* för att bland annat hitta sponsorer till det kampanjmaterial som skulle behövas. *City i samverkan* var ett samarbete mellan olika affärsidkare, SL, Stockholms stad och polisen som startats 1997 och hade till syfte att förbättra säkerhet och trivsel i centrala Stockholm.

Den hårdare attityden mot tiggeriet lutade sig framförallt mot tre argument. Det första var att människor känner sig otrygga och besvärade av tiggare. SL framförde bland annat att tiggare antastade resenärerna, och att man inte kunde komma undan när man var instängd i en vagn. En kriminalinspektör vid tunnelbanepolisen som intervjuades i DN (C01 990507) menade att gamla människor var speciellt utsatta:

⁴ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C02 980408, C01 980409, C02 981204, C01 981205, C06 981220, B02 981230, C02 990423, C01 990507, C01 990507, C07 990606, A02 990814, C04 991218, C06 000320, C02 000427, C06 000806, A09 000118, A09 001215.

sa som istället fick söka sig till frivilliga organisationer för att få stöd och hjälp.

En av de frågor som debatterades flitigt i Stockholm under andra halvan av 90-talet och som hade kopplingar till hemlöshetsfrågan var hur man skulle förhålla sig till människor som ägnade sig åt tiggeri.⁴ Frågan hade flera beröringspunkter med *Situation Sthlms* verksamhet. Att sälja tidningen uppfattades av många som ett alternativ till tiggeri och flera hemlösa som tidigare stått och tiggat pengar av förbipasserande var nu försäljare. En ny politik i hemlöshetsfrågan skulle direkt komma att påverka flera av de grupper som försäljarna rekryterades ur. Tiggerifrågan hamnade på dagordningen sedan *Stockholms Lokaltrafik* (SL) bestämt sig för att driva en hård linje gentemot tiggare i tunnelbanan och på pendeltåg. Med hänvisning till att tiggare var ett hot mot ordning och säkerhet i trafiken började SL:s personal att avvisa dem. I april 1997 polisanmäldes för första gången en person som tiggat pengar av tunnelbaneresenärer för förargelseväckande beteende. SL började också informera resenärerna om att det inte var tillåtet att ge pengar till tiggare i tunnelbanan, på pendeltågen eller på bussarna. Den hårda linjen väckte blandade känslor hos stockholmarna och utsattes för en hel del kritik. Men den applåderades samtidigt av flera representanter för det lokala näringslivet och många politiker och tjänstemän. Även på BFB fanns liknande tankegångar. Byrån ville bland annat gå ut på gatorna och säga till folk att inte ge pengar till tiggare utan låta socialtjänsten ta hand om dem istället. BFB hade också idéer om att arbeta tillsammans med det så kallade *City i samverkan* för att bland annat hitta sponsorer till det kampanjmaterial som skulle behövas. *City i samverkan* var ett samarbete mellan olika affärsidkare, SL, Stockholms stad och polisen som startats 1997 och hade till syfte att förbättra säkerhet och trivsel i centrala Stockholm.

Den hårdare attityden mot tiggeriet lutade sig framförallt mot tre argument. Det första var att människor känner sig otrygga och besvärade av tiggare. SL framförde bland annat att tiggare antastade resenärerna, och att man inte kunde komma undan när man var instängd i en vagn. En kriminalinspektör vid tunnelbanepolisen som intervjuades i DN (C01 990507) menade att gamla människor var speciellt utsatta:

⁴ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C02 980408, C01 980409, C02 981204, C01 981205, C06 981220, B02 981230, C02 990423, C01 990507, C01 990507, C07 990606, A02 990814, C04 991218, C06 000320, C02 000427, C06 000806, A09 000118, A09 001215.

De blir rädda när det kommer någon som kanske inte ser så speciellt trevlig ut och ber om pengar. Och de vet att om de säger nej kanske han blir arg, men säger de ja så går han. Då kan det vara en pensionär som känner sig tvungen att ge bort sin sista femma och sedan få äta kattmat själv.

Det andra argumentet var att tiggarna använde de pengar de tiggat ihop till att finansiera ett missbruk. Detta var det argument som fördes fram av Stockholms socialborgarråd för att motivera Stockholms stads restriktivare hållning mot tiggare och dessutom avgörande för BFB:s negativa attityd.

Det tredje argumentet var att ingen skulle behöva stå utan försörjning i det svenska välfärdssystemet och att ingen människa tvingades till tiggeri. "Med det trygghetssystem som finns uppbyggt i Sverige ska ingen behöva gå ut och tigga för sin försörjning", menade bland annat Dagens Nyheter i en ledare (A02 990814).

År 1999 presenterade FoU-enheten en rapport om tiggeriet (Beijer 1999). Den byggde på uppgifter från socialtjänsten, sjukvården, olika organisationer, polisen och intervjuer med tiggare som samlats in mellan 1997 och 1999. I rapporten talas om en "tiggerivåg" med början 1997 som en följd av neddragningar inom sjukvården och socialtjänsten under 90-talet. I en intervju i DN (C06 000427) för den tjänsteman som skrivit rapporten fram en teori om att *Stadsmissionens* kampanjer och den ökade uppmärksamheten för hemlöshetsfrågan i massmedia skapat en bild av att myndigheterna inte längre klarar av att ta hand om alla medborgare och att följden av detta var en allmänt ökad vilja att ge pengar till tiggare. Antalet tiggare uppskattades till cirka 115 personer i Stockholm. Liksom i kartläggningarna av hemlösa framträdde en bild av denna grupp som hemlösa (två av tre) missbrukare (fyra av fem) och, i viss utsträckning, "dubbeldiagnoser" (en av fem).

Mot bakgrund av FoU-enhetens rapport föreslog Socialtjänstförvaltningen att 2000 producera en folder som skulle delas ut till allmänheten i syfte att minska tiggeriet. *Situation Sthlm* erbjöds att medverka men avböjde och menade att resurserna istället borde läggas på bostäder och avgiftningsplatser för hemlösa missbrukare (Aftonbladet 990423 s 17). Förslaget ledde till en omfattande debatt om huruvida Socialtjänsten skulle uppmana människor att inte ge pengar till tiggare. Trots kritiken fullföljde Socialtjänsten sina planer och strax före jul började en folder med titeln *Tiggeriet år 2000 – fakta och insatser* att distribueras genom SL och olika myndigheter. I foldern fanns en kort redogörelse för rapporten, en lista med adresser och telefonnummer till olika myndigheter och organisationer och ett utdrag från intervjuer med några tiggare.

De blir rädda när det kommer någon som kanske inte ser så speciellt trevlig ut och ber om pengar. Och de vet att om de säger nej kanske han blir arg, men säger de ja så går han. Då kan det vara en pensionär som känner sig tvungen att ge bort sin sista femma och sedan få äta kattmat själv.

Det andra argumentet var att tiggarna använde de pengar de tiggat ihop till att finansiera ett missbruk. Detta var det argument som fördes fram av Stockholms socialborgarråd för att motivera Stockholms stads restriktivare hållning mot tiggare och dessutom avgörande för BFB:s negativa attityd.

Det tredje argumentet var att ingen skulle behöva stå utan försörjning i det svenska välfärdssystemet och att ingen människa tvingades till tiggeri. "Med det trygghetssystem som finns uppbyggt i Sverige ska ingen behöva gå ut och tigga för sin försörjning", menade bland annat Dagens Nyheter i en ledare (A02 990814).

År 1999 presenterade FoU-enheten en rapport om tiggeriet (Beijer 1999). Den byggde på uppgifter från socialtjänsten, sjukvården, olika organisationer, polisen och intervjuer med tiggare som samlats in mellan 1997 och 1999. I rapporten talas om en "tiggerivåg" med början 1997 som en följd av neddragningar inom sjukvården och socialtjänsten under 90-talet. I en intervju i DN (C06 000427) för den tjänsteman som skrivit rapporten fram en teori om att *Stadsmissionens* kampanjer och den ökade uppmärksamheten för hemlöshetsfrågan i massmedia skapat en bild av att myndigheterna inte längre klarar av att ta hand om alla medborgare och att följden av detta var en allmänt ökad vilja att ge pengar till tiggare. Antalet tiggare uppskattades till cirka 115 personer i Stockholm. Liksom i kartläggningarna av hemlösa framträdde en bild av denna grupp som hemlösa (två av tre) missbrukare (fyra av fem) och, i viss utsträckning, "dubbeldiagnoser" (en av fem).

Mot bakgrund av FoU-enhetens rapport föreslog Socialtjänstförvaltningen att 2000 producera en folder som skulle delas ut till allmänheten i syfte att minska tiggeriet. *Situation Sthlm* erbjöds att medverka men avböjde och menade att resurserna istället borde läggas på bostäder och avgiftningsplatser för hemlösa missbrukare (Aftonbladet 990423 s 17). Förslaget ledde till en omfattande debatt om huruvida Socialtjänsten skulle uppmana människor att inte ge pengar till tiggare. Trots kritiken fullföljde Socialtjänsten sina planer och strax före jul började en folder med titeln *Tiggeriet år 2000 – fakta och insatser* att distribueras genom SL och olika myndigheter. I foldern fanns en kort redogörelse för rapporten, en lista med adresser och telefonnummer till olika myndigheter och organisationer och ett utdrag från intervjuer med några tiggare.

Foldern avslutades med påpekandet att det är kommunen som med utgångspunkt i Socialtjänstlagen har det yttersta ansvaret för att de människor som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Dessutom fanns ett personligt budskap från socialborgarrådet där hon bland annat hävdar att "ingen människa tvingas till tiggeri för att få ihop pengar till mat och uppehälle" och hur tak över huvudetgarantin lett till att "alla som ansökt om plats på härbärge och uppfyllt reglerna har fått plats". Hon menar också att man genom att ge pengar till tiggare riskerar att fördjupa deras missbruk och att många av dem som tigger är bättre betjänta av professionellt stöd (Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad 2000).

Tiggerifrågan hade en nära koppling till en annan av de frågor som dominerade debatten i Stockholm under slutet av 1990-talet, nämligen den som rörde den så kallade "nolltoleransen" och "upprensningen" av offentliga platser i stadskärnan. Även denna fråga berörde *Situation Sthlms* försäljare och blev ett återkommande ämne i tidningens sociala rapportering (se t ex *Situation Sthlm* nr 24).⁵ Idén kom ursprungligen från New York och lanserades under 1997 av länspolismästaren i Stockholms län som en tänkbar modell även för Stockholm. Under våren 1998 genomförde polisen i Stockholm en försöksperiod där den koncentrerade sig på att ingripa mot "mindre brott som begås dagligen i det offentliga rummet". Under hösten prövades samma strategi mot brott och förseelser på tunnelbanan och andra färdmedel inom kollektivtrafiken. Samtidigt började liknande tankegångar att föras fram av Stockholms affärsidkare som med hänvisning till samma New York-modell började tala om privatfinansierad "sanering" och privat bevakning genom vaktbolag. Även inom den kommunala socialpolitiken började det talas om en nolltolerans mot olika sociala problem och ansiktslyftningar av offentliga platser. New York-modellen och nolltoleransen fick snabbt en likaledes importerad motreaktion i *Reclaim the streets*, en löst organiserad alternativrörelse som började arrangera illegala gatufester i centrala Stockholm.

I februari 2000 beslutade Stockholms kommunfullmäktige att utreda vilka möjligheter det fanns att lägga ut delar av socialtjänsten på entreprenad.⁶ Frågan berörde de organisationer som

⁵ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C02 980115, A06 980420, C01 980828, C02 981010, C03 981020, C02 981102, C01 981105, C02 981204, C05 990920, C02 000219, B04 000428.

⁶ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C05 000305, C05 000306, C07 000617, A06 000717, A11 001027, A08 010119, A09 010207, A02 010211, A11 010320,

Foldern avslutades med påpekandet att det är kommunen som med utgångspunkt i Socialtjänstlagen har det yttersta ansvaret för att de människor som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Dessutom fanns ett personligt budskap från socialborgarrådet där hon bland annat hävdar att "ingen människa tvingas till tiggeri för att få ihop pengar till mat och uppehälle" och hur tak över huvudetgarantin lett till att "alla som ansökt om plats på härbärge och uppfyllt reglerna har fått plats". Hon menar också att man genom att ge pengar till tiggare riskerar att fördjupa deras missbruk och att många av dem som tigger är bättre betjänta av professionellt stöd (Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad 2000).

Tiggerifrågan hade en nära koppling till en annan av de frågor som dominerade debatten i Stockholm under slutet av 1990-talet, nämligen den som rörde den så kallade "nolltoleransen" och "upprensningen" av offentliga platser i stadskärnan. Även denna fråga berörde *Situation Sthlms* försäljare och blev ett återkommande ämne i tidningens sociala rapportering (se t ex *Situation Sthlm* nr 24).⁵ Idén kom ursprungligen från New York och lanserades under 1997 av länspolismästaren i Stockholms län som en tänkbar modell även för Stockholm. Under våren 1998 genomförde polisen i Stockholm en försöksperiod där den koncentrerade sig på att ingripa mot "mindre brott som begås dagligen i det offentliga rummet". Under hösten prövades samma strategi mot brott och förseelser på tunnelbanan och andra färdmedel inom kollektivtrafiken. Samtidigt började liknande tankegångar att föras fram av Stockholms affärsidkare som med hänvisning till samma New York-modell började tala om privatfinansierad "sanering" och privat bevakning genom vaktbolag. Även inom den kommunala socialpolitiken började det talas om en nolltolerans mot olika sociala problem och ansiktslyftningar av offentliga platser. New York-modellen och nolltoleransen fick snabbt en likaledes importerad motreaktion i *Reclaim the streets*, en löst organiserad alternativrörelse som började arrangera illegala gatufester i centrala Stockholm.

I februari 2000 beslutade Stockholms kommunfullmäktige att utreda vilka möjligheter det fanns att lägga ut delar av socialtjänsten på entreprenad.⁶ Frågan berörde de organisationer som

⁵ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C02 980115, A06 980420, C01 980828, C02 981010, C03 981020, C02 981102, C01 981105, C02 981204, C05 990920, C02 000219, B04 000428.

⁶ Detta avsnitt bygger framförallt på DN C05 000305, C05 000306, C07 000617, A06 000717, A11 001027, A08 010119, A09 010207, A02 010211, A11 010320,

redan fungerade som alternativ för hemlösa eftersom en sådan reform skulle kunna komma att innebära att de i större utsträckning än tidigare skulle ta över delar av socialtjänstens verksamhet för människor ur denna grupp. Trots den starka kritik som förslaget ådrog sig från flera håll började flera stadsdelsförvaltningar omedelbart att sätta igång en upphandling med privata entreprenörer. I slutet av mars 2001 beslutade kommunfullmäktige om att prova med att delvis privatisera uppgifter som utförs av Socialtjänsten.

Ett par dagar före jul 2001 upphävdes beslutet av en dom i Länsrätten som slog fast att handläggningen av ett enskilt ärende inte går att dela upp så att myndighetsutövningen avskiljs från andra delar. Rätten ansåg att det inte fanns något stöd i Socialtjänstlagen eller dess förarbeten för utläggning av socialtjänst på entreprenad annat än i administrativa frågor som löneutbetalningar, lokalfrågor och personalärenden. Stockholms stad beslöt sig emellertid för att driva frågan vidare.

Sammanfattning

När *Situation Sthlm* startades hade hemlösheten i Sverige efter en period av nedgång åter vuxit till en sådan omfattning att det började talas om en *ny hemlöshet*. Det som satte sin prägel på frågan under 1990-talet var framförallt de tvärsnittsundersökningar av hemlösa som regelbundet genomfördes och den uppmärksamhet hemlöshet fick i massmedia. Undersökningarnas förknippande av hemlöshet med missbruk och psykisk sjukdom och *Stadsmissionens* kampanjer bidrog till att ge hemlösheten ett trashanksansikte. För Stockholms del hade lokala frågor som rörde tiggeri, nolltolerans och privatisering av socialtjänsten beröringspunkter med *Situation Sthlms* verksamhet. Regimbytet till en borgerlig majoritet 1998 kom också att förändra Stockholms stads hemlöshetspolitik. En stadsdelsreform bidrog dessutom till förändringar då den spred en stor del av ansvaret från den kommunövergripande Byrån för bostadslösa till stadsdelsförvaltningarnas socialtjänst. De första fem åren av *Situation Sthlm* kan därför sägas ha varit en period av intensiv lokal debatt och politik kring hemlöshet och andra problem som rörde vissa av de grupper tidningens försäljare rekryterades ur. Den fick betydelse både för tidning-

A09 010405, A08 010412, A02 010415, A11 011222. Entreprenörer skulle kunna sköta utredning, rådgivning, behandling, uppföljning, tillsyn, överklaganden etc. (jfr Kommunfullmäktige, Stockholms stad 2001).

redan fungerade som alternativ för hemlösa eftersom en sådan reform skulle kunna komma att innebära att de i större utsträckning än tidigare skulle ta över delar av socialtjänstens verksamhet för människor ur denna grupp. Trots den starka kritik som förslaget ådrog sig från flera håll började flera stadsdelsförvaltningar omedelbart att sätta igång en upphandling med privata entreprenörer. I slutet av mars 2001 beslutade kommunfullmäktige om att prova med att delvis privatisera uppgifter som utförs av Socialtjänsten.

Ett par dagar före jul 2001 upphävdes beslutet av en dom i Länsrätten som slog fast att handläggningen av ett enskilt ärende inte går att dela upp så att myndighetsutövningen avskiljs från andra delar. Rätten ansåg att det inte fanns något stöd i Socialtjänstlagen eller dess förarbeten för utläggning av socialtjänst på entreprenad annat än i administrativa frågor som löneutbetalningar, lokalfrågor och personalärenden. Stockholms stad beslöt sig emellertid för att driva frågan vidare.

Sammanfattning

När *Situation Sthlm* startades hade hemlösheten i Sverige efter en period av nedgång åter vuxit till en sådan omfattning att det började talas om en *ny hemlöshet*. Det som satte sin prägel på frågan under 1990-talet var framförallt de tvärsnittsundersökningar av hemlösa som regelbundet genomfördes och den uppmärksamhet hemlöshet fick i massmedia. Undersökningarnas förknippande av hemlöshet med missbruk och psykisk sjukdom och *Stadsmissionens* kampanjer bidrog till att ge hemlösheten ett trashanksansikte. För Stockholms del hade lokala frågor som rörde tiggeri, nolltolerans och privatisering av socialtjänsten beröringspunkter med *Situation Sthlms* verksamhet. Regimbytet till en borgerlig majoritet 1998 kom också att förändra Stockholms stads hemlöshetspolitik. En stadsdelsreform bidrog dessutom till förändringar då den spred en stor del av ansvaret från den kommunövergripande Byrån för bostadslösa till stadsdelsförvaltningarnas socialtjänst. De första fem åren av *Situation Sthlm* kan därför sägas ha varit en period av intensiv lokal debatt och politik kring hemlöshet och andra problem som rörde vissa av de grupper tidningens försäljare rekryterades ur. Den fick betydelse både för tidning-

A09 010405, A08 010412, A02 010415, A11 011222. Entreprenörer skulle kunna sköta utredning, rådgivning, behandling, uppföljning, tillsyn, överklaganden etc. (jfr Kommunfullmäktige, Stockholms stad 2001).

ens innehåll och försäljarnas livsvillkor, och påverkade samhällets utbud av resurser såväl som de lokala myndigheternas attityd till verksamheten.

ens innehåll och försäljarnas livsvillkor, och påverkade samhällets utbud av resurser såväl som de lokala myndigheternas attityd till verksamheten.

5. METOD OCH GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER

Det finns egentligen inte några konventioner för hur redovisningen av metoden skall se ut i en kvalitativ studie (Miles & Huberman 1998 s 439). Eftersom det finns många olika ansatser finns det i praktiken lika många förväntningar på metodkapitlets innehåll. Det finns exempel där redovisningen inskränkt sig till en halv sida, likaväl som att den upptagit hälften av rapportinnehållet. Ett rimligt minimikrav är att forskaren berättar hur han eller hon gått tillväga på ett sådant sätt att det är möjligt för läsaren att bedöma resultatens giltighet (jfr Wolcott 1992 s 44).

Strukturen för den här undersökningens metodkapitel är baserad på några rekommendationer av Miles & Huberman (1998 s 439) och kommer att innehålla följande:

- Val som har gjorts i samband med datainsamlingen
- Metodologiska verktyg som har använts och beskrivningar av hur datainsamlingen gått till
- Översikt över analysstrategier
- Epistemologiska ställningstaganden
- Teoretisk ram

Det centrala studieobjektet för min undersökning är gatutidningen *Situation Sthlm*. Det består både av en tidning som regelbundet publiceras och säljs i Stockholm, och organisationen *Situation Sthlms* olika verksamheter som ryms i en gemensam lokal i Stockholm. Sedan starten 1995 har organisationen flyttat mellan flera lokaler. Vid tiden för mitt fältarbete var den inhyst i en lokal på Döbelnsgatan i Stockholm. Lokalen, liksom organisationen, var indelad i tre huvudavdelningar: redaktion, administration och distribution (som också innefattade försäljning och arbetsprojekt). De personer som vid denna tidpunkt var verksamma i organisationen kan delas upp i två huvudgrupper: avlönade och anställda medarbetare och försäljare som sålde tidningen på provision. Det fanns även en mindre grupp så kallade arbetspraktikanter som var försäljare och som utförde avlönade sysslor i något av organisationens arbetsprojekt.

Undersökningsperioden sträcker sig från 1995, då organisationen bildades, fram till och med våren 2001. Forskningsarbetet inleddes under hösten 1999 och fältarbetet genomfördes i huvudsak mellan hösten 1999 och hösten 2001. En översikt av de inter-

5. METOD OCH GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER

Det finns egentligen inte några konventioner för hur redovisningen av metoden skall se ut i en kvalitativ studie (Miles & Huberman 1998 s 439). Eftersom det finns många olika ansatser finns det i praktiken lika många förväntningar på metodkapitlets innehåll. Det finns exempel där redovisningen inskränkt sig till en halv sida, likaväl som att den upptagit hälften av rapportinnehållet. Ett rimligt minimikrav är att forskaren berättar hur han eller hon gått tillväga på ett sådant sätt att det är möjligt för läsaren att bedöma resultatens giltighet (jfr Wolcott 1992 s 44).

Strukturen för den här undersökningens metodkapitel är baserad på några rekommendationer av Miles & Huberman (1998 s 439) och kommer att innehålla följande:

- Val som har gjorts i samband med datainsamlingen
- Metodologiska verktyg som har använts och beskrivningar av hur datainsamlingen gått till
- Översikt över analysstrategier
- Epistemologiska ställningstaganden
- Teoretisk ram

Det centrala studieobjektet för min undersökning är gatutidningen *Situation Sthlm*. Det består både av en tidning som regelbundet publiceras och säljs i Stockholm, och organisationen *Situation Sthlms* olika verksamheter som ryms i en gemensam lokal i Stockholm. Sedan starten 1995 har organisationen flyttat mellan flera lokaler. Vid tiden för mitt fältarbete var den inhyst i en lokal på Döbelnsgatan i Stockholm. Lokalen, liksom organisationen, var indelad i tre huvudavdelningar: redaktion, administration och distribution (som också innefattade försäljning och arbetsprojekt). De personer som vid denna tidpunkt var verksamma i organisationen kan delas upp i två huvudgrupper: avlönade och anställda medarbetare och försäljare som sålde tidningen på provision. Det fanns även en mindre grupp så kallade arbetspraktikanter som var försäljare och som utförde avlönade sysslor i något av organisationens arbetsprojekt.

Undersökningsperioden sträcker sig från 1995, då organisationen bildades, fram till och med våren 2001. Forskningsarbetet inleddes under hösten 1999 och fältarbetet genomfördes i huvudsak mellan hösten 1999 och hösten 2001. En översikt av de inter-

vjuer och observationer som genomfördes i samband med undersökningen finns i appendix 1.

Viktiga val

Utgångspunkten för min undersökning var att ta reda på hur det gått till när *Situation Sthlm* tog plats i det lokala hemlöshetsfältet. Jag behövde därför data om varför organisationen såg ut som den gjorde, hur den hade förändrats sedan starten, och hur den förhöll sig till sin omgivning. Jag ville också ta reda på i vilken utsträckning den var affärsdrivande och företrädande, vilka idéer som fanns om det sociala arbetet och hur det såg ut i praktiken.

Hur skulle jag gå tillväga för att få veta något om detta? Mitt första problem var att mycket lite var känt om gatutidningar och än mindre om *Situation Sthlm*. En litteratursökning visade att det vid tiden för min undersöknings början bara gjorts ett par tidigare studier av gatutidningar i andra länder (se Swithinbank 1997, Green 1998). Ingen av dem hade emellertid någon större relevans för de sammanhang jag ämnade studera.¹ Det stod klart att jag genom eget arbete, på plats i organisationen och i interaktion med dess medarbetare och andra, skulle vara tvungen att samla in större delen av de data som jag skulle komma att behöva.

Att undersökningen var en fallstudie gav några hållpunkter. Arbetet skulle i huvudsak komma att bestå av en empirisk undersökning av *Situation Sthlm* i sitt konkreta sammanhang och bygga på en kombination av olika datakällor (jfr Robson 1996 s 52). Vilka datakällor var tänkbara? Till mitt förfogande hade jag naturligtvis själva tidningen som publicerats sedan 1995. Det fanns därför en möjlighet att studera eventuella förändringar i innehållet och försöka sätta det i samband med förhållanden i organisationens omgivning. Men de datakällor som låg närmast till hands var självklart *Situation Sthlms* verksamhet i Stockholm, organisationens medarbetare och försäljare och olika aktörer i omvärlden som den på något sätt hade beröringspunkter med. En annan ingång skulle kunna vara att studera några andra gatutidningar och jämföra dem med *Situation Sthlm*. Ytterligare en datakälla var olika dokument som producerats inom organisationen och i omvärlden (till exempel bidragsbeslut). Med tanke på att det i stort sett inte fanns några tidigare studier eller dokumentation att gå på framstod det

¹ Längre fram i undersökningsperioden publicerades en bok om *The Big Issue* som innehöll mycket användbar information men inte några samhällsvetenskapligt grundade problematiseringar (Swithinbank 2001).

vjuer och observationer som genomfördes i samband med undersökningen finns i appendix 1.

Viktiga val

Utgångspunkten för min undersökning var att ta reda på hur det gått till när *Situation Sthlm* tog plats i det lokala hemlöshetsfältet. Jag behövde därför data om varför organisationen såg ut som den gjorde, hur den hade förändrats sedan starten, och hur den förhöll sig till sin omgivning. Jag ville också ta reda på i vilken utsträckning den var affärsdrivande och företrädande, vilka idéer som fanns om det sociala arbetet och hur det såg ut i praktiken.

Hur skulle jag gå tillväga för att få veta något om detta? Mitt första problem var att mycket lite var känt om gatutidningar och än mindre om *Situation Sthlm*. En litteratursökning visade att det vid tiden för min undersöknings början bara gjorts ett par tidigare studier av gatutidningar i andra länder (se Swithinbank 1997, Green 1998). Ingen av dem hade emellertid någon större relevans för de sammanhang jag ämnade studera.¹ Det stod klart att jag genom eget arbete, på plats i organisationen och i interaktion med dess medarbetare och andra, skulle vara tvungen att samla in större delen av de data som jag skulle komma att behöva.

Att undersökningen var en fallstudie gav några hållpunkter. Arbetet skulle i huvudsak komma att bestå av en empirisk undersökning av *Situation Sthlm* i sitt konkreta sammanhang och bygga på en kombination av olika datakällor (jfr Robson 1996 s 52). Vilka datakällor var tänkbara? Till mitt förfogande hade jag naturligtvis själva tidningen som publicerats sedan 1995. Det fanns därför en möjlighet att studera eventuella förändringar i innehållet och försöka sätta det i samband med förhållanden i organisationens omgivning. Men de datakällor som låg närmast till hands var självklart *Situation Sthlms* verksamhet i Stockholm, organisationens medarbetare och försäljare och olika aktörer i omvärlden som den på något sätt hade beröringspunkter med. En annan ingång skulle kunna vara att studera några andra gatutidningar och jämföra dem med *Situation Sthlm*. Ytterligare en datakälla var olika dokument som producerats inom organisationen och i omvärlden (till exempel bidragsbeslut). Med tanke på att det i stort sett inte fanns några tidigare studier eller dokumentation att gå på framstod det

¹ Längre fram i undersökningsperioden publicerades en bok om *The Big Issue* som innehöll mycket användbar information men inte några samhällsvetenskapligt grundade problematiseringar (Swithinbank 2001).

ändå som bäst att börja från början och, genom att använda de olika tänkbara datakällorna på ett komplementärt sätt, bygga upp en grundkunskap om verksamheten, medarbetarna och omgivningen och förändringarna som skett sedan organisationen grundades, och sedan sätta in detta i en begreppslig och analytisk ram (jfr Lofland & Lofland 1995 s 2, Robson 1996).

Med tanke på de datakällor som stod till förfogande och undersökningens induktiva och explorativa karaktär framstod en kvantitativ ansats inte som särskilt lämpad, även om undersökningen för den skull kunde tänkas få inslag av både kvantitativa data och metoder. I första hand skulle det bli frågan om en kvalitativ undersökning där jag genom fältarbete i form av observationer, intervjuer, litteraturstudier och insamlandet av olika dokument skulle skaffa mig ett intryck av verksamheten, dess medarbetare och dess historia, och sedan börja nysta upp trådarna. Eftersom jag inte kände till särskilt mycket om undersökningsobjektet samtidigt som det sammanhang jag var intresserad av föreföll komplext skulle viktiga delar av undersökningen förmodligen bli deskriptiva. Tidningens olika verksamheter och arbetsmetoder måste till exempel kartläggas och beskrivas. Då min undersökning inleddes under hösten 1999 och organisationen inledde sin verksamhet 1995 skulle jag till stor del bli tvungen att förlita mig på retrospektiva intervjuer och den eventuella dokumentation som fanns. Denna förutsättning betydde också att jag själv skulle kunna styra insamlingen av data om tiden fram till undersökningsperiodens början medan datainsamlingen fram till undersökningsperiodens slut skulle vara mer beroende av vad som då skulle inträffa.

Förberedelser och tillträde

En viktig förberedelse för fältarbetet var att läsa samtliga nummer som publicerats av tidningen. Det kändes viktigt att komma påläst inte bara för att det skulle underlätta i samtalen med medarbetarna utan dessutom för att det skulle bidra till att vinna deras respekt. Under hösten 1999 läste jag därför igenom nummer 1–33, kategoriserade innehållet och upprättade en sökbar databas. Jag fyllde sedan på med nya nummer efterhand som de kom ut.

Tillsammans med en kollega genomförde jag några inledande intervjuer med några av organisationens nyckelmedarbetare och skaffade ett första intryck av den dagliga verksamheten. En rapport från denna inledande studie publicerades senare i en antologi om hemlöshet som tillkom på initiativ av regeringens hemlöshetskommitté (Magnusson & Meeuwisse 2000). Det var aldrig några

ändå som bäst att börja från början och, genom att använda de olika tänkbara datakällorna på ett komplementärt sätt, bygga upp en grundkunskap om verksamheten, medarbetarna och omgivningen och förändringarna som skett sedan organisationen grundades, och sedan sätta in detta i en begreppslig och analytisk ram (jfr Lofland & Lofland 1995 s 2, Robson 1996).

Med tanke på de datakällor som stod till förfogande och undersökningens induktiva och explorativa karaktär framstod en kvantitativ ansats inte som särskilt lämpad, även om undersökningen för den skull kunde tänkas få inslag av både kvantitativa data och metoder. I första hand skulle det bli frågan om en kvalitativ undersökning där jag genom fältarbete i form av observationer, intervjuer, litteraturstudier och insamlandet av olika dokument skulle skaffa mig ett intryck av verksamheten, dess medarbetare och dess historia, och sedan börja nysta upp trådarna. Eftersom jag inte kände till särskilt mycket om undersökningsobjektet samtidigt som det sammanhang jag var intresserad av föreföll komplext skulle viktiga delar av undersökningen förmodligen bli deskriptiva. Tidningens olika verksamheter och arbetsmetoder måste till exempel kartläggas och beskrivas. Då min undersökning inleddes under hösten 1999 och organisationen inledde sin verksamhet 1995 skulle jag till stor del bli tvungen att förlita mig på retrospektiva intervjuer och den eventuella dokumentation som fanns. Denna förutsättning betydde också att jag själv skulle kunna styra insamlingen av data om tiden fram till undersökningsperiodens början medan datainsamlingen fram till undersökningsperiodens slut skulle vara mer beroende av vad som då skulle inträffa.

Förberedelser och tillträde

En viktig förberedelse för fältarbetet var att läsa samtliga nummer som publicerats av tidningen. Det kändes viktigt att komma påläst inte bara för att det skulle underlätta i samtalen med medarbetarna utan dessutom för att det skulle bidra till att vinna deras respekt. Under hösten 1999 läste jag därför igenom nummer 1–33, kategoriserade innehållet och upprättade en sökbar databas. Jag fyllde sedan på med nya nummer efterhand som de kom ut.

Tillsammans med en kollega genomförde jag några inledande intervjuer med några av organisationens nyckelmedarbetare och skaffade ett första intryck av den dagliga verksamheten. En rapport från denna inledande studie publicerades senare i en antologi om hemlöshet som tillkom på initiativ av regeringens hemlöshetskommitté (Magnusson & Meeuwisse 2000). Det var aldrig några

problem med att få tillgång till organisationen. Inför den inledande delstudien ringde jag helt enkelt upp chefredaktören och berättade vad jag ville göra. Han tyckte det var en bra idé. Att vara föremål för forskning kunde dessutom stärka *Situation Sthlms* legitimitet. Organisationens medarbetare verkade också nöjda med den bild av verksamheten som rapporten senare gav. När jag berättade att jag ville gå vidare med en större undersökning fanns det heller inte några invändningar. Jag hade egentligen aldrig några accessproblem och bortsett från några enstaka undantag fick jag hela tiden så mycket insyn i verksamheterna som jag bad om.

Mitt intryck var hela tiden att jag hade ett slags temporärt medlemskap eller en så kallad *insider*-identitet i organisationen utan att behöva delta i några aktiviteter, och att detta gällde både framför och bakom scenen (jfr Adler & Adler 1998 s 379). Samtidigt stod det klart att det fanns vissa utrymmen bakom scenen dit mitt medlemskap inte sträckte sig.

Datansamlingsmetoder

Datansamlingen i fallstudier bygger oftast på en kombination av tre övergripande metoder: observationer, intervjuer och dokumentstudier. Medan observationer och framförallt intervjuer är mer påträngande och innebär direkt interaktion mellan forskaren och forskningsobjektet är dokumentstudier mindre påträngande och bara delvis beroende av fältarbete. Ofta används observationer och dokumentstudier för att understödja intervjudata. Både observationer och intervjuer kan göras mer eller mindre ostrukturerade. Då datansamling i den kvalitativa forskningsprocessen ofta bedrivs i upprepade rundor är den generella tendensen att den börjar ostrukturerad och blir alltmer strukturerad.

Observationer

Mot bakgrund av datansamlingens explorativa karaktär verkade en på förhand utformad observationsguide inledningsvis vara mindre lämplig. Jag ville istället sträva efter en deltagande roll i hopp om att medarbetare och försäljare snart skulle sluta bry sig speciellt om min närvaro och inte anpassa sitt beteende för att de kände att de hade ögonen på sig. Samtidigt ligger det i den deltagande observationens ansats att forskaren genom sin närvaro påverkar situationen, frågan är hur. Eftersom detta inte går att undvika får man försöka vara reflexiv, och till exempel i efterhand

problem med att få tillgång till organisationen. Inför den inledande delstudien ringde jag helt enkelt upp chefredaktören och berättade vad jag ville göra. Han tyckte det var en bra idé. Att vara föremål för forskning kunde dessutom stärka *Situation Sthlms* legitimitet. Organisationens medarbetare verkade också nöjda med den bild av verksamheten som rapporten senare gav. När jag berättade att jag ville gå vidare med en större undersökning fanns det heller inte några invändningar. Jag hade egentligen aldrig några accessproblem och bortsett från några enstaka undantag fick jag hela tiden så mycket insyn i verksamheterna som jag bad om.

Mitt intryck var hela tiden att jag hade ett slags temporärt medlemskap eller en så kallad *insider*-identitet i organisationen utan att behöva delta i några aktiviteter, och att detta gällde både framför och bakom scenen (jfr Adler & Adler 1998 s 379). Samtidigt stod det klart att det fanns vissa utrymmen bakom scenen dit mitt medlemskap inte sträckte sig.

Datansamlingsmetoder

Datansamlingen i fallstudier bygger oftast på en kombination av tre övergripande metoder: observationer, intervjuer och dokumentstudier. Medan observationer och framförallt intervjuer är mer påträngande och innebär direkt interaktion mellan forskaren och forskningsobjektet är dokumentstudier mindre påträngande och bara delvis beroende av fältarbete. Ofta används observationer och dokumentstudier för att understödja intervjudata. Både observationer och intervjuer kan göras mer eller mindre ostrukturerade. Då datansamling i den kvalitativa forskningsprocessen ofta bedrivs i upprepade rundor är den generella tendensen att den börjar ostrukturerad och blir alltmer strukturerad.

Observationer

Mot bakgrund av datansamlingens explorativa karaktär verkade en på förhand utformad observationsguide inledningsvis vara mindre lämplig. Jag ville istället sträva efter en deltagande roll i hopp om att medarbetare och försäljare snart skulle sluta bry sig speciellt om min närvaro och inte anpassa sitt beteende för att de kände att de hade ögonen på sig. Samtidigt ligger det i den deltagande observationens ansats att forskaren genom sin närvaro påverkar situationen, frågan är hur. Eftersom detta inte går att undvika får man försöka vara reflexiv, och till exempel i efterhand

fråga sig om ett händelseförlopp sett annorlunda ut om man inte varit där. I och med att observationsstudierna hela tiden kombinerades med intervjuer och personliga samtal lärde vi snart känna varandra och strategin fungerade därför ganska väl. Vartefter olika tentativa mönster började framträda började jag försöka fokusera observationerna kring dessa mönster. När jag började förstå hur viktigt spelet om regler och bestraffningar mellan medarbetare och försäljare kunde jag till exempel välja att hålla mig i distributionsavdelningen när jag visste att medarbetarna väntade på att en försäljare som brutit mot reglerna skulle komma in.

Eftersom de inledande observationernas syfte var att se vad som var på gång i organisationens dagliga verksamheter, och framförallt i det sociala arbetet med försäljarna, valde jag att utgå från några grundläggande observationsfrågor som systematiskt riktade uppmärksamheten mot ett antal deskriptiva dimensioner (jfr Robson 1996 s 200):

Hur ser rummet ut?
Vilka personer är närvarande?
Vad håller de på med?
Vad säger de?
Vilka handlingar utför de?
Vad försöker de att uppnå?
Vilka känslor uttrycker de?
Inträffar det något speciellt?

I efterhand försökte jag sedan med utgångspunkt i mina anteckningar och minnesintryck rekonstruera observationstillfället i form av berättelser, till exempel som den text som skildrar samtalet mellan en avstängd försäljare och en medarbetare i kapitel 8. På så sätt ville jag bland annat bilda mig en uppfattning om det sociala arbetets praktik och vilket genomslag hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologin hade.

I de allra flesta observationer registrerade jag mina intryck genom att anteckna stödord, men i vissa fall, som till exempel observationer av lokaler och yttre rum användes en liten digital videokamera.

Intervjuer

Att intervjua organisationens medarbetare och andra verkade vara ett flexibelt och lättanpassat sätt att snabbt få fram information om

fråga sig om ett händelseförlopp sett annorlunda ut om man inte varit där. I och med att observationsstudierna hela tiden kombinerades med intervjuer och personliga samtal lärde vi snart känna varandra och strategin fungerade därför ganska väl. Vartefter olika tentativa mönster började framträda började jag försöka fokusera observationerna kring dessa mönster. När jag började förstå hur viktigt spelet om regler och bestraffningar mellan medarbetare och försäljare kunde jag till exempel välja att hålla mig i distributionsavdelningen när jag visste att medarbetarna väntade på att en försäljare som brutit mot reglerna skulle komma in.

Eftersom de inledande observationernas syfte var att se vad som var på gång i organisationens dagliga verksamheter, och framförallt i det sociala arbetet med försäljarna, valde jag att utgå från några grundläggande observationsfrågor som systematiskt riktade uppmärksamheten mot ett antal deskriptiva dimensioner (jfr Robson 1996 s 200):

Hur ser rummet ut?
Vilka personer är närvarande?
Vad håller de på med?
Vad säger de?
Vilka handlingar utför de?
Vad försöker de att uppnå?
Vilka känslor uttrycker de?
Inträffar det något speciellt?

I efterhand försökte jag sedan med utgångspunkt i mina anteckningar och minnesintryck rekonstruera observationstillfället i form av berättelser, till exempel som den text som skildrar samtalet mellan en avstängd försäljare och en medarbetare i kapitel 8. På så sätt ville jag bland annat bilda mig en uppfattning om det sociala arbetets praktik och vilket genomslag hjälp-till-självhjälps- och *empowerment*-ideologin hade.

I de allra flesta observationer registrerade jag mina intryck genom att anteckna stödord, men i vissa fall, som till exempel observationer av lokaler och yttre rum användes en liten digital videokamera.

Intervjuer

Att intervjua organisationens medarbetare och andra verkade vara ett flexibelt och lättanpassat sätt att snabbt få fram information om

verksamheterna, ta reda på medarbetarnas arbetsuppgifter och attityder. Ett alternativt tillvägagångssätt kunde ha varit en enkät men med tanke på att det rörde sig om en ganska liten grupp personer verkade det enklast att fråga dem direkt. Jag ville inte börja lika ostrukturerat som med observationerna. Det var ändå vissa aspekter som jag på förhand visste att jag var intresserad av och behövde data om och som dessutom hade hänt under den del av undersökningsperioden som låg innan mitt fältarbete började. Det rörde bland annat inledande kontakter med myndigheter och andra organisationer, och turerna kring organisationens olika bidrag. Min intervjustrategi var därför att definiera ett visst intresseområde och sedan låta samtalet flyta ganska fritt.

En sådan intervjuteknik brukar kallas för fokuserande intervju och har sitt ursprung i de båda sociologerna Paul Lazarsfeld och Robert Mertons undersökningar av radiolyssnare i början av 1940-talet. Undersökningarna var ett beställningsjobb från den federala myndigheten *Office of Facts and Figures* som ville testa genomslaget för radioprogram som hade till syfte att stärka medborgarnas krigsmoral (se Merton 1990).

Fokuserande intervjuer skiljer sig från andra intervjutekniker på flera sätt. Respondenterna har varit delaktiga i en speciell process, i det här fallet *Situation Sthlms* utveckling under de första fem åren. Forskaren har redan i förväg en föreställning och vissa provisoriska kunskaper om processen, och har därför redan kommit fram till vilka saker som kan vara viktiga att ta upp. I den här undersökningen har den teoretiska ramen haft stor betydelse för vad jag frågat om under intervjuerna. Med detta som utgångspunkt har jag kunnat definiera de samtalsämnen som skall avhandlas och fokusera intervjuerna på respondenternas subjektiva beskrivningar (Merton 1990 s 2f).

Att vara så pass strukturerad att man redan från början vet vad det är man skall fråga efter underlättar dessutom konkretiseringen av respondenternas svar. Man frågar till exempel om hur respondenten gjorde i en viss situation och ber om konkreta exempel. Man kan också sondera respondentens svar genom att till exempel repetera och summera vad han eller hon sagt och fråga om man uppfattat saken rätt (jfr Robson 1996 s 234). Det gör det samtidigt svårare för respondenten att undvika eventuella obehagliga aspekter eller hasta förbi någonting som han eller hon inte är så intresserad av att tala om. Den kvalitativa ansatsen att organisera datainsamlingen i rundor gör att effekten av denna teknik ökar efter hand.

verksamheterna, ta reda på medarbetarnas arbetsuppgifter och attityder. Ett alternativt tillvägagångssätt kunde ha varit en enkät men med tanke på att det rörde sig om en ganska liten grupp personer verkade det enklast att fråga dem direkt. Jag ville inte börja lika ostrukturerat som med observationerna. Det var ändå vissa aspekter som jag på förhand visste att jag var intresserad av och behövde data om och som dessutom hade hänt under den del av undersökningsperioden som låg innan mitt fältarbete började. Det rörde bland annat inledande kontakter med myndigheter och andra organisationer, och turerna kring organisationens olika bidrag. Min intervjustrategi var därför att definiera ett visst intresseområde och sedan låta samtalet flyta ganska fritt.

En sådan intervjuteknik brukar kallas för fokuserande intervju och har sitt ursprung i de båda sociologerna Paul Lazarsfeld och Robert Mertons undersökningar av radiolyssnare i början av 1940-talet. Undersökningarna var ett beställningsjobb från den federala myndigheten *Office of Facts and Figures* som ville testa genomslaget för radioprogram som hade till syfte att stärka medborgarnas krigsmoral (se Merton 1990).

Fokuserande intervjuer skiljer sig från andra intervjutekniker på flera sätt. Respondenterna har varit delaktiga i en speciell process, i det här fallet *Situation Sthlms* utveckling under de första fem åren. Forskaren har redan i förväg en föreställning och vissa provisoriska kunskaper om processen, och har därför redan kommit fram till vilka saker som kan vara viktiga att ta upp. I den här undersökningen har den teoretiska ramen haft stor betydelse för vad jag frågat om under intervjuerna. Med detta som utgångspunkt har jag kunnat definiera de samtalsämnen som skall avhandlas och fokusera intervjuerna på respondenternas subjektiva beskrivningar (Merton 1990 s 2f).

Att vara så pass strukturerad att man redan från början vet vad det är man skall fråga efter underlättar dessutom konkretiseringen av respondenternas svar. Man frågar till exempel om hur respondenten gjorde i en viss situation och ber om konkreta exempel. Man kan också sondera respondentens svar genom att till exempel repetera och summera vad han eller hon sagt och fråga om man uppfattat saken rätt (jfr Robson 1996 s 234). Det gör det samtidigt svårare för respondenten att undvika eventuella obehagliga aspekter eller hasta förbi någonting som han eller hon inte är så intresserad av att tala om. Den kvalitativa ansatsen att organisera datainsamlingen i rundor gör att effekten av denna teknik ökar efter hand.

Eftersom undersökningsperioden började 1995 var jag till stor del tvungen att förlita mig på intervjudata om de förändringar som skett fram till 1999 då jag inledde mitt fältarbete. En hel del intervjuer kom därför att bli retrospektiva med de problem som en sådan typ av intervju kan medföra. Inte minst handlade de om hur jag skulle frammana olika händelser och situationer, och de reaktioner som respondenterna hade då utan att strukturera situationen alltför mycket (jfr Merton 1990 s 24). Jag försökte hantera detta problem genom att börja med att berätta vilken händelse jag var intresserad av, till exempel när medarbetarna uppträdde som företrädare för försäljare gentemot myndigheter, och sedan låta respondenterna berätta fritt. Under tiden antecknade jag olika frågor som jag ville ställa och återvände till dem när respondenten talat klart.

Alla intervjuer spelades in på minidisk och transkriberades i efterhand.

Mindre påträngande metoder

Tredje benet i kvalitativa fallstudier är de mindre påträngande (*unobtrusive*) metoderna, framförallt dokument- och litteraturstudier. Som jag redan nämnt fanns det knappt någon litteratur om gatutidningar att tillgå. Eftersom *Situation Sthlm* ända sedan starten varit indragen i olika bidragsprocesser fanns det desto mer dokument i form av bidragsansökningar och beslut, verksamhets- och projektbeskrivningar. Min undersökningsstrategi var att i så stor utsträckning som möjligt försöka understödja observations- och intervjudata med dokument. Till denna typ av metod hör också genomgången av den stora mängd data som fanns i form av de cirka 45 nummer av *Situation Sthlm* som publicerades under undersökningsperioden. Som jag beskriver mer i detalj i kapitlet om tidningens utformning och innehåll har jag kategoriserat innehållet och upprättat en databas över det. Med utgångspunkt i databasen gjorde jag sedan en innehållsanalys som jag bland annat använde till att avgöra hur mycket av tidningens innehåll som handlade om hemlöshet, och till att analysera tidningens bild av hemlösa och hemlöshet. Med ledning av resultatet försökte jag sedan att bland annat bedöma i vilken utsträckning *Situation Sthlm* kan sägas tillämpa någon av de två gatutidningsmodeller som beskrivs i kapitel 3.

Eftersom undersökningsperioden började 1995 var jag till stor del tvungen att förlita mig på intervjudata om de förändringar som skett fram till 1999 då jag inledde mitt fältarbete. En hel del intervjuer kom därför att bli retrospektiva med de problem som en sådan typ av intervju kan medföra. Inte minst handlade de om hur jag skulle frammana olika händelser och situationer, och de reaktioner som respondenterna hade då utan att strukturera situationen alltför mycket (jfr Merton 1990 s 24). Jag försökte hantera detta problem genom att börja med att berätta vilken händelse jag var intresserad av, till exempel när medarbetarna uppträdde som företrädare för försäljare gentemot myndigheter, och sedan låta respondenterna berätta fritt. Under tiden antecknade jag olika frågor som jag ville ställa och återvände till dem när respondenten talat klart.

Alla intervjuer spelades in på minidisk och transkriberades i efterhand.

Mindre påträngande metoder

Tredje benet i kvalitativa fallstudier är de mindre påträngande (*unobtrusive*) metoderna, framförallt dokument- och litteraturstudier. Som jag redan nämnt fanns det knappt någon litteratur om gatutidningar att tillgå. Eftersom *Situation Sthlm* ända sedan starten varit indragen i olika bidragsprocesser fanns det desto mer dokument i form av bidragsansökningar och beslut, verksamhets- och projektbeskrivningar. Min undersökningsstrategi var att i så stor utsträckning som möjligt försöka understödja observations- och intervjudata med dokument. Till denna typ av metod hör också genomgången av den stora mängd data som fanns i form av de cirka 45 nummer av *Situation Sthlm* som publicerades under undersökningsperioden. Som jag beskriver mer i detalj i kapitlet om tidningens utformning och innehåll har jag kategoriserat innehållet och upprättat en databas över det. Med utgångspunkt i databasen gjorde jag sedan en innehållsanalys som jag bland annat använde till att avgöra hur mycket av tidningens innehåll som handlade om hemlöshet, och till att analysera tidningens bild av hemlösa och hemlöshet. Med ledning av resultatet försökte jag sedan att bland annat bedöma i vilken utsträckning *Situation Sthlm* kan sägas tillämpa någon av de två gatutidningsmodeller som beskrivs i kapitel 3.

Kausalitet och förklaring

Som kommer att framgå nedan utgår undersökningen från att det finns vissa sociala mönster som regelbundet uppträder i det mänskliga samhällets historia. En sådan utgångspunkt betyder att jag behöver både en kausal förklaringsmodell och empiriska data som visar att varje storhet eller händelse passar in i ett sådant mönster. Det räcker alltså inte med att bara producera en förklaring. Jag behöver dessutom göra noggranna deskriptiva redogörelser för kausalitetens verkan (jfr Miles & Huberman 1998 s 429).

Kausala förklaringar förknippas vanligtvis med statistisk korrelation men man skulle också kunna hävda att kvalitativa studier i vissa fall är mer lämpade för att upptäcka och förstå kausalitet, åtminstone mellan de sociala fenomen som studeras här. Med en kvalitativ ansats kan man till exempel direkt på platsen studera hur olika händelser påverkar utvecklingen, och hur studieobjektet förändras. På så sätt kan man få kunskaper inte bara om att studieobjektet förändrats mellan två mätpunkter utan också om själva förändringsprocessens dynamik, hur och varför det skett i just detta fall. Jag föreställer mig att det finns ett "mjukt" kausalitetsbegrepp där samband inte är lagbundna i den strikta meningen att något måste inträffa i varje fall (A orsakar alltid B). En förändring kan i detta sammanhang dessutom aldrig isoleras till en enskild orsaksvariabel utan måste fogas in i en kontext (Lofland & Lofland 1995 s 136ff). Även om det finns konkreta data att tillgå är det också en fråga om operationaliseringar av teoretiska begrepp och därmed förknippat med validitets- och reliabilitetsproblem. När det gäller sociala fenomen kan man aldrig med säkerhet säga att det finns kausala samband, även om det framstår som troligt. Kausaliteten uttrycks istället bäst som hypoteser om möjliga samband (A verkar kunna leda till B) (Lofland & Lofland 1995 s 138f).

I en kvalitativ undersökning sker datainsamlingen sällan slumpmässigt, forskaren utesluter vissa variabler, relationer och data och inkluderar andra. Han eller hon måste redan från början arbeta medvetet med utgångspunkt i en teoretisk ram för att få fram de data som behövs för att analysen skall fungera. Man kan därför säga att den kvalitativa datainsamlingen är teoristyrd och inte behöver vara inriktad på representativitet. Redan från början reduceras med andra ord data i samband med att forskaren väljer vissa teoretiska utgångspunkter, vissa frågeställningar, ett visst fall och vissa verktyg. Datainsamling och analys pågår i praktiken under hela undersökningsperioden och olika metoder används vid

Kausalitet och förklaring

Som kommer att framgå nedan utgår undersökningen från att det finns vissa sociala mönster som regelbundet uppträder i det mänskliga samhällets historia. En sådan utgångspunkt betyder att jag behöver både en kausal förklaringsmodell och empiriska data som visar att varje storhet eller händelse passar in i ett sådant mönster. Det räcker alltså inte med att bara producera en förklaring. Jag behöver dessutom göra noggranna deskriptiva redogörelser för kausalitetens verkan (jfr Miles & Huberman 1998 s 429).

Kausala förklaringar förknippas vanligtvis med statistisk korrelation men man skulle också kunna hävda att kvalitativa studier i vissa fall är mer lämpade för att upptäcka och förstå kausalitet, åtminstone mellan de sociala fenomen som studeras här. Med en kvalitativ ansats kan man till exempel direkt på platsen studera hur olika händelser påverkar utvecklingen, och hur studieobjektet förändras. På så sätt kan man få kunskaper inte bara om att studieobjektet förändrats mellan två mätpunkter utan också om själva förändringsprocessens dynamik, hur och varför det skett i just detta fall. Jag föreställer mig att det finns ett "mjukt" kausalitetsbegrepp där samband inte är lagbundna i den strikta meningen att något måste inträffa i varje fall (A orsakar alltid B). En förändring kan i detta sammanhang dessutom aldrig isoleras till en enskild orsaksvariabel utan måste fogas in i en kontext (Lofland & Lofland 1995 s 136ff). Även om det finns konkreta data att tillgå är det också en fråga om operationaliseringar av teoretiska begrepp och därmed förknippat med validitets- och reliabilitetsproblem. När det gäller sociala fenomen kan man aldrig med säkerhet säga att det finns kausala samband, även om det framstår som troligt. Kausaliteten uttrycks istället bäst som hypoteser om möjliga samband (A verkar kunna leda till B) (Lofland & Lofland 1995 s 138f).

I en kvalitativ undersökning sker datainsamlingen sällan slumpmässigt, forskaren utesluter vissa variabler, relationer och data och inkluderar andra. Han eller hon måste redan från början arbeta medvetet med utgångspunkt i en teoretisk ram för att få fram de data som behövs för att analysen skall fungera. Man kan därför säga att den kvalitativa datainsamlingen är teoristyrd och inte behöver vara inriktad på representativitet. Redan från början reduceras med andra ord data i samband med att forskaren väljer vissa teoretiska utgångspunkter, vissa frågeställningar, ett visst fall och vissa verktyg. Datainsamling och analys pågår i praktiken under hela undersökningsperioden och olika metoder används vid

olika tidpunkter. Fördelen med en sådan ansats att forskaren hela tiden har möjlighet att anpassa metoden när han eller hon fått nya insikter och förstått sitt undersökningsobjekt bättre. Denna möjlighet stärker inte minst undersökningens interna validitet. Vad som kan göra ansatsen besvärlig är att man måste hålla på att kategorisera data samtidigt som man samlar in nya data baserat på de mönster som framträder. Miles & Huberman (1998 s 431) kallar denna ansats för analytiskt induktiv. Utgångspunkten är just att det finns regelbundna sociala mönster som går att upptäcka. För att få dem att framträda används ett så kallat *iterativt* tillvägagångssätt där forskaren genom upprepade rundor av fältarbete och teoretisk förankrad reflektion utvecklar en förståelse av mönstrens mening tills det verkar som om en slags mättnadspunkt har uppnåtts. Genom detta inkrementella och flexibla tillvägagångssätt blir undersökningens slutsatser valida i den meningen att de framstår som "sannolika, vettiga och förmodligen riktiga" (Miles & Huberman 1998 s 431). Ett exempel från min undersökning är när jag genom intervju- och observationsdata och teoretisk reflektion fick fram en viss mening i det sociala arbete som utfördes i organisationen. Från att inledningsvis egentligen inte känt till någonting om verksamheten kunde jag genom att fördjupa vissa framträdande mönster arbeta mig fram till ett antal centrala påståenden om den. Ett av de mönster som framträdde tidigt var till exempel att manliga medarbetare var tuffa mot försäljarna medan kvinnliga medarbetare var snälla. Verifierandet av detta mönster i flera rundor av fältarbete ledde så småningom till påståendet att organisationens sätt att bedriva socialt arbete byggde på en könsstereotypisk uppdelning av medarbetarnas roller.

Datansamling i upprepade rundor

Som jag redan har varit inne på börjad analysen av *Situation Sthlm* redan med förberedelserna och vid det första fältarbetet. Jag och min forskarkollega ställde frågor, observerade, antecknade, spelade in, reflekterade och drog redan då olika slutsatser. Grundfrågan var: vad är det som pågår här och hur går det till? Allting började med tentativt identifierande av olika mönster- sådana som vi letade efter, och nya som vi upptäckte- som vi nästan direkt började kategorisera, förfina, sätta i samband med varandra och förklara med teoretiska begrepp. I de följande rundorna av fältarbete lät jag organisationens medarbetare kronologiskt beskriva

olika tidpunkter. Fördelen med en sådan ansats att forskaren hela tiden har möjlighet att anpassa metoden när han eller hon fått nya insikter och förstått sitt undersökningsobjekt bättre. Denna möjlighet stärker inte minst undersökningens interna validitet. Vad som kan göra ansatsen besvärlig är att man måste hålla på att kategorisera data samtidigt som man samlar in nya data baserat på de mönster som framträder. Miles & Huberman (1998 s 431) kallar denna ansats för analytiskt induktiv. Utgångspunkten är just att det finns regelbundna sociala mönster som går att upptäcka. För att få dem att framträda används ett så kallat *iterativt* tillvägagångssätt där forskaren genom upprepade rundor av fältarbete och teoretisk förankrad reflektion utvecklar en förståelse av mönstrens mening tills det verkar som om en slags mättnadspunkt har uppnåtts. Genom detta inkrementella och flexibla tillvägagångssätt blir undersökningens slutsatser valida i den meningen att de framstår som "sannolika, vettiga och förmodligen riktiga" (Miles & Huberman 1998 s 431). Ett exempel från min undersökning är när jag genom intervju- och observationsdata och teoretisk reflektion fick fram en viss mening i det sociala arbete som utfördes i organisationen. Från att inledningsvis egentligen inte känt till någonting om verksamheten kunde jag genom att fördjupa vissa framträdande mönster arbeta mig fram till ett antal centrala påståenden om den. Ett av de mönster som framträdde tidigt var till exempel att manliga medarbetare var tuffa mot försäljarna medan kvinnliga medarbetare var snälla. Verifierandet av detta mönster i flera rundor av fältarbete ledde så småningom till påståendet att organisationens sätt att bedriva socialt arbete byggde på en könsstereotypisk uppdelning av medarbetarnas roller.

Datansamling i upprepade rundor

Som jag redan har varit inne på börjad analysen av *Situation Sthlm* redan med förberedelserna och vid det första fältarbetet. Jag och min forskarkollega ställde frågor, observerade, antecknade, spelade in, reflekterade och drog redan då olika slutsatser. Grundfrågan var: vad är det som pågår här och hur går det till? Allting började med tentativt identifierande av olika mönster- sådana som vi letade efter, och nya som vi upptäckte- som vi nästan direkt började kategorisera, förfina, sätta i samband med varandra och förklara med teoretiska begrepp. I de följande rundorna av fältarbete lät jag organisationens medarbetare kronologiskt beskriva

organisationens framväxt och utveckling och gjorde generella observationsstudier av de olika verksamheterna. Jag började sedan ta upp de olika teman och mönster jag tyckte mig kunna urskilja och genomförde nya observationer som koncentrerades speciellt på dessa mönster och teman. Ett exempel är det mönster kring spelet om bestraffning av de tidningsförsäljare som brutit mot någon av de regler för försäljning som fanns, och som jag tyckte framträdde i distributionsavdelningens dagliga verksamhet. För att prova mitt intryck och utveckla det närmare genomförde jag i nästa runda intervjuer med de medarbetare som hade som sin arbetsuppgift att bestraffa försäljare samtidigt som jag i nya observationer på distributionsavdelning intresserade mig speciellt för det vardagliga talet om bestraffningar och olika händelser som var relaterade just till detta mönster.

Nystandet satte igång och det ena ledde vidare till det andra. Olika huvudspår förde mig vidare både inom och utom organisationen samtidigt som jag, i den utsträckning det var möjligt, började samla in dokument som kunde bestyrka mina intervju- och observationsdata.

Analys

När det gäller undersökningens slutsatser fanns det flera problem, de flesta av dem generiska i kvalitativa studier. Ett av dem var naturligtvis den stora och detaljrika mängd rådata som ackumulerats. Svårigheterna gällde inte minst att hitta rätt generaliseringsnivå och inte drunkna i detaljrikedom. Gräver man tillräckligt djupt finner man alltid någonting nytt och intressant. Eftersom jag var ute efter att framhäva hur vissa strukturella förhållanden förändrade organisationen i en viss riktning finns det en uppenbar risk att jag fäst mig vid vissa händelser i organisationens historia och inte ägnat andra händelser tillräcklig uppmärksamhet. Det finns också en risk att jag uteslutit viktiga data som inte kunde inordnas i den begreppsliga ramen, för att inte tala om risken att jag genom min teoristyrda ansats missförstått de kausala förhållandena mellan olika strukturella förhållanden, sociala processer och organisationens förändring. Jag försökte att minska dessa risker genom att, inom rimliga gränser, använda så många oberoende datakällor och mått som möjligt (så kallad triangulering) och understödja de slutsatser som bygger på intervju- och observationsdata till exempel med olika dokument. En sådan typ av data

organisationens framväxt och utveckling och gjorde generella observationsstudier av de olika verksamheterna. Jag började sedan ta upp de olika teman och mönster jag tyckte mig kunna urskilja och genomförde nya observationer som koncentrerades speciellt på dessa mönster och teman. Ett exempel är det mönster kring spelet om bestraffning av de tidningsförsäljare som brutit mot någon av de regler för försäljning som fanns, och som jag tyckte framträdde i distributionsavdelningens dagliga verksamhet. För att prova mitt intryck och utveckla det närmare genomförde jag i nästa runda intervjuer med de medarbetare som hade som sin arbetsuppgift att bestraffa försäljare samtidigt som jag i nya observationer på distributionsavdelning intresserade mig speciellt för det vardagliga talet om bestraffningar och olika händelser som var relaterade just till detta mönster.

Nystandet satte igång och det ena ledde vidare till det andra. Olika huvudspår förde mig vidare både inom och utom organisationen samtidigt som jag, i den utsträckning det var möjligt, började samla in dokument som kunde bestyrka mina intervju- och observationsdata.

Analys

När det gäller undersökningens slutsatser fanns det flera problem, de flesta av dem generiska i kvalitativa studier. Ett av dem var naturligtvis den stora och detaljrika mängd rådata som ackumulerats. Svårigheterna gällde inte minst att hitta rätt generaliseringsnivå och inte drunkna i detaljrikedom. Gräver man tillräckligt djupt finner man alltid någonting nytt och intressant. Eftersom jag var ute efter att framhäva hur vissa strukturella förhållanden förändrade organisationen i en viss riktning finns det en uppenbar risk att jag fäst mig vid vissa händelser i organisationens historia och inte ägnat andra händelser tillräcklig uppmärksamhet. Det finns också en risk att jag uteslutit viktiga data som inte kunde inordnas i den begreppsliga ramen, för att inte tala om risken att jag genom min teoristyrda ansats missförstått de kausala förhållandena mellan olika strukturella förhållanden, sociala processer och organisationens förändring. Jag försökte att minska dessa risker genom att, inom rimliga gränser, använda så många oberoende datakällor och mått som möjligt (så kallad triangulering) och understödja de slutsatser som bygger på intervju- och observationsdata till exempel med olika dokument. En sådan typ av data

brukar anses som stabilare än de som kanaliseras genom forskaren.

En metod som var viktig för mig var att diskutera kategoriseringar, tolkningar och slutsatser med andra forskare för att därigenom testa om de verkade vettiga (jfr Adler & Adler 1998 s 381).

Under den tid som undersökningen pågick träffades bland annat de forskare som ingick i forskningsprogrammet *Nya organisationer* (se kapitel 1) regelbundet och redogjorde för sina pågående arbeten. Självklart diskuterade jag hela tiden mina intryck med flera av *Situation Sthlms* medarbetare för att se i vilken utsträckning de motsvarades av medarbetarnas egna erfarenheter. En viktig referenspunkt var också de data från andra gatutidningar som jag samlade in i en parallell undersökning av den transnationella gatutidningsrörelsen (Magnusson, pågående). Flera av de mönster som framträtt i undersökningen av *Situation Sthlm* kunde jag känna igen från andra gatutidningar, till exempel den lokala omgivningens svårighet att acceptera att ett affärsdrivande företag och en social verksamhet för hemlösa kunde rymmas i en och samma organisation.

Den löpande analysen, som till exempel utvann mening ur de data som samlades in i form av olika mönster, handlade framförallt om reducering och kategorisering av data. Teoretiska begrepp som genereras på denna nivå kan emellertid inte förklara någonting utan måste i sin tur sättas in i en teoretisk ram. Ett exempel från min undersökning är det mönster som framträdde i form av myndigheternas och lokala hemlöshetsorganisationers *stängning* av *Situation Sthlm* (se kapitel 9). Stängning är då ett begrepp som är empiriskt genererat. Men vad beror det på? Med utgångspunkt i den teoretiska ramen förklaras stängningen bland annat som en konsekvens av organisationers resursberoende och organisationsfältets korporativa struktur (jfr Van Maanen 1979 s 39f).

Social förändringsdynamik

Undersökningens teoretiska ram diskuteras utförligt i nästa kapitel. Som avslutning på detta kapitel vill jag ändå ta upp en grundläggande teoretisk fråga.

En viktig utgångspunkt för undersökningen var att jag ville förstå det skeende där en ny organisation som *Situation Sthlms* tog plats som en social förändringsprocess. I grund och botten fanns ambitionen att utforska mjuka orsakssamband som hade sitt upphov i en kombination av olika faktorer och som inte nödvän-

brukar anses som stabilare än de som kanaliseras genom forskaren.

En metod som var viktig för mig var att diskutera kategoriseringar, tolkningar och slutsatser med andra forskare för att därigenom testa om de verkade vettiga (jfr Adler & Adler 1998 s 381).

Under den tid som undersökningen pågick träffades bland annat de forskare som ingick i forskningsprogrammet *Nya organisationer* (se kapitel 1) regelbundet och redogjorde för sina pågående arbeten. Självklart diskuterade jag hela tiden mina intryck med flera av *Situation Sthlms* medarbetare för att se i vilken utsträckning de motsvarades av medarbetarnas egna erfarenheter. En viktig referenspunkt var också de data från andra gatutidningar som jag samlade in i en parallell undersökning av den transnationella gatutidningsrörelsen (Magnusson, pågående). Flera av de mönster som framträtt i undersökningen av *Situation Sthlm* kunde jag känna igen från andra gatutidningar, till exempel den lokala omgivningens svårighet att acceptera att ett affärsdrivande företag och en social verksamhet för hemlösa kunde rymmas i en och samma organisation.

Den löpande analysen, som till exempel utvann mening ur de data som samlades in i form av olika mönster, handlade framförallt om reducering och kategorisering av data. Teoretiska begrepp som genereras på denna nivå kan emellertid inte förklara någonting utan måste i sin tur sättas in i en teoretisk ram. Ett exempel från min undersökning är det mönster som framträdde i form av myndigheternas och lokala hemlöshetsorganisationers *stängning* av *Situation Sthlm* (se kapitel 9). Stängning är då ett begrepp som är empiriskt genererat. Men vad beror det på? Med utgångspunkt i den teoretiska ramen förklaras stängningen bland annat som en konsekvens av organisationers resursberoende och organisationsfältets korporativa struktur (jfr Van Maanen 1979 s 39f).

Social förändringsdynamik

Undersökningens teoretiska ram diskuteras utförligt i nästa kapitel. Som avslutning på detta kapitel vill jag ändå ta upp en grundläggande teoretisk fråga.

En viktig utgångspunkt för undersökningen var att jag ville förstå det skeende där en ny organisation som *Situation Sthlms* tog plats som en social förändringsprocess. I grund och botten fanns ambitionen att utforska mjuka orsakssamband som hade sitt upphov i en kombination av olika faktorer och som inte nödvän-

digttvis uteslöt andra tänkbara orsaker. Undersökningen behövde därför en teori om sociala förändringsprocesser. Teorin behövde förmodligen innehålla ett antal olika förändringsfaktorer som tillsammans bildade en preliminär social förändringsdynamik.

I en uppsats om metodologisk–teoretiska frågor i samhällsvetenskap skisserar den amerikanske sociologen Neil Smelser (1968 s 205ff) fyra typer av kriterier för bedömningen av sociala förändringsteorier:

1. Ett första kriterium är att det finns strukturella förutsättningar för förändring. Kärnan i detta kriterium är att strukturen både är ett hinder och en möjlighet för utveckling. Vilken av dessa två funktioner strukturen har för undersökningsobjektet beror inte minst på de maktförhållanden som råder. För den aktör som befinner sig långt ned i makthierarkin är samhällsstrukturen oftast ett hinder medan den är befrämjande för de aktörer som rör sig i pyramidens topp.
2. Ett andra kriterium är att det måste vara någonting som sätter fart på förändringsprocessen. Att strukturen befrämjar en förändring är inte tillräckligt för att den skall sätta igång. Det sociala sammanhang som studeras måste utsättas för någon typ av tryck som har tillräcklig kraft för att inleda förändringsprocessen. Detta tryck kan komma från olika externa och interna källor.
3. Ett tredje kriterium är att vissa resurser måste mobiliseras för att förändringen skall kunna ske. Även om strukturen är förändringsbefrämjande och ett visst förändringstryck har byggts upp återstår frågan om förändringens riktning. Riktningen beror på det sätt som olika resurser mobiliseras och hur de omsätts i social handling. Poängen i detta sammanhang är att de resurser som mobiliseras och sättet de används på får konsekvenser i form av förändrade sociala mönster.
4. Ett fjärde kriterium är den sociala kontroll som utövas av omgivningen. Resursmobiliseringen leder i det här sammanhanget ofta till att den stöter på olika former av motstånd från andra aktörer. Hur dessa aktörer agerar bestämmer på så sätt åtminstone delvis den sociala förändringens riktning och resultat.

En dynamisk social förändringsteori bör alltså, enligt Smelser, innehålla oberoende faktorer som har att göra med strukturella förutsättningar, de krafter som sätter igång förändringsprocessen,

digttvis uteslöt andra tänkbara orsaker. Undersökningen behövde därför en teori om sociala förändringsprocesser. Teorin behövde förmodligen innehålla ett antal olika förändringsfaktorer som tillsammans bildade en preliminär social förändringsdynamik.

I en uppsats om metodologisk–teoretiska frågor i samhällsvetenskap skisserar den amerikanske sociologen Neil Smelser (1968 s 205ff) fyra typer av kriterier för bedömningen av sociala förändringsteorier:

1. Ett första kriterium är att det finns strukturella förutsättningar för förändring. Kärnan i detta kriterium är att strukturen både är ett hinder och en möjlighet för utveckling. Vilken av dessa två funktioner strukturen har för undersökningsobjektet beror inte minst på de maktförhållanden som råder. För den aktör som befinner sig långt ned i makthierarkin är samhällsstrukturen oftast ett hinder medan den är befrämjande för de aktörer som rör sig i pyramidens topp.
2. Ett andra kriterium är att det måste vara någonting som sätter fart på förändringsprocessen. Att strukturen befrämjar en förändring är inte tillräckligt för att den skall sätta igång. Det sociala sammanhang som studeras måste utsättas för någon typ av tryck som har tillräcklig kraft för att inleda förändringsprocessen. Detta tryck kan komma från olika externa och interna källor.
3. Ett tredje kriterium är att vissa resurser måste mobiliseras för att förändringen skall kunna ske. Även om strukturen är förändringsbefrämjande och ett visst förändringstryck har byggts upp återstår frågan om förändringens riktning. Riktningen beror på det sätt som olika resurser mobiliseras och hur de omsätts i social handling. Poängen i detta sammanhang är att de resurser som mobiliseras och sättet de används på får konsekvenser i form av förändrade sociala mönster.
4. Ett fjärde kriterium är den sociala kontroll som utövas av omgivningen. Resursmobiliseringen leder i det här sammanhanget ofta till att den stöter på olika former av motstånd från andra aktörer. Hur dessa aktörer agerar bestämmer på så sätt åtminstone delvis den sociala förändringens riktning och resultat.

En dynamisk social förändringsteori bör alltså, enligt Smelser, innehålla oberoende faktorer som har att göra med strukturella förutsättningar, de krafter som sätter igång förändringsprocessen,

hur mobiliseringen av resurser sker och hur den sociala kontrollen inverkar på processen.

I min undersökning har jag försökt att inkludera samtliga dessa typer av orsaksfaktorer. Mycket kortfattat består de strukturella förutsättningarna dels av den del av det svenska politiska systemet som utgörs av korporativa organisationsfält, dels av de nationella och transnationella nätverk som finns kring gatutidningsverksamhet. Det externa tryck som lett till att *Situation Sthlm* bildats och tagit plats härleds till olika förändringar i det svenska välfärdssamhället och i den korporativa politiken. Det finns även ett internt tryck som genom organisationens tillväxt byggs upp under processen. När det gäller resursmobiliseringen skedde den längs de strukturer som nämnts ovan. Slutligen kan den inledande stängningen av *Situation Sthlm* härledas till myndigheter och andra organisationer i det hemlöshetspolitiska fältet. Lagda tillsammans bildar dessa oberoende faktorer en social dynamik för förändringsprocessen kring *Situation Sthlm*.

hur mobiliseringen av resurser sker och hur den sociala kontrollen inverkar på processen.

I min undersökning har jag försökt att inkludera samtliga dessa typer av orsaksfaktorer. Mycket kortfattat består de strukturella förutsättningarna dels av den del av det svenska politiska systemet som utgörs av korporativa organisationsfält, dels av de nationella och transnationella nätverk som finns kring gatutidningsverksamhet. Det externa tryck som lett till att *Situation Sthlm* bildats och tagit plats härleds till olika förändringar i det svenska välfärdssamhället och i den korporativa politiken. Det finns även ett internt tryck som genom organisationens tillväxt byggs upp under processen. När det gäller resursmobiliseringen skedde den längs de strukturer som nämnts ovan. Slutligen kan den inledande stängningen av *Situation Sthlm* härledas till myndigheter och andra organisationer i det hemlöshetspolitiska fältet. Lagda tillsammans bildar dessa oberoende faktorer en social dynamik för förändringsprocessen kring *Situation Sthlm*.

6. NY ORGANISATION SÖKER SIN PLATS

I kapitel 2 introducerade jag hypotesen att *Situation Sthlm* framträdde i samband med förändringar i välfärdssamhället. Eftersom jag är intresserad av villkoren för organisationens resursmobilisering ligger det nära till hands att försöka förstå och förklara dem med utgångspunkt i någon av de vanligt förekommande teorierna om sociala rörelser, och det resursmobiliseringsbegrepp som används där (se t ex Melucci 1992, MacCarthy & Zald 1994). Av skäl som kommer att diskuteras nedan har jag valt en annan ansats.

I den europeiska forskningstraditionen om sociala rörelser anses varje större samhällsförändring resultera i framväxten av nya sociala rörelser som artikulerar politiska krav och/eller fungerar som en medierande nivå mellan staten och olika samhällsgrupper (Mayer 1995). På något sätt finns det – om vi följer det spåret – ett indirekt samband mellan *Situation Sthlm* och de alternativa sociala rörelser som växt fram sedan 1960-talet. En tidning som säljs av hemlösa på gatan och som lägger en del av vinsten på socialt arbete med hemlösa hade troligtvis aldrig sett dagens ljus om inte dessa rörelser burit fram frågor om massarbetslöshet, nyfattigdom, miljöproblem och social rättvisa i den offentliga debatten och satt sina spår i människors medvetande. Samtidigt har *Situation Sthlm* starka kommersiella inslag och har hittills inte gjort sig känd som en politisk proteströrelse, och ansatsen verkar därför passa mindre bra som teoretisk utgångspunkt för undersökningen.

Den amerikanska resursmobiliseringsteorin växte fram i samband med analysen av medborgarrättsrörelsen och de proteströrelser som uppstod på 1960-70-talet. Den koncentrerar analysen på den specifika rörelsens framväxtvillkor, utvecklingsdynamik och organisationsstruktur (ibid. s 182) och undersöker sambandet mellan rörelsens framträdande och tillgången till resurser, något som i sin tur är kopplat till den så kallade politiska möjlighetsstrukturen. Ofta ses det till och med som den sociala rörelsens huvuduppgift att mobilisera resurser till en samhällsgrupp. I detta sammanhang släpper man alltså det stora perspektivet och *Situation Sthlm* skulle primärt uppfattas och studeras som ett lokalt sätt att mobilisera resurser till en begränsad grupp hemlösa.

Amerikansk resursmobiliseringsteori faller tillbaka på pluralismens tankar om hur olika intresseorganisationer konkurrerar med varandra om samhällets resurser, och sociala rörelser skiljer sig i detta perspektiv följaktligen inte från andra organiserade intressen. Gränsen mellan en social rörelse och formell organisation är ofta flytande. Ibland ses rörelsen som ett förstadium till formell

6. NY ORGANISATION SÖKER SIN PLATS

I kapitel 2 introducerade jag hypotesen att *Situation Sthlm* framträdde i samband med förändringar i välfärdssamhället. Eftersom jag är intresserad av villkoren för organisationens resursmobilisering ligger det nära till hands att försöka förstå och förklara dem med utgångspunkt i någon av de vanligt förekommande teorierna om sociala rörelser, och det resursmobiliseringsbegrepp som används där (se t ex Melucci 1992, MacCarthy & Zald 1994). Av skäl som kommer att diskuteras nedan har jag valt en annan ansats.

I den europeiska forskningstraditionen om sociala rörelser anses varje större samhällsförändring resultera i framväxten av nya sociala rörelser som artikulerar politiska krav och/eller fungerar som en medierande nivå mellan staten och olika samhällsgrupper (Mayer 1995). På något sätt finns det – om vi följer det spåret – ett indirekt samband mellan *Situation Sthlm* och de alternativa sociala rörelser som växt fram sedan 1960-talet. En tidning som säljs av hemlösa på gatan och som lägger en del av vinsten på socialt arbete med hemlösa hade troligtvis aldrig sett dagens ljus om inte dessa rörelser burit fram frågor om massarbetslöshet, nyfattigdom, miljöproblem och social rättvisa i den offentliga debatten och satt sina spår i människors medvetande. Samtidigt har *Situation Sthlm* starka kommersiella inslag och har hittills inte gjort sig känd som en politisk proteströrelse, och ansatsen verkar därför passa mindre bra som teoretisk utgångspunkt för undersökningen.

Den amerikanska resursmobiliseringsteorin växte fram i samband med analysen av medborgarrättsrörelsen och de proteströrelser som uppstod på 1960-70-talet. Den koncentrerar analysen på den specifika rörelsens framväxtvillkor, utvecklingsdynamik och organisationsstruktur (ibid. s 182) och undersöker sambandet mellan rörelsens framträdande och tillgången till resurser, något som i sin tur är kopplat till den så kallade politiska möjlighetsstrukturen. Ofta ses det till och med som den sociala rörelsens huvuduppgift att mobilisera resurser till en samhällsgrupp. I detta sammanhang släpper man alltså det stora perspektivet och *Situation Sthlm* skulle primärt uppfattas och studeras som ett lokalt sätt att mobilisera resurser till en begränsad grupp hemlösa.

Amerikansk resursmobiliseringsteori faller tillbaka på pluralismens tankar om hur olika intresseorganisationer konkurrerar med varandra om samhällets resurser, och sociala rörelser skiljer sig i detta perspektiv följaktligen inte från andra organiserade intressen. Gränsen mellan en social rörelse och formell organisation är ofta flytande. Ibland ses rörelsen som ett förstadium till formell

organisering och antas följa en utveckling mot centralisering, byråkratisering och professionalisering. Det var också detta som forskarna uppfattade som det nya inslaget i 60- och 70-talens amerikanska sociala rörelser (Mayer 1995 s 177).

En sådan ansats riskerar emellertid att statens dominerande roll i resurstilldelningen underskattas (jfr Schmitter 1977, Rhodes 1988, Crouch & Dore 1990, Rothstein 1992, Magnusson 1997, SOU 1999:121). Eftersom jag ville lyfta fram de korporativa inslagen i den process jag är intresserad av passade den därför mindre bra för mina syften.

De vanligaste teorierna om sociala rörelser verkade alltså inte kunna förklara de villkor för nya organisationers utveckling, anpassning och förändring som jag är intresserad av att undersöka närmare. Det hindrar samtidigt inte att frågan om hur organisationer mobiliserar sina resurser är central för förståelsen av deras struktur och utveckling. Istället för att utgå från en teori om sociala rörelser vill jag försöka sätta in mitt undersökningsobjekt i en mer generell kontext som består av en syntes av begrepp från några olika samhällsvetenskapliga teorier. Jag kommer i det följande beskriva dessa begrepp närmare.

Resursberoende

Den organisationsteoretiska så kallade beroendeskolans (*contingency theory*) ansats handlar just om förhållandet mellan organisationens och omgivningens struktur och har sitt ursprung bland annat i Joan Woodwards (1967 [1965]) banbrytande bok *Industriell Organisation*. Woodwards undersökning, som genomfördes i en brittisk industriregion under 1950-talet, följdes senare upp av den så kallade Astonskolan, en grupp forskare vid Aston University i Birmingham som bland annat intresserade sig för hur den specifika organisationsstrukturen bestämde organisationens storlek och tvärtom (Pugh & Hickson 1976).

Ett grundläggande antagande inom resursberoendeskolan är att alla organisationer är beroende av sin omgivning och därför tvungna att interagera med den. Det faktum att nya organisationer ännu saknar resurser som kan trygga deras existens på längre sikt gör ofta att de är ännu mer beroende av omgivningen än andra, redan etablerade organisationer. Tillgången till resurserna kontrolleras till stor del av andra aktörer i omgivningen. Det är därför bara genom att interagera med dessa aktörer och inom dessa strukturer som den nya organisationen kan mobilisera de resurser

organisering och antas följa en utveckling mot centralisering, byråkratisering och professionalisering. Det var också detta som forskarna uppfattade som det nya inslaget i 60- och 70-talens amerikanska sociala rörelser (Mayer 1995 s 177).

En sådan ansats riskerar emellertid att statens dominerande roll i resurstilldelningen underskattas (jfr Schmitter 1977, Rhodes 1988, Crouch & Dore 1990, Rothstein 1992, Magnusson 1997, SOU 1999:121). Eftersom jag ville lyfta fram de korporativa inslagen i den process jag är intresserad av passade den därför mindre bra för mina syften.

De vanligaste teorierna om sociala rörelser verkade alltså inte kunna förklara de villkor för nya organisationers utveckling, anpassning och förändring som jag är intresserad av att undersöka närmare. Det hindrar samtidigt inte att frågan om hur organisationer mobiliserar sina resurser är central för förståelsen av deras struktur och utveckling. Istället för att utgå från en teori om sociala rörelser vill jag försöka sätta in mitt undersökningsobjekt i en mer generell kontext som består av en syntes av begrepp från några olika samhällsvetenskapliga teorier. Jag kommer i det följande beskriva dessa begrepp närmare.

Resursberoende

Den organisationsteoretiska så kallade beroendeskolans (*contingency theory*) ansats handlar just om förhållandet mellan organisationens och omgivningens struktur och har sitt ursprung bland annat i Joan Woodwards (1967 [1965]) banbrytande bok *Industriell Organisation*. Woodwards undersökning, som genomfördes i en brittisk industriregion under 1950-talet, följdes senare upp av den så kallade Astonskolan, en grupp forskare vid Aston University i Birmingham som bland annat intresserade sig för hur den specifika organisationsstrukturen bestämde organisationens storlek och tvärtom (Pugh & Hickson 1976).

Ett grundläggande antagande inom resursberoendeskolan är att alla organisationer är beroende av sin omgivning och därför tvungna att interagera med den. Det faktum att nya organisationer ännu saknar resurser som kan trygga deras existens på längre sikt gör ofta att de är ännu mer beroende av omgivningen än andra, redan etablerade organisationer. Tillgången till resurserna kontrolleras till stor del av andra aktörer i omgivningen. Det är därför bara genom att interagera med dessa aktörer och inom dessa strukturer som den nya organisationen kan mobilisera de resurser

den behöver för att överleva och utvecklas. Eftersom de inte själva kan kontrollera resurserna kan resursmobiliseringsprocessen vara både problematisk och osäker om de andra aktörerna väljer att göra motstånd. De sociala processerna kring en ny organisation kan därför delvis förstås i termer av hur den kommer över motståndet och får tillgång till de resurser den behöver.

Pfeffer & Salancik (1978 s 260) talar om en yttre "social kontroll" av organisationer som kan utövas i den utsträckning aktörer i organisationens omgivning är i besittning av vissa av de resurser organisationen vill ha och som den inte kan finna någon annanstans, att dessa resurser inte kan kontrolleras av organisationen, att organisationen inte kan utöva den verksamhet den vill utan dessa resurser och att den inte har några egna resurser som kan ge den inflytande över de andra aktörerna. Det viktiga för min egen undersökning är att det rör sig om en dynamisk interaktion där förutsättningarna kan förändras genom att organisationen försöker mobilisera andra resurser, eller genom att omgivningens motstånd av någon anledning minskar. Den sociala kontrollen över organisationen kan därför vara starkare eller svagare. Samtidigt är det som organisationen uppfattar som sin omgivning inte någon objektiv verklighet utan en bild som konstrueras och rekonstrueras i samband med den nya organisationens resursmobilisering och i samspel med de andra aktörerna och deras skiftande förväntningar.

För Pfeffer & Salancik (1978) har omgivningens motstånd och den nya organisationens svårigheter att mobilisera resurser alltså ett samband med hur organisationen uppfattar den och i vilken utsträckning den anpassar sig till den. Detta är ett dilemma eftersom den framtida anpassningsförmågan kan tänkas minska i samma utsträckning som den nya organisationen anpassar sig till vissa strukturer och yttre förväntningar. Inkorporeringen i en viss struktur sker på bekostnad av handlingsutrymme och kontroll över verksamhetens inriktning. Organisationen kan hantera detta dilemma genom att medvetet försöka dölja vissa saker om sig själv, motsätta sig olika yttre krav, sprida resursberoendet så långt det är möjligt eller manipulera omgivningens föreställningar på ett sätt som ökar organisationens legitimitet. Organisationen strävan efter att undvika beroende samtidigt som den vill försäkra sig om en stabil tillgång till resurser som tryggar dess existens kan därför leda till motsägelsefulla beteenden.

För att undersöka hur aktörer och strukturer i omgivningen påverkar nya organisationers resursmobilisering krävs en modell

den behöver för att överleva och utvecklas. Eftersom de inte själva kan kontrollera resurserna kan resursmobiliseringsprocessen vara både problematisk och osäker om de andra aktörerna väljer att göra motstånd. De sociala processerna kring en ny organisation kan därför delvis förstås i termer av hur den kommer över motståndet och får tillgång till de resurser den behöver.

Pfeffer & Salancik (1978 s 260) talar om en yttre "social kontroll" av organisationer som kan utövas i den utsträckning aktörer i organisationens omgivning är i besittning av vissa av de resurser organisationen vill ha och som den inte kan finna någon annanstans, att dessa resurser inte kan kontrolleras av organisationen, att organisationen inte kan utöva den verksamhet den vill utan dessa resurser och att den inte har några egna resurser som kan ge den inflytande över de andra aktörerna. Det viktiga för min egen undersökning är att det rör sig om en dynamisk interaktion där förutsättningarna kan förändras genom att organisationen försöker mobilisera andra resurser, eller genom att omgivningens motstånd av någon anledning minskar. Den sociala kontrollen över organisationen kan därför vara starkare eller svagare. Samtidigt är det som organisationen uppfattar som sin omgivning inte någon objektiv verklighet utan en bild som konstrueras och rekonstrueras i samband med den nya organisationens resursmobilisering och i samspel med de andra aktörerna och deras skiftande förväntningar.

För Pfeffer & Salancik (1978) har omgivningens motstånd och den nya organisationens svårigheter att mobilisera resurser alltså ett samband med hur organisationen uppfattar den och i vilken utsträckning den anpassar sig till den. Detta är ett dilemma eftersom den framtida anpassningsförmågan kan tänkas minska i samma utsträckning som den nya organisationen anpassar sig till vissa strukturer och yttre förväntningar. Inkorporeringen i en viss struktur sker på bekostnad av handlingsutrymme och kontroll över verksamhetens inriktning. Organisationen kan hantera detta dilemma genom att medvetet försöka dölja vissa saker om sig själv, motsätta sig olika yttre krav, sprida resursberoendet så långt det är möjligt eller manipulera omgivningens föreställningar på ett sätt som ökar organisationens legitimitet. Organisationen strävan efter att undvika beroende samtidigt som den vill försäkra sig om en stabil tillgång till resurser som tryggar dess existens kan därför leda till motsägelsefulla beteenden.

För att undersöka hur aktörer och strukturer i omgivningen påverkar nya organisationers resursmobilisering krävs en modell

för de sociala processer i omgivningen som kan tänkas spela en roll för den specifika organisation man vill studera.

Organisationsfält och institutionell isomorfi

Vissa organisationer kan sägas höra samman därför att de verkar på samma område. Ett så kallat *organisationsfält* består av en grupp organisationer som anses höra ihop och som har samlats inom ett gemensamt intresseområde (jfr Stinchcombe 1987 och Meyer & Scott 1992). Ett organisationsfält är "topografiskt" i den meningen att det institutionellt avgränsar ett organisationslandskap i samhället med en likformighet som skiljer sig från andra omkringliggande fält. Företag som tillverkar liknande produkter eller tillhandahåller liknande tjänster kan sägas utgöra ett sådant fält.

Fältets sammansättning bestäms dels av hur det omgivande samhällets normer och värderingar ser ut, dels av tillgången till kollektiva resurser (Evan 1966). Inom fältet utvecklas en praxis i form av regler och konventioner som stratifierar det socialt och som anger ramarna för medlemmarnas handlingsutrymme (Benson 1982, Knoke & Kuklinski 1993). De överlappande men ofta hierarkiska interorganisatoriska relationerna innebär att vissa organisationer kan ha större inflytande över fördelningen av resurserna och den politik som genomsyrar dess uppgiftsstruktur.

I en uppsats om varför organisationer liknar varandra hävdar Powell & DiMaggio (1983) att när organisationsfältet väl etablerats utvecklas också en strukturell likformighet mellan de ingående organisationerna. Anledningen till att de kommer att likna varandra är att de existerar under liknande strukturella betingelser och att de strävar efter att anpassa sig till de existensvillkor dessa innebär. Författarna lanserar begreppet *institutionell isomorfi* för att beskriva denna process. Det handlar inte bara om marknadsanpassning i syfte att säkra marknadsandelar och ekonomiska resurser utan också om mobiliserandet av resurser i form av politiskt inflytande, legitimitet och social bärkraft. Det blir enklare och lättare för den enskilda organisationen att interagera med de andra organisationerna, att attrahera duktiga medarbetare, bli erkänd som legitim och aktad och passa bättre in i olika förvaltningskategorier som ger tillgång till offentliga bidrag (ibid. s 153).

Powell & DiMaggio menar att utvecklingen mot institutionell isomorfi kan ske genom tre olika och analytiskt åtskilda sociala mekanismer som i praktiken kan samverka:

för de sociala processer i omgivningen som kan tänkas spela en roll för den specifika organisation man vill studera.

Organisationsfält och institutionell isomorfi

Vissa organisationer kan sägas höra samman därför att de verkar på samma område. Ett så kallat *organisationsfält* består av en grupp organisationer som anses höra ihop och som har samlats inom ett gemensamt intresseområde (jfr Stinchcombe 1987 och Meyer & Scott 1992). Ett organisationsfält är "topografiskt" i den meningen att det institutionellt avgränsar ett organisationslandskap i samhället med en likformighet som skiljer sig från andra omkringliggande fält. Företag som tillverkar liknande produkter eller tillhandahåller liknande tjänster kan sägas utgöra ett sådant fält.

Fältets sammansättning bestäms dels av hur det omgivande samhällets normer och värderingar ser ut, dels av tillgången till kollektiva resurser (Evan 1966). Inom fältet utvecklas en praxis i form av regler och konventioner som stratifierar det socialt och som anger ramarna för medlemmarnas handlingsutrymme (Benson 1982, Knoke & Kuklinski 1993). De överlappande men ofta hierarkiska interorganisatoriska relationerna innebär att vissa organisationer kan ha större inflytande över fördelningen av resurserna och den politik som genomsyrar dess uppgiftsstruktur.

I en uppsats om varför organisationer liknar varandra hävdar Powell & DiMaggio (1983) att när organisationsfältet väl etablerats utvecklas också en strukturell likformighet mellan de ingående organisationerna. Anledningen till att de kommer att likna varandra är att de existerar under liknande strukturella betingelser och att de strävar efter att anpassa sig till de existensvillkor dessa innebär. Författarna lanserar begreppet *institutionell isomorfi* för att beskriva denna process. Det handlar inte bara om marknadsanpassning i syfte att säkra marknadsandelar och ekonomiska resurser utan också om mobiliserandet av resurser i form av politiskt inflytande, legitimitet och social bärkraft. Det blir enklare och lättare för den enskilda organisationen att interagera med de andra organisationerna, att attrahera duktiga medarbetare, bli erkänd som legitim och aktad och passa bättre in i olika förvaltningskategorier som ger tillgång till offentliga bidrag (ibid. s 153).

Powell & DiMaggio menar att utvecklingen mot institutionell isomorfi kan ske genom tre olika och analytiskt åtskilda sociala mekanismer som i praktiken kan samverka:

1. En politisk¹ isomorfi, som har med organisationens politiska inflytande och behov av legitimitet att göra. Denna typ av isomorfi utvecklas som ett resultat av de förväntningar som finns på den enskilda organisationen både från de andra organisationerna i fältet och mer generella krav från det omgivande samhället.
2. En härmande isomorfi, när den enskilda organisationen är osäker på omgivningen och de andra organisationerna i fältet. Att härma en legitim och framgångsrik organisationsform är då ett sätt att hantera osäkerheten och som innebär låg risk och kostnad.
3. En normativ isomorfi, som har att göra med hur vissa organisationsformer sprids och reproduceras av starka professioner.

Det är framförallt den härmande och den politiska isomorfin som intresserar mig i detta sammanhang och jag kommer fortsättningsvis att lämna den normativa isomorfin därhän.

När fältet bildas inleds en process som innebär att de organisationer som varit med från början anpassar sig till varandra och får en ganska likartad organisationsform. Organisationer som kommer nya till fältet utsätts för ett tryck mot att anpassa sig till fältets konventionella organisationsform(er). Anpassningen kan gå ganska snabbt eller ske efter en inledande period av motstånd. Som jag redan varit inne på är resursberoendet en viktig faktor i detta sammanhang. Beroendet av fältets resurser leder till en utveckling mot isomorfi. Ju mer beroende en ny organisation är, desto sannolikare är det att den kommer att uppvisa "rätt" organisationsform. Men det är inte bara resursberoendet som driver organisationen mot isomorfi. Det kan också vara så att den avviker från de andra organisationerna i fältet. Nedan kommer jag till exempel att visa på olika sätt som *Situation Sthlm* avvek från de andra organisationerna i det lokala hemlöshetsfältet. Ju mer avvikande organisationen är, desto mer kommer den att behöva anpassa sig på ett sätt som ger legitimitet och motsvarar de andra organisationernas förväntningar. Ett sätt som ligger nära till hands är då att härma de organisationer som är framgångsrika i fältet.

På fältnivå uttrycks utvecklingen mot institutionell isomorfi i en minskad variation och mångfald i organisationsformer. Graden av isomorfi har ett samband med fältets interna maktstruktur. Ju mer fältet är beroende av en enda stor resursgivare för sin existens,

¹ Powell & DiMaggio (1983) använder begreppet *coercive* för att beskriva denna typ av isomorfi.

1. En politisk¹ isomorfi, som har med organisationens politiska inflytande och behov av legitimitet att göra. Denna typ av isomorfi utvecklas som ett resultat av de förväntningar som finns på den enskilda organisationen både från de andra organisationerna i fältet och mer generella krav från det omgivande samhället.
2. En härmande isomorfi, när den enskilda organisationen är osäker på omgivningen och de andra organisationerna i fältet. Att härma en legitim och framgångsrik organisationsform är då ett sätt att hantera osäkerheten och som innebär låg risk och kostnad.
3. En normativ isomorfi, som har att göra med hur vissa organisationsformer sprids och reproduceras av starka professioner.

Det är framförallt den härmande och den politiska isomorfin som intresserar mig i detta sammanhang och jag kommer fortsättningsvis att lämna den normativa isomorfin därhän.

När fältet bildas inleds en process som innebär att de organisationer som varit med från början anpassar sig till varandra och får en ganska likartad organisationsform. Organisationer som kommer nya till fältet utsätts för ett tryck mot att anpassa sig till fältets konventionella organisationsform(er). Anpassningen kan gå ganska snabbt eller ske efter en inledande period av motstånd. Som jag redan varit inne på är resursberoendet en viktig faktor i detta sammanhang. Beroendet av fältets resurser leder till en utveckling mot isomorfi. Ju mer beroende en ny organisation är, desto sannolikare är det att den kommer att uppvisa "rätt" organisationsform. Men det är inte bara resursberoendet som driver organisationen mot isomorfi. Det kan också vara så att den avviker från de andra organisationerna i fältet. Nedan kommer jag till exempel att visa på olika sätt som *Situation Sthlm* avvek från de andra organisationerna i det lokala hemlöshetsfältet. Ju mer avvikande organisationen är, desto mer kommer den att behöva anpassa sig på ett sätt som ger legitimitet och motsvarar de andra organisationernas förväntningar. Ett sätt som ligger nära till hands är då att härma de organisationer som är framgångsrika i fältet.

På fältnivå uttrycks utvecklingen mot institutionell isomorfi i en minskad variation och mångfald i organisationsformer. Graden av isomorfi har ett samband med fältets interna maktstruktur. Ju mer fältet är beroende av en enda stor resursgivare för sin existens,

¹ Powell & DiMaggio (1983) använder begreppet *coercive* för att beskriva denna typ av isomorfi.

desto högre grad av isomorfi kommer det att uppvisa. De andra organisationerna tvingas då anpassa sig till den starkaste organisationens förväntningar och krav. Hypotesen förstärks ytterligare om denna organisation är staten då staten också kontrollerar de institutionella regler som omger fältets aktiviteter.

Givet att det ligger i en ny organisations intresse att anpassa sig genom att härma andra legitima och framgångsrika organisationer kommer dess utveckling mot isomorfi samtidigt att gå snabbare ju färre alternativa organisationsformer det finns att härma. Även om den nya organisationen inledningsvis försöker att göra motstånd, hävda en alternativ organisationsform, följa en egen bana och kanske experimentera med flera olika sätt att vara kommer den, så länge den vill komma åt fältets resurser, ändå att ganska snabbt utvecklas mot isomorfi.

Korporativa organisationsfält

Korporativ politik har ofta som mål att intervensera i samhällslivet genom att upprätta relationer mellan myndigheter och olika samhällsgrupper. Man skulle kunna säga att ett korporativt organisationsfält bildas när politiska initiativ och debatt uppstår kring en viss samhällsfråga. Frågan drar till sig olika aktörer, oftast i form av organiserade grupper av något slag, som har ett intresse i den. Rothstein (1992) har till exempel visat hur flera av de viktigaste moderna svenska politiska organisationsfälten har fått den institutionella formen av organisationsfält med en viss politisk autonomi (jfr även med Aldrich & Whetten 1981, Lauman & Knoke 1987, Lundquist 1991, Smith 1993).

Ett korporativt samarbete om politiken mellan staten och vissa utvalda och privilegierade organisationer kan idealtypiskt kontrasteras mot den pluralistiska modellen där alla organisationer, inklusive statens egna, anses kunna delta i politiken på lika villkor. Med begreppet *politik* menar jag då den process där olika kollektiva frågor hamnar på dagordningen, debatteras, förhandlas och beslutas om, samt försök att införliva beslut i praktisk verksamhet. Detta behöver inte nödvändigtvis ske i den nämnda sekvensen och riktningen. Även om processen kan renodlas av analytiska skäl blandas den i praktiken ofta ihop med andra sociala processer som samtidigt pågår.

Statens dominerande roll är grundvalen för ett korporativt organiserat politiskt system. Statens organisationer medierar inte bara mellan intressen utan deltar aktivt som starka aktörer med

desto högre grad av isomorfi kommer det att uppvisa. De andra organisationerna tvingas då anpassa sig till den starkaste organisationens förväntningar och krav. Hypotesen förstärks ytterligare om denna organisation är staten då staten också kontrollerar de institutionella regler som omger fältets aktiviteter.

Givet att det ligger i en ny organisations intresse att anpassa sig genom att härma andra legitima och framgångsrika organisationer kommer dess utveckling mot isomorfi samtidigt att gå snabbare ju färre alternativa organisationsformer det finns att härma. Även om den nya organisationen inledningsvis försöker att göra motstånd, hävda en alternativ organisationsform, följa en egen bana och kanske experimentera med flera olika sätt att vara kommer den, så länge den vill komma åt fältets resurser, ändå att ganska snabbt utvecklas mot isomorfi.

Korporativa organisationsfält

Korporativ politik har ofta som mål att intervensera i samhällslivet genom att upprätta relationer mellan myndigheter och olika samhällsgrupper. Man skulle kunna säga att ett korporativt organisationsfält bildas när politiska initiativ och debatt uppstår kring en viss samhällsfråga. Frågan drar till sig olika aktörer, oftast i form av organiserade grupper av något slag, som har ett intresse i den. Rothstein (1992) har till exempel visat hur flera av de viktigaste moderna svenska politiska organisationsfälten har fått den institutionella formen av organisationsfält med en viss politisk autonomi (jfr även med Aldrich & Whetten 1981, Lauman & Knoke 1987, Lundquist 1991, Smith 1993).

Ett korporativt samarbete om politiken mellan staten och vissa utvalda och privilegierade organisationer kan idealtypiskt kontrasteras mot den pluralistiska modellen där alla organisationer, inklusive statens egna, anses kunna delta i politiken på lika villkor. Med begreppet *politik* menar jag då den process där olika kollektiva frågor hamnar på dagordningen, debatteras, förhandlas och beslutas om, samt försök att införliva beslut i praktisk verksamhet. Detta behöver inte nödvändigtvis ske i den nämnda sekvensen och riktningen. Även om processen kan renodlas av analytiska skäl blandas den i praktiken ofta ihop med andra sociala processer som samtidigt pågår.

Statens dominerande roll är grundvalen för ett korporativt organiserat politiskt system. Statens organisationer medierar inte bara mellan intressen utan deltar aktivt som starka aktörer med

egna intressen i den politiska processen. Men den korporativa staten består av mer än bara en tjänstemannaelit, den involverar också många intressegrupper direkt i själva styrandet. I utbyte mot expertis och tillgång till politikens målgrupper sanktionerar staten intresseorganisationers rätt att tala i vissa frågor, och överlåter en viss del av politikens införlivande till dessa organisationer (Ham & Hill 1984, Smith 1992, Crouch & Dore 1990).

Både de korporativa fälten och de flesta av de organisationer som ingår i dem bildas vid en viss tidpunkt och mot bakgrund av de samhällsvillkor som råder då. De speglar därför sociala mönster som är kopplade till den övergripande samhällsutvecklingen (Hirsch 1975, Benson 1982, Mann 1987). Fälten präglas på så sätt av historiska omständigheter som tar sig uttryck i allmänt vedertagna uppfattningar om vissa organisationers identitet och vilka deras domäner och uppgifter i samhället är (Schmitter 1977, Meyer & Scott 1992, Warren *et al* 1974).

Myndighetsorganisationen kan emellertid skilja sig från andra organisationer i fältet genom att den kan ha existerat under en längre tid och därför består av avlagrade organisationsformer, skapade i ett historiskt kretslopp av "problem-organisation-nya problem-ny organisation" (Meyer 1985). Fältets historia och de förväntningar som finns på det är avgörande för vilka typer av organisationer som kan få tillträde och vilka konventioner de i så fall måste följa (jfr Smith 1993). När de institutionaliserats har vissa korporativa fält därför visat en tendens att vara *stängda* för vissa organisationstyper, för att låna ett begrepp från den sociologiska forskningen kring professioner, och ovilliga att dela med sig av sin rätt att medverka i politiken och tala i samhällsdebatten.

En korporativ modell för politiskt samarbete har varit en av det svenska välfärdssamhällets viktigaste politiska institutioner (Kuhnle & Selle 1992, Lundström & Svedberg 1998) och har i praktiken fungerat som organisationsfält som gått på tvären över välfärdssamhällets sektorer. Organisationerna har tillhandahållit staten den målgruppsexpertis som ansetts som nödvändig för ett lyckat införlivande av politiska beslut. I statens perspektiv har detta sätt att organisera politiken framförallt motiverats av behovet av legitimitet för den förda politiken, möjligheterna till flexibilitet och tillgång till målgruppen i införlivandeledet. Det har också varit ett sätt att förmå särintressen att ta på sig ett ansvar för allmänintresset (Rothstein 1992 s 91ff, Magnusson 1997 s 28f). För organisationerna har samarbetet motiverats av behovet av att få resurser, att finna legitimitet för särintresset och få tillgång till en arena för politiskt inflytande.

egna intressen i den politiska processen. Men den korporativa staten består av mer än bara en tjänstemannaelit, den involverar också många intressegrupper direkt i själva styrandet. I utbyte mot expertis och tillgång till politikens målgrupper sanktionerar staten intresseorganisationers rätt att tala i vissa frågor, och överlåter en viss del av politikens införlivande till dessa organisationer (Ham & Hill 1984, Smith 1992, Crouch & Dore 1990).

Både de korporativa fälten och de flesta av de organisationer som ingår i dem bildas vid en viss tidpunkt och mot bakgrund av de samhällsvillkor som råder då. De speglar därför sociala mönster som är kopplade till den övergripande samhällsutvecklingen (Hirsch 1975, Benson 1982, Mann 1987). Fälten präglas på så sätt av historiska omständigheter som tar sig uttryck i allmänt vedertagna uppfattningar om vissa organisationers identitet och vilka deras domäner och uppgifter i samhället är (Schmitter 1977, Meyer & Scott 1992, Warren *et al* 1974).

Myndighetsorganisationen kan emellertid skilja sig från andra organisationer i fältet genom att den kan ha existerat under en längre tid och därför består av avlagrade organisationsformer, skapade i ett historiskt kretslopp av "problem-organisation-nya problem-ny organisation" (Meyer 1985). Fältets historia och de förväntningar som finns på det är avgörande för vilka typer av organisationer som kan få tillträde och vilka konventioner de i så fall måste följa (jfr Smith 1993). När de institutionaliserats har vissa korporativa fält därför visat en tendens att vara *stängda* för vissa organisationstyper, för att låna ett begrepp från den sociologiska forskningen kring professioner, och ovilliga att dela med sig av sin rätt att medverka i politiken och tala i samhällsdebatten.

En korporativ modell för politiskt samarbete har varit en av det svenska välfärdssamhällets viktigaste politiska institutioner (Kuhnle & Selle 1992, Lundström & Svedberg 1998) och har i praktiken fungerat som organisationsfält som gått på tvären över välfärdssamhällets sektorer. Organisationerna har tillhandahållit staten den målgruppsexpertis som ansetts som nödvändig för ett lyckat införlivande av politiska beslut. I statens perspektiv har detta sätt att organisera politiken framförallt motiverats av behovet av legitimitet för den förda politiken, möjligheterna till flexibilitet och tillgång till målgruppen i införlivandeledet. Det har också varit ett sätt att förmå särintressen att ta på sig ett ansvar för allmänintresset (Rothstein 1992 s 91ff, Magnusson 1997 s 28f). För organisationerna har samarbetet motiverats av behovet av att få resurser, att finna legitimitet för särintresset och få tillgång till en arena för politiskt inflytande.

I sin tidiga form utgjordes det korporativa samarbetet av rådgivande organ till myndigheterna och korporativt sammansatta styrelser och domstolsliknande organ. Rothstein (1992) förankrar den korporativa modellens historia i politiska initiativ som bland annat den statliga Arbetarförsäkringskommittén (1888) och Nya arbetarförsäkringskommittén (1893). Även om kommittéernas förslag avsåg inkludera de inrättandet av korporativt sammansatta rådgivande organ. När arbetsförmedlingar ett tiotal år senare började inrättas i vissa svenska kommuner och städer försökte man återigen med en korporativt sammansatt styrelse och de så kallade Arbetsförmedlingskonferenserna mellan 1906–1912 blev sedan de första institutionaliserade korporativa samarbetena. När Socialstyrelsen bildades 1912 var dess huvudsyfte att integrera den nya arbetarklassen i samhället och göra dess särintresse till ett allmänintresse, och ett korporativt sammansatt socialt råd inrättades. Rothstein menar att det var i institutioner som dessa som idén om korporativt samarbete "slog rot i den svenska politiken" (ibid. s 88). Den korporativa modellen för politisk representation blev sedan allt vanligare och ideologin bakom den har ibland benämnts "Saltsjöbadsandan" efter uppgörelsen om arbetsfred mellan LO och SAF i Saltsjöbaden 1938 efter statens tillbakaträdande.²

Samtidigt som det svenska välfärdssamhället växte fram institutionaliserades ett antal korporativa samarbeten i form av politiska allianser mellan staten och vissa organisationer. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att inte alla allianser fick organisationsfältets form. De har också fungerat genom bland annat organisationernas direkta representation i olika statliga kommittéer och i, till exempel, de statliga företagens styrelser. Genom allianserna fick vissa organisationer en exceptionell och privilegierad position i det svenska samhället och kom att tillhöra politikens viktigaste aktörer (SOU 1999:121 s 11).

² Flera forskare har försökt att förstå den svenska korporativa modellen, varav de mest framträdande kanske varit Heckscher (1948/51) och Rothstein (1992). I likhet med bland andra Elvander (1966), Ruin (1974), Wennerberg (1978), Olofsson (1979), Lundquist (1991) och Forsberg (1996) och den svenska Demokratiutredningen (SOU 1999:121) har de undersökt hur de svenska organisationerna har kunnat vara så starka i förhållande till staten och vilka konsekvenser det kan tänkas ha för demokratin eller tvärtom varför staten är så stark och lägger sig i till exempel avtalsförhandlingarna och vilka konsekvenser det kan få för demokratin. De har också intresserat sig för det legitimitetsproblem som skapas när organisationerna fungerar som en medierande länk för den statliga politiken dels i form av kollektiv representation av medborgare, dels som införlivare av statlig politik (jfr Magnusson 1997 s 29).

I sin tidiga form utgjordes det korporativa samarbetet av rådgivande organ till myndigheterna och korporativt sammansatta styrelser och domstolsliknande organ. Rothstein (1992) förankrar den korporativa modellens historia i politiska initiativ som bland annat den statliga Arbetarförsäkringskommittén (1888) och Nya arbetarförsäkringskommittén (1893). Även om kommittéernas förslag avsåg inkludera de inrättandet av korporativt sammansatta rådgivande organ. När arbetsförmedlingar ett tiotal år senare började inrättas i vissa svenska kommuner och städer försökte man återigen med en korporativt sammansatt styrelse och de så kallade Arbetsförmedlingskonferenserna mellan 1906–1912 blev sedan de första institutionaliserade korporativa samarbetena. När Socialstyrelsen bildades 1912 var dess huvudsyfte att integrera den nya arbetarklassen i samhället och göra dess särintresse till ett allmänintresse, och ett korporativt sammansatt socialt råd inrättades. Rothstein menar att det var i institutioner som dessa som idén om korporativt samarbete "slog rot i den svenska politiken" (ibid. s 88). Den korporativa modellen för politisk representation blev sedan allt vanligare och ideologin bakom den har ibland benämnts "Saltsjöbadsandan" efter uppgörelsen om arbetsfred mellan LO och SAF i Saltsjöbaden 1938 efter statens tillbakaträdande.²

Samtidigt som det svenska välfärdssamhället växte fram institutionaliserades ett antal korporativa samarbeten i form av politiska allianser mellan staten och vissa organisationer. I detta sammanhang är det viktigt att påpeka att inte alla allianser fick organisationsfältets form. De har också fungerat genom bland annat organisationernas direkta representation i olika statliga kommittéer och i, till exempel, de statliga företagens styrelser. Genom allianserna fick vissa organisationer en exceptionell och privilegierad position i det svenska samhället och kom att tillhöra politikens viktigaste aktörer (SOU 1999:121 s 11).

² Flera forskare har försökt att förstå den svenska korporativa modellen, varav de mest framträdande kanske varit Heckscher (1948/51) och Rothstein (1992). I likhet med bland andra Elvander (1966), Ruin (1974), Wennerberg (1978), Olofsson (1979), Lundquist (1991) och Forsberg (1996) och den svenska Demokratiutredningen (SOU 1999:121) har de undersökt hur de svenska organisationerna har kunnat vara så starka i förhållande till staten och vilka konsekvenser det kan tänkas ha för demokratin eller tvärtom varför staten är så stark och lägger sig i till exempel avtalsförhandlingarna och vilka konsekvenser det kan få för demokratin. De har också intresserat sig för det legitimitetsproblem som skapas när organisationerna fungerar som en medierande länk för den statliga politiken dels i form av kollektiv representation av medborgare, dels som införlivare av statlig politik (jfr Magnusson 1997 s 29).

I samband med välfärdssamhällets förändring har samarbetet också förändras. Myndigheterna upprättar allt fler kontraktsbaserade beställar–utförarrelationer till organisationerna. Samarbetet koncentreras till politikens införlivandeled och organisationerna får allt fler uppgifter som leverantörer av offentlig service. Utvecklingen har begränsat organisationernas möjligheter till politiskt inflytande då denna typ av entreprenörsuppdrag sällan föregås av någon politisk förhandling utan i princip handlar om försäljning av målgruppsexpertis och tillträde (Selle 1996, Magnusson 1998, Lundström & Svedberg 1998).

När det gäller det politiska samarbete som tidigare bedrevs inom ramen för den korporativa modellen kan man kanske rent av tala om en drift mot polyarki³ där särintressena på ett annat sätt än tidigare nu är tvungna att konkurrera med varandra, ägna sig åt lobbying och skapa opinion också utanför de korporativa organisationsfälten. Denna utveckling har också gjort det politiska systemet känsligare för, och är kanske till och med delvis ett resultat av, politikens tilltagande transnationalisering. Den har medfört att det nationalstatliga ledarskapet ifrågasatts, att organisationerna allt oftare ingår i transnationella nätverk och att internationella organisationer har blivit giltiga arenor för politisk förhandling även mellan lokala intressen (jfr SOU 1999:11). Som jag kommer att återvända till nedan har också den korporativa politikens betydelse för organisationernas resurstilldelning delvis minskat på grund av denna utveckling. Transnationella nätverk och kontakter med det privata näringslivet har öppnat upp alternativa resurskällor.

Trots driften mot polyarki fortsätter samtidigt den korporativa politiken, inte minst på lokal nivå. Även om stat och kommun inte längre i samma utsträckning som tidigare kan legitimera och beskydda vissa organisationers privilegierade ställning och därmed försvåra andra organisationers deltagande är den korporativa strukturen seg (SOU 1999:121 s 43ff). Eftersom politiken fortfarande införlivas med hjälp av lokala organisationer kanaliseras en hel del offentliga medel till organisationer som staten anser som legitima, viktiga och duktiga aktörer i fältet. Det är därför fortfa-

³ Ett pluralistiskt samhällsskick där det teoretiskt sett inte finns någon grupp som saknar möjligheter att påverka den politiska beslutsprocessen, där en grupp inte skall kunna dominera över andra och där samhällets maktresurser, även om de kan vara ojämnt fördelade, ändå är allmänt spridda. I en polyarki har offentliga myndigheter inte någon unik position utan ses som grupper som andra och deltar i den politiska processen på samma villkor. Politiken är en marknadsplats där vad en grupp kan åstadkomma beror på dess resurser och förmåga att göra sin röst hörd (Ham & Hill 1984 s 28).

I samband med välfärdssamhällets förändring har samarbetet också förändras. Myndigheterna upprättar allt fler kontraktsbaserade beställar–utförarrelationer till organisationerna. Samarbetet koncentreras till politikens införlivandeled och organisationerna får allt fler uppgifter som leverantörer av offentlig service. Utvecklingen har begränsat organisationernas möjligheter till politiskt inflytande då denna typ av entreprenörsuppdrag sällan föregås av någon politisk förhandling utan i princip handlar om försäljning av målgruppsexpertis och tillträde (Selle 1996, Magnusson 1998, Lundström & Svedberg 1998).

När det gäller det politiska samarbete som tidigare bedrevs inom ramen för den korporativa modellen kan man kanske rent av tala om en drift mot polyarki³ där särintressena på ett annat sätt än tidigare nu är tvungna att konkurrera med varandra, ägna sig åt lobbying och skapa opinion också utanför de korporativa organisationsfälten. Denna utveckling har också gjort det politiska systemet känsligare för, och är kanske till och med delvis ett resultat av, politikens tilltagande transnationalisering. Den har medfört att det nationalstatliga ledarskapet ifrågasatts, att organisationerna allt oftare ingår i transnationella nätverk och att internationella organisationer har blivit giltiga arenor för politisk förhandling även mellan lokala intressen (jfr SOU 1999:11). Som jag kommer att återvända till nedan har också den korporativa politikens betydelse för organisationernas resurstilldelning delvis minskat på grund av denna utveckling. Transnationella nätverk och kontakter med det privata näringslivet har öppnat upp alternativa resurskällor.

Trots driften mot polyarki fortsätter samtidigt den korporativa politiken, inte minst på lokal nivå. Även om stat och kommun inte längre i samma utsträckning som tidigare kan legitimera och beskydda vissa organisationers privilegierade ställning och därmed försvåra andra organisationers deltagande är den korporativa strukturen seg (SOU 1999:121 s 43ff). Eftersom politiken fortfarande införlivas med hjälp av lokala organisationer kanaliseras en hel del offentliga medel till organisationer som staten anser som legitima, viktiga och duktiga aktörer i fältet. Det är därför fortfa-

³ Ett pluralistiskt samhällsskick där det teoretiskt sett inte finns någon grupp som saknar möjligheter att påverka den politiska beslutsprocessen, där en grupp inte skall kunna dominera över andra och där samhällets maktresurser, även om de kan vara ojämnt fördelade, ändå är allmänt spridda. I en polyarki har offentliga myndigheter inte någon unik position utan ses som grupper som andra och deltar i den politiska processen på samma villkor. Politiken är en marknadsplats där vad en grupp kan åstadkomma beror på dess resurser och förmåga att göra sin röst hörd (Ham & Hill 1984 s 28).

rande möjligt, och kanske till och med nödvändigt, för nya svenska organisationer att överleva och utvecklas med, i första hand, offentliga bidrag. Man kan kanske därför tala om en fas i det svenska välfärdssamhällets utveckling där de korporativt sammansatta organisationsfälten lever kvar vid sidan av och utmanas av en transnationell pluralistisk struktur som hela tiden försöker att bryta in i den nationella politikens organisering.

Relationella och autonoma resurser

Även om de korporativa organisationsfälten utsatts för påfrestningar av krafter som transnationalisering, privatisering och utkontraktering har de fortsatt att utgöra ett strukturellt hinder och samtidigt en möjlighet för organisationer som gjort anspråk på att bedriva verksamhet inom vissa områden. Det har, som jag tidigare sagt, varit mycket svårt för en ny organisation att komma någonstans utan tillgång till de resurser som kanaliserats via fälten. Å andra sidan har tillträde till fälten inneburit att organisationens fortsatta existens varit relativt tryggad.

Med utgångspunkt i en av sociologen Charles Tillys teorier i boken *Durable Inequality* (1998) skulle man kunna säga att fälten är stratifierade just efter kontrollen över resurser. Den myndighet som leder samarbetet kontrollerar samtidigt större delen av fältets resurser. Genom myndigheternas maktpositioner i fälten innebär den korporativa modellen att staten kan *exploatera* organisationerna (ibid. s 117ff). För att försvara sin privilegierade position försöker de organisationer som fått tillträde till fältet och tillgång till dess resurser samtidigt försvara sig mot och dra nytta av detta, genom att utestänga nya organisationer som på något sätt avviker från fältets regler och konventioner. Detta beteende kallar Tilly för att *hamstra fördelar* (*opportunity hoarding*), den sociala process som inleds när en grupp slår vakt om sin privilegierade tillgång till en värdefull, förnyelsebar och monopoliserbar resurs, som dessutom stödjer och förstärker den sociala struktur som gör tillgången till den möjlig (ibid. s 151f).

För en ny organisation som också är av en ny organisationstyp finns alltså ett motstånd som måste forceras. Hur är det möjligt för nya organisationer att ta sig in i fältet? Hur gör de för att bli accepterade av fältets aktörer? Ovan har jag redogjort för den institutionella isomorfi som leder till att organisationen börjar anpassa sig genom att härma andra och framgångsrika organisationer i fältet. Genom sin dominans intar myndigheterna här en

rande möjligt, och kanske till och med nödvändigt, för nya svenska organisationer att överleva och utvecklas med, i första hand, offentliga bidrag. Man kan kanske därför tala om en fas i det svenska välfärdssamhällets utveckling där de korporativt sammansatta organisationsfälten lever kvar vid sidan av och utmanas av en transnationell pluralistisk struktur som hela tiden försöker att bryta in i den nationella politikens organisering.

Relationella och autonoma resurser

Även om de korporativa organisationsfälten utsatts för påfrestningar av krafter som transnationalisering, privatisering och utkontraktering har de fortsatt att utgöra ett strukturellt hinder och samtidigt en möjlighet för organisationer som gjort anspråk på att bedriva verksamhet inom vissa områden. Det har, som jag tidigare sagt, varit mycket svårt för en ny organisation att komma någonstans utan tillgång till de resurser som kanaliserats via fälten. Å andra sidan har tillträde till fälten inneburit att organisationens fortsatta existens varit relativt tryggad.

Med utgångspunkt i en av sociologen Charles Tillys teorier i boken *Durable Inequality* (1998) skulle man kunna säga att fälten är stratifierade just efter kontrollen över resurser. Den myndighet som leder samarbetet kontrollerar samtidigt större delen av fältets resurser. Genom myndigheternas maktpositioner i fälten innebär den korporativa modellen att staten kan *exploatera* organisationerna (ibid. s 117ff). För att försvara sin privilegierade position försöker de organisationer som fått tillträde till fältet och tillgång till dess resurser samtidigt försvara sig mot och dra nytta av detta, genom att utestänga nya organisationer som på något sätt avviker från fältets regler och konventioner. Detta beteende kallar Tilly för att *hamstra fördelar* (*opportunity hoarding*), den sociala process som inleds när en grupp slår vakt om sin privilegierade tillgång till en värdefull, förnyelsebar och monopoliserbar resurs, som dessutom stödjer och förstärker den sociala struktur som gör tillgången till den möjlig (ibid. s 151f).

För en ny organisation som också är av en ny organisationstyp finns alltså ett motstånd som måste forceras. Hur är det möjligt för nya organisationer att ta sig in i fältet? Hur gör de för att bli accepterade av fältets aktörer? Ovan har jag redogjort för den institutionella isomorfi som leder till att organisationen börjar anpassa sig genom att härma andra och framgångsrika organisationer i fältet. Genom sin dominans intar myndigheterna här en

speciell roll. Om myndigheten godkänt den nya organisationen till exempel genom att ge den ekonomiska bidrag eller genom att göra den till en politisk samarbetspartner har organisationens plats i fältet, per definition, blivit legitim oavsett hur andra organisationer i fältet ställer sig till detta. Försöken till stängning kan då bara vara av en sådan art att de andra inte riskerar att mista sina egna resurser. Det motsatta, att den nya organisationen tar sig in genom att mobilisera de andra organisationernas stöd mot myndigheten är ett mindre troligt händelseförlopp, eftersom varje ny legitim organisation i fältet sannolikt innebär att resurserna för de redan etablerade minskar. Enbart detta förhållande utgör antagligen ett tillräckligt motiv för att organisationerna i fältet åtminstone inledningsvis skall hålla sig kallsinniga gentemot nykomlingar.

I undersökningen av *Situation Sthlms* försök att bli legitim i det lokala hemlöshetsfältet framgick det till exempel tydligt hur Stockholms stads socialtjänstförvaltning, som kontrollerade en stor del av de lokala hemlöshetsresurserna, spelade en nyckelroll som *gatekeeper*. Samtidigt återstår frågan om varför myndigheterna väljer att legitimera vissa nya och oprövade organisationer i fälten och exkluderar andra. Varför anses vissa nya organisationer som betydelsefullare än andra?

Undersökningen visade att vissa *öppna nätverk* var användbara för att mobilisera resurser i form av identitet och status. Nätverken gick på tvären över en rad olika nationella och transnationella organisationsfält och fungerade som en bakdörr till det lokala fältet. *Situation Sthlm* kunde till exempel dra nytta av ett gatutidningsnätverk, kontakter med företag, enskilda politiker, och massmedia. Denna resurs fick organisationen att framstå som bra och betydelsefull, och som en aktör som kunde tillföra fältet värde.

Ett användbart sätt att kategorisera den typ av resurser som kontrollerades av fältet och de öppna resurser som fanns i nätverken är Tillys (1998 s 25f) distinktion mellan *autonoma* och *relationella* resurser. Tilly kategoriserar egentligen här samhällets resurser i allmänhet men det möter inte några problem att tillämpa distinktionen inom de korporativa organisationsfältens begränsade område. Autonoma resurser är sådana resurser som tryggar organisationernas materiella existens och som i mindre utsträckning är beroende av andra aktörers beteende eller åsikter. Det kan gälla ekonomiska tillgångar, lokaler eller teknisk utrustning. De relationella resurserna är sådana resurser som i första hand får sitt värde i relation till andra aktörer, som till exempel status, identitet, respekt och anseende.

speciell roll. Om myndigheten godkänt den nya organisationen till exempel genom att ge den ekonomiska bidrag eller genom att göra den till en politisk samarbetspartner har organisationens plats i fältet, per definition, blivit legitim oavsett hur andra organisationer i fältet ställer sig till detta. Försöken till stängning kan då bara vara av en sådan art att de andra inte riskerar att mista sina egna resurser. Det motsatta, att den nya organisationen tar sig in genom att mobilisera de andra organisationernas stöd mot myndigheten är ett mindre troligt händelseförlopp, eftersom varje ny legitim organisation i fältet sannolikt innebär att resurserna för de redan etablerade minskar. Enbart detta förhållande utgör antagligen ett tillräckligt motiv för att organisationerna i fältet åtminstone inledningsvis skall hålla sig kallsinniga gentemot nykomlingar.

I undersökningen av *Situation Sthlms* försök att bli legitim i det lokala hemlöshetsfältet framgick det till exempel tydligt hur Stockholms stads socialtjänstförvaltning, som kontrollerade en stor del av de lokala hemlöshetsresurserna, spelade en nyckelroll som *gatekeeper*. Samtidigt återstår frågan om varför myndigheterna väljer att legitimera vissa nya och oprövade organisationer i fälten och exkluderar andra. Varför anses vissa nya organisationer som betydelsefullare än andra?

Undersökningen visade att vissa *öppna nätverk* var användbara för att mobilisera resurser i form av identitet och status. Nätverken gick på tvären över en rad olika nationella och transnationella organisationsfält och fungerade som en bakdörr till det lokala fältet. *Situation Sthlm* kunde till exempel dra nytta av ett gatutidningsnätverk, kontakter med företag, enskilda politiker, och massmedia. Denna resurs fick organisationen att framstå som bra och betydelsefull, och som en aktör som kunde tillföra fältet värde.

Ett användbart sätt att kategorisera den typ av resurser som kontrollerades av fältet och de öppna resurser som fanns i nätverken är Tillys (1998 s 25f) distinktion mellan *autonoma* och *relationella* resurser. Tilly kategoriserar egentligen här samhällets resurser i allmänhet men det möter inte några problem att tillämpa distinktionen inom de korporativa organisationsfältens begränsade område. Autonoma resurser är sådana resurser som tryggar organisationernas materiella existens och som i mindre utsträckning är beroende av andra aktörers beteende eller åsikter. Det kan gälla ekonomiska tillgångar, lokaler eller teknisk utrustning. De relationella resurserna är sådana resurser som i första hand får sitt värde i relation till andra aktörer, som till exempel status, identitet, respekt och anseende.

I datamaterialet kunde jag se att *Situation Sthlm* inledningsvis, och med framgång, mobiliserade relationella resurser men hade svårt att mobilisera autonoma resurser. Det verkade däremot som om organisationen kunde mobilisera olika relationella resurser för att skaffa den legitimitet i det lokala hemlöshetsfältet som var nödvändig för att få tillgång till dess autonoma resurser. Genom att utnyttja de relationella resurserna lyckades organisationen bygga upp en stark identitet, omgivningens respekt och ett anseende vilket i nästa led gjorde att den på nytt kunde närma sig fältet, denna gång med ny auktoritet.

Men även om relationella resurser kunde ge *Situation Sthlm* en viss ställning i samhället och därmed påverka stängningen var detta inte nog för att organisationen skulle kunna läggas tillräta i fältet. Själva detta fälts sociala struktur och praktik innebar också viktiga begränsningar och ställde krav på organisatorisk anpassningsförmåga.

Fältets inre begränsningar och förväntningar kan uppfattas som en uppsättning ordningsregler och ett antal organisatoriska konventioner som växt fram genom dess praxis. Nykomlingar som *Situation Sthlm* ställs inför vissa ordningsregler som innebär att avvikande och provocerande organisationsformer, ideologier, arbetsmodeller och ideologier inte betraktas som något som skulle ge organisationen möjlighet eller rätt att spela en roll. En viktig regel i fältet var till exempel att myndigheternas samarbetspartners skulle vara frivilliga organisationer grundade i medlemsföreningar som representerade en viss målgrupp eller ett visst politiskt intresse och inte ett privat företag. En affärsdrivande verksamhet, även om den sysslade med social verksamhet, skulle inte få tillåtelse att göra anspråk på samma offentliga resurser som de frivilliga organisationerna och försök i den vägen skulle uppfattas som ett övertagande snarare än som ett deltagande. Frivilliga organisationer tilläts till exempel inte heller att offentligt utmana den professionella socialarbetarkåren eller framhålla att den egna organisationens verksamhet var bättre än den kommunala socialtjänstens. Ytterligare en ordningsregel var att bara organisationer som anpassade sig till konventionerna hade rätt att tala med auktoritet i de frågor som ansågs ligga inom dess domäner. De skulle dessutom bedriva en verksamhet som kompletterade myndigheternas sociala arbete. Okonventionella organisationer blev bland annat stängda genom en tröghet i de byråkratiska system som bestämde över fältets resursfördelning. Myndigheterna tillämpar de regler som styrde hur mottagarorganisationen

I datamaterialet kunde jag se att *Situation Sthlm* inledningsvis, och med framgång, mobiliserade relationella resurser men hade svårt att mobilisera autonoma resurser. Det verkade däremot som om organisationen kunde mobilisera olika relationella resurser för att skaffa den legitimitet i det lokala hemlöshetsfältet som var nödvändig för att få tillgång till dess autonoma resurser. Genom att utnyttja de relationella resurserna lyckades organisationen bygga upp en stark identitet, omgivningens respekt och ett anseende vilket i nästa led gjorde att den på nytt kunde närma sig fältet, denna gång med ny auktoritet.

Men även om relationella resurser kunde ge *Situation Sthlm* en viss ställning i samhället och därmed påverka stängningen var detta inte nog för att organisationen skulle kunna läggas tillräta i fältet. Själva detta fälts sociala struktur och praktik innebar också viktiga begränsningar och ställde krav på organisatorisk anpassningsförmåga.

Fältets inre begränsningar och förväntningar kan uppfattas som en uppsättning ordningsregler och ett antal organisatoriska konventioner som växt fram genom dess praxis. Nykomlingar som *Situation Sthlm* ställs inför vissa ordningsregler som innebär att avvikande och provocerande organisationsformer, ideologier, arbetsmodeller och ideologier inte betraktas som något som skulle ge organisationen möjlighet eller rätt att spela en roll. En viktig regel i fältet var till exempel att myndigheternas samarbetspartners skulle vara frivilliga organisationer grundade i medlemsföreningar som representerade en viss målgrupp eller ett visst politiskt intresse och inte ett privat företag. En affärsdrivande verksamhet, även om den sysslade med social verksamhet, skulle inte få tillåtelse att göra anspråk på samma offentliga resurser som de frivilliga organisationerna och försök i den vägen skulle uppfattas som ett övertagande snarare än som ett deltagande. Frivilliga organisationer tilläts till exempel inte heller att offentligt utmana den professionella socialarbetarkåren eller framhålla att den egna organisationens verksamhet var bättre än den kommunala socialtjänstens. Ytterligare en ordningsregel var att bara organisationer som anpassade sig till konventionerna hade rätt att tala med auktoritet i de frågor som ansågs ligga inom dess domäner. De skulle dessutom bedriva en verksamhet som kompletterade myndigheternas sociala arbete. Okonventionella organisationer blev bland annat stängda genom en tröghet i de byråkratiska system som bestämde över fältets resursfördelning. Myndigheterna tillämpar de regler som styrde hur mottagarorganisationen

borde se ut, vad den fick söka pengar för och vilken typ av resultatet den borde generera.

Sammanfattningsvis kan man säga att fältets stängning har ett samband med arten av den nya organisationens avvikelser från ordningsregler och konventioner. Ju mindre villig organisationen är att foga sig och ju mer okonventionell den är, desto besvärligare blir den process där den läggs tillräta.

Emuleringen av gamla organisationsformer och nystartade organisationers metaforiska anpassningsformer

Det är en vanlig iakttagelse att organisationer som är radikala, revolutionära, och vill förändra sin omvärld efter en tid förlorar sin inledande energi och glider in i vardagsrutiner⁴. Nya organisationers etablering i samhället har ofta beskrivits antingen som en utveckling mot ett byråkratiskt stelnande enligt "oligarkins järnhårda lag" eller en som en process där ett karismatiskt ledarskap rutiniserar, medlemmarnas inspiration och uppoffringsvilja tryter och vardagens triviala problem tränger sig på.

"Oligarkins järnhårda lag" myntades av den tyske sociologen Robert Michels i samband med en studie av politiska partier som han genomförde i början av 1900-talet (Michels [1911] 1983). Michels tyckte sig kunna se hur en elit tog grepp om organisationen och sammansmälte med andra eliter i det politiska systemet. En central drivkraft i denna process var elitens egenintresse.

Michels menade att alla nya organisationer så småningom byråkratiseras och professionaliseras (ibid. s 45ff). En alltmer differentierad organisation ställer allt högre krav på samordning och förvaltning. Ett behov av arbetsfördelning uppkommer och kraven på effektivitet och beslutsdelegering skapar ett behov av heltidsanställda professionella medarbetare med uppgift att sköta förvaltningen. Detta innebär samtidigt att de andra medlemmarna får mindre inflytande och kontroll över de beslut som fattas inom organisationen. En social distans och en skillnad i kunskap uppstår mellan de heltidsanställda och de andra, där de heltidsanställda genom sina bättre kunskaper och kontroll över organisationen kan sägas bilda organisationens elit (ibid., se även Olofsson 1995).

Det faktum att medlemmarna i eliten har gemensamma arbetsuppgifter leder till en stark gruppidentifikation och att den med tiden blir allt enhetligare, menar Michels. Den lever under samma

⁴ Olsson 1998 talar t ex om en *mognadsfas*.

borde se ut, vad den fick söka pengar för och vilken typ av resultatet den borde generera.

Sammanfattningsvis kan man säga att fältets stängning har ett samband med arten av den nya organisationens avvikelser från ordningsregler och konventioner. Ju mindre villig organisationen är att foga sig och ju mer okonventionell den är, desto besvärligare blir den process där den läggs tillräta.

Emuleringen av gamla organisationsformer och nystartade organisationers metaforiska anpassningsformer

Det är en vanlig iakttagelse att organisationer som är radikala, revolutionära, och vill förändra sin omvärld efter en tid förlorar sin inledande energi och glider in i vardagsrutiner⁴. Nya organisationers etablering i samhället har ofta beskrivits antingen som en utveckling mot ett byråkratiskt stelnande enligt "oligarkins järnhårda lag" eller en som en process där ett karismatiskt ledarskap rutiniserar, medlemmarnas inspiration och uppoffringsvilja tryter och vardagens triviala problem tränger sig på.

"Oligarkins järnhårda lag" myntades av den tyske sociologen Robert Michels i samband med en studie av politiska partier som han genomförde i början av 1900-talet (Michels [1911] 1983). Michels tyckte sig kunna se hur en elit tog grepp om organisationen och sammansmälte med andra eliter i det politiska systemet. En central drivkraft i denna process var elitens egenintresse.

Michels menade att alla nya organisationer så småningom byråkratiseras och professionaliseras (ibid. s 45ff). En alltmer differentierad organisation ställer allt högre krav på samordning och förvaltning. Ett behov av arbetsfördelning uppkommer och kraven på effektivitet och beslutsdelegering skapar ett behov av heltidsanställda professionella medarbetare med uppgift att sköta förvaltningen. Detta innebär samtidigt att de andra medlemmarna får mindre inflytande och kontroll över de beslut som fattas inom organisationen. En social distans och en skillnad i kunskap uppstår mellan de heltidsanställda och de andra, där de heltidsanställda genom sina bättre kunskaper och kontroll över organisationen kan sägas bilda organisationens elit (ibid., se även Olofsson 1995).

Det faktum att medlemmarna i eliten har gemensamma arbetsuppgifter leder till en stark gruppidentifikation och att den med tiden blir allt enhetligare, menar Michels. Den lever under samma

⁴ Olsson 1998 talar t ex om en *mognadsfas*.

betingelser som eliter i andra organisationer, får gemensamma intressen med dem och integreras på så sätt i samhällseliten.

Michels idé betyder att organisationens utveckling och expansiva tillväxt förr eller senare når ett stadium då sidor av organisationen som varit gynnsamma under den inledande tiden börjar bli en belastning. Då hamnar organisationen ofta i en kris som kan leda till en strukturomvandling där medlemmarnas sociala relationer formaliseras i en professionell arbetsdelning. Nya medlemmar rekryteras på meriter och gamla medlemmar som inte kan leva upp till de ökade förväntningarna på professionalism blir överflödiga. Ideologisk gemenskap ersätts med byråkratisk rationalitet.

Ett annat vanligt synsätt på nya organisationer anknyter till Max Webers tankar om det karismatiska ledarskapets betydelse. Utvecklingen kopplas i Webers teori till grundarens/ledarens personliga egenskaper. En nutida företrädare för detta synsätt är Charles Handy. I förarbetet till sin bok *The New Alchemists* (1999) valde Handy ut några nya framgångsrika organisationer och intervjuade deras grundare/ledare för att se om de hade någonting gemensamt. Han hävdar att det rörde sig om personer med en förmåga att skapa något unikt med utgångspunkt i sin egen fantasi, men att de också varit beroende av stödjande nätverk för att komma igång. Enligt Handy hade intervjupersonerna speciella egenskaper, som hängivenhet och envishet, och de beskrivs som passionerade och målinriktade inför uppgiften. Med sin verksamhet ville de göra något som lämnade ett tydligt avtryck i samhället.

Både Michels lag och det weberianska synsättet på organisationers utveckling bygger på praxiserfarenheter, och de vetenskapliga förklaringarna har ofta varit varianter på dessa två teman. Ett knepigt problem med att använda "oligarkins järnhårda lag" som förklaringsmodell är emellertid att man måste förklara stelnandet genom att påstå att det bottnar i en lagbunden egenskap som är immanent i alla organisationer. Det skulle därför vara alla organisationers öde att slutligen bli oligarkier oavsett när, var och hur de framträder. Även teorin om det karismatiska ledarskapet förklarar utvecklingen med immanenta egenskaper och avleder därmed intresset från de sociala processer som omger framträdandet. Organisationens uppkomst och förändring kommer dessutom uppfattas som direkt kopplad till grundarens personlighet och individuella drivkrafter, och svärfångade förändringskrafter som till exempel "entreprenörsanda".

betingelser som eliter i andra organisationer, får gemensamma intressen med dem och integreras på så sätt i samhällseliten.

Michels idé betyder att organisationens utveckling och expansiva tillväxt förr eller senare når ett stadium då sidor av organisationen som varit gynnsamma under den inledande tiden börjar bli en belastning. Då hamnar organisationen ofta i en kris som kan leda till en strukturomvandling där medlemmarnas sociala relationer formaliseras i en professionell arbetsdelning. Nya medlemmar rekryteras på meriter och gamla medlemmar som inte kan leva upp till de ökade förväntningarna på professionalism blir överflödiga. Ideologisk gemenskap ersätts med byråkratisk rationalitet.

Ett annat vanligt synsätt på nya organisationer anknyter till Max Webers tankar om det karismatiska ledarskapets betydelse. Utvecklingen kopplas i Webers teori till grundarens/ledarens personliga egenskaper. En nutida företrädare för detta synsätt är Charles Handy. I förarbetet till sin bok *The New Alchemists* (1999) valde Handy ut några nya framgångsrika organisationer och intervjuade deras grundare/ledare för att se om de hade någonting gemensamt. Han hävdar att det rörde sig om personer med en förmåga att skapa något unikt med utgångspunkt i sin egen fantasi, men att de också varit beroende av stödjande nätverk för att komma igång. Enligt Handy hade intervjupersonerna speciella egenskaper, som hängivenhet och envishet, och de beskrivs som passionerade och målinriktade inför uppgiften. Med sin verksamhet ville de göra något som lämnade ett tydligt avtryck i samhället.

Både Michels lag och det weberianska synsättet på organisationers utveckling bygger på praxiserfarenheter, och de vetenskapliga förklaringarna har ofta varit varianter på dessa två teman. Ett knepigt problem med att använda "oligarkins järnhårda lag" som förklaringsmodell är emellertid att man måste förklara stelnandet genom att påstå att det bottnar i en lagbunden egenskap som är immanent i alla organisationer. Det skulle därför vara alla organisationers öde att slutligen bli oligarkier oavsett när, var och hur de framträder. Även teorin om det karismatiska ledarskapet förklarar utvecklingen med immanenta egenskaper och avleder därmed intresset från de sociala processer som omger framträdandet. Organisationens uppkomst och förändring kommer dessutom uppfattas som direkt kopplad till grundarens personlighet och individuella drivkrafter, och svärfångade förändringskrafter som till exempel "entreprenörsanda".

Ett sätt att förklara dynamiken i organisationers utveckling som däremot inte utgår från några immanenta egenskaper, är att se den som en dynamisk social process som påverkas av sociala faktorer. Vissa forskare hävdar att nya organisationers form har ett direkt samband med ett institutionellt tryck från omgivningen. Både organisationsformen och de verksamheter som bedrivs i organisationen uppfattas då som anpassade till omgivningens krav i syfte att ge organisationen legitimitet i det organisationsfält den gör anspråk på att verka i (jfr Meyer & Rowan 1977, Ahrne 1990).

En viktig fråga är hur en ny organisation lär sig vad den är och hur dess olika verksamheter skall bedrivas. En nystartad organisation härmar olika och ofta motstridiga idéer, metoder och modeller som cirkulerar i omvärlden och som den råkat komma i kontakt med utan att egentligen riktigt veta vad de skall ha dem till. I processen lär den sig att vissa av dessa sätt att vara och arbeta är mer gångbara än andra, åtminstone om den vill överleva på lite längre sikt. En viktig aspekt av härmandet av omgivningen är också att det samtidigt reproducerar olika mönster för social interaktion som de innehåller.

Detta handlar inte om en anpassningsprocess som av nödvändighet måste sluta i fullständig strukturlikhet. Om så var fallet skulle alla organisationer se lika ut. Det faktum att det finns en rik och varierande organisationsflora visar orimligheten i en sådan hypotes. Härmandet och utvecklingen mot isomorfi innebär därför inte att den nya organisationen till slut kommer att bestå helt och hållet av gamla och reproducerade former och mönster. Genom att härma framgångsrika organisationer lär den sig hur den genom en begränsad anpassning kan få tillgång till de önskade resurserna utan att behöva slösa med så mycket energi (jfr Meyer & Scott 1992).

Dynamiken i denna process låter sig fångas väl av Tillys (1998) emuleringsbegrepp. *Emulering* handlar om härmandet av etablerade organisationsformer och/eller transplanterandet av redan existerande sociala relationer och kan ses som den mekanism som anpassar den nya organisationen till det fält den vill verka i och som därvid reproducerar dess strukturer.

Emulering handlar i det här sammanhanget om att försöka härma genom att *likna, imitera och låna* en sedan tidigare välkänd struktur som medlemmarna i den nya organisationen redan har en avsevärd erfarenhet av. Emuleringen kan med andra ord också uttryckas som en medveten strategi från den nya organisationens ledning. Samtidigt kan emuleringen få konsekvenser i att vissa

Ett sätt att förklara dynamiken i organisationers utveckling som däremot inte utgår från några immanenta egenskaper, är att se den som en dynamisk social process som påverkas av sociala faktorer. Vissa forskare hävdar att nya organisationers form har ett direkt samband med ett institutionellt tryck från omgivningen. Både organisationsformen och de verksamheter som bedrivs i organisationen uppfattas då som anpassade till omgivningens krav i syfte att ge organisationen legitimitet i det organisationsfält den gör anspråk på att verka i (jfr Meyer & Rowan 1977, Ahrne 1990).

En viktig fråga är hur en ny organisation lär sig vad den är och hur dess olika verksamheter skall bedrivas. En nystartad organisation härmar olika och ofta motstridiga idéer, metoder och modeller som cirkulerar i omvärlden och som den råkat komma i kontakt med utan att egentligen riktigt veta vad de skall ha dem till. I processen lär den sig att vissa av dessa sätt att vara och arbeta är mer gångbara än andra, åtminstone om den vill överleva på lite längre sikt. En viktig aspekt av härmandet av omgivningen är också att det samtidigt reproducerar olika mönster för social interaktion som de innehåller.

Detta handlar inte om en anpassningsprocess som av nödvändighet måste sluta i fullständig strukturlikhet. Om så var fallet skulle alla organisationer se lika ut. Det faktum att det finns en rik och varierande organisationsflora visar orimligheten i en sådan hypotes. Härmandet och utvecklingen mot isomorfi innebär därför inte att den nya organisationen till slut kommer att bestå helt och hållet av gamla och reproducerade former och mönster. Genom att härma framgångsrika organisationer lär den sig hur den genom en begränsad anpassning kan få tillgång till de önskade resurserna utan att behöva slösa med så mycket energi (jfr Meyer & Scott 1992).

Dynamiken i denna process låter sig fångas väl av Tillys (1998) emuleringsbegrepp. *Emulering* handlar om härmandet av etablerade organisationsformer och/eller transplanterandet av redan existerande sociala relationer och kan ses som den mekanism som anpassar den nya organisationen till det fält den vill verka i och som därvid reproducerar dess strukturer.

Emulering handlar i det här sammanhanget om att försöka härma genom att *likna, imitera och låna* en sedan tidigare välkänd struktur som medlemmarna i den nya organisationen redan har en avsevärd erfarenhet av. Emuleringen kan med andra ord också uttryckas som en medveten strategi från den nya organisationens ledning. Samtidigt kan emuleringen få konsekvenser i att vissa

allmänna föreställningar om verksamhetens mening, sociala rutiner, förbindelser med omgivningen, och inte minst, vissa sociala kategorier som till exempel manligt/kvinnligt, professionell/klient etc. också importeras i organisationen (ibid. s 59).

Organisationer emulerar gamla och välkända organisationsformer därför att de lättare låter sig överflyttas än nya och okända (ibid. s 96). Emuleringen underlättar också den nya organisationens sammanfogande med organisationsformer som redan är aktiva i organisationsfältet. En variant av emuleringen som påverkar organisationen att utvecklas i konventionell riktning är de individuella medarbetarna i organisationen och de synsätt och värderingar som de burit med sig in i den nya organisationen. Strukturer som både genomsyrar det omgivande samhället och de miljöer medarbetarna kommer från kommer därför sannolikt att framträda i liknande former i den nya organisationen.

Tilly är i huvudsak intresserad av hur emuleringen bidrar till att reproducera kategoriska ojämlikheter i samhället. Jag vill bygga vidare på hans tankegång och tillägga att emuleringen också reproducerar ideologier. Liksom härmandet av organisationsformer får konsekvenser i form av vissa sociala mönster och kategorier inom organisationen samt föreställningar om verksamhetens mening, får det också som konsekvens att den nya organisationen samtidigt reproducerar ideologiska mönster som organisationsformen innehåller. I människobehandlande organisationer kan det till exempel handla om uppfattningar om sociala problem, synen på målgruppen och hur den skall behandlas. Samtidigt är den nya organisationen genom sitt resursberoende beroende av att uppvisa en viss ideologisk isomorfi med potentiella resursgivare och de organisationer som utgör det organisationsfältet den vill verka i. Om den avviker från de konventionella organisationsformerna uppstår en spänning mellan det som organisationen vill vara och det som omgivningen vill att den skall vara. Om de ideologiska mönstren avviker alltför mycket från det omgivande samhället och fältet finns därför ett yttre tryck på den nya organisationen att emulera mer konventionella ideologiska inslag.

Som kommer att framgå nedan emulerade *Situation Sthlm* till exempel vissa ideologiska mönster när organisationen härmade *The Big Issue*. Organisationens sociala arbete med de hemlösa försäljarna skulle präglas av hjälp-till-självhjälp och *empowerment*. Under den första tiden fick organisationen samtidigt kontakt med en mängd ideologiska mönster av diverse ursprung. I den praxis som så småningom växte fram kom den speciella gatutidningsideologin att blandas med andra mönster i produktionen av en mer

allmänna föreställningar om verksamhetens mening, sociala rutiner, förbindelser med omgivningen, och inte minst, vissa sociala kategorier som till exempel manligt/kvinnligt, professionell/klient etc. också importeras i organisationen (ibid. s 59).

Organisationer emulerar gamla och välkända organisationsformer därför att de lättare låter sig överflyttas än nya och okända (ibid. s 96). Emuleringen underlättar också den nya organisationens sammanfogande med organisationsformer som redan är aktiva i organisationsfältet. En variant av emuleringen som påverkar organisationen att utvecklas i konventionell riktning är de individuella medarbetarna i organisationen och de synsätt och värderingar som de burit med sig in i den nya organisationen. Strukturer som både genomsyrar det omgivande samhället och de miljöer medarbetarna kommer från kommer därför sannolikt att framträda i liknande former i den nya organisationen.

Tilly är i huvudsak intresserad av hur emuleringen bidrar till att reproducera kategoriska ojämlikheter i samhället. Jag vill bygga vidare på hans tankegång och tillägga att emuleringen också reproducerar ideologier. Liksom härmandet av organisationsformer får konsekvenser i form av vissa sociala mönster och kategorier inom organisationen samt föreställningar om verksamhetens mening, får det också som konsekvens att den nya organisationen samtidigt reproducerar ideologiska mönster som organisationsformen innehåller. I människobehandlande organisationer kan det till exempel handla om uppfattningar om sociala problem, synen på målgruppen och hur den skall behandlas. Samtidigt är den nya organisationen genom sitt resursberoende beroende av att uppvisa en viss ideologisk isomorfi med potentiella resursgivare och de organisationer som utgör det organisationsfältet den vill verka i. Om den avviker från de konventionella organisationsformerna uppstår en spänning mellan det som organisationen vill vara och det som omgivningen vill att den skall vara. Om de ideologiska mönstren avviker alltför mycket från det omgivande samhället och fältet finns därför ett yttre tryck på den nya organisationen att emulera mer konventionella ideologiska inslag.

Som kommer att framgå nedan emulerade *Situation Sthlm* till exempel vissa ideologiska mönster när organisationen härmade *The Big Issue*. Organisationens sociala arbete med de hemlösa försäljarna skulle präglas av hjälp-till-självhjälp och *empowerment*. Under den första tiden fick organisationen samtidigt kontakt med en mängd ideologiska mönster av diverse ursprung. I den praxis som så småningom växte fram kom den speciella gatutidningsideologin att blandas med andra mönster i produktionen av en mer

lokalt präglad ideologi med större gångbarhet i organisationsfältet. Samtidigt kan man se hur den ideologi som omgav det sociala arbetet också varierade mellan medarbetarna beroende på deras personlighet och tidigare erfarenheter. Detta mönster finns uttryckt i kapitel 8 som sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete.

Nya organisationers inledande anpassningsformer

Även om emuleringsmekanismen kan bidra till att kasta ett förklarande ljus över *Situation Sthlms* förändring under de första fem åren tydde mina undersökningsdata på att jag behövde göra en distinktion mellan det inledande skedet och det senare skede då organisationen lades tillrätta i fältet. Att *Situation Sthlm* emulerade *The Big Issue* var uppenbart redan från början. Detta var något som grundarna medvetet valt. Samtidigt verkar det inledande skedets resursmobilisering ha lett till ett mer planlöst och irrande emulerande av olika organisationsformer. En distinktion måste därför göras mellan emuleringen i den inledande relationella resursmobiliseringen och den emulering som skedde i samband med att organisationen började få tillgång till autonoma resurser och läggas till rätta fältet. För att lyfta fram de nyanser i den inledande emuleringen som jag fann hos *Situation Sthlm* vill jag därför introducera några metaforer för olika anpassningsformer.

Metaforerna är inspirerade av Karl E Weicks (1977, jfr även Brunsson 1989) försök att finna alternativa sätt att se på effektivitet i organisationer. Avsikten är att finna några intressanta och okonventionella begrepp att beskriva organisationens inledande emulering med. Därför har jag både lånat några av Weicks metaforer och lagt till några egna. Liksom Weick ser jag teoretiska begrepp i första hand som hjälpmedel i ett systematiskt artikulerande av praxiserfarenheter i vettiga, benämningsbara och namngivna delar. Man behöver till exempel inte alls använda de ofta förekommande rationella begreppen "effektivitet", "produktivitet", "innovationsförmåga" etc.

Praxiserfarenheter kring nystartade organisationer kan lika gärna beskrivas med hjälp av helt andra tankebilder. I det här sammanhanget beskriver metaforerna olika anpassningsformer i den nystartade organisationen som gynnar dess anpassningsförmåga. Genom att använda metaforer som *bläckfiskig*, *glupsk*, *monstruös*, *godtrogen* och *hycklande* vill jag göra det möjligt att tala om och reflektera över *Situation Sthlms* inledande organisationsutveckling

lokalt präglad ideologi med större gångbarhet i organisationsfältet. Samtidigt kan man se hur den ideologi som omgav det sociala arbetet också varierade mellan medarbetarna beroende på deras personlighet och tidigare erfarenheter. Detta mönster finns uttryckt i kapitel 8 som sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete.

Nya organisationers inledande anpassningsformer

Även om emuleringsmekanismen kan bidra till att kasta ett förklarande ljus över *Situation Sthlms* förändring under de första fem åren tydde mina undersökningsdata på att jag behövde göra en distinktion mellan det inledande skedet och det senare skede då organisationen lades tillrätta i fältet. Att *Situation Sthlm* emulerade *The Big Issue* var uppenbart redan från början. Detta var något som grundarna medvetet valt. Samtidigt verkar det inledande skedets resursmobilisering ha lett till ett mer planlöst och irrande emulerande av olika organisationsformer. En distinktion måste därför göras mellan emuleringen i den inledande relationella resursmobiliseringen och den emulering som skedde i samband med att organisationen började få tillgång till autonoma resurser och läggas till rätta fältet. För att lyfta fram de nyanser i den inledande emuleringen som jag fann hos *Situation Sthlm* vill jag därför introducera några metaforer för olika anpassningsformer.

Metaforerna är inspirerade av Karl E Weicks (1977, jfr även Brunsson 1989) försök att finna alternativa sätt att se på effektivitet i organisationer. Avsikten är att finna några intressanta och okonventionella begrepp att beskriva organisationens inledande emulering med. Därför har jag både lånat några av Weicks metaforer och lagt till några egna. Liksom Weick ser jag teoretiska begrepp i första hand som hjälpmedel i ett systematiskt artikulerande av praxiserfarenheter i vettiga, benämningsbara och namngivna delar. Man behöver till exempel inte alls använda de ofta förekommande rationella begreppen "effektivitet", "produktivitet", "innovationsförmåga" etc.

Praxiserfarenheter kring nystartade organisationer kan lika gärna beskrivas med hjälp av helt andra tankebilder. I det här sammanhanget beskriver metaforerna olika anpassningsformer i den nystartade organisationen som gynnar dess anpassningsförmåga. Genom att använda metaforer som *bläckfiskig*, *glupsk*, *monstruös*, *godtrogen* och *hycklande* vill jag göra det möjligt att tala om och reflektera över *Situation Sthlms* inledande organisationsutveckling

utan läsaren för den skull skall uppfatta anpassningsformerna som immanenta.

Bläckfiskigheten syftar på den nystartade organisationens brist på synkronisering. Likt bläckfiskens åtta armar är den nya organisationens olika verksamhetsdelar löst kopplade till en gemensam kropp och rör sig oftast med ett minimum av koordination. Men på något sätt lyckas den i alla fall ta sig framåt och överleva. De olika delarna agerar på egen hand samtidigt som organisationen som helhet ännu har en ganska dålig uppfattning om vad den håller på med och hur den skall gå tillväga. Ofta är genomströmningen av medarbetare hög medan den inre organisationen är spontan och under ständig förändring.

De olika delarna agerar ofta utan kommunikation eller samordning med varandra och utan något gemensamt mål vilket krånglar till alla aktiviteter och skapar motsättningar. Den stora variationen i organisationens handlingsmönster ger samtidigt organisationen en hög grad av dynamik och flexibilitet. En organisationsdel kan anpassa sig medan en annan del hittar på något annat. Eftersom det ännu inte finns någon ledningsstruktur kan organisationen inkorporera olika motsägelsefulla element utan att det behöver äventyra dess existens och prova nya vägar utan att bli straffad för detta beteende lika hårt som en organisation som lagts till rätta skulle bli.

Glupskheten syftar på den nya organisationens "matsökande". Eftersom den är hungrig och inte vet när den kan äta nästa gång irrar den, ofta slumpmässigt och utan mål runt och rotar och slukar det mesta som kommer i dess väg utan att bry sig så mycket om det är ätbart eller inte. Matsökandet sker över vidsträckta och sinsemellan ofta orelaterade områden. Organisationen vet ännu inte riktigt vad som är bra och dåligt, nyttigt och onyttigt. Det innebär att den också sväljer en hel del hälsofarlig föda och kan till och med ganska snabbt bli både sjuk och överviktig. I sin strävan efter att överleva och expandera inkorporerar organisationen instinktivt och utan urskillnad alla resurser den stöter på. Detta beteende stärks av den lösa kopplingen mellan delarna, där bläckfiskens dåligt synkroniserade armar griper efter föda att stoppa i sig utan att ha en aning om vad de andra armarna redan fått tag i eller slängt bort. Efter en tid kommer reaktioner i form av missnöjda och försummade samarbetspartners, motstridiga aktiviteter, interna splittringar etc. vilket ofta leder till kriser. *Glupskheten* är den kanske viktigaste aspekten av den inledande emuleringen då detta leder till en ansamling av redan existerade och beprövade idéer, metoder och organisationsformer.

utan läsaren för den skull skall uppfatta anpassningsformerna som immanenta.

Bläckfiskigheten syftar på den nystartade organisationens brist på synkronisering. Likt bläckfiskens åtta armar är den nya organisationens olika verksamhetsdelar löst kopplade till en gemensam kropp och rör sig oftast med ett minimum av koordination. Men på något sätt lyckas den i alla fall ta sig framåt och överleva. De olika delarna agerar på egen hand samtidigt som organisationen som helhet ännu har en ganska dålig uppfattning om vad den håller på med och hur den skall gå tillväga. Ofta är genomströmningen av medarbetare hög medan den inre organisationen är spontan och under ständig förändring.

De olika delarna agerar ofta utan kommunikation eller samordning med varandra och utan något gemensamt mål vilket krånglar till alla aktiviteter och skapar motsättningar. Den stora variationen i organisationens handlingsmönster ger samtidigt organisationen en hög grad av dynamik och flexibilitet. En organisationsdel kan anpassa sig medan en annan del hittar på något annat. Eftersom det ännu inte finns någon ledningsstruktur kan organisationen inkorporera olika motsägelsefulla element utan att det behöver äventyra dess existens och prova nya vägar utan att bli straffad för detta beteende lika hårt som en organisation som lagts till rätta skulle bli.

Glupskheten syftar på den nya organisationens "matsökande". Eftersom den är hungrig och inte vet när den kan äta nästa gång irrar den, ofta slumpmässigt och utan mål runt och rotar och slukar det mesta som kommer i dess väg utan att bry sig så mycket om det är ätbart eller inte. Matsökandet sker över vidsträckta och sinsemellan ofta orelaterade områden. Organisationen vet ännu inte riktigt vad som är bra och dåligt, nyttigt och onyttigt. Det innebär att den också sväljer en hel del hälsofarlig föda och kan till och med ganska snabbt bli både sjuk och överviktig. I sin strävan efter att överleva och expandera inkorporerar organisationen instinktivt och utan urskillnad alla resurser den stöter på. Detta beteende stärks av den lösa kopplingen mellan delarna, där bläckfiskens dåligt synkroniserade armar griper efter föda att stoppa i sig utan att ha en aning om vad de andra armarna redan fått tag i eller slängt bort. Efter en tid kommer reaktioner i form av missnöjda och försummade samarbetspartners, motstridiga aktiviteter, interna splittringar etc. vilket ofta leder till kriser. *Glupskheten* är den kanske viktigaste aspekten av den inledande emuleringen då detta leder till en ansamling av redan existerade och beprövade idéer, metoder och organisationsformer.

Monstrositeten syftar på organisationsformen som en ny variation i organisationsfältet. Fälten har ofta starka normer för hur de organisationer som ingår i det skall se ut och hur de skall bedriva verksamhet, och som nya organisationer förväntas leva upp till. En ny organisation som inte uppfyller normerna uppfattas därför som vanskapt. Den är en mutant, en avvikande organisationsform vars existensberättigande och anpassningsförmåga till omgivningen ännu är oprövad. Om organisationen överlever eller inte beror på tidpunkten för dess framträdande och vilka ovanliga, annorlunda och/eller nya (gynnsamma) förhållanden som föreligger då. Eftersom den typ av organisationer som diskuteras här ofta är beroende av offentliga ekonomiska bidrag är dess attraktionskraft på bidragsgivarna starkt påverkad av trender inom den offentliga politiken. En ny organisationsform har alltså större chans att överleva om dess aspirationer råkar ligga inom ett politiskt trendigt område eftersom det finns en öppnare attityd till sådana monster bland politiker och tjänstemän. Inte minst kan deras inkorporering i politiken ge ett intryck av att beslutsfattarna gör någonting nytt.

Godtrogenheten syftar på att den nystartade organisationen tror alla om gott. En aspekt av godtrogenheten är att i stort sett vem som helst kan bli medarbetare utan några speciella meriter eller kvalifikationer. Det räcker oftast med att ta en plats och visa ett intresse. Det gör organisationen känslig för både inkompetens, lycksökare och andra som vill utnyttja den för egna syften. Detta kommer förr eller senare att slå tillbaka på verksamheten genom att medlemmar till exempel inte gjort, klarat av de arbetsuppgifter de tagit på sig eller sysslat med annat. En annan aspekt av godtrogenheten är att organisationen som ännu saknar erfarenhet av samarbete tror motparten om gott, att saker och ting fungerar enligt regelboken och att alla behandlas lika. Så småningom upptäcker de att politiken för det mesta även innehåller ett dolt spel, hur motparterna har dolda agendor bakom sitt agerande och hur samarbets- och bidragsstrukturer i praktiken kan ha inslag av både nepotism, korrupktion och klientelism. Innan dess har organisationen emellertid gått på ett antal minor och godtrogenheten har förmodligen börjat förvandlas till cynism.

En annan sida av bläckfiskigheten är det *hycklande* som den samtidigt för med sig. Bristen på synkronisering mellan delarna innebär att en organisationsdel ofta inte vet vad en annan gör eller har sagt. En del kan alltså säga en sak medan en annan del kan säga det motsatta, en del kan göra en sak medan en annan del kan handla på ett motsatt sätt. Det innebär att organisationen, betrak-

Monstrositeten syftar på organisationsformen som en ny variation i organisationsfältet. Fälten har ofta starka normer för hur de organisationer som ingår i det skall se ut och hur de skall bedriva verksamhet, och som nya organisationer förväntas leva upp till. En ny organisation som inte uppfyller normerna uppfattas därför som vanskapt. Den är en mutant, en avvikande organisationsform vars existensberättigande och anpassningsförmåga till omgivningen ännu är oprövad. Om organisationen överlever eller inte beror på tidpunkten för dess framträdande och vilka ovanliga, annorlunda och/eller nya (gynnsamma) förhållanden som föreligger då. Eftersom den typ av organisationer som diskuteras här ofta är beroende av offentliga ekonomiska bidrag är dess attraktionskraft på bidragsgivarna starkt påverkad av trender inom den offentliga politiken. En ny organisationsform har alltså större chans att överleva om dess aspirationer råkar ligga inom ett politiskt trendigt område eftersom det finns en öppnare attityd till sådana monster bland politiker och tjänstemän. Inte minst kan deras inkorporering i politiken ge ett intryck av att beslutsfattarna gör någonting nytt.

Godtrogenheten syftar på att den nystartade organisationen tror alla om gott. En aspekt av godtrogenheten är att i stort sett vem som helst kan bli medarbetare utan några speciella meriter eller kvalifikationer. Det räcker oftast med att ta en plats och visa ett intresse. Det gör organisationen känslig för både inkompetens, lycksökare och andra som vill utnyttja den för egna syften. Detta kommer förr eller senare att slå tillbaka på verksamheten genom att medlemmar till exempel inte gjort, klarat av de arbetsuppgifter de tagit på sig eller sysslat med annat. En annan aspekt av godtrogenheten är att organisationen som ännu saknar erfarenhet av samarbete tror motparten om gott, att saker och ting fungerar enligt regelboken och att alla behandlas lika. Så småningom upptäcker de att politiken för det mesta även innehåller ett dolt spel, hur motparterna har dolda agendor bakom sitt agerande och hur samarbets- och bidragsstrukturer i praktiken kan ha inslag av både nepotism, korrupktion och klientelism. Innan dess har organisationen emellertid gått på ett antal minor och godtrogenheten har förmodligen börjat förvandlas till cynism.

En annan sida av bläckfiskigheten är det *hycklande* som den samtidigt för med sig. Bristen på synkronisering mellan delarna innebär att en organisationsdel ofta inte vet vad en annan gör eller har sagt. En del kan alltså säga en sak medan en annan del kan säga det motsatta, en del kan göra en sak medan en annan del kan handla på ett motsatt sätt. Det innebär att organisationen, betrak-

tad som en helhet ofta kan säga en sak och göra en annan och tvärtom. Även hycklandet leder till en hög grad av flexibilitet genom att den nya organisationen kan hålla många och motstridiga bollar i luften samtidigt, variera motparter och prova olika förhållnings- och tillvägagångssätt samtidigt, sätta tilltro till något samtidigt som den misstror det. Organisationen blir med andra ord mycket dynamisk eftersom den kan anpassa sig utan att ge upp sin anpassningsförmåga.

Genom sitt illa synkroniserade och självständiga beteende kan organisationsdelarna ständigt anta nya konstellationer och byta skepnad. Bläckfiskigheten och hycklandet är därför nyttiga anpassningsformer som både underlättar utveckling och omvandling samtidigt som de ger utlopp för all den energi som snabbt ansamlas i nya organisationer.

I kapitel 9 kommer jag att återkomma till emuleringsmekanismen och anpassningsformerna i en diskussion av *Situation Sthlms* organisationsutveckling.

tad som en helhet ofta kan säga en sak och göra en annan och tvärtom. Även hycklandet leder till en hög grad av flexibilitet genom att den nya organisationen kan hålla många och motstridiga bollar i luften samtidigt, variera motparter och prova olika förhållnings- och tillvägagångssätt samtidigt, sätta tilltro till något samtidigt som den misstror det. Organisationen blir med andra ord mycket dynamisk eftersom den kan anpassa sig utan att ge upp sin anpassningsförmåga.

Genom sitt illa synkroniserade och självständiga beteende kan organisationsdelarna ständigt anta nya konstellationer och byta skepnad. Bläckfiskigheten och hycklandet är därför nyttiga anpassningsformer som både underlättar utveckling och omvandling samtidigt som de ger utlopp för all den energi som snabbt ansamlas i nya organisationer.

I kapitel 9 kommer jag att återkomma till emuleringsmekanismen och anpassningsformerna i en diskussion av *Situation Sthlms* organisationsutveckling.

7. TIDNINGENS UTFORMNING OCH INNEHÅLL

En av den affärsdrivande gatutidningsmodellens viktigaste principer var att tidningen i första hand skulle vara kommersiellt bärkraftig. Detta innebar bland annat att den inte kunde handla så mycket om hemlöshet då tidningsköpare i allmänhet var mindre intresserade av detta ämne. Innehållet skulle istället bestå av sådant material som attraherade en bred läsekrets, till exempel intervjuer med kändisar och reportage från nöjesbranschen. Organisationens företrädarroll tonades ned till förmån för produktion, distribution och försäljning. Målet var att sälja så många tidningar och annonser som möjligt. Därigenom skulle tidningen göra en vinst som kunde bekosta organisationens olika sociala projekt för försäljarna. När *Situation Sthlm* startades tillämpades redan den affärsdrivande modellen av många andra gatutidningar utan att det konkreta innehållet i tidningarna för den skull var likartat. Innehållsmässigt speglade tidningarna också den lokala situationen och begränsades i praktiken av de tillgängliga resurserna.

När *Situation Sthlm* började med sin verksamhet var den affärsdrivande inriktningen ett av de inslag som gjorde att organisationen inte passade in. De andra lokala organisationer som arbetade med hemlösa var antingen medlemsbaserade frivilliga organisationer och självhjälpsgrupper som på olika sätt företrädde hemlösa och talade för dem, eller moderniserade välgörenhetsorganisationer med en inmutad rätt på detta område. För att passa in i detta sällskap borde *Situation Sthlm* till exempel representera målgruppen i politik och opinionsbildning eller utföra ett socialt arbete som låg i linje med myndigheternas politik.

Av undersökningsmaterialet framgår det att det inte alltid råde enighet bland *Situation Sthlms* medarbetare om vilken väg organisationen borde välja. Det har funnits medarbetare som ansett att tidningen borde handla mycket mer om hemlöshet än vad den har gjort och vara ett politiskt organ i kampen för hemlösas sak. Men diskussionen om innehållet har också dragit åt motsatt håll med medarbetare som förespråkade en högre grad av kommersialisering, inte minst för att komma tillrätta med svårigheterna att sälja annonser. Den övergripande bild av tidningens innehåll som framträdde i min undersökning var att den hade affärsdrivande inslag samtidigt som det fanns en viss ambition att företräda hemlösa i samhällsdebatten. Även om innehållet framförallt styrdes av principen om allmänt läsvärde fanns det trots allt material som tog upp hemlöshetsfrågor.

7. TIDNINGENS UTFORMNING OCH INNEHÅLL

En av den affärsdrivande gatutidningsmodellens viktigaste principer var att tidningen i första hand skulle vara kommersiellt bärkraftig. Detta innebar bland annat att den inte kunde handla så mycket om hemlöshet då tidningsköpare i allmänhet var mindre intresserade av detta ämne. Innehållet skulle istället bestå av sådant material som attraherade en bred läsekrets, till exempel intervjuer med kändisar och reportage från nöjesbranschen. Organisationens företrädarroll tonades ned till förmån för produktion, distribution och försäljning. Målet var att sälja så många tidningar och annonser som möjligt. Därigenom skulle tidningen göra en vinst som kunde bekosta organisationens olika sociala projekt för försäljarna. När *Situation Sthlm* startades tillämpades redan den affärsdrivande modellen av många andra gatutidningar utan att det konkreta innehållet i tidningarna för den skull var likartat. Innehållsmässigt speglade tidningarna också den lokala situationen och begränsades i praktiken av de tillgängliga resurserna.

När *Situation Sthlm* började med sin verksamhet var den affärsdrivande inriktningen ett av de inslag som gjorde att organisationen inte passade in. De andra lokala organisationer som arbetade med hemlösa var antingen medlemsbaserade frivilliga organisationer och självhjälpsgrupper som på olika sätt företrädde hemlösa och talade för dem, eller moderniserade välgörenhetsorganisationer med en inmutad rätt på detta område. För att passa in i detta sällskap borde *Situation Sthlm* till exempel representera målgruppen i politik och opinionsbildning eller utföra ett socialt arbete som låg i linje med myndigheternas politik.

Av undersökningsmaterialet framgår det att det inte alltid råde enighet bland *Situation Sthlms* medarbetare om vilken väg organisationen borde välja. Det har funnits medarbetare som ansett att tidningen borde handla mycket mer om hemlöshet än vad den har gjort och vara ett politiskt organ i kampen för hemlösas sak. Men diskussionen om innehållet har också dragit åt motsatt håll med medarbetare som förespråkade en högre grad av kommersialisering, inte minst för att komma tillrätta med svårigheterna att sälja annonser. Den övergripande bild av tidningens innehåll som framträdde i min undersökning var att den hade affärsdrivande inslag samtidigt som det fanns en viss ambition att företräda hemlösa i samhällsdebatten. Även om innehållet framförallt styrdes av principen om allmänt läsvärde fanns det trots allt material som tog upp hemlöshetsfrågor.

Genom att analysera innehållet i tidningen vill jag i detta kapitel undersöka hur *Situation Sthlm* har förhållit sig till den ovanliga affärsdrivande modellen och den företrädar/välgörenhetsmodell som bättre motsvarade de lokala förväntningarna på organisationen. I den utsträckning organisationen, med utgångspunkt i de data som används här, levt upp till företrädarrollen vill jag också se hur det uttryckts i tidningens innehåll, vilken bild av hemlösa och hemlöshet som då förmedlats, och hur den förhåller sig till vedertagna föreställningar, som till exempel trashanksbilden, i detta sammanhang. Innan jag går vidare vill jag emellertid kort redogöra för innehållsanalysens viktigaste metodologiska och teoretiska utgångspunkter.

Data och metod

Undersökningen av innehållet i tidningen bygger på ett sökande efter återkommande mönster i samtliga de nummer som utgivits under undersökningsperioden (nr 1, augusti 1995 till 41, juli/augusti 2000). För att kunna identifiera olika mönster har jag läst igenom varje nummer, kodat innehållet, skapat en databas och sedan använt den för att se om några övergripande och longitudinella mönster framträdde i form av återkommande *teman*. När en tematisk mättnad uppnåts ställde jag samman temana till en *profil* av tidningens innehåll under undersökningsperioden.¹

Varje nummer gavs en egen registerpost med kategorierna: "år/nr", "ledare", "fasta avdelningar", "feature" (specialartiklar), "artiklar om hemlöshet", "bilder", "annonser" och "övrigt". När det gäller de fasta avdelningarna och featureartiklarna samt hur stor del av tidningens innehåll som utgjordes av bilder noterade jag även hur många sidor de tog i anspråk. I "Övrigt"-kategorin har jag bland annat noterat förändringar inom redaktionen. Ett exempel på en typisk post visas på nästa sida.

När olika teman väl började framträda gick jag tillbaka till varje nummer och kontrollerade hur gränserna mellan dem höll. På det sättet kunde jag till exempel skilja mellan teman som "den lilla människans vanmakt" och "utanförskap och motstånd". Dessa teman skulle kunna ha slagits samman till ett enda, till exempel "utanförskap". Jag valde att göra en tematisk distinktion mellan

¹ Arbetssättet knyter teoretiskt närmast an till en av grundteserna i *grounded theory* som säger att datainsamlingen skall vägledas av de teoretiska idéer som man får när man granskar och kodar data (jfr Svensson & Starrin 1996 s 107, Strauss & Corbin 1998).

Genom att analysera innehållet i tidningen vill jag i detta kapitel undersöka hur *Situation Sthlm* har förhållit sig till den ovanliga affärsdrivande modellen och den företrädar/välgörenhetsmodell som bättre motsvarade de lokala förväntningarna på organisationen. I den utsträckning organisationen, med utgångspunkt i de data som används här, levt upp till företrädarrollen vill jag också se hur det uttryckts i tidningens innehåll, vilken bild av hemlösa och hemlöshet som då förmedlats, och hur den förhåller sig till vedertagna föreställningar, som till exempel trashanksbilden, i detta sammanhang. Innan jag går vidare vill jag emellertid kort redogöra för innehållsanalysens viktigaste metodologiska och teoretiska utgångspunkter.

Data och metod

Undersökningen av innehållet i tidningen bygger på ett sökande efter återkommande mönster i samtliga de nummer som utgivits under undersökningsperioden (nr 1, augusti 1995 till 41, juli/augusti 2000). För att kunna identifiera olika mönster har jag läst igenom varje nummer, kodat innehållet, skapat en databas och sedan använt den för att se om några övergripande och longitudinella mönster framträdde i form av återkommande *teman*. När en tematisk mättnad uppnåts ställde jag samman temana till en *profil* av tidningens innehåll under undersökningsperioden.¹

Varje nummer gavs en egen registerpost med kategorierna: "år/nr", "ledare", "fasta avdelningar", "feature" (specialartiklar), "artiklar om hemlöshet", "bilder", "annonser" och "övrigt". När det gäller de fasta avdelningarna och featureartiklarna samt hur stor del av tidningens innehåll som utgjordes av bilder noterade jag även hur många sidor de tog i anspråk. I "Övrigt"-kategorin har jag bland annat noterat förändringar inom redaktionen. Ett exempel på en typisk post visas på nästa sida.

När olika teman väl började framträda gick jag tillbaka till varje nummer och kontrollerade hur gränserna mellan dem höll. På det sättet kunde jag till exempel skilja mellan teman som "den lilla människans vanmakt" och "utanförskap och motstånd". Dessa teman skulle kunna ha slagits samman till ett enda, till exempel "utanförskap". Jag valde att göra en tematisk distinktion mellan

¹ Arbetssättet knyter teoretiskt närmast an till en av grundteserna i *grounded theory* som säger att datainsamlingen skall vägledas av de teoretiska idéer som man får när man granskar och kodar data (jfr Svensson & Starrin 1996 s 107, Strauss & Corbin 1998).

ofrivilligt och frivilligt utanförskap eftersom det innehållsmässigt i det senare fallet oftast rörde sig om framgångshistorier.

År/nr: 1996/4

Ledare: Innehållsdeklaration

Fasta avdelningar:

Insändaren: Tankar kring dagens narkotikapolitik (1)

Månadens gästskribent: Mattias Gardell, samhällsvetare (1)

Kultur: Film & sånt, Teater & böcker, Konsthantverk, Teater Plasma (reportage), Recensioner (5)

Feature:

1. Han ser filmen i vitögat. Intervju med Mikael Lypinski, 20, elev på filmhögskolan i Łódz, Polen (2)

2. Trondheim. Reportage (5)

3. Sergels torg– ett Sverige i miniatyr. Reportage (4)

4. Ett paradys på åtta kvadrat. Reportage om person som bor på campingplats i Sthlm (2)

5. Ensam, modig & hemlös: Intervju med Egon Kvarnström, hemlös (3)

6. Nöje: Odenplan: Biljardhallar, Krogar, Fik, Skivbörser, Frisörer, Nattbussar, Hotell (6)

7. Charlotta Cederlöf– kvicksilver och alabaster, intervju med författare (4)

8. Serie: Serietajm

9. Skinnskalle...: Reportage (6)

Artiklar om hemlöshet: Ensam, modig & hemlös: Intervju med Egon Kvarnström, hemlös, se Feature 5!

Bilder: Omslag: Suddig gul bild av hund på snötäckt gräsmatta, Totalt cirka 14 sidor bilder

Annonser:

Det nödvändige seminarium

Tröjforum

Gröna budet

Norstedts tryckeri AB

Övrigt:

SS tackar företag och föreningar

Situation Sthlm behöver dig. Söker samarbetspartner

Borges borta som red chef, Kindgren red chef

Andra viktiga data för detta kapitel utgörs av sådant som kom fram i de intervjuade medarbetarnas berättelser om tidningens utveckling sedan starten.

Oavsett hur mycket av de två gatutidningsmodellerna som *Situation Sthlm* kan sägas innehålla har tidningen deltagit i och påverkat både den offentliga debatten om och bilden av hemlösa/hemlöshet. Bara genom sin blotta existens och de hemlösa försäljarnas närvaro i gatubilden har organisationen varit med och

ofrivilligt och frivilligt utanförskap eftersom det innehållsmässigt i det senare fallet oftast rörde sig om framgångshistorier.

År/nr: 1996/4

Ledare: Innehållsdeklaration

Fasta avdelningar:

Insändaren: Tankar kring dagens narkotikapolitik (1)

Månadens gästskribent: Mattias Gardell, samhällsvetare (1)

Kultur: Film & sånt, Teater & böcker, Konsthantverk, Teater Plasma (reportage), Recensioner (5)

Feature:

1. Han ser filmen i vitögat. Intervju med Mikael Lypinski, 20, elev på filmhögskolan i Łódz, Polen (2)

2. Trondheim. Reportage (5)

3. Sergels torg– ett Sverige i miniatyr. Reportage (4)

4. Ett paradys på åtta kvadrat. Reportage om person som bor på campingplats i Sthlm (2)

5. Ensam, modig & hemlös: Intervju med Egon Kvarnström, hemlös (3)

6. Nöje: Odenplan: Biljardhallar, Krogar, Fik, Skivbörser, Frisörer, Nattbussar, Hotell (6)

7. Charlotta Cederlöf– kvicksilver och alabaster, intervju med författare (4)

8. Serie: Serietajm

9. Skinnskalle...: Reportage (6)

Artiklar om hemlöshet: Ensam, modig & hemlös: Intervju med Egon Kvarnström, hemlös, se Feature 5!

Bilder: Omslag: Suddig gul bild av hund på snötäckt gräsmatta, Totalt cirka 14 sidor bilder

Annonser:

Det nödvändige seminarium

Tröjforum

Gröna budet

Norstedts tryckeri AB

Övrigt:

SS tackar företag och föreningar

Situation Sthlm behöver dig. Söker samarbetspartner

Borges borta som red chef, Kindgren red chef

Andra viktiga data för detta kapitel utgörs av sådant som kom fram i de intervjuade medarbetarnas berättelser om tidningens utveckling sedan starten.

Oavsett hur mycket av de två gatutidningsmodellerna som *Situation Sthlm* kan sägas innehålla har tidningen deltagit i och påverkat både den offentliga debatten om och bilden av hemlösa/hemlöshet. Bara genom sin blotta existens och de hemlösa försäljarnas närvaro i gatubilden har organisationen varit med och

påverkat samhällets bild av hemlösa och hemlöshet. En viss del av innehållet har behandlat hemlöshetsfrågor och varje nummer innehåller ett par sidor där försäljarna själva framträder. Med utgångspunkt i en form av innehållsanalys som bland annat sociologen Sven-Åke Lindgren (1993) använder i sin studie om bruket av droger som samhällsproblem har jag undersökt hur hemlöshets och hemlöshetsrelaterat innehåll i tidningen givit mening åt hemlöshetsfrågan. Bilden av hemlösa och hemlöshet konstrueras i detta perspektiv av de texter och bilder om hemlösa och hemlöshet som förekommer i tidningen. Hur beskriver de problemens orsaker, konsekvenser och moraliska kännetecken? Vilka metaforer och exempel används?

Tidningens upplaga och utformning

Situation Sthlms försäljningsstatistik visade redan från början en stadigt uppåtgående utvecklingstrend. Med en upplagetopp på cirka 22 000 exemplar under vintern 1997/98 var den till exempel vid detta tillfälle den största månadstidningen i Stockholm. Mer än hälften av tidningen såldes i norra delen av Stockholm. Vissa nummer har sålt betydligt bättre än andra. Det gäller bland annat julnumren men också sådana som orsakat debatt, till exempel ett nummer där ett reportage om holländsk narkotikapolitik ingick. En marknadsföringskampanj i början av 1998 ledde också till en märkbar ökning. Fram till 1998 bygger upplagesiffrorna på *Situation Sthlms* egen bokföring av de tidningar som sålts till försäljarna. Det är först från och med 1998 när tidningen registrerades av Svensk tidningsstatistik (TS) som upplagestatistiken är tillförlitlig. År 1998 var den genomsnittliga upplagan 11 700 exemplar per månad. År 1999 var den 17 400 exemplar per månad och 2000 20 100 exemplar per månad. Som en jämförelse kan nämnas att under 1999 hade intressetidningarna Svensk Golf och Sköna hem en upplaga på 289 300 respektive 115 000 exemplar per månad och månadstidningarna Café och Slitz 42 200 resp. 62 300 exemplar per månad (Svensk tidningsstatistik, www.tsrs.se).

Under undersökningsperioden bestod tidningen, med undantag för nummer 1 och ett par dubbelnummer, av 48 sidor i A4-format. Efter en kort inledande period av experimenterande med formgivning och innehåll fick den en relativt fast form. Innehållet blev alltmer uppdelat i tre huvuddelar: fasta avdelningar som återkommer i varje nummer, så kallat featurematerial bestående av speciella reportage och intervjuer, och försäljarnas egna sidor. I ett

påverkat samhällets bild av hemlösa och hemlöshet. En viss del av innehållet har behandlat hemlöshetsfrågor och varje nummer innehåller ett par sidor där försäljarna själva framträder. Med utgångspunkt i en form av innehållsanalys som bland annat sociologen Sven-Åke Lindgren (1993) använder i sin studie om bruket av droger som samhällsproblem har jag undersökt hur hemlöshets och hemlöshetsrelaterat innehåll i tidningen givit mening åt hemlöshetsfrågan. Bilden av hemlösa och hemlöshet konstrueras i detta perspektiv av de texter och bilder om hemlösa och hemlöshet som förekommer i tidningen. Hur beskriver de problemens orsaker, konsekvenser och moraliska kännetecken? Vilka metaforer och exempel används?

Tidningens upplaga och utformning

Situation Sthlms försäljningsstatistik visade redan från början en stadigt uppåtgående utvecklingstrend. Med en upplagetopp på cirka 22 000 exemplar under vintern 1997/98 var den till exempel vid detta tillfälle den största månadstidningen i Stockholm. Mer än hälften av tidningen såldes i norra delen av Stockholm. Vissa nummer har sålt betydligt bättre än andra. Det gäller bland annat julnumren men också sådana som orsakat debatt, till exempel ett nummer där ett reportage om holländsk narkotikapolitik ingick. En marknadsföringskampanj i början av 1998 ledde också till en märkbar ökning. Fram till 1998 bygger upplagesiffrorna på *Situation Sthlms* egen bokföring av de tidningar som sålts till försäljarna. Det är först från och med 1998 när tidningen registrerades av Svensk tidningsstatistik (TS) som upplagestatistiken är tillförlitlig. År 1998 var den genomsnittliga upplagan 11 700 exemplar per månad. År 1999 var den 17 400 exemplar per månad och 2000 20 100 exemplar per månad. Som en jämförelse kan nämnas att under 1999 hade intressetidningarna Svensk Golf och Sköna hem en upplaga på 289 300 respektive 115 000 exemplar per månad och månadstidningarna Café och Slitz 42 200 resp. 62 300 exemplar per månad (Svensk tidningsstatistik, www.tsrs.se).

Under undersökningsperioden bestod tidningen, med undantag för nummer 1 och ett par dubbelnummer, av 48 sidor i A4-format. Efter en kort inledande period av experimenterande med formgivning och innehåll fick den en relativt fast form. Innehållet blev alltmer uppdelat i tre huvuddelar: fasta avdelningar som återkommer i varje nummer, så kallat featurematerial bestående av speciella reportage och intervjuer, och försäljarnas egna sidor. I ett

genomsnittligt nummer stod featurematerialet för cirka hälften av innehållet och fasta avdelningar och övrigt material för cirka en fjärdedel var.

Tidningen trycktes i svartvitt förutom omslaget som först tonades i en färg för att sedan tryckas i fyrfärg. I decembernumret 1999 trycktes även ett antal insidor i färg och från och med aprilnumret 2000 trycktes hela tidningen i färg. I genomsnitt bestod cirka en femtedel av innehållet av bilder. Oftast är det illustrationer till texten men ibland förekom även fristående bildmaterial.

De fasta avdelningarna behandlade oftast kulturhändelser eller var kortare texter om olika företeelser i Stockholm, ibland i formen av krönikor och kåserier. I de flesta nummer porträtterades även en person som sysslade med någonting intressant. Det fanns en insändarsida och av och till förekom spalter som "Fråga juristen" och "Försvunna personer". Featurematerialet bestod av reportage och intervjuer och hade i de allra flesta fall inte ett hemlöshets-tema. I varje nummer fanns en längre intervju med någon känd person. I början av år 2000 skedde en avgränsning av huvuddelarna och en redaktionell arbetsdelning där varje del fick sin egen redaktör. Först i tidningen kom sedan två fasta avdelningar kallade "Utan hem" med i huvudsak kortare artiklar som rörde hemlöshet och andra sociala problem och "Cahoots" (eng. i maskopi) med kortare kulturartiklar. Sedan följde featuredelen och sist "I Gatuplanet" – försäljarnas egna sidor. På näst sista sidan fanns den avslutande "5 minuter med...", en kortare intervju som alltid slutade med avskedsfras. Vissa krönikor och återkommande inslag rensades också bort. I jämförelse med tidningens innehåll före 2000 fick hemlöshetsfrågan mer utrymme än tidigare.

När *Situation Sthlm* startade var innehållet, precis som hos *The Big Issue*, även riktat till arbetslösa. Till årsskiftet 1996/97 publicerades till och med en bilaga om arbete och studier i samarbete med Stockholms stad. Detta fungerade sämre i den svenska kontexten och inslaget försvann i stort sett efter nummer 11. En tänkbar orsak som fördes fram av *Situation Sthlms* medarbetare i intervjuerna är att människor i Sverige inte är konstant arbetslösa på samma sätt som i Storbritannien, utan ofta går ut och in i olika arbetsmarknadsåtgärder.

Innehåll

Som jag redan nämnt är ett vanligt sätt att skaffa en uppfattning om innehållet i texter att läsa igenom och registrera dem, söka

genomsnittligt nummer stod featurematerialet för cirka hälften av innehållet och fasta avdelningar och övrigt material för cirka en fjärdedel var.

Tidningen trycktes i svartvitt förutom omslaget som först tonades i en färg för att sedan tryckas i fyrfärg. I decembernumret 1999 trycktes även ett antal insidor i färg och från och med aprilnumret 2000 trycktes hela tidningen i färg. I genomsnitt bestod cirka en femtedel av innehållet av bilder. Oftast är det illustrationer till texten men ibland förekom även fristående bildmaterial.

De fasta avdelningarna behandlade oftast kulturhändelser eller var kortare texter om olika företeelser i Stockholm, ibland i formen av krönikor och kåserier. I de flesta nummer porträtterades även en person som sysslade med någonting intressant. Det fanns en insändarsida och av och till förekom spalter som "Fråga juristen" och "Försvunna personer". Featurematerialet bestod av reportage och intervjuer och hade i de allra flesta fall inte ett hemlöshets-tema. I varje nummer fanns en längre intervju med någon känd person. I början av år 2000 skedde en avgränsning av huvuddelarna och en redaktionell arbetsdelning där varje del fick sin egen redaktör. Först i tidningen kom sedan två fasta avdelningar kallade "Utan hem" med i huvudsak kortare artiklar som rörde hemlöshet och andra sociala problem och "Cahoots" (eng. i maskopi) med kortare kulturartiklar. Sedan följde featuredelen och sist "I Gatuplanet" – försäljarnas egna sidor. På näst sista sidan fanns den avslutande "5 minuter med...", en kortare intervju som alltid slutade med avskedsfras. Vissa krönikor och återkommande inslag rensades också bort. I jämförelse med tidningens innehåll före 2000 fick hemlöshetsfrågan mer utrymme än tidigare.

När *Situation Sthlm* startade var innehållet, precis som hos *The Big Issue*, även riktat till arbetslösa. Till årsskiftet 1996/97 publicerades till och med en bilaga om arbete och studier i samarbete med Stockholms stad. Detta fungerade sämre i den svenska kontexten och inslaget försvann i stort sett efter nummer 11. En tänkbar orsak som fördes fram av *Situation Sthlms* medarbetare i intervjuerna är att människor i Sverige inte är konstant arbetslösa på samma sätt som i Storbritannien, utan ofta går ut och in i olika arbetsmarknadsåtgärder.

Innehåll

Som jag redan nämnt är ett vanligt sätt att skaffa en uppfattning om innehållet i texter att läsa igenom och registrera dem, söka

efter återkommande teman och sedan försöka renodla och ge exempel. Genom genomläsningen av nummer 1–41 av *Situation Sthlm* och upprättandet av innehållsregistret kunde jag urskilja några framträdande och återkommande teman som i olika omfattning funnits med sedan starten. Ett sådant tema är *storstads- och stockholmsanknytningen*, ett annat *den lilla människans vanmakt*, ett tredje är *utanförskapet och motståndet* och ett fjärde *kritiken mot myndigheter och "systemet"*. Man kan också tala om ett femte stilistiskt tema i form av en *absurdism* som genomsyrar delar av materialet. Nedan kommer jag att ge olika exempel på dessa teman. Ledarmaterialet behandlas i ett separat avsnitt.

Stockholm storstaden

Artiklarna med ett storstads- och stockholmstema handlar många gånger om udda stockholmsmiljöer. Redan i nummer ett finns till exempel en artikel om husbåtsboende längs stadens kajer och en annan om Stockholms skogskyrkogård. Många av artiklarna på detta tema handlar just om yttre miljöer. Mellan nummer 15 till 23 skildras till exempel livet på Malmskillnadsgatan, Rörstrandsgatan, S:t Eriksgatan, Svandammsvägen, Västerlånggatan, Långholmen och kring stadens tullar. I ett nummer (19) skildras hundkapplöpningsbanan i Skarpnäck, i ytterligare andra Södra Årstalundens koloniträdgårdsförening (18) och minareten i Björns trädgård (40). I nummer 26 inleds en artikelserie kallad "Stockholm i förändring" om staden från sekelskiftet fram till idag. Ett nummer innehåller ett reportage från postterminalen i Klara (34) och ett annat om gamla Stockholmsbiografer (36). Artiklarna har ofta ett lite nostalgiskt anslag och antyder en speciell "stockholmsgemenskap".

Kända personer som intervjuas har nästan alltid en koppling till Stockholm eller åtminstone till livet i storstaden. Det gäller till exempel intervjun med ishockeymålvakten Tommy Söderström (33). Här handlar det inte bara om djurgårdaren Söderström utan också om arbetargrabben som jobbade på Atlas Copco i Sickla, blev stor i NHL men aldrig kunde finna sig tillrätta och längtade tillbaka till sina rötter.

Texten anknyter ofta direkt till stadens yttre rum. Ett bra exempel är anslaget i en intervju med deckarförfattaren Olof Svedelid (21):

"Lugnet på Café Nova vid Järntorget i Gamla stan störs bara av enstaka lastbilar som mullrar förbi ned mot Slussplan efter avslu-

efter återkommande teman och sedan försöka renodla och ge exempel. Genom genomläsningen av nummer 1–41 av *Situation Sthlm* och upprättandet av innehållsregistret kunde jag urskilja några framträdande och återkommande teman som i olika omfattning funnits med sedan starten. Ett sådant tema är *storstads- och stockholmsanknytningen*, ett annat *den lilla människans vanmakt*, ett tredje är *utanförskapet och motståndet* och ett fjärde *kritiken mot myndigheter och "systemet"*. Man kan också tala om ett femte stilistiskt tema i form av en *absurdism* som genomsyrar delar av materialet. Nedan kommer jag att ge olika exempel på dessa teman. Ledarmaterialet behandlas i ett separat avsnitt.

Stockholm storstaden

Artiklarna med ett storstads- och stockholmstema handlar många gånger om udda stockholmsmiljöer. Redan i nummer ett finns till exempel en artikel om husbåtsboende längs stadens kajer och en annan om Stockholms skogskyrkogård. Många av artiklarna på detta tema handlar just om yttre miljöer. Mellan nummer 15 till 23 skildras till exempel livet på Malmskillnadsgatan, Rörstrandsgatan, S:t Eriksgatan, Svandammsvägen, Västerlånggatan, Långholmen och kring stadens tullar. I ett nummer (19) skildras hundkapplöpningsbanan i Skarpnäck, i ytterligare andra Södra Årstalundens koloniträdgårdsförening (18) och minareten i Björns trädgård (40). I nummer 26 inleds en artikelserie kallad "Stockholm i förändring" om staden från sekelskiftet fram till idag. Ett nummer innehåller ett reportage från postterminalen i Klara (34) och ett annat om gamla Stockholmsbiografer (36). Artiklarna har ofta ett lite nostalgiskt anslag och antyder en speciell "stockholmsgemenskap".

Kända personer som intervjuas har nästan alltid en koppling till Stockholm eller åtminstone till livet i storstaden. Det gäller till exempel intervjun med ishockeymålvakten Tommy Söderström (33). Här handlar det inte bara om djurgårdaren Söderström utan också om arbetargrabben som jobbade på Atlas Copco i Sickla, blev stor i NHL men aldrig kunde finna sig tillrätta och längtade tillbaka till sina rötter.

Texten anknyter ofta direkt till stadens yttre rum. Ett bra exempel är anslaget i en intervju med deckarförfattaren Olof Svedelid (21):

"Lugnet på Café Nova vid Järntorget i Gamla stan störs bara av enstaka lastbilar som mullrar förbi ned mot Slussplan efter avslu-

tade morgonleveranser. Här inne är det varmt och lätt att glömma de tunga molnskyarna därute. Som den vana flanör han är har han prydligt hängt sitt paraply på en stolsrygg intill. Olof Svedelid dricker lite ur kaffekoppen. Trots att klockan bara är tio har han redan hämtat hem posten från boxen på postkontoret. Ett arrangemang han ordnat för att tvingas ut varje morgon, även om regnet störtar ned eller kylan kramar termometern ned mot minus tjugo. Han går ut tre–fyra gånger om dagen och tar aldrig samma väg, men promenaderna från hemmet vid Österlånggatan leder många gånger runt om Gamla stan. När han är i Stockholm, vill säga. Han har rest mycket och gör det fortfarande.”

Ett liknande exempel återfinns i en intervju med en annan författare, Bodil Malmsten (16).

”Hon växte upp med den ena foten i den jämtländska glesbygden, den andra i en herrgård utanför Stockholm; cykeln lämnade hon under tonåren olåst utanför porten till ett hyreshus i Vällingby. Staden är hennes rum och palett och både London, New York, Dublin och Paris– och naturligtvis allra mest Stockholm– har stått kuliss i hennes texter.”

Och i inledningen till en intervju med den framgångsrike uppfinnaren Håkan Lans (35):

”Han växte upp i Gamla Stan och minns fortfarande telefonnumret till barndomshemmet [...] När Håkan Lans var sex år flyttade familjen Klara Norra Kyrkogata 15. De första skolåren avnjöts i Klaraskolan [...] Gymnasietiden tillbringades på Elkrafttekniska linjen på Thorildplans gymnasium [...] Han placerades på Linnégatan 15, hos Försvarets forskningsanstalt, FOA”.

På detta sätt och oavsett vem den intervjuade personen är och vad han eller hon sysslar med, inleds de flesta av featureintervjuerna med en stockholmsanknytning präglad av en uppräknig av platser och adresser, och lite nostalgi.

Den lilla människans vanmakt

Perspektivet i artiklarna är ofta den lilla vanmäktiga människans, hon som skickas fram och tillbaka mellan olika myndigheter, som hamnat utanför och kanske blivit osynlig, som är svag och som

tade morgonleveranser. Här inne är det varmt och lätt att glömma de tunga molnskyarna därute. Som den vana flanör han är har han prydligt hängt sitt paraply på en stolsrygg intill. Olof Svedelid dricker lite ur kaffekoppen. Trots att klockan bara är tio har han redan hämtat hem posten från boxen på postkontoret. Ett arrangemang han ordnat för att tvingas ut varje morgon, även om regnet störtar ned eller kylan kramar termometern ned mot minus tjugo. Han går ut tre–fyra gånger om dagen och tar aldrig samma väg, men promenaderna från hemmet vid Österlånggatan leder många gånger runt om Gamla stan. När han är i Stockholm, vill säga. Han har rest mycket och gör det fortfarande.”

Ett liknande exempel återfinns i en intervju med en annan författare, Bodil Malmsten (16).

”Hon växte upp med den ena foten i den jämtländska glesbygden, den andra i en herrgård utanför Stockholm; cykeln lämnade hon under tonåren olåst utanför porten till ett hyreshus i Vällingby. Staden är hennes rum och palett och både London, New York, Dublin och Paris– och naturligtvis allra mest Stockholm– har stått kuliss i hennes texter.”

Och i inledningen till en intervju med den framgångsrike uppfinnaren Håkan Lans (35):

”Han växte upp i Gamla Stan och minns fortfarande telefonnumret till barndomshemmet [...] När Håkan Lans var sex år flyttade familjen Klara Norra Kyrkogata 15. De första skolåren avnjöts i Klaraskolan [...] Gymnasietiden tillbringades på Elkrafttekniska linjen på Thorildplans gymnasium [...] Han placerades på Linnégatan 15, hos Försvarets forskningsanstalt, FOA”.

På detta sätt och oavsett vem den intervjuade personen är och vad han eller hon sysslar med, inleds de flesta av featureintervjuerna med en stockholmsanknytning präglad av en uppräknig av platser och adresser, och lite nostalgi.

Den lilla människans vanmakt

Perspektivet i artiklarna är ofta den lilla vanmäktiga människans, hon som skickas fram och tillbaka mellan olika myndigheter, som hamnat utanför och kanske blivit osynlig, som är svag och som

inte kan göra sin röst hörd. Bakom skildringarna av hennes liv och problem finner man ofta en ton av grundläggande solidaritet. Det gäller naturligtvis de artiklar och intervjuer som direkt tar upp hemlöshet och som jag beskriver närmare i avsnittet om bilden av hemlösa/hemlöshet, men också artiklar som till exempel "Julporträtt. Hur firar du julen i år?" i nummer 3. I artikeln tillfrågas fyra personer om hur de kommer att fira julen. Tidningen har valt att fråga programledaren Ingvar Oldsberg, en sjuksköterska på en akutmottagning, en komminister och en prostituerad. De intervjuades svar återges utan kommentarer. Kontrasten mellan Ingvar Oldsbergs familjejul och den hårt belastade akutmottagningen, för att inte tala om den prostituerades önskan att få fira jul på Sabbatsbergs avgiftningsklinik, är iögonfallande. Utan att öppet fördöma någon form av valet av intervjuer och deras yrken ändå en kritisk kommentar till vissa svaga gruppers utsatthet och det svenska välfärdssamhällets brist på gemenskap. Ett liknande perspektiv återfinns i artikeln "Besök Stockholms öfre värld", ett reportage från "de rikas nattklubbar" (nr 30). Texten skildrar artikelförfattarens intryck utan några speciella värderingar. Istället är själva förekomsten av ett reportage om den rika överklassens helgnöjen i en tidning som säljs av hemlösa i sig en ironisk kommentar till samhällsklimatet.

Utanförskap och motstånd

Många av dem som intervjuas i featureartiklarna står för ett slags utanförskap och motstånd genom att vara människor som går mot strömmen, som går sin egen väg eller gör motstånd mot "systemet" och struntar i konventioner. Det gäller till exempel erotikvärdinnan Ylva-Marie Thomson (3), författaren och komikern Jonas Gardell (5), datorföretaget *Laptops* PR-kvinna Helen Wellton (7), författaren och musikern Ulf Lundell (11), reklamfilmaren och videoregissören Jonas Åkerblom (20) och musikerna Petter (32), Thåström (34) och Caroline af Ugglas (37). Andra intervjuer är kända och halvkända musiker, DJ:s, författare, regissörer, konstnärer, designers och aktivister ur Stockholms alternativa kretsar. Listan kan göras lång. I de flesta nummer förekommer en sådan intervjuperson.

Utanförskap och motstånd färgar ofta andra ämnen än de som rör sociala problem och kändisar. I nummer 5 intervjuas till exempel Thomas Karlsson, grundare av Dragon Rouge, ett esoteriskt ordenssällskap som anklagats för djävulsdyrkan. Men artikelför-

inte kan göra sin röst hörd. Bakom skildringarna av hennes liv och problem finner man ofta en ton av grundläggande solidaritet. Det gäller naturligtvis de artiklar och intervjuer som direkt tar upp hemlöshet och som jag beskriver närmare i avsnittet om bilden av hemlösa/hemlöshet, men också artiklar som till exempel "Julporträtt. Hur firar du julen i år?" i nummer 3. I artikeln tillfrågas fyra personer om hur de kommer att fira julen. Tidningen har valt att fråga programledaren Ingvar Oldsberg, en sjuksköterska på en akutmottagning, en komminister och en prostituerad. De intervjuades svar återges utan kommentarer. Kontrasten mellan Ingvar Oldsbergs familjejul och den hårt belastade akutmottagningen, för att inte tala om den prostituerades önskan att få fira jul på Sabbatsbergs avgiftningsklinik, är iögonfallande. Utan att öppet fördöma någon form av valet av intervjuer och deras yrken ändå en kritisk kommentar till vissa svaga gruppers utsatthet och det svenska välfärdssamhällets brist på gemenskap. Ett liknande perspektiv återfinns i artikeln "Besök Stockholms öfre värld", ett reportage från "de rikas nattklubbar" (nr 30). Texten skildrar artikelförfattarens intryck utan några speciella värderingar. Istället är själva förekomsten av ett reportage om den rika överklassens helgnöjen i en tidning som säljs av hemlösa i sig en ironisk kommentar till samhällsklimatet.

Utanförskap och motstånd

Många av dem som intervjuas i featureartiklarna står för ett slags utanförskap och motstånd genom att vara människor som går mot strömmen, som går sin egen väg eller gör motstånd mot "systemet" och struntar i konventioner. Det gäller till exempel erotikvärdinnan Ylva-Marie Thomson (3), författaren och komikern Jonas Gardell (5), datorföretaget *Laptops* PR-kvinna Helen Wellton (7), författaren och musikern Ulf Lundell (11), reklamfilmaren och videoregissören Jonas Åkerblom (20) och musikerna Petter (32), Thåström (34) och Caroline af Ugglas (37). Andra intervjuer är kända och halvkända musiker, DJ:s, författare, regissörer, konstnärer, designers och aktivister ur Stockholms alternativa kretsar. Listan kan göras lång. I de flesta nummer förekommer en sådan intervjuperson.

Utanförskap och motstånd färgar ofta andra ämnen än de som rör sociala problem och kändisar. I nummer 5 intervjuas till exempel Thomas Karlsson, grundare av Dragon Rouge, ett esoteriskt ordenssällskap som anklagats för djävulsdyrkan. Men artikelför-

fattaren är inte kritisk. Ockultism, drömkontroll, astralresor och manipulativ magi avhandlas på ett vardagligt och sakligt sätt och utan sensationslystnad. I en annan artikel i samma nummer skildras Hare Krishna-rörelsens jordbrukskollektiv utanför Järna på ett liknande sätt. I ett reportage i nummer 8 beskrivs den så kallade Crackergruppen, några människor som ägnar sig åt att knäcka kopieringsskyddet i datorprogram och som sedan sprider dem gratis via Internet. Gruppens medlemmar och deras verksamhet skildras på ett respektfullt sätt och artikelförfattaren förklarar omsorgsfullt begreppen i det speciella crackerspråket. Att det rör sig om en brottslig verksamhet verkar tala till crackersnas fördel. I katt- och råttaleken med mjukvaruföretagen och polisen framställs de som rebeller med en stark hederskodex. I nummer 34 intervjuas den excentriske modernisten Elis Ernst Eriksson i samband med en aktuell galleriutställning av hans verk. Motståndstemat går också igen i andra artiklar, till exempel i en artikel om civil olydnad (25), i en artikel om hur en demonstration av "Reclaim the city"-rörelsen bemötts med polisvåld (33) och i en artikel om den utoparlamentariska transnationella rörelsen på Internet (37).

Kritik mot myndigheter och "systemet"

Ett tema som återkommer i *Situation Sthlm* är kritiken mot "systemet", politiker och myndigheter inom den sociala sektorn, och framförallt de myndighetspersoner som på något sätt kan betraktas som den lilla vanmäktiga människans motståndare. De politiker och tjänstemän som har ansvar för Stockholms hemlösa utsätts naturligtvis för ett speciellt intresse. Frågorna är ofta raka och enkla: "Vem har ansvaret?", "Vem skall få lägenheterna?", "Under din tid som minister har hemlöshetsproblemet aldrig varit en egen punkt på dagordningen, varför?". I nummer 10 intervjuas till exempel den dåvarande socialministern Margot Wallström på detta tema.

Stockholms stads resursförvaltnings rapport "Hemlösa i Stockholm" bidrog till att stockholmspolitikerna började tala offentligt om satsningar för att lösa problemen. *Situation Sthlm* började då direkt att ställa frågor om konkreta insatser, till exempel i nummer 12, där det dåvarande socialborgarrådet i Stockholm, Lena Nyberg, frågades ut, och följde sedan upp med nya artiklar som till exempel i nummer 14 där man konfronterade Nyberg med bristen på resultat. Hon skyller ifrån sig på stadsdelsnämnderna och i

fattaren är inte kritisk. Ockultism, drömkontroll, astralresor och manipulativ magi avhandlas på ett vardagligt och sakligt sätt och utan sensationslystnad. I en annan artikel i samma nummer skildras Hare Krishna-rörelsens jordbrukskollektiv utanför Järna på ett liknande sätt. I ett reportage i nummer 8 beskrivs den så kallade Crackergruppen, några människor som ägnar sig åt att knäcka kopieringsskyddet i datorprogram och som sedan sprider dem gratis via Internet. Gruppens medlemmar och deras verksamhet skildras på ett respektfullt sätt och artikelförfattaren förklarar omsorgsfullt begreppen i det speciella crackerspråket. Att det rör sig om en brottslig verksamhet verkar tala till crackersnas fördel. I katt- och råttaleken med mjukvaruföretagen och polisen framställs de som rebeller med en stark hederskodex. I nummer 34 intervjuas den excentriske modernisten Elis Ernst Eriksson i samband med en aktuell galleriutställning av hans verk. Motståndstemat går också igen i andra artiklar, till exempel i en artikel om civil olydnad (25), i en artikel om hur en demonstration av "Reclaim the city"-rörelsen bemötts med polisvåld (33) och i en artikel om den utoparlamentariska transnationella rörelsen på Internet (37).

Kritik mot myndigheter och "systemet"

Ett tema som återkommer i *Situation Sthlm* är kritiken mot "systemet", politiker och myndigheter inom den sociala sektorn, och framförallt de myndighetspersoner som på något sätt kan betraktas som den lilla vanmäktiga människans motståndare. De politiker och tjänstemän som har ansvar för Stockholms hemlösa utsätts naturligtvis för ett speciellt intresse. Frågorna är ofta raka och enkla: "Vem har ansvaret?", "Vem skall få lägenheterna?", "Under din tid som minister har hemlöshetsproblemet aldrig varit en egen punkt på dagordningen, varför?". I nummer 10 intervjuas till exempel den dåvarande socialministern Margot Wallström på detta tema.

Stockholms stads resursförvaltnings rapport "Hemlösa i Stockholm" bidrog till att stockholmspolitikerna började tala offentligt om satsningar för att lösa problemen. *Situation Sthlm* började då direkt att ställa frågor om konkreta insatser, till exempel i nummer 12, där det dåvarande socialborgarrådet i Stockholm, Lena Nyberg, frågades ut, och följde sedan upp med nya artiklar som till exempel i nummer 14 där man konfronterade Nyberg med bristen på resultat. Hon skyller ifrån sig på stadsdelsnämnderna och i

nummer 15 är det dem tidningen granskar. Nybergs efterträdare, moderaten Kristina Axén Olin och hennes nolltolerans mot narkotika och hemlöshet, har utvecklats till en huvudmotståndare i hemlöshetsfrågor. En intervju i nummer 23, då den nytillträdde Axén Olin avkrävs en programförklaring, följs upp av en artikel om nolltolerans i nästa nummer. Intervjun kompletteras med frågor som ställts av gatuförsäljare när Axén Olin besökt *Situation Sthlms* lokaler, till exempel "Tjänar ni på att vi bor på gatorna?", "Hur är din plan för att städa upp soppan dina tidigare kollegor ställt till med?"

I nummer 32 ställs samhällets socialtjänst till svars. Att socialtjänsten tillhör motståndarsidan görs klart redan i artikelns ingress:

"Ett par månader kvar till vintersolståndet; Hemlöshet, tiggeri och missbruk kommer återigen i fokus. Frivilligorganisationernas roll har aldrig varit så viktig som nu, trots att politikerna bedyrar att dessa bara är ett komplement. Men ett komplement till vad? *Situation Sthlm* har vridit och vänt på den så hårt kritiserade socialtjänsten. Alla från klienter, socialsekreterare via berörda politiker till generaldirektörer får ge sin syn på problemet. Det handlar om bristande resurser, dålig samordning, tolkningar av lagen och en oförmåga att ta ansvar för de brister som berörda parter tydligt kan se. Välkommen till socialtjänsten i Stockholm 1999: Var god och ta en kölap och sitt ner, det blir snart din tur att få hjälp, eller inte..."

Vanliga föreställningar om "systemets" struktur och aktörer går igen i artikelns vinkling: Socialstyrelsens generaldirektör svävar på målet och skyller ifrån sig nedåt. Där skyller man ifrån sig uppåt och klagar på bristande resurser. Forskare pekar på brister i den nya socialtjänstlagen och tjänstemännen säger att man tillsatt en utredning. Insprängd i detta skildrar en tvåbarnsmamma i egna ord hur hon blivit dåligt behandlad och förnedrad av socialtjänsten. I samma nummers ledare kritiserar myndigheternas stelbenthet och brist på nya grepp.

I den fasta avdelningen "Utan hem" i nummer 34 granskas stiftelsen *Hotellhem* och bostadsföretaget *Skarpnäck care* i samband med kritik mot stiftelsens härbärgesverksamhet. I en jämförelse över tid kommer allt oftare fler röster om ett problem till tals i reportagen, till exempel i en artikel om situationen för hemlösa och missbrukare i stadsdelen Vantör i nummer 32. Besparingseffekter kommenteras av personal på missbrukssektionen i Vantör, en

nummer 15 är det dem tidningen granskar. Nybergs efterträdare, moderaten Kristina Axén Olin och hennes nolltolerans mot narkotika och hemlöshet, har utvecklats till en huvudmotståndare i hemlöshetsfrågor. En intervju i nummer 23, då den nytillträdde Axén Olin avkrävs en programförklaring, följs upp av en artikel om nolltolerans i nästa nummer. Intervjun kompletteras med frågor som ställts av gatuförsäljare när Axén Olin besökt *Situation Sthlms* lokaler, till exempel "Tjänar ni på att vi bor på gatorna?", "Hur är din plan för att städa upp soppan dina tidigare kollegor ställt till med?"

I nummer 32 ställs samhällets socialtjänst till svars. Att socialtjänsten tillhör motståndarsidan görs klart redan i artikelns ingress:

"Ett par månader kvar till vintersolståndet; Hemlöshet, tiggeri och missbruk kommer återigen i fokus. Frivilligorganisationernas roll har aldrig varit så viktig som nu, trots att politikerna bedyrar att dessa bara är ett komplement. Men ett komplement till vad? *Situation Sthlm* har vridit och vänt på den så hårt kritiserade socialtjänsten. Alla från klienter, socialsekreterare via berörda politiker till generaldirektörer får ge sin syn på problemet. Det handlar om bristande resurser, dålig samordning, tolkningar av lagen och en oförmåga att ta ansvar för de brister som berörda parter tydligt kan se. Välkommen till socialtjänsten i Stockholm 1999: Var god och ta en kölap och sitt ner, det blir snart din tur att få hjälp, eller inte..."

Vanliga föreställningar om "systemets" struktur och aktörer går igen i artikelns vinkling: Socialstyrelsens generaldirektör svävar på målet och skyller ifrån sig nedåt. Där skyller man ifrån sig uppåt och klagar på bristande resurser. Forskare pekar på brister i den nya socialtjänstlagen och tjänstemännen säger att man tillsatt en utredning. Insprängd i detta skildrar en tvåbarnsmamma i egna ord hur hon blivit dåligt behandlad och förnedrad av socialtjänsten. I samma nummers ledare kritiserar myndigheternas stelbenthet och brist på nya grepp.

I den fasta avdelningen "Utan hem" i nummer 34 granskas stiftelsen *Hotellhem* och bostadsföretaget *Skarpnäck care* i samband med kritik mot stiftelsens härbärgesverksamhet. I en jämförelse över tid kommer allt oftare fler röster om ett problem till tals i reportagen, till exempel i en artikel om situationen för hemlösa och missbrukare i stadsdelen Vantör i nummer 32. Besparingseffekter kommenteras av personal på missbrukssektionen i Vantör, en

lärare i socialrätt på Socialhögskolan i Stockholm, stadsdelsdirektören i Vantör, Stockholms socialborgarråd, en handläggare på Socialdepartementet och en avdelningschef på Länsstyrelsen.

Absurdismen

I de tidiga numren av *Situation Sthlm* är ledarna mer eller mindre beskrivningar av tidningens innehåll och de fasta spalterna ger begripliga och konkreta kommentarer till sitt ämne. Ledaren i nummer 7 färgas emellertid av ett absurt och mer svårbegripligt stilistiskt anslag. Absurdismen kommer sedan under en tid att bli ett av kännetecknen för samhällskommentaren i tidningens ledare och krönikor. Fram till nummer 14 har till exempel språk och ämne i krönikan "reflektion kolon" varit konkret och lättfattligt. Men i detta nummer blir språket absurt och innehållet samtidigt svårare att förstå:

"Adel, präster, borgare och bönder. Bryt taffeln i öppen morgonrock med en brandbomb. Bakfull- ögonen dräktiga av vinter och väntan. På TV visas ett märkligt drama där bilar hela tiden körs ned i en vak. Människor kommer och går. Begravningar. Dop. I början visades en stening. Paranoia- som sjukdom betraktat- tycks plötsligen utrotad; ingenting är längre för grymt för att hoppas. Från konditoriet syns en rymdman. I en tom pizzakartong i rännenstenen utanför baren halvligger Gert Fylking- iförd skottsäker väst och sock-i-plast- och gör en snabbenkät, ett lättsamt reportage av den så kallade "schas"-mopedens utrotning. Själv ville jag bara kunna ta den på två hjul, genom kurvan vid 26-an. På TV är en man framme vid vaken nu och skriker ner i det gapande ishålet. Fåglar lyfter från ett träd. En kvinna i vit klänning stannar till vid hans sida. De ropar båda ner i vaken. Under eftertexterna försvinner hon ut mot öppet vatten. Utanför bilskroten står lokalidioten och skrapar med foten, mest för att uppfylla kvoten. Vem trodde att Nalle Puh runkade?"

Läsaren kan inte säkert säga vad krönikören haft i tankarna med dessa formuleringar. Kanske rör det sig om korta kommentarer till enskilda TV-program? Samtidigt anar man en samhällsironi där det som sker på TV-rutan reflekterar ett sjukt mediasamhälle. De osammanhängande meningarna gör att texten blir absurd. Tekniken liknar faktiskt den som användes av surrealisterna under 1920-30-talen där man till exempel kunde ta en tidning, tidskrift eller bok och klippa ut och klistra ihop utan någon speciell ord-

lärare i socialrätt på Socialhögskolan i Stockholm, stadsdelsdirektören i Vantör, Stockholms socialborgarråd, en handläggare på Socialdepartementet och en avdelningschef på Länsstyrelsen.

Absurdismen

I de tidiga numren av *Situation Sthlm* är ledarna mer eller mindre beskrivningar av tidningens innehåll och de fasta spalterna ger begripliga och konkreta kommentarer till sitt ämne. Ledaren i nummer 7 färgas emellertid av ett absurt och mer svårbegripligt stilistiskt anslag. Absurdismen kommer sedan under en tid att bli ett av kännetecknen för samhällskommentaren i tidningens ledare och krönikor. Fram till nummer 14 har till exempel språk och ämne i krönikan "reflektion kolon" varit konkret och lättfattligt. Men i detta nummer blir språket absurt och innehållet samtidigt svårare att förstå:

"Adel, präster, borgare och bönder. Bryt taffeln i öppen morgonrock med en brandbomb. Bakfull- ögonen dräktiga av vinter och väntan. På TV visas ett märkligt drama där bilar hela tiden körs ned i en vak. Människor kommer och går. Begravningar. Dop. I början visades en stening. Paranoia- som sjukdom betraktat- tycks plötsligen utrotad; ingenting är längre för grymt för att hoppas. Från konditoriet syns en rymdman. I en tom pizzakartong i rännenstenen utanför baren halvligger Gert Fylking- iförd skottsäker väst och sock-i-plast- och gör en snabbenkät, ett lättsamt reportage av den så kallade "schas"-mopedens utrotning. Själv ville jag bara kunna ta den på två hjul, genom kurvan vid 26-an. På TV är en man framme vid vaken nu och skriker ner i det gapande ishålet. Fåglar lyfter från ett träd. En kvinna i vit klänning stannar till vid hans sida. De ropar båda ner i vaken. Under eftertexterna försvinner hon ut mot öppet vatten. Utanför bilskroten står lokalidioten och skrapar med foten, mest för att uppfylla kvoten. Vem trodde att Nalle Puh runkade?"

Läsaren kan inte säkert säga vad krönikören haft i tankarna med dessa formuleringar. Kanske rör det sig om korta kommentarer till enskilda TV-program? Samtidigt anar man en samhällsironi där det som sker på TV-rutan reflekterar ett sjukt mediasamhälle. De osammanhängande meningarna gör att texten blir absurd. Tekniken liknar faktiskt den som användes av surrealisterna under 1920-30-talen där man till exempel kunde ta en tidning, tidskrift eller bok och klippa ut och klistra ihop utan någon speciell ord-

ning. Utan förlagan som mall blev textens ursprungliga mening omöjlig att rekonstruera. Samtidigt fick den ett nytt, surrealistiskt sammanhang.

Ett annat exempel på absurdismen är den återkommande krönikan Qwertyuiop. Namnet är, för det första, det längsta ord som går att läsa i en rad på tangentbordet. I texten skildras karaktären "Giffarns" öden och äventyr. Även om det inte framgår någonstans av texten anspelar det yttre skeendet på personer och händelser under den tid när tidningens medarbetare ofta satt i Tidskriftsverkstadens lokaler i Stockholm och arbetade. Som författare står, för det andra, Archie Gemmill, vilket är det verkliga namnet på en skotsk fotbollsspelare som gjort sig känd för sitt hårda spel. I nummer 16 förekommer Giffarn för första gången:

"Giffarn tillhörde en art som höll till längst ned i den kulturella näringskedjan. Polotröja. Svar på tal– levde helst sitt liv i en manchestermjuk sepiatonad slummer i affischtryckeriet. I kafeterian vid stämpelklockan köpte han en lott. Kortet gnistrade i magnetremsan. Klick– han var inne. Mary– en älvlik pergamentsfärgad Edith Södergran-själ– satt som vanligt i telefonen och viskade tyst. Hon hoppade till när hon kände hans närvaro i rummet.

– Godkväll!

Ingen svarade Giffarn.

Quark eller Pagemaker?

Inget svar nu heller.

– Har någon sett ett fax från Stockholm? Från kulturhuvudstad 98? Som vanligt svarade ingen. Giffarn var konstnärlig ledare för en kasperteater som för länge sedan tillfrågats om att medverka i ett litet lustspel på en naturistcamping i Farsta strand. Nu hade de förlorat kontakten."

Vid några tillfällen färgar också absurdismen valet av ämne för featurematerialet, till exempel i nummer 32 då UFO-sekten Raëlska religionen, grundad av en fransk motorsportjournalist 1976, porträtteras. Här finns också en stockholmsanknytning i den grupp anhängare som försöker värva nya medlemmar på Sergels torg varje lördag.

Bra och dåligt i hemlöshetsfrågan

Från och med nummer 11 (1997) börjar redaktionen uttrycka tydliga åsikter om hemlöshet och den sociala situationen i Stock-

ning. Utan förlagan som mall blev textens ursprungliga mening omöjlig att rekonstruera. Samtidigt fick den ett nytt, surrealistiskt sammanhang.

Ett annat exempel på absurdismen är den återkommande krönikan Qwertyuiop. Namnet är, för det första, det längsta ord som går att läsa i en rad på tangentbordet. I texten skildras karaktären "Giffarns" öden och äventyr. Även om det inte framgår någonstans av texten anspelar det yttre skeendet på personer och händelser under den tid när tidningens medarbetare ofta satt i Tidskriftsverkstadens lokaler i Stockholm och arbetade. Som författare står, för det andra, Archie Gemmill, vilket är det verkliga namnet på en skotsk fotbollsspelare som gjort sig känd för sitt hårda spel. I nummer 16 förekommer Giffarn för första gången:

"Giffarn tillhörde en art som höll till längst ned i den kulturella näringskedjan. Polotröja. Svar på tal– levde helst sitt liv i en manchestermjuk sepiatonad slummer i affischtryckeriet. I kafeterian vid stämpelklockan köpte han en lott. Kortet gnistrade i magnetremsan. Klick– han var inne. Mary– en älvlik pergamentsfärgad Edith Södergran-själ– satt som vanligt i telefonen och viskade tyst. Hon hoppade till när hon kände hans närvaro i rummet.

– Godkväll!

Ingen svarade Giffarn.

Quark eller Pagemaker?

Inget svar nu heller.

– Har någon sett ett fax från Stockholm? Från kulturhuvudstad 98? Som vanligt svarade ingen. Giffarn var konstnärlig ledare för en kasperteater som för länge sedan tillfrågats om att medverka i ett litet lustspel på en naturistcamping i Farsta strand. Nu hade de förlorat kontakten."

Vid några tillfällen färgar också absurdismen valet av ämne för featurematerialet, till exempel i nummer 32 då UFO-sekten Raëlska religionen, grundad av en fransk motorsportjournalist 1976, porträtteras. Här finns också en stockholmsanknytning i den grupp anhängare som försöker värva nya medlemmar på Sergels torg varje lördag.

Bra och dåligt i hemlöshetsfrågan

Från och med nummer 11 (1997) börjar redaktionen uttrycka tydliga åsikter om hemlöshet och den sociala situationen i Stock-

holm i en ledarspalt. Detta fortsätter fram till de redaktionella förändringarna i början av 2000 då ledarspalten avvecklas.

Vilka åsikter uttrycks i ledarna? Som framgick i föregående avsnitt är sympatin för dem som av olika skäl står utanför och motstånd mot "systemet" viktiga ställningstaganden för *Situation Sthlms* redaktion och den genomsyrar materialet. Den går igen i de åsikter som framförs i tidningens ledare. Det är emellertid inte alla ledare som ger uttryck för en åsikt. En del, speciellt i de tidiga numren, är rena innehållsdeklarationer medan absurdismerna gör budskapet i en del andra svårt att begripa. I övrigt har ledarna ett tydligt genomgående mönster där redaktionen är kritisk mot "dom där uppe", alltså myndigheter, tjänstemän och politiker. De anklagas för att vara rigida, inte veta hur det ser ut i verkligheten och för att avge tomma politiska löften. I nummer 14 skriver till exempel redaktionen:

"I en gammal soldathandbok från femtiotalet finns en mening– i den boken handlar det om "orientering medels karta"– som ganska väl sammanfattar politikernas rådande hållning till hemlösheten: "om verkligheten och kartan inte stämmer överens gäller kartan".

I nummer 15 framställs tjänstemän och deras handläggningsrutiner som ett hinder i den politiska processen:

"Det finns en grov missuppfattning om både problemets orsak och lösning. Politiker och ansvariga verkar i många fall blinda och påvisar en bristande förståelse för slutresultatet. En anledning till det kan kanske bero på de problem med verklighetsuppfattningen som tycks bli en del av ämbetet; informationen som ligger till grund för besluten är ofta tolkade tredjehandsuppgifter som tillrättalagts och filtrerats genom tjänstemän och handläggare."

Några särskilda frågor där redaktionen retat sig på vad de anser vara beslutsfattarnas okunskap och stelbenthet är den svenska narkotikapolitiken och nolltoleransen, den politiska ambitionen att "utrota" sociala problem. Man menar att en sådan politik leder till klappjakt på bland annat hemlösa och missbrukare. I ledaren till nummer 20 skriver redaktionen till exempel:

"Resultatet av den svenska modellen har blivit att man söndrar och härskar: man stöter ut och osynliggör och till sist intalar sig att problemet inte längre existerar [...] Den form av harm reduction

holm i en ledarspalt. Detta fortsätter fram till de redaktionella förändringarna i början av 2000 då ledarspalten avvecklas.

Vilka åsikter uttrycks i ledarna? Som framgick i föregående avsnitt är sympatin för dem som av olika skäl står utanför och motstånd mot "systemet" viktiga ställningstaganden för *Situation Sthlms* redaktion och den genomsyrar materialet. Den går igen i de åsikter som framförs i tidningens ledare. Det är emellertid inte alla ledare som ger uttryck för en åsikt. En del, speciellt i de tidiga numren, är rena innehållsdeklarationer medan absurdismerna gör budskapet i en del andra svårt att begripa. I övrigt har ledarna ett tydligt genomgående mönster där redaktionen är kritisk mot "dom där uppe", alltså myndigheter, tjänstemän och politiker. De anklagas för att vara rigida, inte veta hur det ser ut i verkligheten och för att avge tomma politiska löften. I nummer 14 skriver till exempel redaktionen:

"I en gammal soldathandbok från femtiotalet finns en mening– i den boken handlar det om "orientering medels karta"– som ganska väl sammanfattar politikernas rådande hållning till hemlösheten: "om verkligheten och kartan inte stämmer överens gäller kartan".

I nummer 15 framställs tjänstemän och deras handläggningsrutiner som ett hinder i den politiska processen:

"Det finns en grov missuppfattning om både problemets orsak och lösning. Politiker och ansvariga verkar i många fall blinda och påvisar en bristande förståelse för slutresultatet. En anledning till det kan kanske bero på de problem med verklighetsuppfattningen som tycks bli en del av ämbetet; informationen som ligger till grund för besluten är ofta tolkade tredjehandsuppgifter som tillrättalagts och filtrerats genom tjänstemän och handläggare."

Några särskilda frågor där redaktionen retat sig på vad de anser vara beslutsfattarnas okunskap och stelbenthet är den svenska narkotikapolitiken och nolltoleransen, den politiska ambitionen att "utrota" sociala problem. Man menar att en sådan politik leder till klappjakt på bland annat hemlösa och missbrukare. I ledaren till nummer 20 skriver redaktionen till exempel:

"Resultatet av den svenska modellen har blivit att man söndrar och härskar: man stöter ut och osynliggör och till sist intalar sig att problemet inte längre existerar [...] Den form av harm reduction

som det dock borde finnas anledning att studera närmare är sättet på vilket man [i Amsterdam] närmar sig missbrukarna. För att göra det krävs ett nytt synsätt och en attitydförändring som gör att de människor man vill nå uppfattar handlingen som något positivt, ett ärligt försök.”

När Stockholms socialborgarråd Kristina Axén Olin vid ett tillfälle sagt sig ha en nolltolerans när det gäller sociala problem består ledaren i nummer 24 bara av ett enda kort budskap:

”Varför tolerera nolltolerans?
Varför tolerera att andra nolltolereras?
Vem vill egentligen tolerera att andra nolltolereras?
(På grund av Stockholms rådande nolltolerans har redaktionen anammat samma ambitionsnivå och lämnar läsaren att reflektera över ovanstående).”

I ledarna kritiserar också nedskärningar i socialtjänsten och vården, och den övervältring av verksamhet på frivilliga organisationer som man anser har skett. De frivilliga organisationerna är visserligen ofta ett bättre alternativ än myndigheterna men så borde det inte vara, menar redaktionen, som också anser att utläggandet av verksamhet som tidigare bedrivits i offentlig regi på organisationerna skapar en olycklig konkurrens mellan dem.

Av ledarmaterialet framgår det att *Situation Sthlm* ser det som sin uppgift att försöka påverka de rådande förhållandena genom att dels berätta om hur det förhåller sig ”i verkligheten”, dels sprida ett budskap om solidaritet, samförstånd och samarbete över politiska gränser. I ledaren i nummer 9 skriver redaktionen bland annat:

”Vi försvarar pluralismen/ så länge ni/ samtycker/ i stora stycken/ –vårt mål är ett totalt/ undvikande av polemik och schismer.”

I ledarna framhåller redaktionen framhåller ofta att myndigheternas arbetssätt är gammalmodiga och daterade och efterlyser ett nytänkande som bygger på att se orsakerna bakom problemen. Man förespråkar småskaliga lösningar med individuell anpassningsförmåga, till exempel i nummer 32:

”Dessutom är man i administrationen kvar i den stenålder man alltför länge stannat kvar i [...] Kan man med bibehållen trovärdighet fortsätta att koreografera hemlösa enligt samma dammiga

som det dock borde finnas anledning att studera närmare är sättet på vilket man [i Amsterdam] närmar sig missbrukarna. För att göra det krävs ett nytt synsätt och en attitydförändring som gör att de människor man vill nå uppfattar handlingen som något positivt, ett ärligt försök.”

När Stockholms socialborgarråd Kristina Axén Olin vid ett tillfälle sagt sig ha en nolltolerans när det gäller sociala problem består ledaren i nummer 24 bara av ett enda kort budskap:

”Varför tolerera nolltolerans?
Varför tolerera att andra nolltolereras?
Vem vill egentligen tolerera att andra nolltolereras?
(På grund av Stockholms rådande nolltolerans har redaktionen anammat samma ambitionsnivå och lämnar läsaren att reflektera över ovanstående).”

I ledarna kritiserar också nedskärningar i socialtjänsten och vården, och den övervältring av verksamhet på frivilliga organisationer som man anser har skett. De frivilliga organisationerna är visserligen ofta ett bättre alternativ än myndigheterna men så borde det inte vara, menar redaktionen, som också anser att utläggandet av verksamhet som tidigare bedrivits i offentlig regi på organisationerna skapar en olycklig konkurrens mellan dem.

Av ledarmaterialet framgår det att *Situation Sthlm* ser det som sin uppgift att försöka påverka de rådande förhållandena genom att dels berätta om hur det förhåller sig ”i verkligheten”, dels sprida ett budskap om solidaritet, samförstånd och samarbete över politiska gränser. I ledaren i nummer 9 skriver redaktionen bland annat:

”Vi försvarar pluralismen/ så länge ni/ samtycker/ i stora stycken/ –vårt mål är ett totalt/ undvikande av polemik och schismer.”

I ledarna framhåller redaktionen framhåller ofta att myndigheternas arbetssätt är gammalmodiga och daterade och efterlyser ett nytänkande som bygger på att se orsakerna bakom problemen. Man förespråkar småskaliga lösningar med individuell anpassningsförmåga, till exempel i nummer 32:

”Dessutom är man i administrationen kvar i den stenålder man alltför länge stannat kvar i [...] Kan man med bibehållen trovärdighet fortsätta att koreografera hemlösa enligt samma dammiga

fattigvårdsmanus, samtidigt som fiberoptiken ringlar in i snart sagt varje liten bod? Ligger problemet med att skapa nya, annorlunda, oväntade lösningar på hemlöshetsproblemet i administrationen som sådan? Förmodligen är det så. [...] Det måste till nytt blod, nya tankar, nya idéer, nya sätt att söka lösningar på de problem man jobbar med. [...] Att bara halta fram längs den upptrampade stigen kommer i det långa loppet visa sig inte vara tillräckligt.”

Och i nummer 21:

”Vad som framförallt behövs för att hjälpa de hemlösa är mer individuellt utformade behandlingsplaner. Visst, att bygga nya och bättre härbärgen och lågtröskelboenden är inte oviktigt ur ren överlevnadssynpunkt, men det är dock ingen lösning på problemet.”

Tidningens profil

Att innehållet i tidningen ofta handlar om storstadsfenomen och Stockholm är självklart med tanke på att det är en stockholmstidning riktad till läsare bosatta i Stockholm. Detta tema är alltså en medveten redaktionell linje som går igen i valet av ämnen för artiklar och intervjupersoner. Stockholmsanknytningen återkommer i artiklarnas och intervjuernas inledning där fenomenet/händelsen/intervjupersonen ramas in av geografiska platser i Stockholm, ofta med historiska tillbakablickar och uppräknings av gatuadresser.

Ett annat viktigt tema är den lilla vanmäktiga människan, något som inte minst genomsyrar artiklar som handlar om svaga gruppers livsvillkor. Av vinklingen av intervjuer med myndighetspersoner och politiker att döma verkar artikelförfattarna ofta företräda den lilla människans perspektiv. En annan aspekt av detta tema är att reportagen ibland ger röst inte bara åt hemlösa utan även åt andra svaga grupper som till exempel missbrukare.

Den lilla vanmäktiga människantemat är emellertid mindre framträdande i tidningens featureintervjuer. Där är temat istället ofta medvetet utanförskap och motstånd mot konventioner. Artikelförfattarna har en viss tendens att romantisera denna typ av utanförskap, något som ibland också smittar av sig på hemlöshetens utanförskap. En annan aspekt av temat är den redaktionella förkärleken för alternativkultur framför etablerade kulturinstitu-

fattigvårdsmanus, samtidigt som fiberoptiken ringlar in i snart sagt varje liten bod? Ligger problemet med att skapa nya, annorlunda, oväntade lösningar på hemlöshetsproblemet i administrationen som sådan? Förmodligen är det så. [...] Det måste till nytt blod, nya tankar, nya idéer, nya sätt att söka lösningar på de problem man jobbar med. [...] Att bara halta fram längs den upptrampade stigen kommer i det långa loppet visa sig inte vara tillräckligt.”

Och i nummer 21:

”Vad som framförallt behövs för att hjälpa de hemlösa är mer individuellt utformade behandlingsplaner. Visst, att bygga nya och bättre härbärgen och lågtröskelboenden är inte oviktigt ur ren överlevnadssynpunkt, men det är dock ingen lösning på problemet.”

Tidningens profil

Att innehållet i tidningen ofta handlar om storstadsfenomen och Stockholm är självklart med tanke på att det är en stockholmstidning riktad till läsare bosatta i Stockholm. Detta tema är alltså en medveten redaktionell linje som går igen i valet av ämnen för artiklar och intervjupersoner. Stockholmsanknytningen återkommer i artiklarnas och intervjuernas inledning där fenomenet/händelsen/intervjupersonen ramas in av geografiska platser i Stockholm, ofta med historiska tillbakablickar och uppräknings av gatuadresser.

Ett annat viktigt tema är den lilla vanmäktiga människan, något som inte minst genomsyrar artiklar som handlar om svaga gruppers livsvillkor. Av vinklingen av intervjuer med myndighetspersoner och politiker att döma verkar artikelförfattarna ofta företräda den lilla människans perspektiv. En annan aspekt av detta tema är att reportagen ibland ger röst inte bara åt hemlösa utan även åt andra svaga grupper som till exempel missbrukare.

Den lilla vanmäktiga människantemat är emellertid mindre framträdande i tidningens featureintervjuer. Där är temat istället ofta medvetet utanförskap och motstånd mot konventioner. Artikelförfattarna har en viss tendens att romantisera denna typ av utanförskap, något som ibland också smittar av sig på hemlöshetens utanförskap. En annan aspekt av temat är den redaktionella förkärleken för alternativkultur framför etablerade kulturinstitu-

tioner. Samtidigt finns en spänning mellan denna profilering av tidningen och sökandet efter ett kommersiellt innehåll. Det har bland annat inneburit att de personer som intervjuas i allt högre utsträckning är etablerade kändisar.

Ett fjärde tema är kritiken mot "systemet". I princip har all text i tidningen som på något sätt berör myndigheter en grundläggande kritisk hållning. I undersökningsmaterialet kommer emellertid kritiken tydligast fram på ledarsidorna. Där beskylls myndigheter för brist på verklighetsförankring, flexibilitet och nytänkande, och för att inte ta hänsyn till individuella förutsättningar i sina handläggningsrutiner. Den kritiska hållningen finner hela tiden understödande stoff i försäljarnas direkta och löpande erfarenheter.

Absurdismen kan i första hand karaktäriseras som en journalistisk stil även om försäljarnas erfarenheter i flera fall tillhandahåller dokumentärt material för absurda skildringar av livet som hemlös. Den färgar framförallt de återkommande krönikorna men ibland även ledarna.

Av profilen kan man dra slutsatsen att redaktionen haft ett patos för social rättvisa. Teman som "den lilla vanmäktiga människan", "utanförskap och motstånd" och "kritiken mot systemet" ger en bild av ett speciellt redaktionellt intresse i sociala frågor och av ett ställningstagande för individer och grupper som av någon anledning hamnat snett.

Bilden av hemlöshet

Vilken bild av hemlösa/hemlöshet ger innehållet i *Situation Sthlm* 1-41 och hur överensstämmer den med tidningens profil? Som redan poängterats är *Situation Sthlm* av flera skäl inte en tidning som i första hand handlar om hemlösa/hemlöshet. En kvantitativ kategorisering av innehållet i de nummer som ingick i undersökningsmaterialet visade också att det, bortsett från gatuförsäljarnas egna sidor, i genomsnitt bara var cirka åtta procent av materialet som handlade om hemlöshet. Med denna begränsning i minnet kan man samtidigt konstatera att de teman som färgade innehållet i övrigt också smittade av sig på hur hemlösa och hemlöshet skildrades.

De första numren av *Situation Sthlm* innehåller ganska lite om hemlöshet. Några artiklar behandlar ämnen som till exempel härbärgen och missbruk medan de fasta avdelningarna, av skäl som angetts ovan, under denna period framförallt var inriktade på arbetsmarknadsfrågor. I nummer 8 introducerades "I gatuplanet"

tioner. Samtidigt finns en spänning mellan denna profilering av tidningen och sökandet efter ett kommersiellt innehåll. Det har bland annat inneburit att de personer som intervjuas i allt högre utsträckning är etablerade kändisar.

Ett fjärde tema är kritiken mot "systemet". I princip har all text i tidningen som på något sätt berör myndigheter en grundläggande kritisk hållning. I undersökningsmaterialet kommer emellertid kritiken tydligast fram på ledarsidorna. Där beskylls myndigheter för brist på verklighetsförankring, flexibilitet och nytänkande, och för att inte ta hänsyn till individuella förutsättningar i sina handläggningsrutiner. Den kritiska hållningen finner hela tiden understödande stoff i försäljarnas direkta och löpande erfarenheter.

Absurdismen kan i första hand karaktäriseras som en journalistisk stil även om försäljarnas erfarenheter i flera fall tillhandahåller dokumentärt material för absurda skildringar av livet som hemlös. Den färgar framförallt de återkommande krönikorna men ibland även ledarna.

Av profilen kan man dra slutsatsen att redaktionen haft ett patos för social rättvisa. Teman som "den lilla vanmäktiga människan", "utanförskap och motstånd" och "kritiken mot systemet" ger en bild av ett speciellt redaktionellt intresse i sociala frågor och av ett ställningstagande för individer och grupper som av någon anledning hamnat snett.

Bilden av hemlöshet

Vilken bild av hemlösa/hemlöshet ger innehållet i *Situation Sthlm* 1-41 och hur överensstämmer den med tidningens profil? Som redan poängterats är *Situation Sthlm* av flera skäl inte en tidning som i första hand handlar om hemlösa/hemlöshet. En kvantitativ kategorisering av innehållet i de nummer som ingick i undersökningsmaterialet visade också att det, bortsett från gatuförsäljarnas egna sidor, i genomsnitt bara var cirka åtta procent av materialet som handlade om hemlöshet. Med denna begränsning i minnet kan man samtidigt konstatera att de teman som färgade innehållet i övrigt också smittade av sig på hur hemlösa och hemlöshet skildrades.

De första numren av *Situation Sthlm* innehåller ganska lite om hemlöshet. Några artiklar behandlar ämnen som till exempel härbärgen och missbruk medan de fasta avdelningarna, av skäl som angetts ovan, under denna period framförallt var inriktade på arbetsmarknadsfrågor. I nummer 8 introducerades "I gatuplanet"

som försäljarnas egna sidor. Det rörde sig inte om tips och information till hemlösa utan om ett forum där försäljarna kunde ventilera sina åsikter och "tala" till landets medborgare och beslutsfattare.

"I gatuplanet" liknar *The Big Issues* avdelning "Streetlights" (med underrubriken: "hemlösas röst i massmedia") där hemlösa kan publicera artiklar och dikter. Ett inlägg i nummer 8 är till exempel riktat till Sveriges statsminister och innehåller några allmänna råd om att lyssna på folket och om hur man bör styra landet:

"Nu vill jag veta vad du vill styra Sverige till? Ska vi hamna på samma nivå som Atlantis? Vi ska väl i alla fall inte behöva ha en folkomröstning om vi ska ha det bra eller dåligt. Se möjligheterna, inte begränsningarna. Man löser inte problemen genom att lagstifta utan man tar reda på orsakerna till problemet/problemen. Logiskt tänkande. Om man blir politiker så undrar jag varför man blir det? Det är väl bättre att vara omtyckt av allmänheten än att umgås i en liten svär [sic] som dikterar och styr på allmänhetens bekostnad. Vad tycker du? Har du någon sorts "guts" i dig börja lyssna på vad allmänheten vill så mår både du och vi bättre! [...] Avslutningsvis ett par goda råd i dessa tider: prioritering, respekt, disciplin och sänkta hyror. Livet är en dans på rosor, men dansa inte för hårt, det finns taggar på stjälkarna."

Avsändaren är Dag Rejving, en av de försäljare som varit med längst i verksamheten. I ett annat nummer (nr 31) presenterar han sig själv som en man som haft familj, hus och egen firma men som efter äktenskapsproblem och en ogrundad psykisk sjukdomsdiagnos lämnade allt. Han fick sjukbidrag och reste till USA, men fick återvända på grund av problem med försäkringskassan. "Hemma i Sverige gick jag till det sociala och sa: Hej, kan ni hjälpa mig med en lägenhet? Sen dess har de sociala myndigheterna sparkat på mig fast jag alltid försökt göra som de sagt". Rejving har i praktiken fungerat som medredaktör för "I gatuplanet" och ofta uttryckt sina åsikter i ett slags ledare. Tillsammans med två andra försäljare, Raine och Mirre, bildar han så småningom en kärngrupp som under en lång period står för det mesta av "I gatuplanets" material.

I nummer 18 börjar "Raines dagbok" och gatuförsäljaren Raine skriver om sitt liv under påskveckan 1998. Han bor i en ockuperad lägenhet utan ström. På måndagen efter en långsam helg går han till "skyddet", frivården. På tisdag får han frukost på en mack, säljer några tidningar på sin plats vid Hornstull och skriver lite om

som försäljarnas egna sidor. Det rörde sig inte om tips och information till hemlösa utan om ett forum där försäljarna kunde ventilera sina åsikter och "tala" till landets medborgare och beslutsfattare.

"I gatuplanet" liknar *The Big Issues* avdelning "Streetlights" (med underrubriken: "hemlösas röst i massmedia") där hemlösa kan publicera artiklar och dikter. Ett inlägg i nummer 8 är till exempel riktat till Sveriges statsminister och innehåller några allmänna råd om att lyssna på folket och om hur man bör styra landet:

"Nu vill jag veta vad du vill styra Sverige till? Ska vi hamna på samma nivå som Atlantis? Vi ska väl i alla fall inte behöva ha en folkomröstning om vi ska ha det bra eller dåligt. Se möjligheterna, inte begränsningarna. Man löser inte problemen genom att lagstifta utan man tar reda på orsakerna till problemet/problemen. Logiskt tänkande. Om man blir politiker så undrar jag varför man blir det? Det är väl bättre att vara omtyckt av allmänheten än att umgås i en liten svär [sic] som dikterar och styr på allmänhetens bekostnad. Vad tycker du? Har du någon sorts "guts" i dig börja lyssna på vad allmänheten vill så mår både du och vi bättre! [...] Avslutningsvis ett par goda råd i dessa tider: prioritering, respekt, disciplin och sänkta hyror. Livet är en dans på rosor, men dansa inte för hårt, det finns taggar på stjälkarna."

Avsändaren är Dag Rejving, en av de försäljare som varit med längst i verksamheten. I ett annat nummer (nr 31) presenterar han sig själv som en man som haft familj, hus och egen firma men som efter äktenskapsproblem och en ogrundad psykisk sjukdomsdiagnos lämnade allt. Han fick sjukbidrag och reste till USA, men fick återvända på grund av problem med försäkringskassan. "Hemma i Sverige gick jag till det sociala och sa: Hej, kan ni hjälpa mig med en lägenhet? Sen dess har de sociala myndigheterna sparkat på mig fast jag alltid försökt göra som de sagt". Rejving har i praktiken fungerat som medredaktör för "I gatuplanet" och ofta uttryckt sina åsikter i ett slags ledare. Tillsammans med två andra försäljare, Raine och Mirre, bildar han så småningom en kärngrupp som under en lång period står för det mesta av "I gatuplanets" material.

I nummer 18 börjar "Raines dagbok" och gatuförsäljaren Raine skriver om sitt liv under påskveckan 1998. Han bor i en ockuperad lägenhet utan ström. På måndagen efter en långsam helg går han till "skyddet", frivården. På tisdag får han frukost på en mack, säljer några tidningar på sin plats vid Hornstull och skriver lite om

en påhittad UFO-landning på Långholmen. Natten till långfredagen sover han i ett cykelrum men blir utjagad. På påskafton säljer han några fler tidningar och på påskdagen äter han en hamburgare på MacDonald's. Annandag påsk diskuterar han sin belägenhet med receptionisten på Medelhavsmuseet. Dagboken avslutas med några allmänna synpunkter på regeringens socialpolitik:

”Nu är jag inte så insatt i politik, men visst finns det för många enskilda och grupper som jobbar hårt på att skapa ett 2/3-dels samhälle i Sverige. Vissa är överlevare andra inte. Jag tror att många av de som inte är det, i fall dom hamnar i krisläge, är rädda för att dom står i tur att kastas bort, om dom är för justa mot utslagna människor. Hjälper dom med bostad, arbete, sluta supa och knarka o s v. Visst-visst, permanenta utslagningen inom vissa grupper, så är det bara en tidsfråga innan ett lämmeltåg av människor börjar bosätta sig i skogarna, ängarna och större parkeringsplatser runt stan. Skulle ni vilja ha hela Nackaskogen full av husvagnar, tält och kojor?”

I fortsättningen skriver Raine en sida om sina erfarenheter och åsikter till varje nummer. I nummer 30 har dagboken tillfälligt lyfts ut från försäljarnas sidor och illustrerats med bilder som tagits av en av tidningens fotografer. Bilderna visar hur Raine säljer tidningar i tunnelbanan, hur han lagat sin ena sko med gladpack, när han antecknar i sin anteckningsbok, och när han dricker kaffe tillsammans med Dag Rejving.

I nummer 29 presenterar Mirre sig själv som en skicklig schackspelare men också som en person som saknar förmåga att slutföra saker. Han har haft olika tillfälliga jobb och älskar musik:

”Jag saknar musiken. Jag skulle behöva en gitarr. Då skulle jag få in pengar genom att spela i tunnelbanan. Jag började plocka ut en repertoar förut, med låtar som inte spelas allt för ofta men folk ändå gärna vill höra. Tyvärr sålde min förra tjej min Telecaster för fem tusen, ungefär tio tusen mindre än den var värd.”

Mirre är inte säker på att han vill ha en egen bostad längre:

”Jag vill ha friheten att kunna röra på mig. Det skulle vara ganska omöjligt att ha en husvagn att sova i [...] Eller så skulle jag kunna inreda en folkvagnsbuss, då har jag både ett hem och ett transportmedel. Sen är det bara mobiltelefon som behövs. Toaletter och duschar finns ju över allt. Och så skulle jag kunna läsa in gymnasi-

en påhittad UFO-landning på Långholmen. Natten till långfredagen sover han i ett cykelrum men blir utjagad. På påskafton säljer han några fler tidningar och på påskdagen äter han en hamburgare på MacDonald's. Annandag påsk diskuterar han sin belägenhet med receptionisten på Medelhavsmuseet. Dagboken avslutas med några allmänna synpunkter på regeringens socialpolitik:

”Nu är jag inte så insatt i politik, men visst finns det för många enskilda och grupper som jobbar hårt på att skapa ett 2/3-dels samhälle i Sverige. Vissa är överlevare andra inte. Jag tror att många av de som inte är det, i fall dom hamnar i krisläge, är rädda för att dom står i tur att kastas bort, om dom är för justa mot utslagna människor. Hjälper dom med bostad, arbete, sluta supa och knarka o s v. Visst-visst, permanenta utslagningen inom vissa grupper, så är det bara en tidsfråga innan ett lämmeltåg av människor börjar bosätta sig i skogarna, ängarna och större parkeringsplatser runt stan. Skulle ni vilja ha hela Nackaskogen full av husvagnar, tält och kojor?”

I fortsättningen skriver Raine en sida om sina erfarenheter och åsikter till varje nummer. I nummer 30 har dagboken tillfälligt lyfts ut från försäljarnas sidor och illustrerats med bilder som tagits av en av tidningens fotografer. Bilderna visar hur Raine säljer tidningar i tunnelbanan, hur han lagat sin ena sko med gladpack, när han antecknar i sin anteckningsbok, och när han dricker kaffe tillsammans med Dag Rejving.

I nummer 29 presenterar Mirre sig själv som en skicklig schackspelare men också som en person som saknar förmåga att slutföra saker. Han har haft olika tillfälliga jobb och älskar musik:

”Jag saknar musiken. Jag skulle behöva en gitarr. Då skulle jag få in pengar genom att spela i tunnelbanan. Jag började plocka ut en repertoar förut, med låtar som inte spelas allt för ofta men folk ändå gärna vill höra. Tyvärr sålde min förra tjej min Telecaster för fem tusen, ungefär tio tusen mindre än den var värd.”

Mirre är inte säker på att han vill ha en egen bostad längre:

”Jag vill ha friheten att kunna röra på mig. Det skulle vara ganska omöjligt att ha en husvagn att sova i [...] Eller så skulle jag kunna inreda en folkvagnsbuss, då har jag både ett hem och ett transportmedel. Sen är det bara mobiltelefon som behövs. Toaletter och duschar finns ju över allt. Och så skulle jag kunna läsa in gymnasi-

et, humanistisk utbildning, kanske gå på universitetet, samtidigt som jag skulle vilja utbilda mig till civilingenjör”.

Flera av de andra försäljare som berättar om sina liv i korta ”försäljarprofiler” (till exempel i nummer 26, 27, 30 & 32) tecknar en likartad bakgrund. De berättar om hur de har levt ett svenssonliv, fått relationsproblem och med tiden blivit hemlösa. En försäljare berättar också om hur han efter en period av depressioner fått sociala problem som han anser ha missförståtts av socialen. Genom hjälp-till-självhjälpsprojektet har han fått möjlighet till eget boende. En kvinnlig försäljare i 40-årsåldern berättar hur hon efter några goda år glidit in i missbruk, fått barnen omhändertagna och hamnat i ”vårdsvängen” men nu är på väg mot en stabilare situation. I senare nummer förändras försäljarprofilernas innehåll från att vara korta livsberättelser om orsakerna till hemlösheten till att berätta om någon enstaka händelse som de varit med om.

Dag Rejvings åsikter har ibland formen av korta dikter, deviser eller aforismer. I ett par nummer publiceras även några dikter skrivna av signaturen Kjelle S. Hans budskap är moraliserande och handlar om samhällets och de ”vanliga” medborgarnas brist på handlingskraft och empati när det gäller utslagna människor, till exempel i dikterna ”Pennalism” (nr 32) och ”Luffare” (nr 33):

Pennalism

För den svage
kan pennalism
vara ett vapen
Men du. Akta dej
För att använda vapnet
För ofta
Det kan bli backslag
Med kraftig rekyl

Luffare

Vi är många
Vi har tiggat oss fram
Förnedrat oss
Men vi är ändå stolta
Kanske kommer vi
Från ett annat solsystem
Är utsända ambassadörer
Från planeten Sirius?
Och då ser ni "normala" människor
På oss
Med mycket kritiska ögon
Vaddå ra? Är ni
Fotbollsdomare allihop?

et, humanistisk utbildning, kanske gå på universitetet, samtidigt som jag skulle vilja utbilda mig till civilingenjör”.

Flera av de andra försäljare som berättar om sina liv i korta ”försäljarprofiler” (till exempel i nummer 26, 27, 30 & 32) tecknar en likartad bakgrund. De berättar om hur de har levt ett svenssonliv, fått relationsproblem och med tiden blivit hemlösa. En försäljare berättar också om hur han efter en period av depressioner fått sociala problem som han anser ha missförståtts av socialen. Genom hjälp-till-självhjälpsprojektet har han fått möjlighet till eget boende. En kvinnlig försäljare i 40-årsåldern berättar hur hon efter några goda år glidit in i missbruk, fått barnen omhändertagna och hamnat i ”vårdsvängen” men nu är på väg mot en stabilare situation. I senare nummer förändras försäljarprofilernas innehåll från att vara korta livsberättelser om orsakerna till hemlösheten till att berätta om någon enstaka händelse som de varit med om.

Dag Rejvings åsikter har ibland formen av korta dikter, deviser eller aforismer. I ett par nummer publiceras även några dikter skrivna av signaturen Kjelle S. Hans budskap är moraliserande och handlar om samhällets och de ”vanliga” medborgarnas brist på handlingskraft och empati när det gäller utslagna människor, till exempel i dikterna ”Pennalism” (nr 32) och ”Luffare” (nr 33):

Pennalism

För den svage
kan pennalism
vara ett vapen
Men du. Akta dej
För att använda vapnet
För ofta
Det kan bli backslag
Med kraftig rekyl

Luffare

Vi är många
Vi har tiggat oss fram
Förnedrat oss
Men vi är ändå stolta
Kanske kommer vi
Från ett annat solsystem
Är utsända ambassadörer
Från planeten Sirius?
Och då ser ni "normala" människor
På oss
Med mycket kritiska ögon
Vaddå ra? Är ni
Fotbollsdomare allihop?

Lämnar man försäljarnas egna sidor och tittar närmare på hur hemlöshet skildras i tidningens andra delar återspeglar de första numrens artiklar de viktigaste beståndsdelarna i den allmänna bilden av hemlösa/hemlöshet: uteliggare, missbruk, härbärgen och frivilliga organisationers verksamhet inom området. I nummer två beskrivs till exempel *Frälsningsarméns* uppsökande team som nattetid åker runt i staden med kaffe och mackor i bagaget. Artikel författaren beskriver frälsningssoldaterna som vardagshjältar och berömmar deras ödmjuka sätt att möta människor på deras egna villkor:

”Om man ser dessa två herrar spatsera omkring på stan och sprida välgärningar, inser man snart att de uppfyller andra roller än bara som De barmhärtiga samariterna; det finns någonting djupt familjärt i deras kontakt med uteliggarna, någonting som knyter tillförsikt”.

De båda frälsningssoldaterna berättar för reportern om hur uteliggargruppen förändrats: ”Förr fanns bara de gamla alkoholisterna. Nu har gruppen uppblandats med mentalpatienter och blandmissbrukare”. Journalisten bekräftar deras uppfattningar genom att referera till en kartläggning av hemlösa gjord av Stockholms socialförvaltnings FoU-enhet. Längre fram i artikeln läggs ännu en grupp till den ”nya” hemlösheten:

”Men den kvällen då jag färdades tillsammans med frälsningssoldaterna mötte jag också människor som inte skiljde sig alltför mycket från kreti och pleti, människor som lätt kunde varit min bästa vän eller storebror. Vissa av dem skulle jag aldrig ens gissat var hemlösa: unga, sobra och framför allt inte ärrade uteliggare”.

I nummer 3 är det *Stadsmissionens* tur. Ett artikelcitat har brutits ur texten och förstorats upp:

”På Stadsmissionsgården, mitt i Stockholm, finns en fristad för hemlösa män och kvinnor. Här finns mat, värme och personal att anförtro sig åt för den som önskar. De flesta som kommer till daghärbärget har lång tid av drogmissbruk bakom sig. Trots det är integritet och respekt för personen det viktigaste personalen kan ge. Antalet människor som söker sig hit har ökat de senaste åren. 1993 hade man ca 40 000 besök.”

Lämnar man försäljarnas egna sidor och tittar närmare på hur hemlöshet skildras i tidningens andra delar återspeglar de första numrens artiklar de viktigaste beståndsdelarna i den allmänna bilden av hemlösa/hemlöshet: uteliggare, missbruk, härbärgen och frivilliga organisationers verksamhet inom området. I nummer två beskrivs till exempel *Frälsningsarméns* uppsökande team som nattetid åker runt i staden med kaffe och mackor i bagaget. Artikel författaren beskriver frälsningssoldaterna som vardagshjältar och berömmar deras ödmjuka sätt att möta människor på deras egna villkor:

”Om man ser dessa två herrar spatsera omkring på stan och sprida välgärningar, inser man snart att de uppfyller andra roller än bara som De barmhärtiga samariterna; det finns någonting djupt familjärt i deras kontakt med uteliggarna, någonting som knyter tillförsikt”.

De båda frälsningssoldaterna berättar för reportern om hur uteliggargruppen förändrats: ”Förr fanns bara de gamla alkoholisterna. Nu har gruppen uppblandats med mentalpatienter och blandmissbrukare”. Journalisten bekräftar deras uppfattningar genom att referera till en kartläggning av hemlösa gjord av Stockholms socialförvaltnings FoU-enhet. Längre fram i artikeln läggs ännu en grupp till den ”nya” hemlösheten:

”Men den kvällen då jag färdades tillsammans med frälsningssoldaterna mötte jag också människor som inte skiljde sig alltför mycket från kreti och pleti, människor som lätt kunde varit min bästa vän eller storebror. Vissa av dem skulle jag aldrig ens gissat var hemlösa: unga, sobra och framför allt inte ärrade uteliggare”.

I nummer 3 är det *Stadsmissionens* tur. Ett artikelcitat har brutits ur texten och förstorats upp:

”På Stadsmissionsgården, mitt i Stockholm, finns en fristad för hemlösa män och kvinnor. Här finns mat, värme och personal att anförtro sig åt för den som önskar. De flesta som kommer till daghärbärget har lång tid av drogmissbruk bakom sig. Trots det är integritet och respekt för personen det viktigaste personalen kan ge. Antalet människor som söker sig hit har ökat de senaste åren. 1993 hade man ca 40 000 besök.”

I nästa nummer (nr 4) återges en uteliggares livssituation. Artikeln handlar om en man i femtioårsåldern, förtidspensionär och amfetaminmissbrukare:

”Han utstrålar vänlighet, och rör sig smidigt med en stolt hållning. Det är svårt att förstå att han använt droger under så lång tid.”

Mannens bakgrund och tidigare familjeförhållanden beskrivs som en social misär. Artikelförfattaren reflekterar bland annat över miljön i ett garage där mannen ibland sover:

”Det är smutsigt och dålig luft från bilarna. Jag kan inte i min vildaste fantasi tänka mig hur man överhuvudtaget kan få en minuts sömn i den ödsliga gången.”

Sedan fokuseras hemlöshetstemat mer på hemlösas egna perspektiv, och ofta handlar det om att ge dem en röst i den offentliga debatten kring hemlöshet. I nummer 13 får till exempel tre försäljare ge sina synpunkter på hur 25 miljoner kronor som Stockholms stad vill avsätta till hemlöshetsproblemet skall användas. Artikelns inleds emellertid med att de tre får berätta om hur de bemöts av myndigheter och frivilligorganisationer, hur det är att bo på härbärge, hur de märkt av psykiatrireformen och hur allmänhetens attityd hårdnat. Samtidigt som de är skeptiska mot myndigheter vill de till exempel inte heller att frivilliga organisationer skall ta över ansvaret. När det gäller de pengarna menar en av de tre att man bör tillsätta en arbetsgrupp som kan göra myndigheterna mer flexibla och få dem att arbeta mer på klientens villkor:

”Tillsätt en utredningsgrupp av kompetent folk, få en utvärdering på det hela, gör en arbetsplan som Socialtjänsten kan gå efter. Och den får inte vara bunden av regler– det skall finnas marginal på båda sidorna, för det är en fråga om att handla individuellt [...] för annars kan de inte mjuka upp de här råskinnen som finns på stan. Jag har tänkt på det där själv, det är svårt att lära mig saker.”

I nummer 15 får läsaren några ögonblicksbilder från den hemlöse narkomanen Hannus vardag. Några av bilderna föreställer honom med tom blick på gatan, i färd med att få hjälp med en sil, sittande i en trappa; närbilder på hans svullna hand och härjade ansikte. Läsaren får veta att Hannu är 38 år, har varit hemlös och missbrukare i cirka tio år, är trött på missbruket, vill lägga av och hoppas på öppenvården. Han berättar lite om sin vardag:

I nästa nummer (nr 4) återges en uteliggares livssituation. Artikelns handlar om en man i femtioårsåldern, förtidspensionär och amfetaminmissbrukare:

”Han utstrålar vänlighet, och rör sig smidigt med en stolt hållning. Det är svårt att förstå att han använt droger under så lång tid.”

Mannens bakgrund och tidigare familjeförhållanden beskrivs som en social misär. Artikelförfattaren reflekterar bland annat över miljön i ett garage där mannen ibland sover:

”Det är smutsigt och dålig luft från bilarna. Jag kan inte i min vildaste fantasi tänka mig hur man överhuvudtaget kan få en minuts sömn i den ödsliga gången.”

Sedan fokuseras hemlöshetstemat mer på hemlösas egna perspektiv, och ofta handlar det om att ge dem en röst i den offentliga debatten kring hemlöshet. I nummer 13 får till exempel tre försäljare ge sina synpunkter på hur 25 miljoner kronor som Stockholms stad vill avsätta till hemlöshetsproblemet skall användas. Artikelns inleds emellertid med att de tre får berätta om hur de bemöts av myndigheter och frivilligorganisationer, hur det är att bo på härbärge, hur de märkt av psykiatrireformen och hur allmänhetens attityd hårdnat. Samtidigt som de är skeptiska mot myndigheter vill de till exempel inte heller att frivilliga organisationer skall ta över ansvaret. När det gäller de pengarna menar en av de tre att man bör tillsätta en arbetsgrupp som kan göra myndigheterna mer flexibla och få dem att arbeta mer på klientens villkor:

”Tillsätt en utredningsgrupp av kompetent folk, få en utvärdering på det hela, gör en arbetsplan som Socialtjänsten kan gå efter. Och den får inte vara bunden av regler– det skall finnas marginal på båda sidorna, för det är en fråga om att handla individuellt [...] för annars kan de inte mjuka upp de här råskinnen som finns på stan. Jag har tänkt på det där själv, det är svårt att lära mig saker.”

I nummer 15 får läsaren några ögonblicksbilder från den hemlöse narkomanen Hannus vardag. Några av bilderna föreställer honom med tom blick på gatan, i färd med att få hjälp med en sil, sittande i en trappa; närbilder på hans svullna hand och härjade ansikte. Läsaren får veta att Hannu är 38 år, har varit hemlös och missbrukare i cirka tio år, är trött på missbruket, vill lägga av och hoppas på öppenvården. Han berättar lite om sin vardag:

”Jag bor på natthärbärke, går upp på morgonen. Står som ett frågetecken på utanför på gatan vid sju. Jag åker tunnelbana en stund, funderar på vad jag skall göra. Sedan ska jag skaffa fram pengar och köpa lite alkohol för att komma igång. Jag kör vidare, skaffar fram mer pengar, köper knark.”

Ytterligare ett exempel är ett uppslag i nummer 36 där fyra hemlösa ger sin syn på varför det fortfarande– med anspelning på julevangeliet– är kö till härbärgat trots mänsklighetens framsteg på många andra områden.

Ibland kontrasteras hemlösas och myndighetspersoners uppfattningar om hemlöshet mot varandra i samma artikel. Det gäller till exempel i artikeln ”Lång väg upp från gatan” (nr 21). Artikeln är den första i ”Utan hem”-serien. Journalistens solidaritet med den lilla människan är tydlig. Berättelser om enskilda livsöden varvas med olika myndighetspersoners och forskares resonemang om hemlöshet. Redan i ingressen ges ett tydligt anslag:

”För att få hjälp måste man finna sig i att själv ta konsekvenserna av andras beslut utan att själv ha speciellt mycket att säga till om. Det är inte sällan konsekvenserna skapar mer problem än de löser eller sätter den hemlöse i ett moment 22.”

I slutet tar journalisten ställning och kommenterar:

”Frågan är bara vem som ser till att riktlinjerna efterlevs; när direktiven väl lämnat stadshuset kan politikerna svära sig fria och stadsdelarna försvara sig med att de inte har pengar. Det är ytterligare exempel på en återvändsgränd där Stockholms hemlösa hamnar i kläm och tvingas ta konsekvenserna av någon annans tillkortakommanden.”

En liknande ansats har en artikel i nummer 22 där både hemlösa och myndighetspersoner berättar om konflikter kring hemlösas sovplatser.

I en del nummer förekommer fristående bildmaterial som illustrerar hemlöshet. I flera nummer annonserar till exempel tidningens hjälp-till-självhjälpsprojekt efter bidrag genom att visa en bild av en ”*bag lady*”. Mellan nummer 12 och 26 består även halva ledaruppslaget av en bild vars innehåll oftast kommenterar hemlöshet: en närbild på en portkods dosa (nr 12), en fet naken jultomte med ett hjärta över underlivet och ett citat från julevangeliet: och hon födde sin förstfödde son och lindade honom och lade honom i

”Jag bor på natthärbärke, går upp på morgonen. Står som ett frågetecken på utanför på gatan vid sju. Jag åker tunnelbana en stund, funderar på vad jag skall göra. Sedan ska jag skaffa fram pengar och köpa lite alkohol för att komma igång. Jag kör vidare, skaffar fram mer pengar, köper knark.”

Ytterligare ett exempel är ett uppslag i nummer 36 där fyra hemlösa ger sin syn på varför det fortfarande– med anspelning på julevangeliet– är kö till härbärgat trots mänsklighetens framsteg på många andra områden.

Ibland kontrasteras hemlösas och myndighetspersoners uppfattningar om hemlöshet mot varandra i samma artikel. Det gäller till exempel i artikeln ”Lång väg upp från gatan” (nr 21). Artikeln är den första i ”Utan hem”-serien. Journalistens solidaritet med den lilla människan är tydlig. Berättelser om enskilda livsöden varvas med olika myndighetspersoners och forskares resonemang om hemlöshet. Redan i ingressen ges ett tydligt anslag:

”För att få hjälp måste man finna sig i att själv ta konsekvenserna av andras beslut utan att själv ha speciellt mycket att säga till om. Det är inte sällan konsekvenserna skapar mer problem än de löser eller sätter den hemlöse i ett moment 22.”

I slutet tar journalisten ställning och kommenterar:

”Frågan är bara vem som ser till att riktlinjerna efterlevs; när direktiven väl lämnat stadshuset kan politikerna svära sig fria och stadsdelarna försvara sig med att de inte har pengar. Det är ytterligare exempel på en återvändsgränd där Stockholms hemlösa hamnar i kläm och tvingas ta konsekvenserna av någon annans tillkortakommanden.”

En liknande ansats har en artikel i nummer 22 där både hemlösa och myndighetspersoner berättar om konflikter kring hemlösas sovplatser.

I en del nummer förekommer fristående bildmaterial som illustrerar hemlöshet. I flera nummer annonserar till exempel tidningens hjälp-till-självhjälpsprojekt efter bidrag genom att visa en bild av en ”*bag lady*”. Mellan nummer 12 och 26 består även halva ledaruppslaget av en bild vars innehåll oftast kommenterar hemlöshet: en närbild på en portkods dosa (nr 12), en fet naken jultomte med ett hjärta över underlivet och ett citat från julevangeliet: och hon födde sin förstfödde son och lindade honom och lade honom i

en krubba, ty det fanns icke rum för dem i härbärgen (Lukas 2:7, *Situation Sthlm* nr 13). Det genomgående temat i dessa bilder är annars en frusen, rastlös ensamhet i Stockholms yttre rum; en ensam människa under en bro (nr 15), på "Plattan" (nr 17), en kanin i en skokartong och en skylt med texten: vem vill ha mig? (nr 22), fotspår i snön (nr 24), en folktom nattlig tunnelbaneperong (nr 25). På ett heluppslag i färg i nummer 35 återges en klassisk målning av Jesusbarnet i krubban med texten: "2000 år senare är det fortfarande fullt på härbärgen".

Forskningens bilder av hemlöshet fick ganska lite utrymme i de nummer som ingick i undersökningsmaterialet. Några enstaka forskare förekommer visserligen som en bland flera röster i en del reportage men bara två, kriminologen Janne Flyghed (nr 8 & 26) som bland annat forskat om vräkning, och hemlöshetsforskaren Hans Swärd (nr 12) har presenterat sina resultat närmare. Den undersökning som Flyghed presenterar är från början av 1990-talet och har, enligt artikeln, som huvudpoäng att omkring 700 hushåll är omöjliga att lokalisera ett år efter de blivit vräkta. Närmare 60 procent har kontakt med socialtjänsten efter vräkningen, men tio procent förblir spårlost borta. Det är troligt att denna grupp består av uteliggare som lever i en mycket svår social situation, anser Flyghed. I en annan artikel berättar Swärd hur han under mitten av 1990-talet intervjuade hemlösa för att försöka förstå hur deras individuella livshistorier är sammanlänkade med samhällsutvecklingen. I artikeln beskriver han hur han bland annat fann att fattigdomen var en viktig faktor. Förändringar i välfärdssamhället har försvagat det sociala skydds nätet, menar Swärd. Arbetslöshet och fattigdom kan då tillsammans med andra problem som uppstår starta en kedjereaktion som leder till hemlöshet.

Samtidigt framstår samhällets hjälp dåligt anpassad till denna grupps behov. Han är kritisk mot systemet med stora härbärgen eftersom han anser att de permanentar en hemlöshetskultur som hindrar hemlösas återgång till bostadsmarknaden. I nummer 35 intervjuas även Ulla Beijer på Stockholms stads FOU-enhet som undersökt hemlösa kvinnors villkor och behov. Beijer hävdar i artikeln att trots att kvinnliga hemlösa utgör 25 procent av Stockholms hemlösa har deras problem osynliggjorts i den patriarkala ordning som dominerar samhället.

Sammanfattning

Undersökningen av innehållet i *Situation Sthlm* nummer 1–41 visade att material med allmänt läsvärde hade prioriterats framför

en krubba, ty det fanns icke rum för dem i härbärgen (Lukas 2:7, *Situation Sthlm* nr 13). Det genomgående temat i dessa bilder är annars en frusen, rastlös ensamhet i Stockholms yttre rum; en ensam människa under en bro (nr 15), på "Plattan" (nr 17), en kanin i en skokartong och en skylt med texten: vem vill ha mig? (nr 22), fotspår i snön (nr 24), en folktom nattlig tunnelbaneperong (nr 25). På ett heluppslag i färg i nummer 35 återges en klassisk målning av Jesusbarnet i krubban med texten: "2000 år senare är det fortfarande fullt på härbärgen".

Forskningens bilder av hemlöshet fick ganska lite utrymme i de nummer som ingick i undersökningsmaterialet. Några enstaka forskare förekommer visserligen som en bland flera röster i en del reportage men bara två, kriminologen Janne Flyghed (nr 8 & 26) som bland annat forskat om vräkning, och hemlöshetsforskaren Hans Swärd (nr 12) har presenterat sina resultat närmare. Den undersökning som Flyghed presenterar är från början av 1990-talet och har, enligt artikeln, som huvudpoäng att omkring 700 hushåll är omöjliga att lokalisera ett år efter de blivit vräkta. Närmare 60 procent har kontakt med socialtjänsten efter vräkningen, men tio procent förblir spårlost borta. Det är troligt att denna grupp består av uteliggare som lever i en mycket svår social situation, anser Flyghed. I en annan artikel berättar Swärd hur han under mitten av 1990-talet intervjuade hemlösa för att försöka förstå hur deras individuella livshistorier är sammanlänkade med samhällsutvecklingen. I artikeln beskriver han hur han bland annat fann att fattigdomen var en viktig faktor. Förändringar i välfärdssamhället har försvagat det sociala skydds nätet, menar Swärd. Arbetslöshet och fattigdom kan då tillsammans med andra problem som uppstår starta en kedjereaktion som leder till hemlöshet.

Samtidigt framstår samhällets hjälp dåligt anpassad till denna grupps behov. Han är kritisk mot systemet med stora härbärgen eftersom han anser att de permanentar en hemlöshetskultur som hindrar hemlösas återgång till bostadsmarknaden. I nummer 35 intervjuas även Ulla Beijer på Stockholms stads FOU-enhet som undersökt hemlösa kvinnors villkor och behov. Beijer hävdar i artikeln att trots att kvinnliga hemlösa utgör 25 procent av Stockholms hemlösa har deras problem osynliggjorts i den patriarkala ordning som dominerar samhället.

Sammanfattning

Undersökningen av innehållet i *Situation Sthlm* nummer 1–41 visade att material med allmänt läsvärde hade prioriterats framför

material om hemlösa och hemlöshet. Förutom "I gatuplanet" handlade i genomsnitt bara cirka 8 procent av materialet direkt om hemlöshet. Samtidigt har det funnits ett speciellt redaktionellt patos för social rättvisa och ett intresse för marginaliserade grupper och individer i frågor som haft ett både direkt och indirekt samband med hemlöshet. Detta speglas i tre av de fem temana i profilen, nämligen "den lilla vanmäktiga människan", "utanförskap" och "motstånd mot systemet". Efter den redaktionella omorganiseringen 2000 blev detta tydligare samtidigt som hemlöshetsfrågan började få mer utrymme i spalterna. Man kan därför, trots dominansen av material med allmänt läsvärde, se en viss tendens till en växande företrädarroll.

Den bild av hemlösa och hemlöshet som tidningen förmedlade låg ganska väl i linje med de teman som konstituerade tidningens profil i övrigt. Försäljarnas egna sidor gav en delvis annorlunda bild än featurematerialet. De försäljare som gav uttryck för sina åsikter såg sig själva som sanningssägare i hemlöshetsdebatten, som rebeller i ett stelnat samhällssystem och som människor som bar sitt utanförskap med stolthet. Det fanns också inslag av luffarromantik med beskrivningar av hemlösa som frihetsökande vandrare. De försäljare som framträdde med sina livshistorier och anklagade "systemet" för bristande stöd, berättade om ett normalt liv som av någon anledning gått snett, ofta på grund av relationsproblem inom familjen. Alla försök att komma tillbaka motarbetades sedan av myndigheterna och allmänhetens ogina attityd.

På andra platser i tidningen framtonade en mer dyster verklighet befolkad av uteliggare och missbrukare, härbärgesliv och vanmakt inför det maktfullkomliga "systemet". I detta sammanhang fungerade hemlösa och hemlöshet som välfärdssamhällets dåliga samvete, en påminnelse om det förlorade goda samhället och bristen på mänsklig solidaritet. Hemlöshet lyftes ibland fram som ett socialt problem som i samband med förändringar i välfärdssamhället tagit en ny vändning och kommit att inkludera fler grupper än tidigare.

Väger man samman de olika bilderna presenterades hemlöshet totalt sett som ett komplext problem av både strukturella faktorer och individuella förhållanden. Men bilden av hemlösa och hemlöshet kan ändå beskrivas som konventionell till sitt innehåll. Även om tidningen gav uttryck för ett motstånd mot behandlingen av hemlösa var det ett motstånd som till exempel aldrig utmanade

material om hemlösa och hemlöshet. Förutom "I gatuplanet" handlade i genomsnitt bara cirka 8 procent av materialet direkt om hemlöshet. Samtidigt har det funnits ett speciellt redaktionellt patos för social rättvisa och ett intresse för marginaliserade grupper och individer i frågor som haft ett både direkt och indirekt samband med hemlöshet. Detta speglas i tre av de fem temana i profilen, nämligen "den lilla vanmäktiga människan", "utanförskap" och "motstånd mot systemet". Efter den redaktionella omorganiseringen 2000 blev detta tydligare samtidigt som hemlöshetsfrågan började få mer utrymme i spalterna. Man kan därför, trots dominansen av material med allmänt läsvärde, se en viss tendens till en växande företrädarroll.

Den bild av hemlösa och hemlöshet som tidningen förmedlade låg ganska väl i linje med de teman som konstituerade tidningens profil i övrigt. Försäljarnas egna sidor gav en delvis annorlunda bild än featurematerialet. De försäljare som gav uttryck för sina åsikter såg sig själva som sanningssägare i hemlöshetsdebatten, som rebeller i ett stelnat samhällssystem och som människor som bar sitt utanförskap med stolthet. Det fanns också inslag av luffarromantik med beskrivningar av hemlösa som frihetsökande vandrare. De försäljare som framträdde med sina livshistorier och anklagade "systemet" för bristande stöd, berättade om ett normalt liv som av någon anledning gått snett, ofta på grund av relationsproblem inom familjen. Alla försök att komma tillbaka motarbetades sedan av myndigheterna och allmänhetens ogina attityd.

På andra platser i tidningen framtonade en mer dyster verklighet befolkad av uteliggare och missbrukare, härbärgesliv och vanmakt inför det maktfullkomliga "systemet". I detta sammanhang fungerade hemlösa och hemlöshet som välfärdssamhällets dåliga samvete, en påminnelse om det förlorade goda samhället och bristen på mänsklig solidaritet. Hemlöshet lyftes ibland fram som ett socialt problem som i samband med förändringar i välfärdssamhället tagit en ny vändning och kommit att inkludera fler grupper än tidigare.

Väger man samman de olika bilderna presenterades hemlöshet totalt sett som ett komplext problem av både strukturella faktorer och individuella förhållanden. Men bilden av hemlösa och hemlöshet kan ändå beskrivas som konventionell till sitt innehåll. Även om tidningen gav uttryck för ett motstånd mot behandlingen av hemlösa var det ett motstånd som till exempel aldrig utmanade

samhällets rådande maktförhållanden eller ifrågasatte hur hemlöshetsfrågor formulerades i den offentliga debatten.²

Med utgångspunkt bara i tidningens innehåll skulle man kunna dra slutsatsen att *Situation Sthlm* är ett kommersiellt tidningsföretag med vissa sociala ambitioner. I själva verket har organisationen tagits emot som ännu ett alternativ i Stockholms icke-offentliga sociala stödutbud för hemlösa och det är denna sida av verksamheten som är ämnet för nästa kapitel.

² I en inflytelserik teori om samhällets konstruktion av hemlöshetsfrågan (Spector & Kitsuse 1977) hävdas att samhällets sociala problem utvecklas stegvis. I det första steget upptäcks problemet av någon aktör som sedan försöker fästa samhällets uppmärksamhet på det. När det gäller hemlöshetsfrågan skulle man kunna säga att den är en gammal samhällsfråga som inleder en ny karriär på 1990-talet. Efter att ha fått förnyad legitimitet i samhällsdebatten hamnar den på myndigheternas agenda och blir på nytt föremål för riktad politik och konkreta insatser. Införlivandet av politiken och konsekvenserna av insatserna leder till en ny omgång av uppmärksamhet i form av missnöje och klagomål på det sätt som frågan skötts, och nya alternativa aktiviteter utvecklas. Peyrot (1984) menar att dessa alternativa aktiviteter tillhör det sociala problemets "andra generation". Aktiviteterna uppstår ur, utgår från och bygger vidare på den första generationens problemkontext. Det kan röra sig om sociala rörelser men också om framträdandet av alternativa begränsade lösningar i form av till exempel nya organisationer. I denna bemärkelse kan *Situation Sthlm*, med utgångspunkt i tidningens innehåll, sägas har framfört andragenerationssynpunkter på hemlöshetsfrågan.

samhällets rådande maktförhållanden eller ifrågasatte hur hemlöshetsfrågor formulerades i den offentliga debatten.²

Med utgångspunkt bara i tidningens innehåll skulle man kunna dra slutsatsen att *Situation Sthlm* är ett kommersiellt tidningsföretag med vissa sociala ambitioner. I själva verket har organisationen tagits emot som ännu ett alternativ i Stockholms icke-offentliga sociala stödutbud för hemlösa och det är denna sida av verksamheten som är ämnet för nästa kapitel.

² I en inflytelserik teori om samhällets konstruktion av hemlöshetsfrågan (Spector & Kitsuse 1977) hävdas att samhällets sociala problem utvecklas stegvis. I det första steget upptäcks problemet av någon aktör som sedan försöker fästa samhällets uppmärksamhet på det. När det gäller hemlöshetsfrågan skulle man kunna säga att den är en gammal samhällsfråga som inleder en ny karriär på 1990-talet. Efter att ha fått förnyad legitimitet i samhällsdebatten hamnar den på myndigheternas agenda och blir på nytt föremål för riktad politik och konkreta insatser. Införlivandet av politiken och konsekvenserna av insatserna leder till en ny omgång av uppmärksamhet i form av missnöje och klagomål på det sätt som frågan skötts, och nya alternativa aktiviteter utvecklas. Peyrot (1984) menar att dessa alternativa aktiviteter tillhör det sociala problemets "andra generation". Aktiviteterna uppstår ur, utgår från och bygger vidare på den första generationens problemkontext. Det kan röra sig om sociala rörelser men också om framträdandet av alternativa begränsade lösningar i form av till exempel nya organisationer. I denna bemärkelse kan *Situation Sthlm*, med utgångspunkt i tidningens innehåll, sägas har framfört andragenerationssynpunkter på hemlöshetsfrågan.

8. DET SOCIALA ARBETET

En intensiv förmiddag på *Situation Sthlm*

När ett nytt nummer av *Situation Sthlm* anländer från tryckeriet till organisationens lokaler tas det alltid emot av en förväntansfull skara försäljare och medarbetare. Det är kanske den intensivaste förmiddagen i månaden och den tidpunkt då flest människor befinner sig i huset. Följande beskrivning bygger på mina anteckningar under en sådan förmiddag den 29 mars, 2000.

Ett tjugotal försäljare hänger i fiket eller står i solen ute på trottoaren och röker. Nästan alla i personalen är också på plats. Då och då ansluter sig rökarna i personalen till gruppen på gatan. Det råder en stämning av spänd förväntan. Försäljarnas småprat handlar mest om försäljningsarbetet, vilket ställe man står på och vem som brutit mot reglerna. En försäljare berättar om ett jobb på en kycklingfarm som flera av de andra också verkar ha provat på. Det är en farmare utanför Stockholm som brukar annonsera efter folk som kan ta kycklingarna ur burarna och lasta dem. Man får inte ha dåliga nerver. Kycklingarna skiter och pissar men blir märkligt lugna när man vänder dem upp och ner, säger han. "Man får 650 spänn och en kartong ägg!" Några nya ansikten dyker upp och registrerar sig som försäljare, bland annat en mycket ung kille i dunjacka och hans haltande kompis. Det verkar som om de känner en del av försäljarna sedan tidigare. Ett par gamla försäljare som inte syns till på länge kommer också in. En lång kille i 40-årsåldern med grön gabardinkostym och rock hoppar in på kryckor. Två kvinnor är där. En av dem är en rutinerad försäljare som tillägnat sig den manliga jargongen. Den andra håller sig för sig själv och verkar ha kommit för att träffa projektledaren.

Man väntar också på att sopbilen skall komma. Föraren skall övertalas att ta med sig en massa kartonger med gamla tidningar. Han brukar ställa upp. Så fort en lastbil kör förbi riktas allas blickar mot gatan. Plötsligt parkerar en postlastbil framför entrén. Han skall lasta av till posten som ligger granne med *Situation Sthlm*. Försäljarna blir lite oroliga över att postlastbilen står i vägen. Där skall ju sopbilen stå. "Säg till honom att flytta sig!" Sopbilen anländer samtidigt som postlastbilen kör iväg men parkerar ändå på andra sidan gatan. Föraren har en liten vagn som han tar kartongerna på och stugar in i komprimatorn samtidigt som han talar lite med de försäljare som står utanför och röker.

Sopbilen kör iväg och det blir lugnt igen. Tiden går utan att den nya tidningen anländer. "Har tidningen kommit än?" De otåliga försäljarna går omkring och trampar. Alla har druckit sitt kaffe och ätit sina mackor. Nu väntar de bara.

När lastbilen till slut dyker upp strax efter 11.30 stiger ett jubel bland försäljarna i fiket. Föraren börjar lasta ur och försäljarna bildar en langningskedja. Mannen i gabardinkostymen och dunjackans kompis är de enda som inte hjälper till. Gabardinmannen äter frukost och läser tidningen medan den andre sitter och läppjar på ett glas saft.

8. DET SOCIALA ARBETET

En intensiv förmiddag på *Situation Sthlm*

När ett nytt nummer av *Situation Sthlm* anländer från tryckeriet till organisationens lokaler tas det alltid emot av en förväntansfull skara försäljare och medarbetare. Det är kanske den intensivaste förmiddagen i månaden och den tidpunkt då flest människor befinner sig i huset. Följande beskrivning bygger på mina anteckningar under en sådan förmiddag den 29 mars, 2000.

Ett tjugotal försäljare hänger i fiket eller står i solen ute på trottoaren och röker. Nästan alla i personalen är också på plats. Då och då ansluter sig rökarna i personalen till gruppen på gatan. Det råder en stämning av spänd förväntan. Försäljarnas småprat handlar mest om försäljningsarbetet, vilket ställe man står på och vem som brutit mot reglerna. En försäljare berättar om ett jobb på en kycklingfarm som flera av de andra också verkar ha provat på. Det är en farmare utanför Stockholm som brukar annonsera efter folk som kan ta kycklingarna ur burarna och lasta dem. Man får inte ha dåliga nerver. Kycklingarna skiter och pissar men blir märkligt lugna när man vänder dem upp och ner, säger han. "Man får 650 spänn och en kartong ägg!" Några nya ansikten dyker upp och registrerar sig som försäljare, bland annat en mycket ung kille i dunjacka och hans haltande kompis. Det verkar som om de känner en del av försäljarna sedan tidigare. Ett par gamla försäljare som inte syns till på länge kommer också in. En lång kille i 40-årsåldern med grön gabardinkostym och rock hoppar in på kryckor. Två kvinnor är där. En av dem är en rutinerad försäljare som tillägnat sig den manliga jargongen. Den andra håller sig för sig själv och verkar ha kommit för att träffa projektledaren.

Man väntar också på att sopbilen skall komma. Föraren skall övertalas att ta med sig en massa kartonger med gamla tidningar. Han brukar ställa upp. Så fort en lastbil kör förbi riktas allas blickar mot gatan. Plötsligt parkerar en postlastbil framför entrén. Han skall lasta av till posten som ligger granne med *Situation Sthlm*. Försäljarna blir lite oroliga över att postlastbilen står i vägen. Där skall ju sopbilen stå. "Säg till honom att flytta sig!" Sopbilen anländer samtidigt som postlastbilen kör iväg men parkerar ändå på andra sidan gatan. Föraren har en liten vagn som han tar kartongerna på och stugar in i komprimatorn samtidigt som han talar lite med de försäljare som står utanför och röker.

Sopbilen kör iväg och det blir lugnt igen. Tiden går utan att den nya tidningen anländer. "Har tidningen kommit än?" De otåliga försäljarna går omkring och trampar. Alla har druckit sitt kaffe och ätit sina mackor. Nu väntar de bara.

När lastbilen till slut dyker upp strax efter 11.30 stiger ett jubel bland försäljarna i fiket. Föraren börjar lasta ur och försäljarna bildar en langningskedja. Mannen i gabardinkostymen och dunjackans kompis är de enda som inte hjälper till. Gabardinmannen äter frukost och läser tidningen medan den andre sitter och läppjar på ett glas saft.

Tidningen levereras i kartonger som fördelas till tre ställen. En del skall in i ett lagerrum till höger, en del skall in på försäljningskontoret och en del skall staplas längre in i lokalerna. Ytterligare en trave skall lastas in i en bil för att köras till en försäljningsdepå hos Återvinnarna. En försäljare utrustad med en pirra kör de kartonger som skall längre in. "Ställ inte för många på varandra". Två försäljare som står i lagerrummet pladdrar oavbrutet medan de stugar in kartongerna. Till slut hörs någon ryta till: "Men håll snattran nån gång!". Alla drar på munnen.

När ungefär hälften av kartongerna är inne börjar langningskedjan lösas upp. Försäljarna driver iväg, börjar prata med varandra, bläddra i det nya numret. "Hur många har du där nere nu?" "Vet inte, ett sextiotal ungefär". "Vi måste ha flera här!". En något glesare langningskedja tar form och till slut är alla tidningarna inne. "35 000 tidningar på sjutton minuter", säger en försäljare triumferande och pekar på sitt armbandsur. En av arbetspraktikanterna upptäcker emellertid att en försäljare och hans medhjälpare ställt en hel del kartonger uppochner och man blir tvungen att trava om dem.

Nu börjar kommentarerna om det nya numret höras. "Titta vilket glassigt nummer, bara färgbilder", "Det bästa hittills". Alla vill se omslaget för att se om det fungerar som blickfång vid försäljningen. Det nya numret handlar om häxor och bilden på förstasidan föreställer ett kvinnoansikte med stirrande gröna ögon. Det verkar få godkänt. När alla tidningskartonger kommit på plats köar försäljarna upp utanför distributionskontoret. Efter en halvtimme har de köpt drygt 700 tidningar och försvunnit därifrån. När killen i dunjackan köpt sina tidningar vaknar hans kompis till liv och de båda försvinner ut. Bara gabardinmannen sitter kvar och fikar en stund till. Sedan blir det helt tomt och tidningen stänger för lunch.

Vid lunchtid är de flesta försäljare på väg ut till sina anvisade ställen i Stockholms innerstad och förorter. Den dag då ett nytt nummer kommer ut går det inte att röra sig i Stockholm utan att man någon gång stöter på dem. De står utanför tunnelbaneuppgångar och köpcentrum och håller upp en tidning för att fånga förbipasserandes blickar. Kanske ropar de också: "Stöd hemlösa, köp *Situation Sthlm!*"

Försäljarna var redan från början organisationens ansikte utåt. Genom sin närvaro på gatorna marknadsförde de framgångsrikt både tidningen, sig själva och, i förlängningen, hemlöshetsfrågan.

Men vad gjorde *Situation Sthlm* för dem förutom att ge dem en möjlighet till försörjning genom arbete? I likhet med *The Big Issue* ville *Situation Sthlm* ge ett speciellt stöd till de försäljare som ville gå vidare i livet, skaffa en egen bostad, ett jobb på den öppna arbetsmarknaden, bryta sitt missbruk etc. I takt med att organisationens resurser förbättrades växte också ett mer organiserat socialt arbete fram.

I det här kapitlet kommer jag att undersöka hur detta arbete såg ut. Som jag diskuterat fanns det olika förväntningar på organisationen. I *The Big Issues* sätt att arbeta ingick en hjälp-till-

Tidningen levereras i kartonger som fördelas till tre ställen. En del skall in i ett lagerrum till höger, en del skall in på försäljningskontoret och en del skall staplas längre in i lokalerna. Ytterligare en trave skall lastas in i en bil för att köras till en försäljningsdepå hos Återvinnarna. En försäljare utrustad med en pirra kör de kartonger som skall längre in. "Ställ inte för många på varandra". Två försäljare som står i lagerrummet pladdrar oavbrutet medan de stugar in kartongerna. Till slut hörs någon ryta till: "Men håll snattran nån gång!". Alla drar på munnen.

När ungefär hälften av kartongerna är inne börjar langningskedjan lösas upp. Försäljarna driver iväg, börjar prata med varandra, bläddra i det nya numret. "Hur många har du där nere nu?" "Vet inte, ett sextiotal ungefär". "Vi måste ha flera här!". En något glesare langningskedja tar form och till slut är alla tidningarna inne. "35 000 tidningar på sjutton minuter", säger en försäljare triumferande och pekar på sitt armbandsur. En av arbetspraktikanterna upptäcker emellertid att en försäljare och hans medhjälpare ställt en hel del kartonger uppochner och man blir tvungen att trava om dem.

Nu börjar kommentarerna om det nya numret höras. "Titta vilket glassigt nummer, bara färgbilder", "Det bästa hittills". Alla vill se omslaget för att se om det fungerar som blickfång vid försäljningen. Det nya numret handlar om häxor och bilden på förstasidan föreställer ett kvinnoansikte med stirrande gröna ögon. Det verkar få godkänt. När alla tidningskartonger kommit på plats köar försäljarna upp utanför distributionskontoret. Efter en halvtimme har de köpt drygt 700 tidningar och försvunnit därifrån. När killen i dunjackan köpt sina tidningar vaknar hans kompis till liv och de båda försvinner ut. Bara gabardinmannen sitter kvar och fikar en stund till. Sedan blir det helt tomt och tidningen stänger för lunch.

Vid lunchtid är de flesta försäljare på väg ut till sina anvisade ställen i Stockholms innerstad och förorter. Den dag då ett nytt nummer kommer ut går det inte att röra sig i Stockholm utan att man någon gång stöter på dem. De står utanför tunnelbaneuppgångar och köpcentrum och håller upp en tidning för att fånga förbipasserandes blickar. Kanske ropar de också: "Stöd hemlösa, köp *Situation Sthlm!*"

Försäljarna var redan från början organisationens ansikte utåt. Genom sin närvaro på gatorna marknadsförde de framgångsrikt både tidningen, sig själva och, i förlängningen, hemlöshetsfrågan.

Men vad gjorde *Situation Sthlm* för dem förutom att ge dem en möjlighet till försörjning genom arbete? I likhet med *The Big Issue* ville *Situation Sthlm* ge ett speciellt stöd till de försäljare som ville gå vidare i livet, skaffa en egen bostad, ett jobb på den öppna arbetsmarknaden, bryta sitt missbruk etc. I takt med att organisationens resurser förbättrades växte också ett mer organiserat socialt arbete fram.

I det här kapitlet kommer jag att undersöka hur detta arbete såg ut. Som jag diskuterat fanns det olika förväntningar på organisationen. I *The Big Issues* sätt att arbeta ingick en hjälp-till-

självhjälpsidé med utgångspunkt i den affärsdrivande inriktningens möjligheter till arbete.¹

The Big Issue London hade varit förebilden när arbetet med *Situation Sthlm* började under våren 1994. *The Big Issues* framgångar beror inte bara på att de säljer 150 000 tidningar i veckan bara i London, utan även på att den hjälp de erbjuder sina försäljare genom olika projekt, till exempel utbildning, arbetspraktik, missbruksrådgivning och boendehjälp. Också vi hade planer på att starta liknande projekt om intresse och behov skulle visa sig finnas (*Situation Sthlm* 1999:30 s 27).

Det fanns samtidigt lokala förväntningar på att stödverksamheten skulle bedrivas utan anknytning till arbete och i form av en demokratisk medlemsorganisation, en självhjälpsgrupp baserad på frivilliga insatser eller enligt en mer traditionell välgörenhetsmodell. Hur skulle *Situation Sthlm* kunna anpassa sin verksamhet utan att för den skull tappa sin gatutidningsidentitet?

De empiriska data som ligger till grund för kapitlet har framförallt samlats in genom deltagande observation i *Situation Sthlms* lokaler och på Stockholms gator eller i fokuserande intervjuer med medarbetare, försäljare och olika samarbetspartners och motparter i det omgivande samhället. Några uppgifter härstammar från dokument som producerats av *Situation Sthlm* (till exempel regler för försäljning, registreringsformulär etc.) samt från artiklar som tidningen hade publicerat. Jämförelser med andra gatutidningar har gjorts med hjälp av data som samlats in i en jämförande studie av gatutidningar (Magnusson, pågående).

En tillbakablick

Ända från första början har *Situation Sthlms* mål varit att ge hemlösa en chans att tjäna pengar genom att sälja tidningen. Försäljaren köpte tidningen för halva försäljningspriset och fick behålla mellanskillnaden. Då fanns det emellertid inte någon vinst som kunde bekosta några andra sociala projekt.

När det första numret skulle ges ut hade medarbetarna bara lyckats rekrytera ett fåtal försäljare. Under hösten sålde fyra–fem försäljare runt tretusen av de tio tusen exemplar som hade tryckts upp. Produktionen och distributionen skedde då i en telefonlös lokal i Vasastan. Efter en tid miste man lokalen och fick fortsätta

¹ Se även intervjuer med grundarna i Aftonbladet 1995-05-08 s 19, 1995-08-09 s 13, Göteborgsposten 1995-03-13 s 28, 1996-02-28 s 45, Svenska Dagbladet 1995-01-20 s 20, 1995-02-28 s 51, 1996-12-13 s 25.

självhjälpsidé med utgångspunkt i den affärsdrivande inriktningens möjligheter till arbete.¹

The Big Issue London hade varit förebilden när arbetet med *Situation Sthlm* började under våren 1994. *The Big Issues* framgångar beror inte bara på att de säljer 150 000 tidningar i veckan bara i London, utan även på att den hjälp de erbjuder sina försäljare genom olika projekt, till exempel utbildning, arbetspraktik, missbruksrådgivning och boendehjälp. Också vi hade planer på att starta liknande projekt om intresse och behov skulle visa sig finnas (*Situation Sthlm* 1999:30 s 27).

Det fanns samtidigt lokala förväntningar på att stödverksamheten skulle bedrivas utan anknytning till arbete och i form av en demokratisk medlemsorganisation, en självhjälpsgrupp baserad på frivilliga insatser eller enligt en mer traditionell välgörenhetsmodell. Hur skulle *Situation Sthlm* kunna anpassa sin verksamhet utan att för den skull tappa sin gatutidningsidentitet?

De empiriska data som ligger till grund för kapitlet har framförallt samlats in genom deltagande observation i *Situation Sthlms* lokaler och på Stockholms gator eller i fokuserande intervjuer med medarbetare, försäljare och olika samarbetspartners och motparter i det omgivande samhället. Några uppgifter härstammar från dokument som producerats av *Situation Sthlm* (till exempel regler för försäljning, registreringsformulär etc.) samt från artiklar som tidningen hade publicerat. Jämförelser med andra gatutidningar har gjorts med hjälp av data som samlats in i en jämförande studie av gatutidningar (Magnusson, pågående).

En tillbakablick

Ända från första början har *Situation Sthlms* mål varit att ge hemlösa en chans att tjäna pengar genom att sälja tidningen. Försäljaren köpte tidningen för halva försäljningspriset och fick behålla mellanskillnaden. Då fanns det emellertid inte någon vinst som kunde bekosta några andra sociala projekt.

När det första numret skulle ges ut hade medarbetarna bara lyckats rekrytera ett fåtal försäljare. Under hösten sålde fyra–fem försäljare runt tretusen av de tio tusen exemplar som hade tryckts upp. Produktionen och distributionen skedde då i en telefonlös lokal i Vasastan. Efter en tid miste man lokalen och fick fortsätta

¹ Se även intervjuer med grundarna i Aftonbladet 1995-05-08 s 19, 1995-08-09 s 13, Göteborgsposten 1995-03-13 s 28, 1996-02-28 s 45, Svenska Dagbladet 1995-01-20 s 20, 1995-02-28 s 51, 1996-12-13 s 25.

jobba hemma istället. Tidningen monterades på Tidskriftsverkstaden, en förening med lokaler och teknisk utrustning där kulturtidskrifter med små resurser kunde hyra in sig. Försäljarna fick då köpa sina tidningar i det så kallade Kullagret, en verksamhet där arbetslösa ungdomar renoverade möbler, cyklar och andra bruksföremål, vid Björns Trädgård på Söder. Efter ett bråk mellan några försäljare och Kullagrets personal blev *Situation Sthlm* husvill igen. Under en period under vintern 1995/96 distribuerades därför tidningen utanför tunnelbaneuppgången vid Björns Trädgård. Under natten lagrades den i ett fotolabb på Bondegatan. I februari 1996 hittades en ny lokal på baksidan av Kungliga tennishallen på Lidingövägen.

Vid denna tidpunkt fanns 12–15 regelbundna försäljare. I november/december samma år flyttades verksamheten vidare till Roslagsgatan på Norrmalm. Det centrala läget gjorde att tillströmningen av försäljare ökade något. År 1999 var det dags igen och *Situation Sthlm* flyttade tillbaka till Vasastan och en stor lokal med centralt läge på Döbelnsgatan.

År 1997, när organisationens sociala arbete med försäljarna började utvecklas till en egen verksamhetsdel, fanns ett trettiotal registrerade försäljare. Antalet växte sedan kraftigt och var vid tiden för min undersökning cirka 250. Omsättningen bland försäljarna hade då varit stor. Sedan 1997 hade cirka 700 försäljare haft någon kontakt med verksamheten. Men bara ungefär två av tio stannade kvar under någon längre tid. Den enskilda aktivitetsnivån varierade också kraftigt. Den största arbetsinsatsen gjordes av en kärna av försäljare på runt 30 personer som sålde tidningen dagligen. De övriga försäljarna arbetade mer sporadiskt. Enligt medarbetarna saknade alla försäljare vid denna tidpunkt egen bostad, och en del var uteliggare i kortare eller längre perioder. Det fanns försäljare i alla åldrar från 25 till 65, men de flesta var i 30-40 årsåldern. En stor andel av dem, kanske upp mot åttio procent, uppgavs ha missbruksproblem av något slag. De allra flesta var män och det fanns bara ett fåtal kvinnor.

Även om hemlösheten förenade försäljarna kan man knappast påstå att det rörde sig om en homogen grupp utan snarare om en samling mycket olika individer. Självklart hade de mycket olika personliga förutsättningar för att göra jobbet. För många av dem var det till exempel ett tillfälligt påhugg för att få ihop några kronor, medan några försäljare i kärngruppen hade en hygglig månadsinkomst. Här fanns också de som såg möjligheten att tjäna pengar som ett sätt att skaffa sig ett mer drägligt liv medan andra använde sig av inkomsterna för att finansiera sitt missbruk. När

jobba hemma istället. Tidningen monterades på Tidskriftsverkstaden, en förening med lokaler och teknisk utrustning där kulturtidskrifter med små resurser kunde hyra in sig. Försäljarna fick då köpa sina tidningar i det så kallade Kullagret, en verksamhet där arbetslösa ungdomar renoverade möbler, cyklar och andra bruksföremål, vid Björns Trädgård på Söder. Efter ett bråk mellan några försäljare och Kullagrets personal blev *Situation Sthlm* husvill igen. Under en period under vintern 1995/96 distribuerades därför tidningen utanför tunnelbaneuppgången vid Björns Trädgård. Under natten lagrades den i ett fotolabb på Bondegatan. I februari 1996 hittades en ny lokal på baksidan av Kungliga tennishallen på Lidingövägen.

Vid denna tidpunkt fanns 12–15 regelbundna försäljare. I november/december samma år flyttades verksamheten vidare till Roslagsgatan på Norrmalm. Det centrala läget gjorde att tillströmningen av försäljare ökade något. År 1999 var det dags igen och *Situation Sthlm* flyttade tillbaka till Vasastan och en stor lokal med centralt läge på Döbelnsgatan.

År 1997, när organisationens sociala arbete med försäljarna började utvecklas till en egen verksamhetsdel, fanns ett trettiotal registrerade försäljare. Antalet växte sedan kraftigt och var vid tiden för min undersökning cirka 250. Omsättningen bland försäljarna hade då varit stor. Sedan 1997 hade cirka 700 försäljare haft någon kontakt med verksamheten. Men bara ungefär två av tio stannade kvar under någon längre tid. Den enskilda aktivitetsnivån varierade också kraftigt. Den största arbetsinsatsen gjordes av en kärna av försäljare på runt 30 personer som sålde tidningen dagligen. De övriga försäljarna arbetade mer sporadiskt. Enligt medarbetarna saknade alla försäljare vid denna tidpunkt egen bostad, och en del var uteliggare i kortare eller längre perioder. Det fanns försäljare i alla åldrar från 25 till 65, men de flesta var i 30-40 årsåldern. En stor andel av dem, kanske upp mot åttio procent, uppgavs ha missbruksproblem av något slag. De allra flesta var män och det fanns bara ett fåtal kvinnor.

Även om hemlösheten förenade försäljarna kan man knappast påstå att det rörde sig om en homogen grupp utan snarare om en samling mycket olika individer. Självklart hade de mycket olika personliga förutsättningar för att göra jobbet. För många av dem var det till exempel ett tillfälligt påhugg för att få ihop några kronor, medan några försäljare i kärngruppen hade en hygglig månadsinkomst. Här fanns också de som såg möjligheten att tjäna pengar som ett sätt att skaffa sig ett mer drägligt liv medan andra använde sig av inkomsterna för att finansiera sitt missbruk. När

det gällde försäljarnas inkomst hade skattemyndigheterna än så länge inte visat något intresse för att göra den skattepliktig, och det förekom att vissa försäljare fick socialbidrag samtidigt som de sålde tidningen.

Distributionen av tidningen var den kontaktyta som stod till förfogande när det gällde det sociala arbetet. Den som ville sälja tidningen var tvungen att registrera sig och sedan regelbundet återkomma för att köpa nya tidningar så länge han eller hon ville fortsätta med jobbet. Liksom på många andra gatutidningar sköttes därför distributionen och det sociala arbetet i direkt anslutning till varandra.

Att försäljningsorganisationen och det sociala arbetet var sammanflätade innebar också vissa problem. Medarbetarna måste bland annat växla mellan rollen som arbetsgivare och rollen som socialarbetare. Gick det till exempel att stänga av en försäljare för misskötsel och samtidigt behålla hans eller hennes förtroende i det stödjande arbetet? På längre sikt fanns hotet om direkta intressekonflikter som en följd av detta dilemma. För vissa mer utvecklade gatutidningsverksamheter som till exempel *The Big Issue Scotland* i Glasgow, där man hade delat upp funktionerna, hade de bland annat lett till starka spänningar mellan de sociala projektens medarbetare och försäljningschefen där chefen ville ha försäljare på gatan för att tjäna pengar men socialarbetarna ville få in dem i andra verksamheter eller på behandling (Magnusson, pågående). Men *Situation Sthlm* hade ännu inte ställts inför detta dilemma.

För att ge utrymme åt sociala kontakter i lokalerna hade *Situation Sthlms* distributionskontor lagts i anslutning till ett fik och ett litet kök där försäljarna kunde uppehålla sig. Det fanns även ett speciellt samtalsrum, ett arbetsrum, två rymliga toaletter och några rum som fungerade som tvättstuga och behandlingsrum. I dessa lokaler kunde försäljarna umgås, sköta sin hygien, träffa projektets medarbetare och lösa eventuella problem. Behandlingsrummet var avsett för behandlingsinsatser av mobila sjukvårdsteam. Försäljarna hade också tillgång till nätverksanslutna datorer som några av dem använde sporadiskt. Med undantag för de dagar då ett nytt nummer levererades och de speciella försäljarmötena som hölls varje månad tittade försäljarna oftast bara in en kort stund och tog en kopp kaffe i samband med att de köpte nya tidningar.

Under undersökningsperioden sköttes det sociala arbetet av en heltidsanställd och en deltidsanställd medarbetare vilkas personliga bakgrund jag kommer att gå in på närmare nedan. Det mesta av det dagliga distributionsarbetet, inklusive registrering av nya

det gällde försäljarnas inkomst hade skattemyndigheterna än så länge inte visat något intresse för att göra den skattepliktig, och det förekom att vissa försäljare fick socialbidrag samtidigt som de sålde tidningen.

Distributionen av tidningen var den kontaktyta som stod till förfogande när det gällde det sociala arbetet. Den som ville sälja tidningen var tvungen att registrera sig och sedan regelbundet återkomma för att köpa nya tidningar så länge han eller hon ville fortsätta med jobbet. Liksom på många andra gatutidningar sköttes därför distributionen och det sociala arbetet i direkt anslutning till varandra.

Att försäljningsorganisationen och det sociala arbetet var sammanflätade innebar också vissa problem. Medarbetarna måste bland annat växla mellan rollen som arbetsgivare och rollen som socialarbetare. Gick det till exempel att stänga av en försäljare för misskötsel och samtidigt behålla hans eller hennes förtroende i det stödjande arbetet? På längre sikt fanns hotet om direkta intressekonflikter som en följd av detta dilemma. För vissa mer utvecklade gatutidningsverksamheter som till exempel *The Big Issue Scotland* i Glasgow, där man hade delat upp funktionerna, hade de bland annat lett till starka spänningar mellan de sociala projektens medarbetare och försäljningschefen där chefen ville ha försäljare på gatan för att tjäna pengar men socialarbetarna ville få in dem i andra verksamheter eller på behandling (Magnusson, pågående). Men *Situation Sthlm* hade ännu inte ställts inför detta dilemma.

För att ge utrymme åt sociala kontakter i lokalerna hade *Situation Sthlms* distributionskontor lagts i anslutning till ett fik och ett litet kök där försäljarna kunde uppehålla sig. Det fanns även ett speciellt samtalsrum, ett arbetsrum, två rymliga toaletter och några rum som fungerade som tvättstuga och behandlingsrum. I dessa lokaler kunde försäljarna umgås, sköta sin hygien, träffa projektets medarbetare och lösa eventuella problem. Behandlingsrummet var avsett för behandlingsinsatser av mobila sjukvårdsteam. Försäljarna hade också tillgång till nätverksanslutna datorer som några av dem använde sporadiskt. Med undantag för de dagar då ett nytt nummer levererades och de speciella försäljarmötena som hölls varje månad tittade försäljarna oftast bara in en kort stund och tog en kopp kaffe i samband med att de köpte nya tidningar.

Under undersökningsperioden sköttes det sociala arbetet av en heltidsanställd och en deltidsanställd medarbetare vilkas personliga bakgrund jag kommer att gå in på närmare nedan. Det mesta av det dagliga distributionsarbetet, inklusive registrering av nya

försäljare och bokföring, hade emellertid överlåtits till ett par före detta försäljare som på detta sätt fick arbetspraktik. Dessutom fanns ytterligare en heltidsanställd person med ansvar för ett speciellt arbetsprojekt vid sidan av Självhjälpsprojektet. Även i detta projekt sköttes den dagliga verksamheten av en arbetspraktiserande före detta försäljare. Medarbetarna kunde därför i ganska stor utsträckning ägna sig åt andra arbetsuppgifter.

Distribution och försäljning

Under undersökningsperioden låg *Situation Sthlms* upplaga på 18–20 000 exemplar i månaden. Tillsammans sålde försäljarna då 600–800 tidningar om dagen. Under en observation som jag genomförde på distributionskontoret i början av februari 2000 redovisades till exempel en försäljning av 766 tidningar och en omsättning på 12 815 kronor. De flesta försäljare köpte sina tidningar på morgonen. Vissa av dem kom in flera gånger om dagen och fyllde på, ofta mellan 10–50 tidningar om gången.

Situation Sthlm och många andra gatutidningar har samma system för registrering av försäljare och regler för försäljning som ursprungligen utvecklades av *The Big Issue* och som sedan spridits till andra gatutidningar bland annat via INSP. När en ny försäljare registreras får han eller hon dels information om organisationen, dels lämna några enkla uppgifter om sig själv och sin situation. Försäljaren förbinder sig att följa reglerna genom att skriva under ett dokument och får sedan en ID-bricka, ofta med foto, och ett mindre antal gratis tidningar för att komma igång. Brott mot någon av reglerna innebär avstängning under kortare eller längre tid.

Det dagliga arbetet på *Situation Sthlms* distributionskontor och arbetsledningen av försäljarna sköttes, som jag redan nämnt, av före detta försäljare. Efter en period som drogfria och skötsamma hade de erbjudits att bli arbetspraktikanter med fullt ansvar för distributionen och fördelningen av försäljningsplatser.

Med tiden hade ett omfattande nät av försäljningsplatser brett ut sig över Storstockholm. Platserna i innerstaden var de mest lukrativa och därför mest eftertraktade. Samtidigt ankom det på arbetspraktikanterna att kombinera rätt plats med rätt person.

Jag har listor på försäljningsställen. Jag ser på personen. Jag känner ju till dom flesta ställena inne i stan och jag känner till buslivet runt omkring också. Så jag ställer ju inte vissa personer där och vissa där utan jag försöker få det att funka. Jag måste göra en bedömning där. Skall jag till exempel ställa en kille

försäljare och bokföring, hade emellertid överlåtits till ett par före detta försäljare som på detta sätt fick arbetspraktik. Dessutom fanns ytterligare en heltidsanställd person med ansvar för ett speciellt arbetsprojekt vid sidan av Självhjälpsprojektet. Även i detta projekt sköttes den dagliga verksamheten av en arbetspraktiserande före detta försäljare. Medarbetarna kunde därför i ganska stor utsträckning ägna sig åt andra arbetsuppgifter.

Distribution och försäljning

Under undersökningsperioden låg *Situation Sthlms* upplaga på 18–20 000 exemplar i månaden. Tillsammans sålde försäljarna då 600–800 tidningar om dagen. Under en observation som jag genomförde på distributionskontoret i början av februari 2000 redovisades till exempel en försäljning av 766 tidningar och en omsättning på 12 815 kronor. De flesta försäljare köpte sina tidningar på morgonen. Vissa av dem kom in flera gånger om dagen och fyllde på, ofta mellan 10–50 tidningar om gången.

Situation Sthlm och många andra gatutidningar har samma system för registrering av försäljare och regler för försäljning som ursprungligen utvecklades av *The Big Issue* och som sedan spridits till andra gatutidningar bland annat via INSP. När en ny försäljare registreras får han eller hon dels information om organisationen, dels lämna några enkla uppgifter om sig själv och sin situation. Försäljaren förbinder sig att följa reglerna genom att skriva under ett dokument och får sedan en ID-bricka, ofta med foto, och ett mindre antal gratis tidningar för att komma igång. Brott mot någon av reglerna innebär avstängning under kortare eller längre tid.

Det dagliga arbetet på *Situation Sthlms* distributionskontor och arbetsledningen av försäljarna sköttes, som jag redan nämnt, av före detta försäljare. Efter en period som drogfria och skötsamma hade de erbjudits att bli arbetspraktikanter med fullt ansvar för distributionen och fördelningen av försäljningsplatser.

Med tiden hade ett omfattande nät av försäljningsplatser brett ut sig över Storstockholm. Platserna i innerstaden var de mest lukrativa och därför mest eftertraktade. Samtidigt ankom det på arbetspraktikanterna att kombinera rätt plats med rätt person.

Jag har listor på försäljningsställen. Jag ser på personen. Jag känner ju till dom flesta ställena inne i stan och jag känner till buslivet runt omkring också. Så jag ställer ju inte vissa personer där och vissa där utan jag försöker få det att funka. Jag måste göra en bedömning där. Skall jag till exempel ställa en kille

vid Slussen vid torget där nere. Det är ganska hårt där. Det är många som ska till *Stadsmissionen*, det är mycket langning där, spritlangning och mycket hemlöst folk som rör sig där. Det kan vara jobbigt att jobba där och då måste man vara lite hård. Det är mycket berusade personer där på Slussen. En sån bedömning då måste man se att det skall vara en kille eller två killar där som kan säga ifrån. De fulla personerna på gatorna, dom skall alltid gå fram och prata och jiddra och bråka och störa. Då måste det finnas killar som kan ta för sig och säga ifrån. Stick härifrån. Så att man inte ställer nån som inte vågar. Sen finns det killar som är lite udda som man får ställa ute i förorterna och ta det lite lugnt så att dom inte stressar upp sig. Det är mycket stress. Jag försöker kombinera rätt ställe med rätt person (arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

I praktiken verkade arbetspraktikanterna tillämpa ett informellt system där försäljarna avancerade från sämre till bättre försäljningsplatser i takt med att förtroende för dem ökade.

Dom får jobba på sitt ställe tills det blir något ledigt. Jag jobbade tre år som försäljare. Jag började då på ett sämre ställe. Jobbar man varje dag och det, då får man ett erbjudande. Då fick jag [erbjudande om att stå på en lukrativ plats] och det nappar man ju på. Har man jobbat flera år och så kanske en kille slutar och går in i det andra projektet som vi har, då blir den platsen ledig (arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

De sociala projektens ideologi och praktik

Hur såg de medarbetare som jobbade i Självhjälpsprojektet själva på sitt arbete och vad sysslade de med i praktiken? Både i de opinionsbildande texter de publicerade i tidningen och det som de sade i intervjuerna anknöt medarbetarna både till hjälp-till-självhjälps- och till *empowerment*-elementen i gatutidningsideologin. I intervjuerna talade *Situation Sthlms* medarbetare till exempel om vikten av att utforma det sociala stödet till försäljarna enligt hjälp-till-självhjälpsprincipen. Man föreställde sig då att hemlösheten inneburit att försäljarna av olika sociala skäl förlorat sitt självförtroende och skulle kunna bygga upp det igen genom att utföra ett arbete. Hjälp-till-självhjälp fördes fram som den enda hållbara vägen bort från hemlösheten och som det enda sättet att arbeta med försäljarna med bibehållen respekt för deras människovärde. I resten av detta kapitel tänker jag börja med att se på innehållet i de opinionsbildande texterna och sedan, med utgångspunkt i intervju- och observationsdata, göra sex påståenden om de sociala projektens ideologi och praktik.

vid Slussen vid torget där nere. Det är ganska hårt där. Det är många som ska till *Stadsmissionen*, det är mycket langning där, spritlangning och mycket hemlöst folk som rör sig där. Det kan vara jobbigt att jobba där och då måste man vara lite hård. Det är mycket berusade personer där på Slussen. En sån bedömning då måste man se att det skall vara en kille eller två killar där som kan säga ifrån. De fulla personerna på gatorna, dom skall alltid gå fram och prata och jiddra och bråka och störa. Då måste det finnas killar som kan ta för sig och säga ifrån. Stick härifrån. Så att man inte ställer nån som inte vågar. Sen finns det killar som är lite udda som man får ställa ute i förorterna och ta det lite lugnt så att dom inte stressar upp sig. Det är mycket stress. Jag försöker kombinera rätt ställe med rätt person (arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

I praktiken verkade arbetspraktikanterna tillämpa ett informellt system där försäljarna avancerade från sämre till bättre försäljningsplatser i takt med att förtroende för dem ökade.

Dom får jobba på sitt ställe tills det blir något ledigt. Jag jobbade tre år som försäljare. Jag började då på ett sämre ställe. Jobbar man varje dag och det, då får man ett erbjudande. Då fick jag [erbjudande om att stå på en lukrativ plats] och det nappar man ju på. Har man jobbat flera år och så kanske en kille slutar och går in i det andra projektet som vi har, då blir den platsen ledig (arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

De sociala projektens ideologi och praktik

Hur såg de medarbetare som jobbade i Självhjälpsprojektet själva på sitt arbete och vad sysslade de med i praktiken? Både i de opinionsbildande texter de publicerade i tidningen och det som de sade i intervjuerna anknöt medarbetarna både till hjälp-till-självhjälps- och till *empowerment*-elementen i gatutidningsideologin. I intervjuerna talade *Situation Sthlms* medarbetare till exempel om vikten av att utforma det sociala stödet till försäljarna enligt hjälp-till-självhjälpsprincipen. Man föreställde sig då att hemlösheten inneburit att försäljarna av olika sociala skäl förlorat sitt självförtroende och skulle kunna bygga upp det igen genom att utföra ett arbete. Hjälp-till-självhjälp fördes fram som den enda hållbara vägen bort från hemlösheten och som det enda sättet att arbeta med försäljarna med bibehållen respekt för deras människovärde. I resten av detta kapitel tänker jag börja med att se på innehållet i de opinionsbildande texterna och sedan, med utgångspunkt i intervju- och observationsdata, göra sex påståenden om de sociala projektens ideologi och praktik.

Opinionsbildningen i tidningen

Från och med nr 27 har projektets medarbetare regelbundet publicerat texter om Självhjälpsprojektet i tidningen. De har handlat om idéerna bakom projektet, vad det kunnat erbjuda försäljarna och vilka regler som gällt, hur projektet utvecklats och om vad det bidragit till för enskilda gatuförsäljare. Dessutom har spalten ofta innehållit kritik av samhällets insatser för hemlösa och glimtar ur "verkligheten". Problem som ventilerats har till exempel varit att missbruksvården är "nästan intill obefintlig och felorganiserad", att socialtjänsten inte hjälper aktiva missbrukare och nekar dem som ville bli av med sitt missbruk att påverka de åtgärder de blir föremål för, att avgiftningskliniker läggs ner och att människor nekas plats för att de inte är "tillräckligt dåliga", att socialstyrelsen försöker ge sken av färre antal hemlösa genom att tillämpa nya definitioner och att nästan varje försök att skapa nya boenden för hemlösa stoppas på grund av omkringboendes oro och protester. Ibland har kritiken formulerats som retoriska frågor:

Är det meningen att missbrukare först ska bli så sjuka att de nästan är döende innan de får vård? Ska de medvetet ta överdoser och riskera livet? Ska alkoholister suppa sig till skrupp- eller fettlever och få vård först då de är i behov av dialys. Varför ska det vara så svårt? (nr 31)

I tidningen försökte medarbetarna med andra ord fästa läsarnas uppmärksamhet på samhällets tillkortakommanden när det gäller hemlöshetsfrågan, och ofta angivit orsakerna i termer av okunnighet, intolerans och bristande ansvarskänsla. Ibland har olika myndigheter givits uppfordrande uppmaningar om bättring:

Behovet av en medicinskt kunnig person har länge varit stort, många av våra försäljare lider av somatiska åkommor som de av olika anledningar aldrig tagit itu med. Sjukvården bör tänka om när det gäller hur man bemöter hemlösa – många av våra försäljares berättelser vittnar om intolerans och stor okunnighet om deras villkor (nr 27)

Enligt socialtjänstlagen ska de åtgärder som görs för en individ planeras i samråd med klienten och andra organisationer och föreningar. Det är hög tid att de börjar följa den egna lagstiftningen (nr 30)

Ibland har medarbetarna påmint allmänheten om vad de ansett vara alla medborgares ansvar:

Det är av vikt att politiker satsar resurser på samhällets svaga grupper, men ännu viktigare är att vi rannsakar våra egna attityder gentemot de hemlösa. Hur skulle det kännas att få en förre [sic] detta hemlös missbrukare till

Opinionsbildningen i tidningen

Från och med nr 27 har projektets medarbetare regelbundet publicerat texter om Självhjälpsprojektet i tidningen. De har handlat om idéerna bakom projektet, vad det kunnat erbjuda försäljarna och vilka regler som gällt, hur projektet utvecklats och om vad det bidragit till för enskilda gatuförsäljare. Dessutom har spalten ofta innehållit kritik av samhällets insatser för hemlösa och glimtar ur "verkligheten". Problem som ventilerats har till exempel varit att missbruksvården är "nästan intill obefintlig och felorganiserad", att socialtjänsten inte hjälper aktiva missbrukare och nekar dem som ville bli av med sitt missbruk att påverka de åtgärder de blir föremål för, att avgiftningskliniker läggs ner och att människor nekas plats för att de inte är "tillräckligt dåliga", att socialstyrelsen försöker ge sken av färre antal hemlösa genom att tillämpa nya definitioner och att nästan varje försök att skapa nya boenden för hemlösa stoppas på grund av omkringboendes oro och protester. Ibland har kritiken formulerats som retoriska frågor:

Är det meningen att missbrukare först ska bli så sjuka att de nästan är döende innan de får vård? Ska de medvetet ta överdoser och riskera livet? Ska alkoholister suppa sig till skrupp- eller fettlever och få vård först då de är i behov av dialys. Varför ska det vara så svårt? (nr 31)

I tidningen försökte medarbetarna med andra ord fästa läsarnas uppmärksamhet på samhällets tillkortakommanden när det gäller hemlöshetsfrågan, och ofta angivit orsakerna i termer av okunnighet, intolerans och bristande ansvarskänsla. Ibland har olika myndigheter givits uppfordrande uppmaningar om bättring:

Behovet av en medicinskt kunnig person har länge varit stort, många av våra försäljare lider av somatiska åkommor som de av olika anledningar aldrig tagit itu med. Sjukvården bör tänka om när det gäller hur man bemöter hemlösa – många av våra försäljares berättelser vittnar om intolerans och stor okunnighet om deras villkor (nr 27)

Enligt socialtjänstlagen ska de åtgärder som görs för en individ planeras i samråd med klienten och andra organisationer och föreningar. Det är hög tid att de börjar följa den egna lagstiftningen (nr 30)

Ibland har medarbetarna påmint allmänheten om vad de ansett vara alla medborgares ansvar:

Det är av vikt att politiker satsar resurser på samhällets svaga grupper, men ännu viktigare är att vi rannsakar våra egna attityder gentemot de hemlösa. Hur skulle det kännas att få en förre [sic] detta hemlös missbrukare till

granne? Hur skulle du reagera om det byggdes ett hem för hemlösa i närheten av dig? (nr 33)

Det har gjorts försök att förklara varför människor tigger och fortsätter att missbruka. Underförstått har dessa resonemang byggts på erfarenheter som medarbetarna fått genom sina kontakter med försäljarna. De förklaringar som presenterats har rört sig både på en strukturell och på en individuell nivå, till exempel:

Det är ingen hemlighet att de flesta som tigger är missbrukare, de tigger på grund av att nästan all narkomanvård har försvunnit. Idag är det otroligt svårt för en hemlös missbrukare att få plats på avgiftningen, ännu svårare är att förnä socialtjänsten att betala för en individanpassad rehabilitering (nr 29)

För det mesta är missbrukare rädda människor och rädslan breder ut sig över deras liv, /.../ Drogerna fungerar som ett motgift mot rädslor. Och så länge en människa som missbrukar inte vågar möta livet på livets villkor kommer han eller hon att välja motgiftet. Det värsta med livet som aktiv missbrukare är att det blir ännu mer komplicerat att leva med mer rädsla och mer skuld-känslor. För att dessa känslor inte ska ta överhanden behövs det mer motgift. (nr 32)

Sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete

När jag först började titta närmare på *Situation Sthlms* sociala projekt fanns det inte någon dokumentation eller några arbetsinstruktioner att utgå ifrån. *The Big Issue* fanns visserligen som en förebild men även i detta fall saknades dokumentation. Av det som Självhjälpsprojektet publicerat i *Situation Sthlm* kunde jag dra en del slutsatser om medarbetarnas perspektiv på sitt arbete, men det fanns inte mycket att hämta när det gällde hur saker och ting fungerade i praxis. Det stod klart att jag måste börja från början, se hur saker och ting gick till och prata med medarbetarna, försäljarna och människor i organisationens omgivning.

I mina inledande intervjuer med medarbetarna var det svårt att få fram en sammanhängande bild av det sociala arbetet och hur de såg på det. Jag fick istället på induktiv väg försöka pussla ihop min egen bild med hjälp av olika exempel på möten med försäljare och olika aktörer i omgivningen. I samband med att vi pratade om arbetet och genom att jag i en serie deltagande observationer kunde följa den dagliga praktiken och jämföra den med vad medarbetarna sagt började jag förstå mer. Så småningom började jag urskilja vissa återkommande mönster i deras arbete som kunde avgränsas och fördjupas i fortlöpande intervjuer, observationer

granne? Hur skulle du reagera om det byggdes ett hem för hemlösa i närheten av dig? (nr 33)

Det har gjorts försök att förklara varför människor tigger och fortsätter att missbruka. Underförstått har dessa resonemang byggts på erfarenheter som medarbetarna fått genom sina kontakter med försäljarna. De förklaringar som presenterats har rört sig både på en strukturell och på en individuell nivå, till exempel:

Det är ingen hemlighet att de flesta som tigger är missbrukare, de tigger på grund av att nästan all narkomanvård har försvunnit. Idag är det otroligt svårt för en hemlös missbrukare att få plats på avgiftningen, ännu svårare är att förnä socialtjänsten att betala för en individanpassad rehabilitering (nr 29)

För det mesta är missbrukare rädda människor och rädslan breder ut sig över deras liv, /.../ Drogerna fungerar som ett motgift mot rädslor. Och så länge en människa som missbrukar inte vågar möta livet på livets villkor kommer han eller hon att välja motgiftet. Det värsta med livet som aktiv missbrukare är att det blir ännu mer komplicerat att leva med mer rädsla och mer skuld-känslor. För att dessa känslor inte ska ta överhanden behövs det mer motgift. (nr 32)

Sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete

När jag först började titta närmare på *Situation Sthlms* sociala projekt fanns det inte någon dokumentation eller några arbetsinstruktioner att utgå ifrån. *The Big Issue* fanns visserligen som en förebild men även i detta fall saknades dokumentation. Av det som Självhjälpsprojektet publicerat i *Situation Sthlm* kunde jag dra en del slutsatser om medarbetarnas perspektiv på sitt arbete, men det fanns inte mycket att hämta när det gällde hur saker och ting fungerade i praxis. Det stod klart att jag måste börja från början, se hur saker och ting gick till och prata med medarbetarna, försäljarna och människor i organisationens omgivning.

I mina inledande intervjuer med medarbetarna var det svårt att få fram en sammanhängande bild av det sociala arbetet och hur de såg på det. Jag fick istället på induktiv väg försöka pussla ihop min egen bild med hjälp av olika exempel på möten med försäljare och olika aktörer i omgivningen. I samband med att vi pratade om arbetet och genom att jag i en serie deltagande observationer kunde följa den dagliga praktiken och jämföra den med vad medarbetarna sagt började jag förstå mer. Så småningom började jag urskilja vissa återkommande mönster i deras arbete som kunde avgränsas och fördjupas i fortlöpande intervjuer, observationer

och analys. Mönstren kan uttryckas i sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete under undersökningsperioden:

1. Medarbetarnas arbete i Självhjälpsprojektet var *ad-hoc*-betonat och styrdes framförallt av försäljarnas behov för stunden.
2. Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna.
3. Det sociala arbetet med försäljarna handlade ofta om att företräda dem i kontakter med myndigheter och andra motparter.
4. Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare som brutit mot dem stod i centrum för maktspelet inom Självhjälpsprojektet.
5. Självhjälpsprojektets sätt att bedriva socialt arbete för försäljarna var starkt knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av medarbetarnas roller.
6. Medarbetarna hade ännu inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till drogmisbruk bland försäljarna.

I det följande kommer jag att diskutera dessa mönster mer i detalj och exemplifiera dem med hjälp av intervjuer och utdrag ur observationsprotokoll.

1. Det sociala arbetet var ad-hoc-betonat och styrdes av försäljarnas behov för stunden

Sedan starten hade Självhjälpsprojektet successivt byggt upp ett kontaktnät och vissa arbetsrutiner. Vid tiden för min undersökning kunde det framförallt erbjuda försäljarna arbete och mänskligt stöd. I mina intervjuer med Självhjälpsprojektets medarbetare framhöll de ofta betydelsen av den naturliga vardagliga kontakten med försäljarna. Både intervjuerna med medarbetarna och försäljarna och observationerna av det vardagliga arbetet gav en bild av ett socialt arbete av *ad-hoc*-karaktär, som följde och anpassades efter de problem och behov som framstod som mest angelägna för stunden. Medarbetarna träffade dagligen försäljare som kom till lokalerna och stod till förfogande om någon skulle be om hjälp. I viss utsträckning besökte de också försäljarna på deras försäljningsplatser. *Ad-hoc*-karaktären gjorde att insatserna i första hand koncentrerades på de försäljare som tillhörde den kärna på

och analys. Mönstren kan uttryckas i sex påståenden om *Situation Sthlms* sociala arbete under undersökningsperioden:

1. Medarbetarnas arbete i Självhjälpsprojektet var *ad-hoc*-betonat och styrdes framförallt av försäljarnas behov för stunden.
2. Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna.
3. Det sociala arbetet med försäljarna handlade ofta om att företräda dem i kontakter med myndigheter och andra motparter.
4. Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare som brutit mot dem stod i centrum för maktspelet inom Självhjälpsprojektet.
5. Självhjälpsprojektets sätt att bedriva socialt arbete för försäljarna var starkt knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av medarbetarnas roller.
6. Medarbetarna hade ännu inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till drogmisbruk bland försäljarna.

I det följande kommer jag att diskutera dessa mönster mer i detalj och exemplifiera dem med hjälp av intervjuer och utdrag ur observationsprotokoll.

1. Det sociala arbetet var ad-hoc-betonat och styrdes av försäljarnas behov för stunden

Sedan starten hade Självhjälpsprojektet successivt byggt upp ett kontaktnät och vissa arbetsrutiner. Vid tiden för min undersökning kunde det framförallt erbjuda försäljarna arbete och mänskligt stöd. I mina intervjuer med Självhjälpsprojektets medarbetare framhöll de ofta betydelsen av den naturliga vardagliga kontakten med försäljarna. Både intervjuerna med medarbetarna och försäljarna och observationerna av det vardagliga arbetet gav en bild av ett socialt arbete av *ad-hoc*-karaktär, som följde och anpassades efter de problem och behov som framstod som mest angelägna för stunden. Medarbetarna träffade dagligen försäljare som kom till lokalerna och stod till förfogande om någon skulle be om hjälp. I viss utsträckning besökte de också försäljarna på deras försäljningsplatser. *Ad-hoc*-karaktären gjorde att insatserna i första hand koncentrerades på de försäljare som tillhörde den kärna på

cirka 30–40 personer, de allra flesta män, i 30–40-årsåldern som regelbundet sålde tidningen och som ofta befann sig i lokalerna vid någon tidpunkt på dagen. Enligt medarbetarnas uppgifter saknade alla i denna grupp egen bostad. En del av dem var uteliggare i kortare eller längre perioder och många hade missbruksproblem.

Försäljarna kunde behöva husrum över natten, kläder och mediciner, stöd vid besök på socialbyrån, sjukhuset, frivården, på rättegång, på begravning, hjälp med överklaganden av myndighetsbeslut, att få en avgiftningsplats eller plats på ett behandlingshem, att hitta praktikplats eller arbete etc. De resurser som Självhjälpsprojektet hade till sitt förfogande, förutom de resurser som fanns i lokalerna samt en begränsad summa pengar som donerats av olika företag och privatpersoner, var ett nätverk av organisationer, föreningar, experter, politiker etc. och med tiden också allt bättre kunskaper om hur lokalpolitiken och socialvården fungerade. Medarbetarnas beskrivningar av sättet att arbeta gav ett intryck av att det i hög utsträckning handlade om att vara ihärdig, flexibel och fantasirik, om att ringa runt och tjata, övertyga, övertala, tiggas, trycka på, och kanske i någon mån skrämman:

Om någon har ont, då ringer man mobila teamet som får komma hit och undersöka honom i lugn och ro. Om någon vill sluta knarka, då ringer man avgiftningen, och ringer och tjatar på plats varje morgon om det är fullt. /.../ Och i går hade jag till exempel fem personer, tre killar och ett par, som behövde någonstans att sova. Och för alla löste vi det på olika sätt. Varför tvingas vi göra på det sättet? Jo för att Stockholms stad inte har tillräckligt med platser att erbjuda människor, utan vi får trollo fram platser. En fick sova på vandrarhem, två stycken betalade vi hälften av vandrarhemmet för och de kommer förmodligen att få hyra en stuga. Den siste blev nekad all form av hjälp från socialen och då fick jag återigen ringa till högste chefen för bostadslösa och lägga fram våra synpunkter på socialsekreterarens beslut, och fem minuter innan vi skulle gå hem så ändrade de sig och bokade en plats för honom på planeringshemmet. Det är så vi jobbar och det tar väldigt tid (projektledare).

Sedan *Situation Sthlm* fått ett eget så kallat 90-konto, ett postgirokonto som står under Stiftelsen för insamlingskontrolls (SFI) övervakning, hade stödet även kommit att innefatta ett visst ekonomiskt bistånd som kunde användas till direkta hjälpinsatser. Men vad krävdes för att få pengar?²

² Postgirots så kallade 90-konto kan bara innehas av insamlingsorganisationer som uppfyller SFI:s krav rörande kostnader för insamlingsverksamheten, andelen inkomster som går till ändamålet och sunda, etiskt korrekta mark-

cirka 30–40 personer, de allra flesta män, i 30–40-årsåldern som regelbundet sålde tidningen och som ofta befann sig i lokalerna vid någon tidpunkt på dagen. Enligt medarbetarnas uppgifter saknade alla i denna grupp egen bostad. En del av dem var uteliggare i kortare eller längre perioder och många hade missbruksproblem.

Försäljarna kunde behöva husrum över natten, kläder och mediciner, stöd vid besök på socialbyrån, sjukhuset, frivården, på rättegång, på begravning, hjälp med överklaganden av myndighetsbeslut, att få en avgiftningsplats eller plats på ett behandlingshem, att hitta praktikplats eller arbete etc. De resurser som Självhjälpsprojektet hade till sitt förfogande, förutom de resurser som fanns i lokalerna samt en begränsad summa pengar som donerats av olika företag och privatpersoner, var ett nätverk av organisationer, föreningar, experter, politiker etc. och med tiden också allt bättre kunskaper om hur lokalpolitiken och socialvården fungerade. Medarbetarnas beskrivningar av sättet att arbeta gav ett intryck av att det i hög utsträckning handlade om att vara ihärdig, flexibel och fantasirik, om att ringa runt och tjata, övertyga, övertala, tiggas, trycka på, och kanske i någon mån skrämman:

Om någon har ont, då ringer man mobila teamet som får komma hit och undersöka honom i lugn och ro. Om någon vill sluta knarka, då ringer man avgiftningen, och ringer och tjatar på plats varje morgon om det är fullt. /.../ Och i går hade jag till exempel fem personer, tre killar och ett par, som behövde någonstans att sova. Och för alla löste vi det på olika sätt. Varför tvingas vi göra på det sättet? Jo för att Stockholms stad inte har tillräckligt med platser att erbjuda människor, utan vi får trollo fram platser. En fick sova på vandrarhem, två stycken betalade vi hälften av vandrarhemmet för och de kommer förmodligen att få hyra en stuga. Den siste blev nekad all form av hjälp från socialen och då fick jag återigen ringa till högste chefen för bostadslösa och lägga fram våra synpunkter på socialsekreterarens beslut, och fem minuter innan vi skulle gå hem så ändrade de sig och bokade en plats för honom på planeringshemmet. Det är så vi jobbar och det tar väldigt tid (projektledare).

Sedan *Situation Sthlm* fått ett eget så kallat 90-konto, ett postgirokonto som står under Stiftelsen för insamlingskontrolls (SFI) övervakning, hade stödet även kommit att innefatta ett visst ekonomiskt bistånd som kunde användas till direkta hjälpinsatser. Men vad krävdes för att få pengar?²

² Postgirots så kallade 90-konto kan bara innehas av insamlingsorganisationer som uppfyller SFI:s krav rörande kostnader för insamlingsverksamheten, andelen inkomster som går till ändamålet och sunda, etiskt korrekta mark-

Om det kommer någon och pratar med oss och säger "jag har inga pengar" så OK, när kommer nästa socialbidrag? Sedan frågar vi vad de behöver pengar till. Är det boende så ringer vi efter boende, då blir det på faktura. Det kan vara till dusch. Vissa får inte sälja förrän de varit och duschat på T-centralen. Köpa nya kallingar och strumpor och så där. Tandläkarbesök har vi betalat jättemycket. Mediciner, i 98 procent av fallen har vi redan papper på vad pengarna skall gå till (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Den möjlighet att ge ett ekonomiskt bistånd som 90-kontot innebar hade gjort medarbetarna rädda för att bli manipulerade av försäljarna.

Det är en jobbig grej att ha pengarna här inne. Försäljarna har upptäckt det så vi får mer och mer förfrågningar. Det är ju inte våra pengar så vi säger ja till det mesta de behöver. Än så länge har vi inte blivit blåsta men det kommer förmodligen. Vi brukar oftast säga till folk att vi inte har kontanter här när de frågar. Vill de ha pengar kan de komma och hämta dem på eftermiddagen (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

2. Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna

Grundbulten i *Situation Sthlms* hjälp-till-självhjälpsstrategi var att ge hemlösa en möjlighet att tjäna pengar på att sälja en tidning. Ett visst ekonomiskt oberoende sågs som en grundläggande förutsättning för att försäljarna skulle kunna ta kontroll över sina liv. Medarbetarna menade att arbetet var mycket betydelsefullt eftersom de ansåg att det kunde fylla många olika sociala funktioner. Det bidrog till förbättrad ekonomi vilket i sin tur ansågs leda till mindre tiggande och stjälande, och till en mer "normal" livstillvaro som kunde ge stärkt självförtroende, ökad livslust och motivera försäljaren att försöka förbättra sin sociala situation:

Den första konsekvensen som arbetet medför för de här människorna är att de låter bli att tigga och att de låter bli att prostituera sig och att de låter bli att bedriva kriminell verksamhet. /.../ Man låter bli att göra inbrott i källare eftersom man inte behöver det, man har en inkomst, man har ett arbete. Det är första konsekvensen. En annan konsekvens är att de här människorna börjar se sig som medborgare, som en del av samhället. De kommer in till oss och berättar om vilket trevligt bemötande de fått av människor runt omkring sig, och i många fall så räcker det med att de börjar umgås med vettiga människor så verkar det liksom dra igång en process. /.../ Vad *Situation Sthlm* gör för en hemlös är i första hand att ge dem ett ökat självförtroende och de får en livslust som de kanske inte haft tidigare. De får lust att prova på

nadsföringsmetoder. Bakom SFI står arbetsmarknadens centralorganisationer och Föreningen auktoriserade revisorer (FAR).

Om det kommer någon och pratar med oss och säger "jag har inga pengar" så OK, när kommer nästa socialbidrag? Sedan frågar vi vad de behöver pengar till. Är det boende så ringer vi efter boende, då blir det på faktura. Det kan vara till dusch. Vissa får inte sälja förrän de varit och duschat på T-centralen. Köpa nya kallingar och strumpor och så där. Tandläkarbesök har vi betalat jättemycket. Mediciner, i 98 procent av fallen har vi redan papper på vad pengarna skall gå till (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Den möjlighet att ge ett ekonomiskt bistånd som 90-kontot innebar hade gjort medarbetarna rädda för att bli manipulerade av försäljarna.

Det är en jobbig grej att ha pengarna här inne. Försäljarna har upptäckt det så vi får mer och mer förfrågningar. Det är ju inte våra pengar så vi säger ja till det mesta de behöver. Än så länge har vi inte blivit blåsta men det kommer förmodligen. Vi brukar oftast säga till folk att vi inte har kontanter här när de frågar. Vill de ha pengar kan de komma och hämta dem på eftermiddagen (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

2. Arbete spelade en praktisk och ideologisk roll i det sociala arbetet med försäljarna

Grundbulten i *Situation Sthlms* hjälp-till-självhjälpsstrategi var att ge hemlösa en möjlighet att tjäna pengar på att sälja en tidning. Ett visst ekonomiskt oberoende sågs som en grundläggande förutsättning för att försäljarna skulle kunna ta kontroll över sina liv. Medarbetarna menade att arbetet var mycket betydelsefullt eftersom de ansåg att det kunde fylla många olika sociala funktioner. Det bidrog till förbättrad ekonomi vilket i sin tur ansågs leda till mindre tiggande och stjälande, och till en mer "normal" livstillvaro som kunde ge stärkt självförtroende, ökad livslust och motivera försäljaren att försöka förbättra sin sociala situation:

Den första konsekvensen som arbetet medför för de här människorna är att de låter bli att tigga och att de låter bli att prostituera sig och att de låter bli att bedriva kriminell verksamhet. /.../ Man låter bli att göra inbrott i källare eftersom man inte behöver det, man har en inkomst, man har ett arbete. Det är första konsekvensen. En annan konsekvens är att de här människorna börjar se sig som medborgare, som en del av samhället. De kommer in till oss och berättar om vilket trevligt bemötande de fått av människor runt omkring sig, och i många fall så räcker det med att de börjar umgås med vettiga människor så verkar det liksom dra igång en process. /.../ Vad *Situation Sthlm* gör för en hemlös är i första hand att ge dem ett ökat självförtroende och de får en livslust som de kanske inte haft tidigare. De får lust att prova på

nadsföringsmetoder. Bakom SFI står arbetsmarknadens centralorganisationer och Föreningen auktoriserade revisorer (FAR).

nya saker och de får inblick i ett annat liv. Ett arbete, en arbetsplats, att människor kommer hit varje dag för deras skull och jobbar i samma takt som dem: de står och säljer hela dagarna, och vi står och sköter vårt här inne och är ute och hälsar på dem ibland (projektledare).

Den inre tjänsten gavs bara till försäljare som medarbetarna ansåg motiverade att sluta missbruka och som visat att de "gick att lita på". Om försäljaren klarade av att sköta praktikerbetet var det meningen att de skulle få hjälp med att komma vidare till annan praktik, arbete eller utbildning utanför *Situation Sthlm*. Fram till och med undersökningsperiodens slut hade emellertid inte någon arbetspraktikant ännu tagit detta steg.

För att komma på fråga för arbetspraktik måste försäljaren ha uppnått ett visst förtroende bland medarbetarna, skött sitt arbete och hållit sig drogfri. Det måste dessutom finnas en ledig plats.

Man håller sig drogfri och man jobbar som försäljare ett tag. Då kanske de fattar förtroende för en. Det är det går ut på. Är man drogfri så kanske man får lite större förtroende /.../ Jobbar man varje dag och så, då får man ett erbjudande (försäljare/ arbetspraktikant).

I början av 2000 startades ännu ett arbetsträningsprojekt vid sidan av Självhjälpsprojektet. Projektet kallades för Steg 1 och finansierades av Socialdepartementet. Namnet till trots utgjorde det i själva verket ett andra eller tredje steg på den tänkta vägen mot den öppna arbetsmarknaden. Steg 1 var ett slags arbetskraftuthyrningsföretag som byggde på samma grundläggande föreställning om arbetets socialt rehabiliterande roll som Självhjälpsprojektet. En man i 35-årsåldern projektanställdes på heltid för att sköta verksamheten. Han hade varit egen företagare och tidigare jobbat som flyttkarl och i byggbranschen. Steg 1 projektet flyttade in i *Situation Sthlms* lokaler. Redan efter en månad hade man fått flera uppdrag, bland annat tomtröjning och byggarbete som utfördes av de tre försäljare som vid denna tidpunkt ställt sig till förfogande. Ytterligare en försäljare tillbringade en timme om dagen för att ringa runt och undersöka olika företags intresse för tjänsten.

Så småningom kläcktes idén om att göra i ordning olika postutskick till företag till exempel i samband med reklamkampanjer. Gentemot sina kunder höll Steg 1 normala marknadspriser och förlitade sig istället på att företagen skulle välja dem därför att det samtidigt innebar att de visade ett socialt engagemang. De som arbetade inom projektet var timavlönade men utbetalningen skedde med månadsintervall och i efterskott. Dessutom drogs pengar av för att betala a-kassa.

nya saker och de får inblick i ett annat liv. Ett arbete, en arbetsplats, att människor kommer hit varje dag för deras skull och jobbar i samma takt som dem: de står och säljer hela dagarna, och vi står och sköter vårt här inne och är ute och hälsar på dem ibland (projektledare).

Den inre tjänsten gavs bara till försäljare som medarbetarna ansåg motiverade att sluta missbruka och som visat att de "gick att lita på". Om försäljaren klarade av att sköta praktikerbetet var det meningen att de skulle få hjälp med att komma vidare till annan praktik, arbete eller utbildning utanför *Situation Sthlm*. Fram till och med undersökningsperiodens slut hade emellertid inte någon arbetspraktikant ännu tagit detta steg.

För att komma på fråga för arbetspraktik måste försäljaren ha uppnått ett visst förtroende bland medarbetarna, skött sitt arbete och hållit sig drogfri. Det måste dessutom finnas en ledig plats.

Man håller sig drogfri och man jobbar som försäljare ett tag. Då kanske de fattar förtroende för en. Det är det går ut på. Är man drogfri så kanske man får lite större förtroende /.../ Jobbar man varje dag och så, då får man ett erbjudande (försäljare/ arbetspraktikant).

I början av 2000 startades ännu ett arbetsträningsprojekt vid sidan av Självhjälpsprojektet. Projektet kallades för Steg 1 och finansierades av Socialdepartementet. Namnet till trots utgjorde det i själva verket ett andra eller tredje steg på den tänkta vägen mot den öppna arbetsmarknaden. Steg 1 var ett slags arbetskraftuthyrningsföretag som byggde på samma grundläggande föreställning om arbetets socialt rehabiliterande roll som Självhjälpsprojektet. En man i 35-årsåldern projektanställdes på heltid för att sköta verksamheten. Han hade varit egen företagare och tidigare jobbat som flyttkarl och i byggbranschen. Steg 1 projektet flyttade in i *Situation Sthlms* lokaler. Redan efter en månad hade man fått flera uppdrag, bland annat tomtröjning och byggarbete som utfördes av de tre försäljare som vid denna tidpunkt ställt sig till förfogande. Ytterligare en försäljare tillbringade en timme om dagen för att ringa runt och undersöka olika företags intresse för tjänsten.

Så småningom kläcktes idén om att göra i ordning olika postutskick till företag till exempel i samband med reklamkampanjer. Gentemot sina kunder höll Steg 1 normala marknadspriser och förlitade sig istället på att företagen skulle välja dem därför att det samtidigt innebar att de visade ett socialt engagemang. De som arbetade inom projektet var timavlönade men utbetalningen skedde med månadsintervall och i efterskott. Dessutom drogs pengar av för att betala a-kassa.

Om det skulle hända någonting med Steg 1 eller *Situation Sthlm* så kan de ha en egen försörjning [genom a-kassan]. De kan visa att de har en tryggad försörjning, det räknas ju som inkomst. Har de inte betalningsanmärkningar på hyror och sånt har de rätt att hyra lägenheter. Att de får betala a-kassa med de pengar de tjänar är det hittills ingen som sagt något om (projektledare Steg 1).

De försäljare som arbetade med postutskicken tjänade 75–85 kronor i timmen men det fanns ännu inte några krav på individuell produktivitet eller lönsamhet i verksamheten.

Jag räknar inte med att det här skall gå med vinst utan jag räknar med att det skall gå back hela tiden. Det är för att jag inte vill utsätta de här personerna som jobbar för någon stressfaktor. Det blir det om jag säger till dem att de får si och så mycket betalt för varje grej ni gör. Då får man in en stressfaktor i arbetsmomentet och det är inte bra för de här personerna. De får en timlön istället. Fördelen med den här personalen, både de som har alkoholproblem och de som har narkotikaproblem är att det finns inga som är så bra arbetsmyror när de håller sig nyktra och drogfria. De har en fruktansvärd energi i kroppen som de måste få ut på något sätt. De jobbar jättebra. Timlön utan stress är något som man kan förändra under resans gång när man märker att personerna blir stabilare, tycker att de har en bra situation, en trygghet (projektledare Steg 1).

Liksom Självhjälpsprojektets distribution och fik var Steg 1-verksamheten också en möjlighet för försäljare som ville gå vidare från tidningsförsäljning till andra arbetsuppgifter. Ansvaret för den dagliga Steg 1-verksamheten togs till exempel ganska snabbt över av en försäljare som investerade all sin energi och tid i projektet.

Han ville ta med sig jobb hem till och med! Han är också bra för att motivera de andra killarna. Jag tror att de har lättare att ta direktiv från en kille som är deras jämbördige än om de fick dem från någon annan. Så han har en arbetsledande funktion kan man säga. Så länge det är OK för honom är det bra för min del. Jag tror att man kan höja ansvarsnivån successivt. Men det är individuellt. De måste komma själva och säga: nu vill jag att vi gör så här. När de börjar komma med egna initiativ, då vet jag att jag kan lägga på dem lite mer ansvar (projektledare Steg 1).

Den projektansvariges närvaro i den dagliga projektverksamheten blev överflödigt och han övergick istället till att informera om projektet och marknadsföra de tjänster det erbjöd. Då *Situation Sthlm* inte saknade andra arbetsuppgifter innebar detta att han ganska snabbt också fick uppgifter både i Självhjälpsprojektets verksamhet och i organisationens administration.

Om det skulle hända någonting med Steg 1 eller *Situation Sthlm* så kan de ha en egen försörjning [genom a-kassan]. De kan visa att de har en tryggad försörjning, det räknas ju som inkomst. Har de inte betalningsanmärkningar på hyror och sånt har de rätt att hyra lägenheter. Att de får betala a-kassa med de pengar de tjänar är det hittills ingen som sagt något om (projektledare Steg 1).

De försäljare som arbetade med postutskicken tjänade 75–85 kronor i timmen men det fanns ännu inte några krav på individuell produktivitet eller lönsamhet i verksamheten.

Jag räknar inte med att det här skall gå med vinst utan jag räknar med att det skall gå back hela tiden. Det är för att jag inte vill utsätta de här personerna som jobbar för någon stressfaktor. Det blir det om jag säger till dem att de får si och så mycket betalt för varje grej ni gör. Då får man in en stressfaktor i arbetsmomentet och det är inte bra för de här personerna. De får en timlön istället. Fördelen med den här personalen, både de som har alkoholproblem och de som har narkotikaproblem är att det finns inga som är så bra arbetsmyror när de håller sig nyktra och drogfria. De har en fruktansvärd energi i kroppen som de måste få ut på något sätt. De jobbar jättebra. Timlön utan stress är något som man kan förändra under resans gång när man märker att personerna blir stabilare, tycker att de har en bra situation, en trygghet (projektledare Steg 1).

Liksom Självhjälpsprojektets distribution och fik var Steg 1-verksamheten också en möjlighet för försäljare som ville gå vidare från tidningsförsäljning till andra arbetsuppgifter. Ansvaret för den dagliga Steg 1-verksamheten togs till exempel ganska snabbt över av en försäljare som investerade all sin energi och tid i projektet.

Han ville ta med sig jobb hem till och med! Han är också bra för att motivera de andra killarna. Jag tror att de har lättare att ta direktiv från en kille som är deras jämbördige än om de fick dem från någon annan. Så han har en arbetsledande funktion kan man säga. Så länge det är OK för honom är det bra för min del. Jag tror att man kan höja ansvarsnivån successivt. Men det är individuellt. De måste komma själva och säga: nu vill jag att vi gör så här. När de börjar komma med egna initiativ, då vet jag att jag kan lägga på dem lite mer ansvar (projektledare Steg 1).

Den projektansvariges närvaro i den dagliga projektverksamheten blev överflödigt och han övergick istället till att informera om projektet och marknadsföra de tjänster det erbjöd. Då *Situation Sthlm* inte saknade andra arbetsuppgifter innebar detta att han ganska snabbt också fick uppgifter både i Självhjälpsprojektets verksamhet och i organisationens administration.

3. Det sociala arbetet handlade ofta om att företräda försäljarna i deras kontakter med myndigheter och andra motparter

I mina intervjuer med Självhjälpsprojektets projektledare gav han flera exempel på vad han uppfattade som rättsövergrepp och myndighetsmissbruk mot försäljarna. En berättelse han ofta återkom till handlade om en medelålders manlig försäljare med diabetes som Självhjälpsprojektet försökte hjälpa att få en bostad. Projektledaren följde med mannen till socialbyrån och hade med sig ett läkarintyg, och ett intyg från Arbetsförmedlingen som visade att mannen var arbetssökande. Enligt projektledaren sade socialsekreteraren att man inte kunde hjälpa mannen eftersom han var missbrukare och hade "fått så många chanser", och hänvisade istället till natthärbärgen. Projektledaren förklarade då att han tyckte att detta var ett olämpligt alternativ eftersom mannen behövde en bostad där han kunde laga mat och förvara sina insulinsprutor, och att man enligt Socialtjänstlagen skall ta hänsyn till medicinska behov. Socialsekreteraren skulle då ha sagt att villkoret var att mannen genomgick ett treårigt behandlingsprogram enligt en viss modell. Eftersom mannen inte ansåg sig ha missbruksproblem var han inte intresserad av detta. Projektledaren intygade att mannen inte en enda gång setts onykter under arbetstid under det halvår han arbetat som försäljare, men föreslog att urinprov skulle lämnas som en slags garanti. Men mannen fick avslag på sin ansökan om bostad med motiveringen att han avböjt ett erbjudande om öppenvårdskontakt med en alkoholpoliklinik trots att detta egentligen var vad han själv och projektledaren föreslagit från början. Projektledaren hjälpte sedan mannen att överklaga beslutet och ordnade ett möte med en politiskt ansvarig för socialtjänsten i Stockholm. En bostad till mannen ordnades därefter.

Att företräda försäljare gentemot olika myndigheter och agera som deras ombudsmän var en av de viktigaste uppgifterna för medarbetarna i Självhjälpsprojektet. Möjligheten att ta med sig någon till ett möte med en myndighetsperson, att låta ett ombud föra ens talan, finns lagstadgad i Förvaltningslagen 1986:223 § 9:

9 § Den som för talan i ett ärende får anlita ombud eller biträde. Den som har ombud skall dock medverka personligen, om myndigheten begär det.

Visar ett ombud eller biträde oskicklighet eller oförstånd eller är han olämplig på något annat sätt, får myndigheten avvisa honom som ombud eller biträde i ärendet.

En myndighets beslut att avvisa ett ombud eller biträde får överklagas särskilt och då i samma ordning som det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet.

3. Det sociala arbetet handlade ofta om att företräda försäljarna i deras kontakter med myndigheter och andra motparter

I mina intervjuer med Självhjälpsprojektets projektledare gav han flera exempel på vad han uppfattade som rättsövergrepp och myndighetsmissbruk mot försäljarna. En berättelse han ofta återkom till handlade om en medelålders manlig försäljare med diabetes som Självhjälpsprojektet försökte hjälpa att få en bostad. Projektledaren följde med mannen till socialbyrån och hade med sig ett läkarintyg, och ett intyg från Arbetsförmedlingen som visade att mannen var arbetssökande. Enligt projektledaren sade socialsekreteraren att man inte kunde hjälpa mannen eftersom han var missbrukare och hade "fått så många chanser", och hänvisade istället till natthärbärgen. Projektledaren förklarade då att han tyckte att detta var ett olämpligt alternativ eftersom mannen behövde en bostad där han kunde laga mat och förvara sina insulinsprutor, och att man enligt Socialtjänstlagen skall ta hänsyn till medicinska behov. Socialsekreteraren skulle då ha sagt att villkoret var att mannen genomgick ett treårigt behandlingsprogram enligt en viss modell. Eftersom mannen inte ansåg sig ha missbruksproblem var han inte intresserad av detta. Projektledaren intygade att mannen inte en enda gång setts onykter under arbetstid under det halvår han arbetat som försäljare, men föreslog att urinprov skulle lämnas som en slags garanti. Men mannen fick avslag på sin ansökan om bostad med motiveringen att han avböjt ett erbjudande om öppenvårdskontakt med en alkoholpoliklinik trots att detta egentligen var vad han själv och projektledaren föreslagit från början. Projektledaren hjälpte sedan mannen att överklaga beslutet och ordnade ett möte med en politiskt ansvarig för socialtjänsten i Stockholm. En bostad till mannen ordnades därefter.

Att företräda försäljare gentemot olika myndigheter och agera som deras ombudsmän var en av de viktigaste uppgifterna för medarbetarna i Självhjälpsprojektet. Möjligheten att ta med sig någon till ett möte med en myndighetsperson, att låta ett ombud föra ens talan, finns lagstadgad i Förvaltningslagen 1986:223 § 9:

9 § Den som för talan i ett ärende får anlita ombud eller biträde. Den som har ombud skall dock medverka personligen, om myndigheten begär det.

Visar ett ombud eller biträde oskicklighet eller oförstånd eller är han olämplig på något annat sätt, får myndigheten avvisa honom som ombud eller biträde i ärendet.

En myndighets beslut att avvisa ett ombud eller biträde får överklagas särskilt och då i samma ordning som det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet.

Rätten att låta någon annan föra ens talan finns för att skydda den enskilde medborgaren från maktmissbruk och för att säkerställa att även den som av olika skäl har svårt att föra sin egen talan skall kunna tillgodogöra sig samhällets stöd. I intervjuerna betonade medarbetarna samtidigt att företräderskapet inte gick ut på att överta försäljarens eget ansvar eller "dalta" med dem. De talade istället om hur viktigt det var att försäljarna uppnådde oberoende och självrespekt av egen kraft och hur det var just det egna ansvaret och den egna aktiviteten kunde skänka livet mening och värdighet.

Lite fult sagt så försöker vi göra så lite som möjligt, vi försöker få killarna att ta tag i sina egna liv och sköta mycket själva. /.../ Det är inte meningen att folk som kommer hit skall sätta sig på soffan och sova.. Visst kan de göra det om de har haft en jobbig natt, och det har många, men syftet med tidningen är att aktivera killarna och tjejerna här. Inte att erbjuda en viloplats, för det finns tillräckligt många sådana tycker vi (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vi som jobbar här är ganska unga och vi är inte sprungna ur den här proggrörelsen, den här vänsterrörelsen som ganska många frivilligorganisationer är färgade av tycker jag, och där jag tycker att man daltar för mycket med de här människorna. Jag tycker att en del människor skall man dalta med, de som är psykiskt sjuka är det väldigt synd om, men en del människor som har missbrukat sedan fjortonårsåldern är faktiskt helt funktionsdugliga, och de är i sin mest produktiva ålder och därför tycker jag att de bör göra något åt sin situation. Och vi försöker motivera dem till det (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarna ansåg att de åtagit sig något som liknade en civil bevakningsuppgift och som kunde jämföras med massmedias tredje uppgift. Samtidigt kände de att företräderskapet väckte irritation bland företrädare för socialtjänsten:

Jag känner ibland att socialtjänsten kanske känner sig trampad på tårna när vi går in och ändrar på deras beslut, och en del socialassistenter gillar ju inte oss. Jag pratade med en i går som la på luren i örat på mig. Det är väl de som begår fel, de gillar inte oss för att vi synar dem, och tyvärr är det väldigt många./.../Ofta blir relationen mellan socialsekreteraren och klienten väldigt infekterad och klienten upplever det som det är fråga om en personlig vendetta mot honom, det som man sysslar med från socialens sida. Och ibland så kan vi hålla med om det, och då går vi in och gör något. Och då handlar det om prestige för den här socialsekreteraren och socialkontoret (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarnas kunskaper om människors rättigheter och skyldigheter och myndigheternas roll framstod emellertid som ganska fragmentarisk. De talade till exempel om hur de använt Social-

Rätten att låta någon annan föra ens talan finns för att skydda den enskilde medborgaren från maktmissbruk och för att säkerställa att även den som av olika skäl har svårt att föra sin egen talan skall kunna tillgodogöra sig samhällets stöd. I intervjuerna betonade medarbetarna samtidigt att företräderskapet inte gick ut på att överta försäljarens eget ansvar eller "dalta" med dem. De talade istället om hur viktigt det var att försäljarna uppnådde oberoende och självrespekt av egen kraft och hur det var just det egna ansvaret och den egna aktiviteten kunde skänka livet mening och värdighet.

Lite fult sagt så försöker vi göra så lite som möjligt, vi försöker få killarna att ta tag i sina egna liv och sköta mycket själva. /.../ Det är inte meningen att folk som kommer hit skall sätta sig på soffan och sova.. Visst kan de göra det om de har haft en jobbig natt, och det har många, men syftet med tidningen är att aktivera killarna och tjejerna här. Inte att erbjuda en viloplats, för det finns tillräckligt många sådana tycker vi (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vi som jobbar här är ganska unga och vi är inte sprungna ur den här proggrörelsen, den här vänsterrörelsen som ganska många frivilligorganisationer är färgade av tycker jag, och där jag tycker att man daltar för mycket med de här människorna. Jag tycker att en del människor skall man dalta med, de som är psykiskt sjuka är det väldigt synd om, men en del människor som har missbrukat sedan fjortonårsåldern är faktiskt helt funktionsdugliga, och de är i sin mest produktiva ålder och därför tycker jag att de bör göra något åt sin situation. Och vi försöker motivera dem till det (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarna ansåg att de åtagit sig något som liknade en civil bevakningsuppgift och som kunde jämföras med massmedias tredje uppgift. Samtidigt kände de att företräderskapet väckte irritation bland företrädare för socialtjänsten:

Jag känner ibland att socialtjänsten kanske känner sig trampad på tårna när vi går in och ändrar på deras beslut, och en del socialassistenter gillar ju inte oss. Jag pratade med en i går som la på luren i örat på mig. Det är väl de som begår fel, de gillar inte oss för att vi synar dem, och tyvärr är det väldigt många./.../Ofta blir relationen mellan socialsekreteraren och klienten väldigt infekterad och klienten upplever det som det är fråga om en personlig vendetta mot honom, det som man sysslar med från socialens sida. Och ibland så kan vi hålla med om det, och då går vi in och gör något. Och då handlar det om prestige för den här socialsekreteraren och socialkontoret (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarnas kunskaper om människors rättigheter och skyldigheter och myndigheternas roll framstod emellertid som ganska fragmentarisk. De talade till exempel om hur de använt Social-

tjänstlagen mot myndighetsföreträdare men bara med utgångspunkt i enskilda försäljares individuella ärenden. De använde sig inte av någon av de kommentarer och handledningar till lagen som finns publicerade.

Den mest framträdande typen av företräderskap var när en medarbetare följde med en försäljare och talade för honom eller henne under ett möte med socialtjänsten. Av forskningsetiska skäl har jag inte medverkat vid något sådant möte utan istället bitt medarbetare, försäljare och socialtjänstemän berätta om dessa möten i efterhand. Hur förberedde sig medarbetarna inför mötena?

Jag följer ju inte med en kille om det är första gången han kommer in. Om han kommer in en dag och skriver in sig och två dar senare att jag skall följa med till soc. Man skapar ett förtroende. Vi brukar prata med varandra och då brukar jag alltid sluta med att säga att om det är någonting du behöver hjälp med så säg till. Vad som helst. Eller också säger de själva att de skall till soc och då frågar jag om de vill att jag skall följa med. Ja, gärna, säger de. Varför skall du dit, säger jag. Då börjar han dra sin historia. Tycker jag att det verkligen är någonting som de behöver, att de blivit illa behandlade...jag känner ju missbrukare ganska länge så jag vet ju ungefär hur de fungerar. Ofta handlar de om att man har olika åsikter om behandlingsformer man blivit erbjuden eller en schism angående utbetalning av socialbidraget. Vi försöker räta ut problemen. Ofta får killarna inte socialbidrag för de missbrukar och då försöker vi få socialtjänsten att ordna en planering så att de kan komma in på avgiftning till att börja med. Försöker övertyga socialtjänsten om att bekosta ytterligare en avgiftning eller behandling /.../ Jag förbereder mig genom att fråga var de kommer ifrån, vilka behandlingar, vilken socialtjänst de tillhör. De vanligaste enklaste frågorna. Vad har du för socialdistrikt? När fick du pengar sist? Var sov du inatt? När man kommer till socialtjänsten brukar de inte lyssna. Jag kan uttrycka mig som dem men eftersom jag tillhör en förening och är drogfri, representerar någonting större än mig själv, då brukar de lyssna lite mer /.../ Första gången jag möter en kille så antecknar jag saker. De som vi kan påverka, i vissa fall går inte det, till exempel en kille som inte får socialbidrag för han knarkat så länge och han vägrar behandling, då kan vi inte göra så mycket för honom. Då lägger jag det åt sidan. Då måste han komma till insikt själv (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Några gemensamma nämnare för medarbetarnas strategi i mötet med myndigheter var dels att de ofta hade en idé om hur försäljaren kunde försöka lösa sina problem, dels att de betonade hur försäljaren skött sitt arbete. Underförstått i kontakten var också att stödet till försäljaren skulle ges i form av ett partnerskap mellan Självhjälpsprojektet och myndigheten.

Jag kanske säger att jag har en idé om hur det här skulle kunna gå tillväga. Lägger fram min idé och så får socialtjänsten tänka på vad jag har sagt. Så

tjänstlagen mot myndighetsföreträdare men bara med utgångspunkt i enskilda försäljares individuella ärenden. De använde sig inte av någon av de kommentarer och handledningar till lagen som finns publicerade.

Den mest framträdande typen av företräderskap var när en medarbetare följde med en försäljare och talade för honom eller henne under ett möte med socialtjänsten. Av forskningsetiska skäl har jag inte medverkat vid något sådant möte utan istället bitt medarbetare, försäljare och socialtjänstemän berätta om dessa möten i efterhand. Hur förberedde sig medarbetarna inför mötena?

Jag följer ju inte med en kille om det är första gången han kommer in. Om han kommer in en dag och skriver in sig och två dar senare att jag skall följa med till soc. Man skapar ett förtroende. Vi brukar prata med varandra och då brukar jag alltid sluta med att säga att om det är någonting du behöver hjälp med så säg till. Vad som helst. Eller också säger de själva att de skall till soc och då frågar jag om de vill att jag skall följa med. Ja, gärna, säger de. Varför skall du dit, säger jag. Då börjar han dra sin historia. Tycker jag att det verkligen är någonting som de behöver, att de blivit illa behandlade...jag känner ju missbrukare ganska länge så jag vet ju ungefär hur de fungerar. Ofta handlar de om att man har olika åsikter om behandlingsformer man blivit erbjuden eller en schism angående utbetalning av socialbidraget. Vi försöker räta ut problemen. Ofta får killarna inte socialbidrag för de missbrukar och då försöker vi få socialtjänsten att ordna en planering så att de kan komma in på avgiftning till att börja med. Försöker övertyga socialtjänsten om att bekosta ytterligare en avgiftning eller behandling /.../ Jag förbereder mig genom att fråga var de kommer ifrån, vilka behandlingar, vilken socialtjänst de tillhör. De vanligaste enklaste frågorna. Vad har du för socialdistrikt? När fick du pengar sist? Var sov du inatt? När man kommer till socialtjänsten brukar de inte lyssna. Jag kan uttrycka mig som dem men eftersom jag tillhör en förening och är drogfri, representerar någonting större än mig själv, då brukar de lyssna lite mer /.../ Första gången jag möter en kille så antecknar jag saker. De som vi kan påverka, i vissa fall går inte det, till exempel en kille som inte får socialbidrag för han knarkat så länge och han vägrar behandling, då kan vi inte göra så mycket för honom. Då lägger jag det åt sidan. Då måste han komma till insikt själv (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Några gemensamma nämnare för medarbetarnas strategi i mötet med myndigheter var dels att de ofta hade en idé om hur försäljaren kunde försöka lösa sina problem, dels att de betonade hur försäljaren skött sitt arbete. Underförstått i kontakten var också att stödet till försäljaren skulle ges i form av ett partnerskap mellan Självhjälpsprojektet och myndigheten.

Jag kanske säger att jag har en idé om hur det här skulle kunna gå tillväga. Lägger fram min idé och så får socialtjänsten tänka på vad jag har sagt. Så

säger jag att vi har byggt fram det här, vill ni stödja det här i form av kanske praktik. Vi har betalat boendet och han har visat att han varit på tidningen varje dag, sålt tidningen varje dag, skött sig, men han behöver hjälp med sitt missbruk. Boendet är redan betalt brukar jag alltid poängtera för att de skall fatta. Sedan lägger jag fram en mall och säger: det här får han av oss om ni gör det här. Den här lilla grejen gör ni så gör vi det här. Sedan brukar det ta några möten, det beror på vilken socialtjänst det är, men oftast blir det OK vi kör på det här, vi provar (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vara tyst till att börja med. Låta dem prata i första hand. Försöka se vad skillnaden verkligen är. För det är först när man är på socialkontoret med klienten som man ser vad skillnaden är. Innan dess har man bara hört klientens sida. När man är på socialkontoret får man höra hur de resonerar också och då försöker jag lägga orden på munnen på socialassistenten. Man försöker prata deras språk. Den strategi som jag har är att lyssna framförallt och fråga om jag kan komma in med ett eget förslag. Säga att vi alltid finns till hands om det skulle uppstå problem. Jag försöker få dem att känna att det är de som använder sig av oss som en stödpartner. Jag försöker alltid få det att framstå som att vi kräver väldigt mycket av våra klienter. De är själva mycket krävande. Skulle man visa minsta tecken på slapphet eller flummighet på arbetsplatsen så backar de ofta. Om man säger att man kör en ganska hård stil med killarna, de gillar att höra sådana saker. Vi gör det för att få igång en dialog. När jag går med beror det oftast på att dialogen är helt bruten och att det inte existerar någon kommunikation (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarnas dokumentation av de olika "fall" där de hjälpt någon försäljare bestod mest av handskrivna anteckningar som dels gjorts under samtal med försäljaren och handlade om vad försäljaren hade för problem, vad som hänt tidigare etc., dels under möten och telefonsamtal med till exempel socialsekreterare. Ibland användes också bandspelare. Dokumentationen förvarades inte på någon bestämd plats utan var personligt arkiverad. Det skedde ändå med en viss systematik:

Det mesta sparar jag. När jag är på ett möte sparar jag anteckningarna. Jag har det mesta i ett litet block som jag skriver stödord i och så. Jag har ett arkiv när det gäller in- och utgående fax och epost. All kommunikation jag har med socialen dokumenterar jag. Det förvaras kanske inte på bästa sätt men... (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Hur uppfattade socialtjänsten kontakten med medarbetarna? Jag försökte besvara frågan genom att be medarbetarna namnge olika socialtjänstemän (socialsekreterare och enhetschefer, såväl positiva och negativa) som de haft kontakt med och intervjuade sedan ett urval ur denna grupp. Socialtjänstemännen var vid kontakttillfällena verksamma vid socialtjänstenheter som hade kontakt med olika grupper av klienter som till exempel hemlösa eller missbru-

säger jag att vi har byggt fram det här, vill ni stödja det här i form av kanske praktik. Vi har betalat boendet och han har visat att han varit på tidningen varje dag, sålt tidningen varje dag, skött sig, men han behöver hjälp med sitt missbruk. Boendet är redan betalt brukar jag alltid poängtera för att de skall fatta. Sedan lägger jag fram en mall och säger: det här får han av oss om ni gör det här. Den här lilla grejen gör ni så gör vi det här. Sedan brukar det ta några möten, det beror på vilken socialtjänst det är, men oftast blir det OK vi kör på det här, vi provar (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vara tyst till att börja med. Låta dem prata i första hand. Försöka se vad skillnaden verkligen är. För det är först när man är på socialkontoret med klienten som man ser vad skillnaden är. Innan dess har man bara hört klientens sida. När man är på socialkontoret får man höra hur de resonerar också och då försöker jag lägga orden på munnen på socialassistenten. Man försöker prata deras språk. Den strategi som jag har är att lyssna framförallt och fråga om jag kan komma in med ett eget förslag. Säga att vi alltid finns till hands om det skulle uppstå problem. Jag försöker få dem att känna att det är de som använder sig av oss som en stödpartner. Jag försöker alltid få det att framstå som att vi kräver väldigt mycket av våra klienter. De är själva mycket krävande. Skulle man visa minsta tecken på slapphet eller flummighet på arbetsplatsen så backar de ofta. Om man säger att man kör en ganska hård stil med killarna, de gillar att höra sådana saker. Vi gör det för att få igång en dialog. När jag går med beror det oftast på att dialogen är helt bruten och att det inte existerar någon kommunikation (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarnas dokumentation av de olika "fall" där de hjälpt någon försäljare bestod mest av handskrivna anteckningar som dels gjorts under samtal med försäljaren och handlade om vad försäljaren hade för problem, vad som hänt tidigare etc., dels under möten och telefonsamtal med till exempel socialsekreterare. Ibland användes också bandspelare. Dokumentationen förvarades inte på någon bestämd plats utan var personligt arkiverad. Det skedde ändå med en viss systematik:

Det mesta sparar jag. När jag är på ett möte sparar jag anteckningarna. Jag har det mesta i ett litet block som jag skriver stödord i och så. Jag har ett arkiv när det gäller in- och utgående fax och epost. All kommunikation jag har med socialen dokumenterar jag. Det förvaras kanske inte på bästa sätt men... (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Hur uppfattade socialtjänsten kontakten med medarbetarna? Jag försökte besvara frågan genom att be medarbetarna namnge olika socialtjänstemän (socialsekreterare och enhetschefer, såväl positiva och negativa) som de haft kontakt med och intervjuade sedan ett urval ur denna grupp. Socialtjänstemännen var vid kontakttillfällena verksamma vid socialtjänstenheter som hade kontakt med olika grupper av klienter som till exempel hemlösa eller missbru-

kare, framförallt i behandlingssteget. Ombudsrätten utnyttjas då och då och socialtjänstemän är i allmänhet ganska vana vid sådana möten.

Som framgår av medarbetarnas beskrivningar ovan fanns det en implicit uppfattning om socialtjänsten som mindre medveten om hur det var i verkligheten och vad försäljare/klienter behövde för att komma på fötter igen. Medarbetarna talade alltså inte bara för försäljarna utan uppträdde också som experter på deras situation och hur den bäst kunde lösas. I intervjuerna med medarbetarna beskrevs socialtjänstemännen ofta som motståndare och ett hinder för försäljarnas rehabilitering. De sågs mindre som professionella socialarbetare och mer som byråkrater i ett stelrat system styrt av rigida synsätt. Men eftersom de hade kontroll över vissa nödvändiga resurser som *Situation Sthlms* försäljare var i behov av måste de kontaktas och manipuleras.

Men medarbetarna hade inte något stöd för sin expertroll bland de socialtjänstemän i Stockholm som jag intervjuade. De uppfattade istället *Situation Sthlms* medarbetare som blåögda och lättmanipulerade amatörer med en överdriven ideologisk övertygelse och brist på långsiktighet. Det fanns också en uppfattning om att hemlöshetsproblemet i praktiken såg ut som det alltid gjort men att det under de senaste åren funnits "politiska intressen" av att föra fram det, att organisationer som *Situation Sthlm* fått oförtjänt mycket uppmärksamhet och att de inte var tillräckligt ifrågasatta.

Att socialtjänstemännen ville hävda sin professionalitet och erfarenhet gentemot *Situation Sthlm* var kanske inte så överraskande. Ett annat av deras argument handlade om hur *Situation Sthlm* förstört socialtjänstens arbete då gamla klienter avbrutit årtal av tidigare behandling när de börjat sälja tidningen.

Den här mannen har kostat socialtjänsten, jag skulle tro, utan problem över en miljon. Den planering som vi haft med den här mannen. Det är en kille som har missbruksproblem. Det enda som vi velat ha för den här mannen är helt enkelt att han skall få så mycket stöd som möjligt för att vara drogfri. Till slut hamnade han hos *Situation Sthlm* och jobbar där och säger sig må jättebra. Men jag har sett honom på stan ett par gånger nerdrogad. Jag har noll procent tro på att *Situation Sthlm* hjälper den här mannen. Den stjälper honom (manlig socialsekreterare, 2000).

Det fanns också avgörande motsättningar när det gällde hanteringen av försäljarnas/klienternas eventuella drogmisbruk. Parternas positioner framstod som ganska låsta i detta sammanhang. Medan *Situation Sthlms* medarbetare ansåg att en egen bostad var en förutsättning för att försäljaren skulle kunna sluta med sitt missbruk, ansåg socialtjänstemännen att försäljaren måste sluta

kare, framförallt i behandlingssteget. Ombudsrätten utnyttjas då och då och socialtjänstemän är i allmänhet ganska vana vid sådana möten.

Som framgår av medarbetarnas beskrivningar ovan fanns det en implicit uppfattning om socialtjänsten som mindre medveten om hur det var i verkligheten och vad försäljare/klienter behövde för att komma på fötter igen. Medarbetarna talade alltså inte bara för försäljarna utan uppträdde också som experter på deras situation och hur den bäst kunde lösas. I intervjuerna med medarbetarna beskrevs socialtjänstemännen ofta som motståndare och ett hinder för försäljarnas rehabilitering. De sågs mindre som professionella socialarbetare och mer som byråkrater i ett stelrat system styrt av rigida synsätt. Men eftersom de hade kontroll över vissa nödvändiga resurser som *Situation Sthlms* försäljare var i behov av måste de kontaktas och manipuleras.

Men medarbetarna hade inte något stöd för sin expertroll bland de socialtjänstemän i Stockholm som jag intervjuade. De uppfattade istället *Situation Sthlms* medarbetare som blåögda och lättmanipulerade amatörer med en överdriven ideologisk övertygelse och brist på långsiktighet. Det fanns också en uppfattning om att hemlöshetsproblemet i praktiken såg ut som det alltid gjort men att det under de senaste åren funnits "politiska intressen" av att föra fram det, att organisationer som *Situation Sthlm* fått oförtjänt mycket uppmärksamhet och att de inte var tillräckligt ifrågasatta.

Att socialtjänstemännen ville hävda sin professionalitet och erfarenhet gentemot *Situation Sthlm* var kanske inte så överraskande. Ett annat av deras argument handlade om hur *Situation Sthlm* förstört socialtjänstens arbete då gamla klienter avbrutit årtal av tidigare behandling när de börjat sälja tidningen.

Den här mannen har kostat socialtjänsten, jag skulle tro, utan problem över en miljon. Den planering som vi haft med den här mannen. Det är en kille som har missbruksproblem. Det enda som vi velat ha för den här mannen är helt enkelt att han skall få så mycket stöd som möjligt för att vara drogfri. Till slut hamnade han hos *Situation Sthlm* och jobbar där och säger sig må jättebra. Men jag har sett honom på stan ett par gånger nerdrogad. Jag har noll procent tro på att *Situation Sthlm* hjälper den här mannen. Den stjälper honom (manlig socialsekreterare, 2000).

Det fanns också avgörande motsättningar när det gällde hanteringen av försäljarnas/klienternas eventuella drogmisbruk. Parternas positioner framstod som ganska låsta i detta sammanhang. Medan *Situation Sthlms* medarbetare ansåg att en egen bostad var en förutsättning för att försäljaren skulle kunna sluta med sitt missbruk, ansåg socialtjänstemännen att försäljaren måste sluta

missbruka innan han eller hon kunde hantera en egen bostad. Generellt sett var missbruksproblemet mycket mer centralt för socialtjänsten än för *Situation Sthlm*. Medarbetarna föreställde sig en process där en alltmer ordnad livssituation skulle leda till ett gradvis nedtrappande av missbruket medan socialtjänstemännen ansåg att drogberoende omöjliggjorde alla andra typer av insatser och att det därför måste klaras av först.

Ett vanligt perspektiv bland de intervjuade socialtjänstemännen var att polarisera *Situation Sthlm* mot vad de kallade "klientorganisationer", det vill säga organisationer som bildats och drivs av socialtjänstens och andra myndigheters klienter. Vid tiden för mina intervjuer var KRIS (Kriminellas revansch i samhället) favoriten bland klientorganisationerna och användes ofta som en positiv kontrast mot organisationer som uppfattades negativt.

Frivilliga organisationer som drivs av klienter för klienter har en annan inriktning än de övriga organisationer som ibland, tyvärr, upplevs som oss professionella har en inriktning som inte stämmer långsiktigt med de värderingar som välfärdssamhället Sverige haft i så många år. Vi pratar om kortsiktiga insatser– pengar, pengar, pengar– men man tittar aldrig längre än en månad. En människa som varit ute i tio år, problemet löses inte med en månads bidrag. För mig som socialarbetare att betala 3 000 kronor är en droppe i havet. Vi pratar om långsiktighet och det är en stor skillnad på frivilliga organisationer som är skapade av klienter, drivs av klienter, för klienter som till exempel KRIS. En hel del av de klienter driver organisationer som är drogfria och det är väldigt fint. Att KRIS blev till är så fantastiskt då man tänker på att människor som kostat samhället oerhört mycket pengar idag står på en annan sida, är drogfria och vill hjälpa andra kriminella och missbrukare (manlig socialsekreterare, 2000).

Problemet med *Situation Sthlm*, som socialtjänstemännen såg det, var att organisationen på grund av sin amatörmässighet i socialt arbete och sina ideologiska utgångspunkter bidrog till upprätthållandet av en "narkomankultur". Den var "medberoende", som socialtjänstemännen uttryckte det.

I det läget då samhället inte ger reella möjligheter till en förändring så växer just de här verksamheterna, det tycker vi oss se tydligt att de medberoende organisationerna som integreras i drogkulturen och att det ger som resultat att organisationerna inte söker upp oss. De går runt, de snurrar därute, vi ser dem (manlig enhetschef, 2000).

De som sysslade med socialt arbete i "medberoende" organisationer ansågs inte vara professionella, sakna kunskap och ha alldeles för kortsiktiga perspektiv på klienternas problem. Att organisationer som *Situation Sthlm* erbjöd en verksamhet där människor med olika sociala problem, missbruksproblem och psykisk sjukdom

missbruka innan han eller hon kunde hantera en egen bostad. Generellt sett var missbruksproblemet mycket mer centralt för socialtjänsten än för *Situation Sthlm*. Medarbetarna föreställde sig en process där en alltmer ordnad livssituation skulle leda till ett gradvis nedtrappande av missbruket medan socialtjänstemännen ansåg att drogberoende omöjliggjorde alla andra typer av insatser och att det därför måste klaras av först.

Ett vanligt perspektiv bland de intervjuade socialtjänstemännen var att polarisera *Situation Sthlm* mot vad de kallade "klientorganisationer", det vill säga organisationer som bildats och drivs av socialtjänstens och andra myndigheters klienter. Vid tiden för mina intervjuer var KRIS (Kriminellas revansch i samhället) favoriten bland klientorganisationerna och användes ofta som en positiv kontrast mot organisationer som uppfattades negativt.

Frivilliga organisationer som drivs av klienter för klienter har en annan inriktning än de övriga organisationer som ibland, tyvärr, upplevs som oss professionella har en inriktning som inte stämmer långsiktigt med de värderingar som välfärdssamhället Sverige haft i så många år. Vi pratar om kortsiktiga insatser– pengar, pengar, pengar– men man tittar aldrig längre än en månad. En människa som varit ute i tio år, problemet löses inte med en månads bidrag. För mig som socialarbetare att betala 3 000 kronor är en droppe i havet. Vi pratar om långsiktighet och det är en stor skillnad på frivilliga organisationer som är skapade av klienter, drivs av klienter, för klienter som till exempel KRIS. En hel del av de klienter driver organisationer som är drogfria och det är väldigt fint. Att KRIS blev till är så fantastiskt då man tänker på att människor som kostat samhället oerhört mycket pengar idag står på en annan sida, är drogfria och vill hjälpa andra kriminella och missbrukare (manlig socialsekreterare, 2000).

Problemet med *Situation Sthlm*, som socialtjänstemännen såg det, var att organisationen på grund av sin amatörmässighet i socialt arbete och sina ideologiska utgångspunkter bidrog till upprätthållandet av en "narkomankultur". Den var "medberoende", som socialtjänstemännen uttryckte det.

I det läget då samhället inte ger reella möjligheter till en förändring så växer just de här verksamheterna, det tycker vi oss se tydligt att de medberoende organisationerna som integreras i drogkulturen och att det ger som resultat att organisationerna inte söker upp oss. De går runt, de snurrar därute, vi ser dem (manlig enhetschef, 2000).

De som sysslade med socialt arbete i "medberoende" organisationer ansågs inte vara professionella, sakna kunskap och ha alldeles för kortsiktiga perspektiv på klienternas problem. Att organisationer som *Situation Sthlm* erbjöd en verksamhet där människor med olika sociala problem, missbruksproblem och psykisk sjukdom

kunde delta utan att det ställdes krav på någon form av behandling såg socialtjänstemännen som negativt.

Om man är icke-professionell kan man tänka kortsiktigt och kortsiktighet i socialt arbete är dåligt. Om en person är i aktivt missbruk och får ett par hundralappar, de pengarna går till plattan och till knark. Det är sällan dessa personer går till ICA och köper mat. Vi har gjort en undersökning av våra klienter där de säger: "jag behöver bara en hundralapp av er för att ta lite tabletter, sedan klarar jag mig själv. På vilket varuhus jag vill kan jag ta ut vad jag vill för då är jag inte rädd för polis eller vakt eller annat". Inkörssporten i missbruket är att ge dem lite pengar. Sedan är de fast i det där föräldrade sättet att leva. Det är icke-demokratiskt att låta dina barn missbruka för att de kan inte delta i demokratin, de kan inte ta ansvar för sina liv. Det är inte bara *Situation Sthlm*, det finns en arsenal av medberoende organisationer. Våra klienter får gå dit, ta sitt stöldgods, vänta på nästa station, de köper och bryter och så vidare. Dessa organisationer påstår sig ge värme och kärlek åt dessa personer och det kanske de gör men konsekvensen är att personer som missbrukas hålls kvar i sitt missbruk. Är det så att välfärdssamhället monterats så pass ned så att vi anser att det är OK att det får finnas ett skikt personer som går runt och missbruka? (manlig socialsekreterare, 2000)

En del av de här frivilliga medberoende, möjliggörande organisationerna som finns idag tittar kortsiktigt och det är ett fundamentalt problem /.../ Så länge de inte är klientorienterade organisationer som inte kan den här problematiken med missbruk och psykiska störningar som ofta är i kombination med varandra så tror jag att de har mycket att lära sig. Det vore värdefullt för dem att kunna ta reda på vad vissa problem handlar om (kvinnlig socialsekreterare 2000).

Flera av de intervjuade socialtjänstemännen talade också om hur medarbetarna på *Situation Sthlm* var så ideologiskt förblindade att "de verkliga problemen", som till exempel drogmissbruket, och klientens personliga ansvar kom i skymundan för strukturella förklaringar och solidariteten med den lilla svaga människan. De menade också att det ofta var detta som ställde till problem i kontakterna mellan parterna.

Det finns en benägenhet att säga att det är någon annans fel. Det gör det ofta när man missbrukas överhuvudtaget, det är någon annans fel. Eller i kontakterna med socialtjänsten: man blir behandlad illa, man har inte fått någon bostad. Det är yttre omständigheter där andra inte riktigt gjort vad de borde som är orsaken till att man fortsätter sitt missbruk. En organisation som *Situation Sthlm* är lite mer benägen att köra just den här typen av analys /.../ Om man tittar på hur man betraktar myndigheter, hur de hemlösa skriver, så är det väldigt mycket klagoperspektivet. Det är någon annans fel. Man har inte fått bostad. Man pratar väldigt lite om drogen och jakten (manlig enhetschef, 2000).

kunde delta utan att det ställdes krav på någon form av behandling såg socialtjänstemännen som negativt.

Om man är icke-professionell kan man tänka kortsiktigt och kortsiktighet i socialt arbete är dåligt. Om en person är i aktivt missbruk och får ett par hundralappar, de pengarna går till plattan och till knark. Det är sällan dessa personer går till ICA och köper mat. Vi har gjort en undersökning av våra klienter där de säger: "jag behöver bara en hundralapp av er för att ta lite tabletter, sedan klarar jag mig själv. På vilket varuhus jag vill kan jag ta ut vad jag vill för då är jag inte rädd för polis eller vakt eller annat". Inkörssporten i missbruket är att ge dem lite pengar. Sedan är de fast i det där föräldrade sättet att leva. Det är icke-demokratiskt att låta dina barn missbruka för att de kan inte delta i demokratin, de kan inte ta ansvar för sina liv. Det är inte bara *Situation Sthlm*, det finns en arsenal av medberoende organisationer. Våra klienter får gå dit, ta sitt stöldgods, vänta på nästa station, de köper och bryter och så vidare. Dessa organisationer påstår sig ge värme och kärlek åt dessa personer och det kanske de gör men konsekvensen är att personer som missbrukas hålls kvar i sitt missbruk. Är det så att välfärdssamhället monterats så pass ned så att vi anser att det är OK att det får finnas ett skikt personer som går runt och missbruka? (manlig socialsekreterare, 2000)

En del av de här frivilliga medberoende, möjliggörande organisationerna som finns idag tittar kortsiktigt och det är ett fundamentalt problem /.../ Så länge de inte är klientorienterade organisationer som inte kan den här problematiken med missbruk och psykiska störningar som ofta är i kombination med varandra så tror jag att de har mycket att lära sig. Det vore värdefullt för dem att kunna ta reda på vad vissa problem handlar om (kvinnlig socialsekreterare 2000).

Flera av de intervjuade socialtjänstemännen talade också om hur medarbetarna på *Situation Sthlm* var så ideologiskt förblindade att "de verkliga problemen", som till exempel drogmissbruket, och klientens personliga ansvar kom i skymundan för strukturella förklaringar och solidariteten med den lilla svaga människan. De menade också att det ofta var detta som ställde till problem i kontakterna mellan parterna.

Det finns en benägenhet att säga att det är någon annans fel. Det gör det ofta när man missbrukas överhuvudtaget, det är någon annans fel. Eller i kontakterna med socialtjänsten: man blir behandlad illa, man har inte fått någon bostad. Det är yttre omständigheter där andra inte riktigt gjort vad de borde som är orsaken till att man fortsätter sitt missbruk. En organisation som *Situation Sthlm* är lite mer benägen att köra just den här typen av analys /.../ Om man tittar på hur man betraktar myndigheter, hur de hemlösa skriver, så är det väldigt mycket klagoperspektivet. Det är någon annans fel. Man har inte fått bostad. Man pratar väldigt lite om drogen och jakten (manlig enhetschef, 2000).

Situation Sthlms medarbetare uppfattades också som ovanligt påstridiga och svåra att ha att göra med och socialtjänstemännen ansåg att de inte upprätthöll överenskomna åtaganden.

[Medarbetaren] gick mycket in i rollen som ombud. Han faxade och skrev till vår byråchef och till mig och ville ta med bandspelare och spela in möten och mycket sådant. För den [klientens] del var det bra. Han hade behov av att få mycket uppmärksamhet och någon som gick i 180 för hans del gentemot de onda myndigheterna. Problemet var att jag vid flera tillfällen försökte ge [medarbetaren] konkreta uppdrag att hjälpa den här personen men det rann ut i sanden (kvinnlig socialsekreterare, 2000).

Enligt socialtjänstemännen gjorde medarbetarnas påstridighet i kombination med deras ideologiska övertygelse och blåögda amatörism att de riskerade att bli manipulerade av försäljarna/klienterna.

Då var det tydligt att [klienten] hade ett behov av att någon skulle vara svart och någon skulle vara vit. För det mesta var [medarbetaren] den vita och jag den svarta. Sedan hände det ibland att [medarbetaren] blev den svarta. Det innebar att det blev väldigt stort utspelsutrymme för den här personen och det var inte bra (kvinnlig socialsekreterare, 2000).

I sin extrema variant kan det vara så att man är så inne i rollen som någon som försvarar så att man gör det där det kanske är alldeles uppenbart att den här personen till exempel har en paranoid läggning där man skyller allting på någon annan. Ett sånt tydligt mönster som vem som helst skulle kunna se om man inte var ideologiskt förblindad och står på de svagas sida gentemot de stora stygga kommunalinstanserna (manlig enhetschef, 2000).

De intervjuade socialtjänstemännens bild av *Situation Sthlm* var inte alltid så entydig som de citat som presenteras ovan ger sken av. Det fanns också en viss reflektion över socialtjänstens begränsningar och starka maktposition, och behovet av kritiska motorganisationer. De intervjuade mjukade ofta upp sin kritik genom att inflika små fraser av uppskattning och hopp om framtiden i sina svar, om än med en viss paternalistisk underton.

Man har den lille svage individen, ungefär som massmedia ofta har, som slåss mot det stora stygga systemet. Där man direkt funktionsmässigt pinkar in sig på hur man skall föra snacket. Och där har man naturligtvis en funktion i att kritisera, att peka på dåligt samarbete och annat, att sätta nageln i ögat. Det tycker jag är viktigt för att vi vet att det är ett politiskt lågprioriterat område att hjälpa utsatta människor och ännu mer lär det bli. Det är utmärkt men det blir ett ideologiskt överslag (manlig enhetschef, 2000).

Situation Sthlms medarbetare uppfattades också som ovanligt påstridiga och svåra att ha att göra med och socialtjänstemännen ansåg att de inte upprätthöll överenskomna åtaganden.

[Medarbetaren] gick mycket in i rollen som ombud. Han faxade och skrev till vår byråchef och till mig och ville ta med bandspelare och spela in möten och mycket sådant. För den [klientens] del var det bra. Han hade behov av att få mycket uppmärksamhet och någon som gick i 180 för hans del gentemot de onda myndigheterna. Problemet var att jag vid flera tillfällen försökte ge [medarbetaren] konkreta uppdrag att hjälpa den här personen men det rann ut i sanden (kvinnlig socialsekreterare, 2000).

Enligt socialtjänstemännen gjorde medarbetarnas påstridighet i kombination med deras ideologiska övertygelse och blåögda amatörism att de riskerade att bli manipulerade av försäljarna/klienterna.

Då var det tydligt att [klienten] hade ett behov av att någon skulle vara svart och någon skulle vara vit. För det mesta var [medarbetaren] den vita och jag den svarta. Sedan hände det ibland att [medarbetaren] blev den svarta. Det innebar att det blev väldigt stort utspelsutrymme för den här personen och det var inte bra (kvinnlig socialsekreterare, 2000).

I sin extrema variant kan det vara så att man är så inne i rollen som någon som försvarar så att man gör det där det kanske är alldeles uppenbart att den här personen till exempel har en paranoid läggning där man skyller allting på någon annan. Ett sånt tydligt mönster som vem som helst skulle kunna se om man inte var ideologiskt förblindad och står på de svagas sida gentemot de stora stygga kommunalinstanserna (manlig enhetschef, 2000).

De intervjuade socialtjänstemännens bild av *Situation Sthlm* var inte alltid så entydig som de citat som presenteras ovan ger sken av. Det fanns också en viss reflektion över socialtjänstens begränsningar och starka maktposition, och behovet av kritiska motorganisationer. De intervjuade mjukade ofta upp sin kritik genom att inflika små fraser av uppskattning och hopp om framtiden i sina svar, om än med en viss paternalistisk underton.

Man har den lille svage individen, ungefär som massmedia ofta har, som slåss mot det stora stygga systemet. Där man direkt funktionsmässigt pinkar in sig på hur man skall föra snacket. Och där har man naturligtvis en funktion i att kritisera, att peka på dåligt samarbete och annat, att sätta nageln i ögat. Det tycker jag är viktigt för att vi vet att det är ett politiskt lågprioriterat område att hjälpa utsatta människor och ännu mer lär det bli. Det är utmärkt men det blir ett ideologiskt överslag (manlig enhetschef, 2000).

Samma reflekterande fanns också när det gällde själva företräderskapet i kontakten mellan *Situation Sthlms* försäljare och socialtjänstemän:

Vi ser positivt på att man kan vara ombud för klienter. Vi inser också vår maktposition. Vi har en oerhörd maktposition. Det är naturligtvis viktigt att man får stöd av någon annan och att vi blir ifrågasatta (manlig enhetschef, 2000).

Sammanfattningsvis var kritiken mot det sätt *Situation Sthlm* bedrev socialt arbete stark bland de intervjuade socialtjänstemännen. Organisationen ansågs upprätthålla en "narkomankultur". Medarbetarna beskrevs som alltför påstridiga och deras förslag till insatser som alltför kortsiktiga.

4. Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare stod i centrum för maktspelen

Under en av mina observationsstudier av Självhjälpsprojektets verksamhet blev jag vittne till hur ett par ville diskutera varför de stängts av som försäljare:

Ett par dyker upp i fiket och plötsligt är dörren mellan fiket och resten av lokalerna stängs fort. Paret är i 40-årsåldern och anses uppenbarligen som "krångligt". Det har varit avstängda men nu har mannen börjat sälja igen. Kvinnan är fortfarande avstängd sedan hon attackerat en annan person som också sålde tidningar på gatan. Hon ber att få tala med projektledaren.

"Jag vill börja sälja igen" säger den kvinnliga försäljaren till projektledaren.

Han bemöter henne ganska auktoritärt och tufft men verkar inte upprörd.

"Du är fortfarande avstängd".

"Varför det?"

"Därför att du så ofta säljer onykter och för att du använde våld mot den där flickan".

"Det har jag aldrig gjort".

"Ja, men jag var ju där och höll i dig. Du slog ju tidningarna ur händerna på henne".

"Hon skall inte stå där!"

"Vem har bestämt det?"

"JAG!"

"Jag vill inte diskutera det här med dig".

"Du är en skithög!"

"Tack skall du ha".

Kvinnan mumlar ned i bordet: "Jag vill ha ett nytt leg. Vafan kom jag helt i onödan?"

(Utdrag ur observationsanteckningarna, *Situation Sthlm* 11 februari, 2000)

Samma reflekterande fanns också när det gällde själva företräderskapet i kontakten mellan *Situation Sthlms* försäljare och socialtjänstemän:

Vi ser positivt på att man kan vara ombud för klienter. Vi inser också vår maktposition. Vi har en oerhörd maktposition. Det är naturligtvis viktigt att man får stöd av någon annan och att vi blir ifrågasatta (manlig enhetschef, 2000).

Sammanfattningsvis var kritiken mot det sätt *Situation Sthlm* bedrev socialt arbete stark bland de intervjuade socialtjänstemännen. Organisationen ansågs upprätthålla en "narkomankultur". Medarbetarna beskrevs som alltför påstridiga och deras förslag till insatser som alltför kortsiktiga.

4. Reglerna för försäljning och avstängning av försäljare stod i centrum för maktspelen

Under en av mina observationsstudier av Självhjälpsprojektets verksamhet blev jag vittne till hur ett par ville diskutera varför de stängts av som försäljare:

Ett par dyker upp i fiket och plötsligt är dörren mellan fiket och resten av lokalerna stängs fort. Paret är i 40-årsåldern och anses uppenbarligen som "krångligt". Det har varit avstängda men nu har mannen börjat sälja igen. Kvinnan är fortfarande avstängd sedan hon attackerat en annan person som också sålde tidningar på gatan. Hon ber att få tala med projektledaren.

"Jag vill börja sälja igen" säger den kvinnliga försäljaren till projektledaren.

Han bemöter henne ganska auktoritärt och tufft men verkar inte upprörd.

"Du är fortfarande avstängd".

"Varför det?"

"Därför att du så ofta säljer onykter och för att du använde våld mot den där flickan".

"Det har jag aldrig gjort".

"Ja, men jag var ju där och höll i dig. Du slog ju tidningarna ur händerna på henne".

"Hon skall inte stå där!"

"Vem har bestämt det?"

"JAG!"

"Jag vill inte diskutera det här med dig".

"Du är en skithög!"

"Tack skall du ha".

Kvinnan mumlar ned i bordet: "Jag vill ha ett nytt leg. Vafan kom jag helt i onödan?"

(Utdrag ur observationsanteckningarna, *Situation Sthlm* 11 februari, 2000)

Utöver det sociala stödet till försäljarna ansvarade Självhjälpsprojektet för distributionen och försäljningen av tidningen. En stor del av de administrativa uppgifterna i detta arbete sköttes av arbetspraktikanterna. I detta sammanhang fungerade medarbetarna ofta som arbetsgivare/arbetsledare. Med utgångspunkt i denna roll utövade de kontroll över försäljarna utifrån mer marknads-mässiga grunder och balansgången mellan dessa två roller skapade en del spänningar gentemot försäljarna och konflikter i verksamheten.

De människor som kom till *Situation Sthlm* och var intresserade av att börja sälja tidningen personbedömdes och fick skriva under ett avtal. De var också tvungna att underteckna ett annat avtal som innehöll vissa regler och förbud. Det var bland annat endast tillåtet att sälja tidningen på den plats man anvisats och försäljaren måste bära en synlig ID-bricka med foto som visade att han eller hon godkänts av *Situation Sthlm* som försäljare. Försäljare fick inte uppträda störande eller hotfullt mot allmänheten, inte sälja tidningen på bussar, pendeltåg eller tunnelbana och inte heller på restauranger, kaféer, affärer etc. Det var dessutom förbjudet att "tigga, samla burkar eller hålla på med annan inkomstbringande verksamhet" samtidigt som man sålde tidningen, och att uppträda onyktert eller drogpåverkad. I avtalet stod det slutligen att hot om våld eller våld mot *Situation Sthlms* personal medförde "omedelbar permanent avstängning". Dessa regler och förbud överensstämde med *The Big Issues Code of Conduct* för gatutidningsförsäljare och tillämpades av alla gatutidningar som var medlemmar i INSP. Tillsammans med arbetspraktikanterna kontrollerade medarbetarna regelbundet försäljarna på deras försäljningsplatser och ryckte ut om någon ringde och klagade på en försäljares uppträdande. Brott mot någon av reglerna bestraffades oftast med avstängning och ID-brickan togs tillbaka.

När jag såg närmare på turerna kring avstängningar framträdde en komplicerad process som också visade på ett djupare mönster i relationen mellan medarbetare och försäljare. I en intervju jag gjorde med projektledaren beskrev han hur han stängt av ett annat försäljarpar eftersom det inte hållit sig till sin anvisade plats och dessutom inkräktat på andra försäljares platser.

Det var den här killen Conny [fingerat namn] som var här igår och härjade. Vi har fått veta av två försäljare att han gått omkring och sålt lite överallt och varit påverkad av någonting. Jag har inte sett det själv. Jag såg honom sälja tidningar på tunnelbanan för ett år sen. Jag hade lite av det där kvar i huvudet plus att människor som jag litar hundra procent på, de människor som inte konkurrerar med honom om platsen- så dum är jag inte- så att jag stängde av honom tills vidare. Hans tjej stängde jag av en vecka [...] Han ville

Utöver det sociala stödet till försäljarna ansvarade Självhjälpsprojektet för distributionen och försäljningen av tidningen. En stor del av de administrativa uppgifterna i detta arbete sköttes av arbetspraktikanterna. I detta sammanhang fungerade medarbetarna ofta som arbetsgivare/arbetsledare. Med utgångspunkt i denna roll utövade de kontroll över försäljarna utifrån mer marknads-mässiga grunder och balansgången mellan dessa två roller skapade en del spänningar gentemot försäljarna och konflikter i verksamheten.

De människor som kom till *Situation Sthlm* och var intresserade av att börja sälja tidningen personbedömdes och fick skriva under ett avtal. De var också tvungna att underteckna ett annat avtal som innehöll vissa regler och förbud. Det var bland annat endast tillåtet att sälja tidningen på den plats man anvisats och försäljaren måste bära en synlig ID-bricka med foto som visade att han eller hon godkänts av *Situation Sthlm* som försäljare. Försäljare fick inte uppträda störande eller hotfullt mot allmänheten, inte sälja tidningen på bussar, pendeltåg eller tunnelbana och inte heller på restauranger, kaféer, affärer etc. Det var dessutom förbjudet att "tigga, samla burkar eller hålla på med annan inkomstbringande verksamhet" samtidigt som man sålde tidningen, och att uppträda onyktert eller drogpåverkad. I avtalet stod det slutligen att hot om våld eller våld mot *Situation Sthlms* personal medförde "omedelbar permanent avstängning". Dessa regler och förbud överensstämde med *The Big Issues Code of Conduct* för gatutidningsförsäljare och tillämpades av alla gatutidningar som var medlemmar i INSP. Tillsammans med arbetspraktikanterna kontrollerade medarbetarna regelbundet försäljarna på deras försäljningsplatser och ryckte ut om någon ringde och klagade på en försäljares uppträdande. Brott mot någon av reglerna bestraffades oftast med avstängning och ID-brickan togs tillbaka.

När jag såg närmare på turerna kring avstängningar framträdde en komplicerad process som också visade på ett djupare mönster i relationen mellan medarbetare och försäljare. I en intervju jag gjorde med projektledaren beskrev han hur han stängt av ett annat försäljarpar eftersom det inte hållit sig till sin anvisade plats och dessutom inkräktat på andra försäljares platser.

Det var den här killen Conny [fingerat namn] som var här igår och härjade. Vi har fått veta av två försäljare att han gått omkring och sålt lite överallt och varit påverkad av någonting. Jag har inte sett det själv. Jag såg honom sälja tidningar på tunnelbanan för ett år sen. Jag hade lite av det där kvar i huvudet plus att människor som jag litar hundra procent på, de människor som inte konkurrerar med honom om platsen- så dum är jag inte- så att jag stängde av honom tills vidare. Hans tjej stängde jag av en vecka [...] Han ville

komma hit och köpa tidningar igår och jag sa att det inte går. Jag pratade med honom, han verkade ta det så där. Jag kommer inte att stänga av honom för gott [...] Det handlar om hans eget ansvar. Hans tjej satt och grät där jättemycket för att han hade blivit avstängd och för att han skulle börja sno och åka in igen. Men Conny har blivit avstängd två, tre gånger det här året. Han vet varför han blir avstängd. Det är faktiskt endast upp till honom själv att avgöra. Jag tycker inte synd om honom, inte ett dugg. Man måste skilja på vad som är rätt och fel. Han har inget behov av att sitta och bete sig som han gör. Om jag låter honom fortsätta sälja kommer det att sluta med att de andra försäljarna slår honom. Det är tre försäljare som berättat för mig att de är jättesura på honom. Han var nära att få stryk här igår. Jag har svårt att känna några riktiga känslor. Jobbar man för mycket blir man ganska kall. Jag pratade med honom en halvtimme och jag hälsade honom tillbaka hit för han är välkommen att vara här hela tiden. Behöver du hjälp med socialtjänsten eller någonting som vi kan hjälpa dig med? Vi har jobbat jättemycket med Conny [...] Det arbetet får inte bli lidande bara för att han inte säljer tidningen. Men om det går in i skallen [på honom] det vet jag inte, men jag har i alla fall sagt det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

På pappret tillämpade Självhjälpsprojektet en enkel straffskala där brott mot någon regel, bortsett från våld och hot om våld mot personalen, bestraffades med en veckas avstängning från försäljning första gången, en månads avstängning andra gången och sex månader tredje gången. Som historien om Conny som först stängdes av "tills vidare" illustrerar verkade straffskalan i praktiken tillämpas lite olika beroende på situationen, den enskilde försäljaren och vem som tagit beslutet.

Vi har en straffskala däruppe som säger en vecka först, två veckor sedan. Den straffskalan är ganska så verkningslös för vissa människor, så när en människa misskött sig två gånger så är det jag som fattar beslut. Det är väldigt sällan vi [medarbetarna och arbetspraktikanter] pratar om det. Skulle vi sitta här uppe och prata om det skulle det aldrig gå. När du stänger av en människa så måste du stänga av honom omgående (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

I vissa fall togs besluten om avstängning självsvåldigt av medarbetaren i stridens hetta.

Jag var skitförbannad så jag sa till honom att det är lika bra han kommer på måndag så får han veta hur lång tid hans avstängning är. Om jag skulle sagt som jag kände i den stunden där uppe: Minst två år eller värre: Du får aldrig komma tillbaka (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Det är samtidigt viktigt att betona att avstängda försäljare fortfarande hade tillgång till den övriga verksamheten i Självhjälpsprojektet. I praktiken verkade det emellertid som om de oftast höll sig undan under avstängningen.

komma hit och köpa tidningar igår och jag sa att det inte går. Jag pratade med honom, han verkade ta det så där. Jag kommer inte att stänga av honom för gott [...] Det handlar om hans eget ansvar. Hans tjej satt och grät där jättemycket för att han hade blivit avstängd och för att han skulle börja sno och åka in igen. Men Conny har blivit avstängd två, tre gånger det här året. Han vet varför han blir avstängd. Det är faktiskt endast upp till honom själv att avgöra. Jag tycker inte synd om honom, inte ett dugg. Man måste skilja på vad som är rätt och fel. Han har inget behov av att sitta och bete sig som han gör. Om jag låter honom fortsätta sälja kommer det att sluta med att de andra försäljarna slår honom. Det är tre försäljare som berättat för mig att de är jättesura på honom. Han var nära att få stryk här igår. Jag har svårt att känna några riktiga känslor. Jobbar man för mycket blir man ganska kall. Jag pratade med honom en halvtimme och jag hälsade honom tillbaka hit för han är välkommen att vara här hela tiden. Behöver du hjälp med socialtjänsten eller någonting som vi kan hjälpa dig med? Vi har jobbat jättemycket med Conny [...] Det arbetet får inte bli lidande bara för att han inte säljer tidningen. Men om det går in i skallen [på honom] det vet jag inte, men jag har i alla fall sagt det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

På pappret tillämpade Självhjälpsprojektet en enkel straffskala där brott mot någon regel, bortsett från våld och hot om våld mot personalen, bestraffades med en veckas avstängning från försäljning första gången, en månads avstängning andra gången och sex månader tredje gången. Som historien om Conny som först stängdes av "tills vidare" illustrerar verkade straffskalan i praktiken tillämpas lite olika beroende på situationen, den enskilde försäljaren och vem som tagit beslutet.

Vi har en straffskala däruppe som säger en vecka först, två veckor sedan. Den straffskalan är ganska så verkningslös för vissa människor, så när en människa misskött sig två gånger så är det jag som fattar beslut. Det är väldigt sällan vi [medarbetarna och arbetspraktikanter] pratar om det. Skulle vi sitta här uppe och prata om det skulle det aldrig gå. När du stänger av en människa så måste du stänga av honom omgående (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

I vissa fall togs besluten om avstängning självsvåldigt av medarbetaren i stridens hetta.

Jag var skitförbannad så jag sa till honom att det är lika bra han kommer på måndag så får han veta hur lång tid hans avstängning är. Om jag skulle sagt som jag kände i den stunden där uppe: Minst två år eller värre: Du får aldrig komma tillbaka (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Det är samtidigt viktigt att betona att avstängda försäljare fortfarande hade tillgång till den övriga verksamheten i Självhjälpsprojektet. I praktiken verkade det emellertid som om de oftast höll sig undan under avstängningen.

Självsvåldigheten och medarbetarnas/arbetspraktikanternas olika sätt att tillämpa reglerna i praktiken skapade en viss antagonism inte bara mellan medarbetare och försäljare utan också mellan medarbetarna. Det kunde också hända att den som avstängts av en medarbetare försökte få avstängningen upphävd av en annan.

Har vi skrivit upp regler där det står att du blir avstängd första gången en vecka och sedan andra gången en månad och tredje gången sex månader då håller jag det. Men [han] kan stänga av en människa på obegränsad tid. Vi har ingenting som kallas för det. Det är klart att jag blir mer pålitlig inför försäljarna (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Som före detta försäljare kunde arbetspraktikanterna i sin tur få sitta i mellan i konflikter och slets mellan rollen som kamrat och rollen som arbetsledare, mellan empati och auktoritet.

Det är upp till dom om dom tycker att jag är en skit för att jag stänger av dom. Det går inte jag och grämer mej på. Dom vet ju reglerna. Det är klart att jag skulle också kunna bli sur på nån. Men man kan ju inte bli personligt sur, man vet reglerna. Det är klart att det kan hetta till men det får man räkna med (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

Att många av försäljarna var aktiva missbrukare ställde till speciella problem eftersom de förbundit sig att inte uppträda påverkade när de sålde tidningen. Drogfriheten var också varit viktig för den bild av verksamheten som *Situation Sthlms* ville förmedla till omvärlden. I praktiken var man tvungen att acceptera att en del försäljare var påverkade så länge de klarade att sköta försäljningen på ett acceptabelt sätt, och regeltexten gavs en speciell innebörd:

Det står i våra regler "inte uppträda onyktert eller drogpåverkad". Det betyder inte att vi skriver att du inte får vara drogpåverkad. När vi skrev reglerna, eller la upp reglerna i den form de är idag då förklarade jag medicinskt en heroinist som inte fått vård men inte flummar längre han måste ha sitt heroin på grund av att han blir dödssjuk annars. Om han inte har någonsans att bo, sjukvården vill inte ta emot honom, han lägger inte av. Därför går det inte att kräva drogfrihet, men dom får inte flumma. Det är att använda så pass mycket att de blir påverkade (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

För de aktiva missbrukarna som stängdes av tillämpades i praktiken ett mer flytande sanktionssystem som kopplades till andra stödjande insatser:

En vecka, det är om du står och säljer berusad på din plats. Då brukar vi snacka om killen om han skall fortsätta och droga eller kröka. Så länge han skall hålla på med droger då får han inte köpa tidningen här. Så det är hårt. Vi

Självsvåldigheten och medarbetarnas/arbetspraktikanternas olika sätt att tillämpa reglerna i praktiken skapade en viss antagonism inte bara mellan medarbetare och försäljare utan också mellan medarbetarna. Det kunde också hända att den som avstängts av en medarbetare försökte få avstängningen upphävd av en annan.

Har vi skrivit upp regler där det står att du blir avstängd första gången en vecka och sedan andra gången en månad och tredje gången sex månader då håller jag det. Men [han] kan stänga av en människa på obegränsad tid. Vi har ingenting som kallas för det. Det är klart att jag blir mer pålitlig inför försäljarna (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Som före detta försäljare kunde arbetspraktikanterna i sin tur få sitta i mellan i konflikter och slets mellan rollen som kamrat och rollen som arbetsledare, mellan empati och auktoritet.

Det är upp till dom om dom tycker att jag är en skit för att jag stänger av dom. Det går inte jag och grämer mej på. Dom vet ju reglerna. Det är klart att jag skulle också kunna bli sur på nån. Men man kan ju inte bli personligt sur, man vet reglerna. Det är klart att det kan hetta till men det får man räkna med (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

Att många av försäljarna var aktiva missbrukare ställde till speciella problem eftersom de förbundit sig att inte uppträda påverkade när de sålde tidningen. Drogfriheten var också varit viktig för den bild av verksamheten som *Situation Sthlms* ville förmedla till omvärlden. I praktiken var man tvungen att acceptera att en del försäljare var påverkade så länge de klarade att sköta försäljningen på ett acceptabelt sätt, och regeltexten gavs en speciell innebörd:

Det står i våra regler "inte uppträda onyktert eller drogpåverkad". Det betyder inte att vi skriver att du inte får vara drogpåverkad. När vi skrev reglerna, eller la upp reglerna i den form de är idag då förklarade jag medicinskt en heroinist som inte fått vård men inte flummar längre han måste ha sitt heroin på grund av att han blir dödssjuk annars. Om han inte har någonsans att bo, sjukvården vill inte ta emot honom, han lägger inte av. Därför går det inte att kräva drogfrihet, men dom får inte flumma. Det är att använda så pass mycket att de blir påverkade (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

För de aktiva missbrukarna som stängdes av tillämpades i praktiken ett mer flytande sanktionssystem som kopplades till andra stödjande insatser:

En vecka, det är om du står och säljer berusad på din plats. Då brukar vi snacka om killen om han skall fortsätta och droga eller kröka. Så länge han skall hålla på med droger då får han inte köpa tidningen här. Så det är hårt. Vi

har ingen vecka eller så på det där utan vi brukar alltid snacka med honom att han skall gå in på behandling. Han får inte sälja när han är inne i en period då han missbrukar. Då sätter vi stopp för då stöder vi bara hans missbruk (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarna motiverade den mjukare interna attityden utifrån ett politiskt ställningstagande, och i polaritet mot myndigheternas sätt att hantera missbrukare och hemlösa.

Vi kräver av våra försäljare att de skall följa reglerna och stå nyktra och inte drogpåverkade. Det kan man ju inte kräva till hundra procent. För det går aldrig. En människa som har tryckt i sig heroin en dag kan ju ha heroinet i kroppen i tre, fyra dagar. Men man kan ju i alla fall be de här killarna att de inte tar en sil strax innan de skall jobba. Det kanske inte låter som himla fint i Sverige med det klimat vi har och den syn vi har på droger och missbrukare, men vi lever i en sådan verklighet och vi är inte rädda för verkligheten här på *Situation Sthlm*, utan vi möter de här killarna när de är påtända. Till skillnad från Socialtjänsten som inte hjälper en människa som är aktiv missbrukare (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Även för försäljare som brutit mot reglerna genom att sälja tidningen på tunnelbanan verkade det i praktiken finnas en speciell straffskala:

Om man säljer på tunnelbanan är det automatiskt en månad. Andra gången blir det på obestämd tid. Då kan det vara allt mellan sex månader och ett år. Det är ett beslut som gäller för att få ordning på tunnelbaneförsäljningen (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

När jag frågade medarbetarna om avstängningar betonade de oftast sin arbetsledarroll, men de hade samtidigt svårt att finna en position mellan denna roll och den stödjande roll som de också ansåg sig ha. Deras dilemma var att samtidigt som de argumenterade för hur disciplinen brukade upprätthållas genom en strikt tillämpning av reglerna ville de inte riskera att ett för hårt straff skulle driva bort försäljaren från verksamheten.

Vi har ju killar som sålt i flera år. De kanske busar till ibland. Det vet vi är försäljare som vi *har* men vi måste ändå straffa dom lite grann. Dom måste ju veta att vi har regler. Det är upp till var och en hur vi bedömer det här (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

I vissa fall förenades de olika rollerna i resonemang om hur en hård attityd var nödvändig i arbetet med att få försäljarna på fötter. I jämförelse med den roll projektledaren hade haft gentemot hemlösa i sitt tidigare arbete på *Stadsmissionens* härbärgen uppgav han till exempel att han ställde betydligt mer krav på *Situation Sthlms* försäljare. Han talade om sitt tuffa bemötande gentemot

har ingen vecka eller så på det där utan vi brukar alltid snacka med honom att han skall gå in på behandling. Han får inte sälja när han är inne i en period då han missbrukar. Då sätter vi stopp för då stöder vi bara hans missbruk (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

Medarbetarna motiverade den mjukare interna attityden utifrån ett politiskt ställningstagande, och i polaritet mot myndigheternas sätt att hantera missbrukare och hemlösa.

Vi kräver av våra försäljare att de skall följa reglerna och stå nyktra och inte drogpåverkade. Det kan man ju inte kräva till hundra procent. För det går aldrig. En människa som har tryckt i sig heroin en dag kan ju ha heroinet i kroppen i tre, fyra dagar. Men man kan ju i alla fall be de här killarna att de inte tar en sil strax innan de skall jobba. Det kanske inte låter som himla fint i Sverige med det klimat vi har och den syn vi har på droger och missbrukare, men vi lever i en sådan verklighet och vi är inte rädda för verkligheten här på *Situation Sthlm*, utan vi möter de här killarna när de är påtända. Till skillnad från Socialtjänsten som inte hjälper en människa som är aktiv missbrukare (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Även för försäljare som brutit mot reglerna genom att sälja tidningen på tunnelbanan verkade det i praktiken finnas en speciell straffskala:

Om man säljer på tunnelbanan är det automatiskt en månad. Andra gången blir det på obestämd tid. Då kan det vara allt mellan sex månader och ett år. Det är ett beslut som gäller för att få ordning på tunnelbaneförsäljningen (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

När jag frågade medarbetarna om avstängningar betonade de oftast sin arbetsledarroll, men de hade samtidigt svårt att finna en position mellan denna roll och den stödjande roll som de också ansåg sig ha. Deras dilemma var att samtidigt som de argumenterade för hur disciplinen brukade upprätthållas genom en strikt tillämpning av reglerna ville de inte riskera att ett för hårt straff skulle driva bort försäljaren från verksamheten.

Vi har ju killar som sålt i flera år. De kanske busar till ibland. Det vet vi är försäljare som vi *har* men vi måste ändå straffa dom lite grann. Dom måste ju veta att vi har regler. Det är upp till var och en hur vi bedömer det här (manlig arbetspraktikant, *Situation Sthlm*, 2000).

I vissa fall förenades de olika rollerna i resonemang om hur en hård attityd var nödvändig i arbetet med att få försäljarna på fötter. I jämförelse med den roll projektledaren hade haft gentemot hemlösa i sitt tidigare arbete på *Stadsmissionens* härbärgen uppgav han till exempel att han ställde betydligt mer krav på *Situation Sthlms* försäljare. Han talade om sitt tuffa bemötande gentemot

försäljarna som mer värdigt och relationerna därför som mer jämlika än på härbärget:

Jag är mycket, mycket tuffare här. Men samtidigt mer respektfull. /.../ För det här att sitta och ge människor saker och ting, det tycker inte jag är värdigt. Jag tycker att det är förnedrande både för mig och för den som tar emot. /.../ Jag har en känsla av att man på något sätt genom den verksamhet som frivilligorganisationerna bedriver kanske cementerar en del av problemen. Det är inte fel att det finns härbärgen, det måste ju finnas när det inte finns någon annanstans att sova. Men det är inte lösningen (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Men han mjukade samtidigt upp sina resonemang genom att tala om hur man måste ta hänsyn till försäljarnas problem, att det inte gick att ställa orealistiskt höga krav på dem, och att man måste vara beredd att hjälpa även aktiva missbrukare.

Både mina intervjuer och observationer gav sammanfattningsvis intrycket av att avstängningar och talet om avstängningar utgjorde en central del av den dagliga verksamheten och var viktiga i relationen mellan medarbetare, arbetspraktikanter och försäljare. Bestraffandet av någon försäljare som misskött sig var ett återkommande inslag i arbetet och ett ständigt återkommande ämne i samtalen i kaféet. I alla motsättningar och konflikter mellan försäljare och medarbetare fanns det underförstådda hotet om att bli avstängd. I många situationer hade det varit lätt för medarbetarna att stänga av försäljaren för att sätta honom eller henne på plats. Sanktionerna mot de försäljare som bröt mot reglerna tillämpades i praktiken inte på något enhetligt sätt utan varierade beroende på vilken regel försäljaren brutit mot och, vem han eller hon var och vem som tagit beslutet om avstängning.

5. Sättet att utföra socialt arbete var knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller

År 1997 närmade sig upplagan 10 000 men den ökade redaktionella arbetsbördan innebar samtidigt att medarbetarna började få svårt att ta det sociala ansvar gentemot försäljarna som de ville. Fyra heltidsanställda medarbetare delade på alla arbetsuppgifter: det redaktionella arbetet, ekonomin, annonsförsäljningen, bidragsansökningar, distributionen och arbetet med försäljarna. Resursbristen upplevdes som akut. I en återblick två år senare skriver redaktionen:

försäljarna som mer värdigt och relationerna därför som mer jämlika än på härbärget:

Jag är mycket, mycket tuffare här. Men samtidigt mer respektfull. /.../ För det här att sitta och ge människor saker och ting, det tycker inte jag är värdigt. Jag tycker att det är förnedrande både för mig och för den som tar emot. /.../ Jag har en känsla av att man på något sätt genom den verksamhet som frivilligorganisationerna bedriver kanske cementerar en del av problemen. Det är inte fel att det finns härbärgen, det måste ju finnas när det inte finns någon annanstans att sova. Men det är inte lösningen (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Men han mjukade samtidigt upp sina resonemang genom att tala om hur man måste ta hänsyn till försäljarnas problem, att det inte gick att ställa orealistiskt höga krav på dem, och att man måste vara beredd att hjälpa även aktiva missbrukare.

Både mina intervjuer och observationer gav sammanfattningsvis intrycket av att avstängningar och talet om avstängningar utgjorde en central del av den dagliga verksamheten och var viktiga i relationen mellan medarbetare, arbetspraktikanter och försäljare. Bestraffandet av någon försäljare som misskött sig var ett återkommande inslag i arbetet och ett ständigt återkommande ämne i samtalen i kaféet. I alla motsättningar och konflikter mellan försäljare och medarbetare fanns det underförstådda hotet om att bli avstängd. I många situationer hade det varit lätt för medarbetarna att stänga av försäljaren för att sätta honom eller henne på plats. Sanktionerna mot de försäljare som bröt mot reglerna tillämpades i praktiken inte på något enhetligt sätt utan varierade beroende på vilken regel försäljaren brutit mot och, vem han eller hon var och vem som tagit beslutet om avstängning.

5. Sättet att utföra socialt arbete var knutet till medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller

År 1997 närmade sig upplagan 10 000 men den ökade redaktionella arbetsbördan innebar samtidigt att medarbetarna började få svårt att ta det sociala ansvar gentemot försäljarna som de ville. Fyra heltidsanställda medarbetare delade på alla arbetsuppgifter: det redaktionella arbetet, ekonomin, annonsförsäljningen, bidragsansökningar, distributionen och arbetet med försäljarna. Resursbristen upplevdes som akut. I en återblick två år senare skriver redaktionen:

Några av försäljarna – som med tiden kommit att bli alltfler – hade vi lärt känna så väl att deras förtroende för oss var större än för någon annan. Vi såg deras skriande behov av hjälp och gjorde så mycket vi kunde, men hade egentligen varken kunskaperna eller tiden (*Situation Sthlm*, 30 s 24–27).

Som jag redan varit inne på var det från början meningen att det sociala arbetet med försäljarna skulle utgöra en av hörnstenarna i *Situation Sthlms* verksamhet. Känslan av otillräcklighet, att bara kunna erbjuda försäljarna arbetsinkomster men inte mycket mer, ledde därför så småningom till ett beslut om att försöka hitta ytterligare en person som skulle ansvara speciellt för arbetet med försäljarna.

Efter sommaren 1997 anställdes en manlig student i 25-årsåldern. Han hade inte någon formell utbildning i socialt arbete men erfarenhet från några års frivilligt arbete på *Stadsmissionens* härbärgen för hemlösa i Stockholm. Hans uppgift på *Situation Sthlm* var att sköta distributionen och den kontakt med försäljarna som den innebar, men han skulle också börja bygga upp någon form av social stödverksamhet för försäljarna med utgångspunkt i hjälp-till-självhjälpsprincipen. Studentens nya arbetskamrater hade fullt upp med andra uppgifter och kunde ge honom mycket lite stöd.

Jag satt här i flera veckor och visste inte vad jag skulle göra. Jag visste inte var jag skulle vända mig, hur jag skulle kunna arbeta socialt med försäljarna, hur man betar sig på ett socialkontor, ingenting (manlig projektledare *Situation Sthlm*, 1999).

Med utgångspunkt i de knappa resurser som stod till förfogande vid denna tidpunkt bestämde han sig för att försöka erbjuda försäljarna ett socialt stöd som kunde fungera som ett första steg i en utvecklingskedja bort från hemlöshetslivet.

Vi har inte resurser för att vara en hel utvecklingskedja, vi är det första steget i den här kedjan. Sedan måste det komma andra insatser – då pratar jag om bostäder, om ekonomiskt bistånd, och om utbildning och varaktigt arbete. De sakerna kan inte vi, även om vi lyckats ordna både varaktigt arbete och boende åt några personer. Men i de flesta fallen måste det ske genom socialtjänsten eftersom de sitter på resurserna och faktiskt också bär ansvaret (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 1999).

Han började med att ta kontakt med andra organisationer som sysslade med hemlöshet och andra verksamheter som på något sätt berörde försäljarna. Han informerade dem om *Situation Sthlm* och tog reda på vilka resurser som fanns tillgängliga. Han besökte också härbärgen och behandlingshem och deltog i olika möten.

Några av försäljarna – som med tiden kommit att bli alltfler – hade vi lärt känna så väl att deras förtroende för oss var större än för någon annan. Vi såg deras skriande behov av hjälp och gjorde så mycket vi kunde, men hade egentligen varken kunskaperna eller tiden (*Situation Sthlm*, 30 s 24–27).

Som jag redan varit inne på var det från början meningen att det sociala arbetet med försäljarna skulle utgöra en av hörnstenarna i *Situation Sthlms* verksamhet. Känslan av otillräcklighet, att bara kunna erbjuda försäljarna arbetsinkomster men inte mycket mer, ledde därför så småningom till ett beslut om att försöka hitta ytterligare en person som skulle ansvara speciellt för arbetet med försäljarna.

Efter sommaren 1997 anställdes en manlig student i 25-årsåldern. Han hade inte någon formell utbildning i socialt arbete men erfarenhet från några års frivilligt arbete på *Stadsmissionens* härbärgen för hemlösa i Stockholm. Hans uppgift på *Situation Sthlm* var att sköta distributionen och den kontakt med försäljarna som den innebar, men han skulle också börja bygga upp någon form av social stödverksamhet för försäljarna med utgångspunkt i hjälp-till-självhjälpsprincipen. Studentens nya arbetskamrater hade fullt upp med andra uppgifter och kunde ge honom mycket lite stöd.

Jag satt här i flera veckor och visste inte vad jag skulle göra. Jag visste inte var jag skulle vända mig, hur jag skulle kunna arbeta socialt med försäljarna, hur man betar sig på ett socialkontor, ingenting (manlig projektledare *Situation Sthlm*, 1999).

Med utgångspunkt i de knappa resurser som stod till förfogande vid denna tidpunkt bestämde han sig för att försöka erbjuda försäljarna ett socialt stöd som kunde fungera som ett första steg i en utvecklingskedja bort från hemlöshetslivet.

Vi har inte resurser för att vara en hel utvecklingskedja, vi är det första steget i den här kedjan. Sedan måste det komma andra insatser – då pratar jag om bostäder, om ekonomiskt bistånd, och om utbildning och varaktigt arbete. De sakerna kan inte vi, även om vi lyckats ordna både varaktigt arbete och boende åt några personer. Men i de flesta fallen måste det ske genom socialtjänsten eftersom de sitter på resurserna och faktiskt också bär ansvaret (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 1999).

Han började med att ta kontakt med andra organisationer som sysslade med hemlöshet och andra verksamheter som på något sätt berörde försäljarna. Han informerade dem om *Situation Sthlm* och tog reda på vilka resurser som fanns tillgängliga. Han besökte också härbärgen och behandlingshem och deltog i olika möten.

Han tog kontakt med olika myndigheter, bland annat för att försöka etablera ett samarbete i syfte att kunna erbjuda försäljare vidareutbildning eller arbetsträning.

Men det var först efter ett år, när organisationen lyckades ro hem några stora bidrag till Självhjälpsprojektet som arbetet började lossna på allvar. Ytterligare en person, en kvinna i trettioårsåldern som gick på öppenvårdsbehandling för ett tidigare drogmissbruk, kunde anställas i projektet med hjälp av ett arbetsmarknadsstöd. Hon var utbildad mentalskötare och hade tolv års yrkeserfarenhet från arbete med äldreomsorg, cancervård och psykiatrisk vård med inriktning på missbruk. I samband med sin behandling hade hon bestämt sig för att sluta inom vården och gått till arbetsförmedlingen för att söka nytt jobb. I en pärm hade hon sett att *Situation Sthlm* sökte ALU-arbetare. Vid denna tidpunkt visste hon mycket lite om organisationen men hade sett försäljarna på gatan. Med tanke på sin egen erfarenhet trodde hon att hon skulle kunna hjälpa till, och att hennes tidigare missbruk skulle göra henne trovärdig och respekterad bland försäljarna. Genom sitt arbete inom missbrukarvården hade hon också tidigare haft yrkesmässig kontakt med flera av dem.

I grundkänslan så vet jag hur det är. När jag har samtal med killarna så går jag direkt in på grundkänslan, så jag kan avvärja dom rätt så fort från den där tuffa attityden. Dom vet att det inte är nån idé att ha det. Till mej kan man inte säga hur som helst. Jag vet för mycket (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Senare tillkom även två manliga försäljare som gjorde arbetspraktik som ansvariga för fik och distribution i Självhjälpsprojektet samt den man som anställdes som projektledare för Steg 1.

Medarbetarnas olika bakgrund och skillnader i yrkes- och livserfarenheter gjorde att de hade ganska olika ideal för hur projektet skulle fungera. Det gällde inte minst värdet av den kvinnliga medarbetarens egna erfarenheter av missbruk. Medan hon själv ansåg att det var just denna aspekt som gjorde henne trovärdig och respekterad av försäljarna hade Självhjälpsprojektets projektledare motsatt uppfattning och ville först att hon skulle dölja den.

Du skall inte gå och säga så mycket att du är en gammal missbrukare säger han, men jag brukar strunta i det. Han blev rädd för det. Om jag är ärlig kan folk bli rädda i och med att det är skambelagt /.../ När man gått en tolvstegsbehandling kan en drogfri missbrukare hjälpa en annan missbrukare. Om jag har det i mitt bakhuvud så måste jag faktiskt vara ärlig mot dom här killarna och säga som det är. Jag är lika som dom. Varenda morgon när jag vaknar väljer jag bara att göra nåt annat. Så länge jag talar om för dom att det inte är nån skillnad, jag kan välja idag att dra härifrån och köpa lite grejor, det

Han tog kontakt med olika myndigheter, bland annat för att försöka etablera ett samarbete i syfte att kunna erbjuda försäljare vidareutbildning eller arbetsträning.

Men det var först efter ett år, när organisationen lyckades ro hem några stora bidrag till Självhjälpsprojektet som arbetet började lossna på allvar. Ytterligare en person, en kvinna i trettioårsåldern som gick på öppenvårdsbehandling för ett tidigare drogmissbruk, kunde anställas i projektet med hjälp av ett arbetsmarknadsstöd. Hon var utbildad mentalskötare och hade tolv års yrkeserfarenhet från arbete med äldreomsorg, cancervård och psykiatrisk vård med inriktning på missbruk. I samband med sin behandling hade hon bestämt sig för att sluta inom vården och gått till arbetsförmedlingen för att söka nytt jobb. I en pärm hade hon sett att *Situation Sthlm* sökte ALU-arbetare. Vid denna tidpunkt visste hon mycket lite om organisationen men hade sett försäljarna på gatan. Med tanke på sin egen erfarenhet trodde hon att hon skulle kunna hjälpa till, och att hennes tidigare missbruk skulle göra henne trovärdig och respekterad bland försäljarna. Genom sitt arbete inom missbrukarvården hade hon också tidigare haft yrkesmässig kontakt med flera av dem.

I grundkänslan så vet jag hur det är. När jag har samtal med killarna så går jag direkt in på grundkänslan, så jag kan avvärja dom rätt så fort från den där tuffa attityden. Dom vet att det inte är nån idé att ha det. Till mej kan man inte säga hur som helst. Jag vet för mycket (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Senare tillkom även två manliga försäljare som gjorde arbetspraktik som ansvariga för fik och distribution i Självhjälpsprojektet samt den man som anställdes som projektledare för Steg 1.

Medarbetarnas olika bakgrund och skillnader i yrkes- och livserfarenheter gjorde att de hade ganska olika ideal för hur projektet skulle fungera. Det gällde inte minst värdet av den kvinnliga medarbetarens egna erfarenheter av missbruk. Medan hon själv ansåg att det var just denna aspekt som gjorde henne trovärdig och respekterad av försäljarna hade Självhjälpsprojektets projektledare motsatt uppfattning och ville först att hon skulle dölja den.

Du skall inte gå och säga så mycket att du är en gammal missbrukare säger han, men jag brukar strunta i det. Han blev rädd för det. Om jag är ärlig kan folk bli rädda i och med att det är skambelagt /.../ När man gått en tolvstegsbehandling kan en drogfri missbrukare hjälpa en annan missbrukare. Om jag har det i mitt bakhuvud så måste jag faktiskt vara ärlig mot dom här killarna och säga som det är. Jag är lika som dom. Varenda morgon när jag vaknar väljer jag bara att göra nåt annat. Så länge jag talar om för dom att det inte är nån skillnad, jag kan välja idag att dra härifrån och köpa lite grejor, det

är så. När dom vet de blir dom trygga (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Projektledaren, å sin sida, fruktade att försäljarna kunde utnyttja hennes öppenhet, och att den skulle leda till en förlust av respekt snarare än tvärtom.

Jag tror att de tappar mer respekt för henne. I ett samtal när en människa mår dåligt... har man haft problem kanske man har ett vidare perspektiv på hur den människan känner sej, kanske förstår henne bättre. Man kan säga: jag vet hur det är. Om det kan vara nån hjälp så är det bra men å andra sidan kan man hamna i den situationen att man kommer hit en dag och så kommer det en försäljare som är packad eller påtänd. Då säger man: ska du säga som varit pundare själv, du håller säkert på fortfarande. Det är den situationen som jag inte vill att hon skall hamna i. Hon har berättat det här [för försäljarna] fast jag sa till henne från början att hon inte skulle göra det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Projektledaren och den kvinnliga medarbetaren hade också olika uppfattning om värdet av utbildning och yrkeserfarenhet inom det sociala området. Medan den kvinnliga socialarbetaren såg sig själv som lämplig inte bara som före detta missbrukare med förmåga till empati med försäljarna utan också som utbildad och erfaren inom vården, tonade projektledaren ned betydelsen av detta. I en intervju jag gjorde med honom menade han att professionellt socialt arbete var överskattat och att det egentligen inte krävdes något mer än att man var listig och tuff för att arbeta i Självhjälpsprojektet.

Någon som passar bra här och dirigerar gubbarna det skulle vara nån som haft en flyttfirma, det är bättre än socialarbetare. Och det är så jag har jobbat. Jag har varit ganska hård mot killarna, krävt ganska mycket, kallas ibland för fascist. Och det är för att jag vet att daltar man för mycket så tar dom här killarna över dej. Jag har jobbat på ett härbärke innan så jag vet ungefär hur missbruket gör dom här killarna till manipulativa varelser. Därför har vi sagt hela tiden att det är jag som bestämmer allt. Det låter jävligt hemskt men det är enbart för att slippa att man bollar med folk (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Han menade att han genom erfarenheterna från *Stadsmissionen* och *Situation Sthlm* lärt sig att en hård och auktoritär stil med starka normer och klara gränser var det enda framkomliga sättet att jobba med försäljarna, framförallt när det gällde dem som var aktiva missbrukare, annars skulle man snart vara i deras våld.

När jag började jobba här hade försäljarna ingen respekt för mej i ordets rätta mening eftersom jag var nykomling och inte visste hur man jobbade. Dom lyssnade inte på mej. Fick dom ett nej från mej, till exempel att låna tidningar,

är så. När dom vet de blir dom trygga (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Projektledaren, å sin sida, fruktade att försäljarna kunde utnyttja hennes öppenhet, och att den skulle leda till en förlust av respekt snarare än tvärtom.

Jag tror att de tappar mer respekt för henne. I ett samtal när en människa mår dåligt... har man haft problem kanske man har ett vidare perspektiv på hur den människan känner sej, kanske förstår henne bättre. Man kan säga: jag vet hur det är. Om det kan vara nån hjälp så är det bra men å andra sidan kan man hamna i den situationen att man kommer hit en dag och så kommer det en försäljare som är packad eller påtänd. Då säger man: ska du säga som varit pundare själv, du håller säkert på fortfarande. Det är den situationen som jag inte vill att hon skall hamna i. Hon har berättat det här [för försäljarna] fast jag sa till henne från början att hon inte skulle göra det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Projektledaren och den kvinnliga medarbetaren hade också olika uppfattning om värdet av utbildning och yrkeserfarenhet inom det sociala området. Medan den kvinnliga socialarbetaren såg sig själv som lämplig inte bara som före detta missbrukare med förmåga till empati med försäljarna utan också som utbildad och erfaren inom vården, tonade projektledaren ned betydelsen av detta. I en intervju jag gjorde med honom menade han att professionellt socialt arbete var överskattat och att det egentligen inte krävdes något mer än att man var listig och tuff för att arbeta i Självhjälpsprojektet.

Någon som passar bra här och dirigerar gubbarna det skulle vara nån som haft en flyttfirma, det är bättre än socialarbetare. Och det är så jag har jobbat. Jag har varit ganska hård mot killarna, krävt ganska mycket, kallas ibland för fascist. Och det är för att jag vet att daltar man för mycket så tar dom här killarna över dej. Jag har jobbat på ett härbärke innan så jag vet ungefär hur missbruket gör dom här killarna till manipulativa varelser. Därför har vi sagt hela tiden att det är jag som bestämmer allt. Det låter jävligt hemskt men det är enbart för att slippa att man bollar med folk (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Han menade att han genom erfarenheterna från *Stadsmissionen* och *Situation Sthlm* lärt sig att en hård och auktoritär stil med starka normer och klara gränser var det enda framkomliga sättet att jobba med försäljarna, framförallt när det gällde dem som var aktiva missbrukare, annars skulle man snart vara i deras våld.

När jag började jobba här hade försäljarna ingen respekt för mej i ordets rätta mening eftersom jag var nykomling och inte visste hur man jobbade. Dom lyssnade inte på mej. Fick dom ett nej från mej, till exempel att låna tidningar,

då kunde dom kanske komma tillbaka och ringa från nånstans och prata med [någon annan medarbetare]. Sen kom de tillbaka och sa att [en annan medarbetare] sagt att jag ska få låna tidningar. För då har dom manipulerat [den medarbetaren] och sagt att de skulle få låna tidningar. Då kändes det som om hon stod över mej när det gällde den här frågan så då böjde jag mej. Ibland så var dom fulla till exempel och dom visste att jag var väldigt nitisk och dom visste att jag var på lunch. Då chansade dom på att gå dit när jag inte var där /.../ Jag vet att det är det bästa sättet: Att få personer som bestämmer över dig. Jag har hämtat med mej det här från *Stadsmissionen* där jag jobbade tidigare. Där lärde jag mej att ett svar är ett svar och att har man fått nej från en person så ska man inte kunna gå till någon annan och fråga om det. I alla fall när det gäller missbrukare. Vi pratar om tillfällena där människor varit påtända, försökt stjäla någonting, gjort nåt dumt. Handlar det om nåt annat, till exempel att det kommer en kille och säger så här till mej: Jag vill bli inskriven och jag säger nej till honom, då kan man ju gå till [en annan medarbetare]. Det kan man ju göra, det är ju en annan sak. Men dom människor som får nej från mej... jag sitter där med [medarbetarna och arbetspraktikanterna] och oftast håller dom med mej. Det där får han bestämma, det där får du fråga honom /.../ Om vi anser att en människa är full eller om en människa stått och sålt tidningar på tåget, upprepat det många gånger, och vi måste till med ett kraftigt straff. Då ska man inte kunna gå omkring och smöra in sig hos andra. Jag har jobbat med missbrukare i fem år. Jag ser inte nåt annat bättre sätt att lösa det /.../ det handlar om att kunna ta ett beslut och stå fast vid det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Bilden av försäljarna som "manipulativa" och "opålitliga" drogmissbrukare användes också av projektledaren som ett argument för att hålla dem utanför Självhjälpsprojektets beslutsprocesser.

[Försäljarna] har väldigt lite, ingenting att säga till om. Det har sina förklaringar. Vi jobbar med människor som oftast inte haft ett jobb, är väldigt opålitliga när det gäller att hålla tider. När det gäller pengar är det svårt att förlita sig för mycket på dom. Skulle vi försöka inlemma fler försäljare i organisationen här upppe så har i alla fall jag en känsla för att det ganska snart skulle bli kaos. Ingen av våra försäljare är drogfria i stort sett. Vi har de som inte tar droger och har lagt av men sjuttio, åttio procent är aktiva missbrukare fortfarande. Vi har stormöten en gång i månaden då vi läser igenom tidningen. Det känns för mig som det är på den nivån vi skall förhålla oss med försäljarna när det gäller [inflytande över verksamheten] (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Den kvinnliga medarbetaren tyckte att ett alltför tufft och auktoritärt sätt att bemöta försäljarnas "misskötsel" och "manipulativa" sätt riskerade att skapa onödig antagonism och menade att det var bättre att vara förstående och gå mer varsamt fram. I hennes ögon hade försäljarnas beteenden mer komplexa orsaker som bland annat bottnade i deras marginaliserade position i samhället och mentala ohälsa.

då kunde dom kanske komma tillbaka och ringa från nånstans och prata med [någon annan medarbetare]. Sen kom de tillbaka och sa att [en annan medarbetare] sagt att jag ska få låna tidningar. För då har dom manipulerat [den medarbetaren] och sagt att de skulle få låna tidningar. Då kändes det som om hon stod över mej när det gällde den här frågan så då böjde jag mej. Ibland så var dom fulla till exempel och dom visste att jag var väldigt nitisk och dom visste att jag var på lunch. Då chansade dom på att gå dit när jag inte var där /.../ Jag vet att det är det bästa sättet: Att få personer som bestämmer över dig. Jag har hämtat med mej det här från *Stadsmissionen* där jag jobbade tidigare. Där lärde jag mej att ett svar är ett svar och att har man fått nej från en person så ska man inte kunna gå till någon annan och fråga om det. I alla fall när det gäller missbrukare. Vi pratar om tillfällena där människor varit påtända, försökt stjäla någonting, gjort nåt dumt. Handlar det om nåt annat, till exempel att det kommer en kille och säger så här till mej: Jag vill bli inskriven och jag säger nej till honom, då kan man ju gå till [en annan medarbetare]. Det kan man ju göra, det är ju en annan sak. Men dom människor som får nej från mej... jag sitter där med [medarbetarna och arbetspraktikanterna] och oftast håller dom med mej. Det där får han bestämma, det där får du fråga honom /.../ Om vi anser att en människa är full eller om en människa stått och sålt tidningar på tåget, upprepat det många gånger, och vi måste till med ett kraftigt straff. Då ska man inte kunna gå omkring och smöra in sig hos andra. Jag har jobbat med missbrukare i fem år. Jag ser inte nåt annat bättre sätt att lösa det /.../ det handlar om att kunna ta ett beslut och stå fast vid det (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Bilden av försäljarna som "manipulativa" och "opålitliga" drogmissbrukare användes också av projektledaren som ett argument för att hålla dem utanför Självhjälpsprojektets beslutsprocesser.

[Försäljarna] har väldigt lite, ingenting att säga till om. Det har sina förklaringar. Vi jobbar med människor som oftast inte haft ett jobb, är väldigt opålitliga när det gäller att hålla tider. När det gäller pengar är det svårt att förlita sig för mycket på dom. Skulle vi försöka inlemma fler försäljare i organisationen här upppe så har i alla fall jag en känsla för att det ganska snart skulle bli kaos. Ingen av våra försäljare är drogfria i stort sett. Vi har de som inte tar droger och har lagt av men sjuttio, åttio procent är aktiva missbrukare fortfarande. Vi har stormöten en gång i månaden då vi läser igenom tidningen. Det känns för mig som det är på den nivån vi skall förhålla oss med försäljarna när det gäller [inflytande över verksamheten] (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Den kvinnliga medarbetaren tyckte att ett alltför tufft och auktoritärt sätt att bemöta försäljarnas "misskötsel" och "manipulativa" sätt riskerade att skapa onödig antagonism och menade att det var bättre att vara förstående och gå mer varsamt fram. I hennes ögon hade försäljarnas beteenden mer komplexa orsaker som bland annat bottnade i deras marginaliserade position i samhället och mentala ohälsa.

Det är väldigt slagna människor. Jag har försökt att förklara för [projektledaren] att rycka [deras] tidningar och så [när de misskött sig], det är att slå dom igen. Att ta in dom, prata med dom och fråga varför. Stanna kvar en stund, vila och gå ut och sälj igen. Att man är justare (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Därför var det viktigt att arbeta "psykologiskt" med försäljarna, ansåg den kvinnliga medarbetaren.

Vi har lite olika arbetsuppgifter och jag tar väldigt mycket den psykologiska biten. Pratar, frågar om syskon och så där. Vad ska vi göra? Ska vi söka upp dom? Jag brukar ofta säga rakt ut: Ditt sätt att leva det går fan inte! Nu måste det bli nån förändring. Det är inte så mycket lirkande. Jag kan till exempel säga till en kille...han kommer in och säger att livet är så jobbigt. Ja, men du knarkar ju! Jag är på det sättet konkret. När jag är konkret så kan jag få till svar: Men måste du vara så ärlig? Ja, jag är ärlig. Det är så. Och då kommer man in på en diskussion som ligger under ytan. Då har jag tvingat mig in. Du förstår du måste in på avgiftning för du kommer att dö (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vid tiden för min undersökning hade medarbetarna delat upp arbetet så att projektledaren i praktiken kommit att ta hand om de administrativa arbetsuppgifterna och den kvinnliga medarbetaren om den sociala omsorgen. I praktiken skötte projektledaren också de disciplinerande arbetsuppgifterna, som till exempel avstängning. Fördelningen byggde på en polarisering mellan de båda där projektledaren var tuff och auktoritär medan den kvinnliga medarbetaren var snäll, mjuk och förstående.

Det har blivit lite *good guy/bad guy* helt omedvetet och jag tycker det är synd att det är så för att jag är också hård men på ett annat sätt fast jag har justare spelregler (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Polariseringen mellan roller hade också satt sina spår i försäljarnas relationer till medarbetarna och bidrog till att förstärka dem. Något tillspetsat kan man kanske säga att de gick till projektledaren för att få skäll och till den kvinnliga medarbetaren för att få tröst. Omvänt gick de till projektledaren när de behövde en förkämpe mot myndigheterna och till den kvinnliga medarbetaren när de ville försöka manipulera verksamheten, till exempel påverka ett beslut om avstängning.

Jag har blivit den som skall säga dom tråkiga sakerna till killarna, få ordning. Jag har blivit en hammare och hon... jag är piskan och hon är moroten (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Det är väldigt slagna människor. Jag har försökt att förklara för [projektledaren] att rycka [deras] tidningar och så [när de misskött sig], det är att slå dom igen. Att ta in dom, prata med dom och fråga varför. Stanna kvar en stund, vila och gå ut och sälj igen. Att man är justare (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Därför var det viktigt att arbeta "psykologiskt" med försäljarna, ansåg den kvinnliga medarbetaren.

Vi har lite olika arbetsuppgifter och jag tar väldigt mycket den psykologiska biten. Pratar, frågar om syskon och så där. Vad ska vi göra? Ska vi söka upp dom? Jag brukar ofta säga rakt ut: Ditt sätt att leva det går fan inte! Nu måste det bli nån förändring. Det är inte så mycket lirkande. Jag kan till exempel säga till en kille...han kommer in och säger att livet är så jobbigt. Ja, men du knarkar ju! Jag är på det sättet konkret. När jag är konkret så kan jag få till svar: Men måste du vara så ärlig? Ja, jag är ärlig. Det är så. Och då kommer man in på en diskussion som ligger under ytan. Då har jag tvingat mig in. Du förstår du måste in på avgiftning för du kommer att dö (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Vid tiden för min undersökning hade medarbetarna delat upp arbetet så att projektledaren i praktiken kommit att ta hand om de administrativa arbetsuppgifterna och den kvinnliga medarbetaren om den sociala omsorgen. I praktiken skötte projektledaren också de disciplinerande arbetsuppgifterna, som till exempel avstängning. Fördelningen byggde på en polarisering mellan de båda där projektledaren var tuff och auktoritär medan den kvinnliga medarbetaren var snäll, mjuk och förstående.

Det har blivit lite *good guy/bad guy* helt omedvetet och jag tycker det är synd att det är så för att jag är också hård men på ett annat sätt fast jag har justare spelregler (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Polariseringen mellan roller hade också satt sina spår i försäljarnas relationer till medarbetarna och bidrog till att förstärka dem. Något tillspetsat kan man kanske säga att de gick till projektledaren för att få skäll och till den kvinnliga medarbetaren för att få tröst. Omvänt gick de till projektledaren när de behövde en förkämpe mot myndigheterna och till den kvinnliga medarbetaren när de ville försöka manipulera verksamheten, till exempel påverka ett beslut om avstängning.

Jag har blivit den som skall säga dom tråkiga sakerna till killarna, få ordning. Jag har blivit en hammare och hon... jag är piskan och hon är moroten (manlig projektledare, *Situation Sthlm*, 2000).

Ett annat sätt att diskutera medarbetarnas roll- och arbetsfördelning är hur den "tycks vara fast i en kulturell stereotypi av kön som bygger på en enkel uppdelning av "kvinnligt" och "manligt" (Månsson 2000). I medarbetarnas beskrivningar av sina inbördes roller och arbetsuppgifter förekom ofta motsatspar som utgick från denna polarisering, till exempel:

<i>Manligt</i>	<i>Kvinnligt</i>
piska	morot
tuff	snäll
hård	mjuk
respekt	ingen respekt
disciplin	psykologi
organisation	omvårdnad

Varför kom den manlige projektledaren att stå för auktoriteten och den kvinnliga medarbetaren för inlevelsen? Utan att gå närmare in på en diskussion om könsstereotypifiering här kan man ändå konstatera att det sociala arbetet i Självhjälpsprojektet bedrevs enligt en manlig norm. Projektledaren axlade rollen som auktoritär patriark i övertygelsen av att det var en fast, manlig hand som behövdes för att hålla försäljarna i styr och projektet på rätt köl, och den kvinnliga medarbetaren blev patriarkens motpol: den förstående och förlåtande "mamman".

Det är så det har blivit och det är klart; jag är kvinna och han är man, och jag blir mer som en mamma för dem /.../ Det är nog så att det måste finnas en som ställer skåpet och den andre putsar. Att jag går dit och säger: OK, du duger ändå. Avstängningar brukar han få bestämma men jag brukar gå in sedan och säga det där tycker inte jag är juste och då brukar det bli ett samarbete. Nånstans låter jag honom ha det (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Även försäljarna uppfattades utifrån samma manliga norm; egenskaper som aggressivitet och opålitlighet lyftes fram i medarbetarnas beskrivningar av sina relationer till försäljarna, och den förhållandevis lilla andelen kvinnliga försäljare beskrevs som känsligare och mer utsatta och därför mindre lämpade för den hårda gatumiljön än män.

När jag frågade medarbetarna om varför det var så få kvinnliga försäljare visade också svaret på skillnaden mellan ett "manligt" och ett "kvinnligt" perspektiv: projektledaren ansåg att man behövde värna speciellt om kvinnorna. Han menade att de löpte större risk för att bli trakasserade när de sålde tidningar, till exempel genom att behandlas som prostituerade av män, och att det var därför som de var svårare att värva som försäljare. Den kvinnliga

Ett annat sätt att diskutera medarbetarnas roll- och arbetsfördelning är hur den "tycks vara fast i en kulturell stereotypi av kön som bygger på en enkel uppdelning av "kvinnligt" och "manligt" (Månsson 2000). I medarbetarnas beskrivningar av sina inbördes roller och arbetsuppgifter förekom ofta motsatspar som utgick från denna polarisering, till exempel:

<i>Manligt</i>	<i>Kvinnligt</i>
piska	morot
tuff	snäll
hård	mjuk
respekt	ingen respekt
disciplin	psykologi
organisation	omvårdnad

Varför kom den manlige projektledaren att stå för auktoriteten och den kvinnliga medarbetaren för inlevelsen? Utan att gå närmare in på en diskussion om könsstereotypifiering här kan man ändå konstatera att det sociala arbetet i Självhjälpsprojektet bedrevs enligt en manlig norm. Projektledaren axlade rollen som auktoritär patriark i övertygelsen av att det var en fast, manlig hand som behövdes för att hålla försäljarna i styr och projektet på rätt köl, och den kvinnliga medarbetaren blev patriarkens motpol: den förstående och förlåtande "mamman".

Det är så det har blivit och det är klart; jag är kvinna och han är man, och jag blir mer som en mamma för dem /.../ Det är nog så att det måste finnas en som ställer skåpet och den andre putsar. Att jag går dit och säger: OK, du duger ändå. Avstängningar brukar han få bestämma men jag brukar gå in sedan och säga det där tycker inte jag är juste och då brukar det bli ett samarbete. Nånstans låter jag honom ha det (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Även försäljarna uppfattades utifrån samma manliga norm; egenskaper som aggressivitet och opålitlighet lyftes fram i medarbetarnas beskrivningar av sina relationer till försäljarna, och den förhållandevis lilla andelen kvinnliga försäljare beskrevs som känsligare och mer utsatta och därför mindre lämpade för den hårda gatumiljön än män.

När jag frågade medarbetarna om varför det var så få kvinnliga försäljare visade också svaret på skillnaden mellan ett "manligt" och ett "kvinnligt" perspektiv: projektledaren ansåg att man behövde värna speciellt om kvinnorna. Han menade att de löpte större risk för att bli trakasserade när de sålde tidningar, till exempel genom att behandlas som prostituerade av män, och att det var därför som de var svårare att värva som försäljare. Den kvinnliga

medarbetaren hade en helt annan förklaring. Hon trodde att kvinnor inte ville visa att de var hemlösa eftersom de då riskerade att någon förbipasserande kunde stanna och börja fråga dem om deras privatliv. Eftersom hemlösa kvinnor enligt den kvinnliga medarbetaren ofta fråntagits eller lämnat bort sitt barn skämdes de djupt och ville undvika att prata om det.

Sammanfattningsvis hade *Situation Sthlms* sociala arbete tagit form med utgångspunkt i medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter, och i en könsstereotypisk rollfördelning mellan medarbetarna.

6. Medarbetarna hade inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till försäljares drogmissbruk

I flera olika avsnitt har jag varit inne på drogmissbrukets roll för *Situation Sthlm*. Det har rört försäljarnas missbruk, organisationens retorik kring missbruk och missbrukets roll i kontakterna med socialtjänsten, men också hur missbruket tas upp i tidningen.

I det här kapitlet har jag bland annat tagit upp hur synen på missbrukets roll skilde sig mellan de medarbetare och socialtjänstemän jag intervjuade. Medan medarbetarna menade att missbruket trappades ned gradvis i takt med att försäljaren började sälja tidningen och fick en bostad menade socialtjänstemännen att det första steget måste vara behandling av missbruket med drogfrihet som resultat. Innan försäljaren var drogfri kunde han eller hon bara få ett mycket grundläggande bistånd. Medarbetarna ansåg att socialtjänsten var rigid och fäste sig för mycket vid drogfrihet. Socialtjänstemännen i sin tur ansåg att medarbetarna var för oerfarna och lät sig utnyttjas av missbrukare, vilket i deras mening fick konsekvensen att *Situation Sthlms* verksamhet i praktiken bidrog till att upprätthålla en missbrukarkultur. Den term socialtjänstemännen använde för att beskriva detta var "medberoende".

Jag har också tagit upp den regel för *Situation Sthlms* försäljare som säger att de inte får uppträda "onyktert eller drogpåverkade", hur *Situation Sthlm* givit en bild av att försäljarna är drogfria när de säljer tidningar, och hur försäljarnas beteende i praktiken ibland motsagt detta. Som medarbetarna tolkade den betydde regeln i praxis att försäljarna inte fick *uppträda* påverkade.

Vi kräver av våra försäljare att de skall stå nyktra och inte vara påverkade men det kan man inte kräva till hundra procent, för det går ju aldrig. En människa som tryckt i sig heroin en dag, han har ju heroinet i kroppen i tre, fyra dagar. Man kan ju i alla fall be dom här killarna att dom inte tar en sil

medarbetaren hade en helt annan förklaring. Hon trodde att kvinnor inte ville visa att de var hemlösa eftersom de då riskerade att någon förbipasserande kunde stanna och börja fråga dem om deras privatliv. Eftersom hemlösa kvinnor enligt den kvinnliga medarbetaren ofta fråntagits eller lämnat bort sitt barn skämdes de djupt och ville undvika att prata om det.

Sammanfattningsvis hade *Situation Sthlms* sociala arbete tagit form med utgångspunkt i medarbetarnas personliga bakgrund och erfarenheter, och i en könsstereotypisk rollfördelning mellan medarbetarna.

6. Medarbetarna hade inte funnit ett fungerande sätt att förhålla sig till försäljares drogmissbruk

I flera olika avsnitt har jag varit inne på drogmissbrukets roll för *Situation Sthlm*. Det har rört försäljarnas missbruk, organisationens retorik kring missbruk och missbrukets roll i kontakterna med socialtjänsten, men också hur missbruket tas upp i tidningen.

I det här kapitlet har jag bland annat tagit upp hur synen på missbrukets roll skilde sig mellan de medarbetare och socialtjänstemän jag intervjuade. Medan medarbetarna menade att missbruket trappades ned gradvis i takt med att försäljaren började sälja tidningen och fick en bostad menade socialtjänstemännen att det första steget måste vara behandling av missbruket med drogfrihet som resultat. Innan försäljaren var drogfri kunde han eller hon bara få ett mycket grundläggande bistånd. Medarbetarna ansåg att socialtjänsten var rigid och fäste sig för mycket vid drogfrihet. Socialtjänstemännen i sin tur ansåg att medarbetarna var för oerfarna och lät sig utnyttjas av missbrukare, vilket i deras mening fick konsekvensen att *Situation Sthlms* verksamhet i praktiken bidrog till att upprätthålla en missbrukarkultur. Den term socialtjänstemännen använde för att beskriva detta var "medberoende".

Jag har också tagit upp den regel för *Situation Sthlms* försäljare som säger att de inte får uppträda "onyktert eller drogpåverkade", hur *Situation Sthlm* givit en bild av att försäljarna är drogfria när de säljer tidningar, och hur försäljarnas beteende i praktiken ibland motsagt detta. Som medarbetarna tolkade den betydde regeln i praxis att försäljarna inte fick *uppträda* påverkade.

Vi kräver av våra försäljare att de skall stå nyktra och inte vara påverkade men det kan man inte kräva till hundra procent, för det går ju aldrig. En människa som tryckt i sig heroin en dag, han har ju heroinet i kroppen i tre, fyra dagar. Man kan ju i alla fall be dom här killarna att dom inte tar en sil

strax innan dom ska jobba. Med det klimat och den syn på droger som vi har i Sverige idag kanske det inte låter så himla fint men vi lever i en sån verklighet (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Slutligen tog jag upp hur projektledaren använde beskrivningar som "manipulativ" och "opålitlig" om de försäljare som var drogmissbrukare för att motivera en tuff attityd och det minimala försäljarinflytandet i Självhjälpsprojektets beslutsprocess.

Samtidigt som missbruket genomsyrade så mycket av den dagliga aktiviteten inom Självhjälpsprojektet och det talades så mycket om det, verkade medarbetarna sakna en tydlig inställning till försäljarnas missbruk och ett systematiskt sätt att hantera det på. I första hand verkade de uppfatta missbruket som den enskilde försäljarens problem och inte som ett övergripande problem för *Situation Sthlm*. Man kan kanske tala om en ambivalent inställning: samtidigt som medarbetarna ville hjälpa missbrukande försäljare till behandling och såg socialtjänstens rigida attityd som det största hindret för detta brydde de sig inte lika mycket om det missbruk som pågick i den egna verksamheten, åtminstone så länge försäljarna inte bad om hjälp eller misskötte sitt arbete.

Vid tiden för min datainsamling uppskattade medarbetarna att de flesta av försäljarna i den aktiva kärngruppen av 30–40 personer var aktiva drogmissbrukare av något slag. Flera av försäljarna var heroinmissbrukare. Även om de inte fick sälja tidningen när de var (synligt) drogpåverkade fanns det inte några hinder för dem att vistas i *Situation Sthlms* lokaler. Ett antal av dessa försäljare hade sålt tidningar i flera år utan att sluta missbruka och utan att ha gått vidare in i andra arbetsprojekt.

En del försäljare menade att medarbetarna borde ha tagit tag i situationen då de ansåg att de tunga missbrukarnas närvaro i verksamheten skapade ett fientligt och kallt klimat. De ansåg också att man förde tidningsköparna bakom ljuset eftersom pengarna gick till droger och inte till mat och bostad. I en av de intervjuer med försäljare som gjorts av Erik Finne vid Stockholms stads socialtjänstförvaltnings FoU-enhet talade respondenten om detta problem:

Just nu är det bara heroin som gäller, och det känns så jävla, det känns ibland som att man lurar kunderna också när man står och säljer bara för att få ihop till den här skiten. Det känns inget bra faktiskt alls. Då ska man hålla hårdare i tidningen så att dom som går som missbrukare sorteras bort någorlunda i alla fall. Det har blivit mer och mer heroinister som har börjat sälja tidningen. Det är kanske dumt av mig att säga men så är det. Det känns inget bra alls, för att det blir inte samma vänskap som det var förut, det blir kallare och kallare här nere. För en heroinist han har bara sig själv som huvudperson, jag, jag,

strax innan dom ska jobba. Med det klimat och den syn på droger som vi har i Sverige idag kanske det inte låter så himla fint men vi lever i en sån verklighet (manlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Slutligen tog jag upp hur projektledaren använde beskrivningar som "manipulativ" och "opålitlig" om de försäljare som var drogmissbrukare för att motivera en tuff attityd och det minimala försäljarinflytandet i Självhjälpsprojektets beslutsprocess.

Samtidigt som missbruket genomsyrade så mycket av den dagliga aktiviteten inom Självhjälpsprojektet och det talades så mycket om det, verkade medarbetarna sakna en tydlig inställning till försäljarnas missbruk och ett systematiskt sätt att hantera det på. I första hand verkade de uppfatta missbruket som den enskilde försäljarens problem och inte som ett övergripande problem för *Situation Sthlm*. Man kan kanske tala om en ambivalent inställning: samtidigt som medarbetarna ville hjälpa missbrukande försäljare till behandling och såg socialtjänstens rigida attityd som det största hindret för detta brydde de sig inte lika mycket om det missbruk som pågick i den egna verksamheten, åtminstone så länge försäljarna inte bad om hjälp eller misskötte sitt arbete.

Vid tiden för min datainsamling uppskattade medarbetarna att de flesta av försäljarna i den aktiva kärngruppen av 30–40 personer var aktiva drogmissbrukare av något slag. Flera av försäljarna var heroinmissbrukare. Även om de inte fick sälja tidningen när de var (synligt) drogpåverkade fanns det inte några hinder för dem att vistas i *Situation Sthlms* lokaler. Ett antal av dessa försäljare hade sålt tidningar i flera år utan att sluta missbruka och utan att ha gått vidare in i andra arbetsprojekt.

En del försäljare menade att medarbetarna borde ha tagit tag i situationen då de ansåg att de tunga missbrukarnas närvaro i verksamheten skapade ett fientligt och kallt klimat. De ansåg också att man förde tidningsköparna bakom ljuset eftersom pengarna gick till droger och inte till mat och bostad. I en av de intervjuer med försäljare som gjorts av Erik Finne vid Stockholms stads socialtjänstförvaltnings FoU-enhet talade respondenten om detta problem:

Just nu är det bara heroin som gäller, och det känns så jävla, det känns ibland som att man lurar kunderna också när man står och säljer bara för att få ihop till den här skiten. Det känns inget bra faktiskt alls. Då ska man hålla hårdare i tidningen så att dom som går som missbrukare sorteras bort någorlunda i alla fall. Det har blivit mer och mer heroinister som har börjat sälja tidningen. Det är kanske dumt av mig att säga men så är det. Det känns inget bra alls, för att det blir inte samma vänskap som det var förut, det blir kallare och kallare här nere. För en heroinist han har bara sig själv som huvudperson, jag, jag,

jag. Det finns ingen vänskap här nere, man går in på varandras områden och stjälar kunder av varandra och försöker sno varandras områden så gott det går. Där måste personalen hålla emot mycket hårdare än vad de gör /.../ Jag tycker man lurar kunderna för det är inte det dom ger pengar till egentligen. En del kanske gör det, är medvetna om det och vill göra det, en del skulle inte göra det alls om dom bara visste hur det gick till. Dom [medarbetarna] måste försöka få bort heroinisterna härifrån på något sätt, få dom att skärpa till sig för att få jobba kvar. Det är inget kul att jobba här nere, det blir mindre och mindre roligt att vara här. Förut kunde man snacka länge, nu kommer dom bara hit och hämtar tidningarna så sticker man igen. Jag skulle nog vara lite hårdare om jag var chef för försäljarna /.../ Jag tror [medarbetarna] ser ganska mycket men släpper efter. Dom är för unga och oerfarna (manlig försäljare, *Situation Sthlm*, 1998).

Samtidigt som den bild som försäljaren gav av konsekvenserna av en ambivalent attityd till drogmissbruk inom verksamheten kanske färgades av att han kände sig speciellt nere och negativ vid intervjutillfället, stämde den också med socialtjänstemännens påstående att Självhjälpsprojektet i praktiken upprätthöll en del försäljares missbruk. I hans ögon hade Självhjälpsprojektets medarbetare inte situationen under kontroll vilket utnyttjades av missbrukande försäljare.

Sammanfattningsvis kan man beskriva medarbetarnas inställning till drogmissbruk bland försäljarna som ambivalent och individualiserande. En mindre grupp aktiva tunga missbrukare hade parallellt med sitt försäljningsarbete kunnat fortsätta med sitt missbruk och inte gått vidare till något arbetsprojekt.

Sammanfattning

Även om gatutidningsideologin var tydlig i *Situation Sthlms* sociala arbete hade det också kommit att präglas av medarbetarnas personligheter och individuella bakgrund. Bara en av medarbetarna hade egentligen någon yrkesmässig erfarenhet och utbildning i socialt arbete. I praktiken verkade medarbetarna– förmodligen i likhet med många professionella socialarbetare– arbeta ganska metodologiskt omedvetet och ibland med stereotypa uppfattningar både om socialt arbete och om målgruppen. Det sociala arbetet hade växt fram och utformats som en *ad-hoc*-verksamhet med utgångspunkt i enskilda försäljares behov. Det fanns ännu inte någon långsiktig målsättning för vad medarbetarna ville bygga upp och uträtta. Det utspelade sig istället dag för dag och därför, som konsekvens, med en stark individuell inriktning. Mycket kom

jag. Det finns ingen vänskap här nere, man går in på varandras områden och stjälar kunder av varandra och försöker sno varandras områden så gott det går. Där måste personalen hålla emot mycket hårdare än vad de gör /.../ Jag tycker man lurar kunderna för det är inte det dom ger pengar till egentligen. En del kanske gör det, är medvetna om det och vill göra det, en del skulle inte göra det alls om dom bara visste hur det gick till. Dom [medarbetarna] måste försöka få bort heroinisterna härifrån på något sätt, få dom att skärpa till sig för att få jobba kvar. Det är inget kul att jobba här nere, det blir mindre och mindre roligt att vara här. Förut kunde man snacka länge, nu kommer dom bara hit och hämtar tidningarna så sticker man igen. Jag skulle nog vara lite hårdare om jag var chef för försäljarna /.../ Jag tror [medarbetarna] ser ganska mycket men släpper efter. Dom är för unga och oerfarna (manlig försäljare, *Situation Sthlm*, 1998).

Samtidigt som den bild som försäljaren gav av konsekvenserna av en ambivalent attityd till drogmissbruk inom verksamheten kanske färgades av att han kände sig speciellt nere och negativ vid intervjutillfället, stämde den också med socialtjänstemännens påstående att Självhjälpsprojektet i praktiken upprätthöll en del försäljares missbruk. I hans ögon hade Självhjälpsprojektets medarbetare inte situationen under kontroll vilket utnyttjades av missbrukande försäljare.

Sammanfattningsvis kan man beskriva medarbetarnas inställning till drogmissbruk bland försäljarna som ambivalent och individualiserande. En mindre grupp aktiva tunga missbrukare hade parallellt med sitt försäljningsarbete kunnat fortsätta med sitt missbruk och inte gått vidare till något arbetsprojekt.

Sammanfattning

Även om gatutidningsideologin var tydlig i *Situation Sthlms* sociala arbete hade det också kommit att präglas av medarbetarnas personligheter och individuella bakgrund. Bara en av medarbetarna hade egentligen någon yrkesmässig erfarenhet och utbildning i socialt arbete. I praktiken verkade medarbetarna– förmodligen i likhet med många professionella socialarbetare– arbeta ganska metodologiskt omedvetet och ibland med stereotypa uppfattningar både om socialt arbete och om målgruppen. Det sociala arbetet hade växt fram och utformats som en *ad-hoc*-verksamhet med utgångspunkt i enskilda försäljares behov. Det fanns ännu inte någon långsiktig målsättning för vad medarbetarna ville bygga upp och uträtta. Det utspelade sig istället dag för dag och därför, som konsekvens, med en stark individuell inriktning. Mycket kom

därför att handla om att *företräda* försäljare som bad om hjälp i kontakter med myndigheter och andra.

Både intervjuer och observationer pekade på hur *Situation Sthlms* sociala arbete i praktiken kommit att styras av en manlig norm och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller och arbetsuppgifter. En manlig medarbetare fungerade som patriark. Han ansåg att det var viktigt att vara auktoritär gentemot försäljarna eftersom deras bakgrund gjorde dem manipulativa och opålitliga. Hans arbetsuppgifter dominerades av "hårda" sysslor som administrativt arbete och disciplinering av försäljare som misskött sig. Kvinnliga medarbetare fick en komplementär roll med "mjuka" arbetsuppgifter och var ett slags "morsor" för försäljarna, de som stod för omsorgen om försäljarna och gav dem tröst. Samma könsstereotypi präglade synen på försäljarna där de manliga försäljarna sågs som mer lämpade för det hårda gatulivet än de känsligare kvinnliga försäljarna.

därför att handla om att *företräda* försäljare som bad om hjälp i kontakter med myndigheter och andra.

Både intervjuer och observationer pekade på hur *Situation Sthlms* sociala arbete i praktiken kommit att styras av en manlig norm och byggde på en könsstereotypisk uppdelning av roller och arbetsuppgifter. En manlig medarbetare fungerade som patriark. Han ansåg att det var viktigt att vara auktoritär gentemot försäljarna eftersom deras bakgrund gjorde dem manipulativa och opålitliga. Hans arbetsuppgifter dominerades av "hårda" sysslor som administrativt arbete och disciplinering av försäljare som misskött sig. Kvinnliga medarbetare fick en komplementär roll med "mjuka" arbetsuppgifter och var ett slags "morsor" för försäljarna, de som stod för omsorgen om försäljarna och gav dem tröst. Samma könsstereotypi präglade synen på försäljarna där de manliga försäljarna sågs som mer lämpade för det hårda gatulivet än de känsligare kvinnliga försäljarna.

9. DYNAMIK OCH NYA FORMER

En viktig utgångspunkt för min undersökning var att *Situation Sthlm* hade varit tvungen att anpassa sig till den lokala omgivningen för att få tillgång till de nödvändiga resurserna. Detta grundläggande existensvillkor gjorde att organisationen utvecklade olika dynamiska anpassningsformer med vars hjälp den lärde sig hur den skulle vara för att inte gå under. I kapitel 6 formulerade jag denna anpassningsförmåga som några metaforer som jag delvis lånade från Weick (1977): bläckfiskighet, glupskhet, monstrositet, godtrogenhet och hycklande. I detta kapitel tänker jag börja med att använda dem för att lyfta fram olika aspekter av *Situation Sthlms* inledande organisationsutveckling som jag har varit intresserad av att undersöka och berätta om.

Intervjuerna med medarbetarna var dessutom bra exempel på ytterligare en Karl Weick-metafor, nämligen *pladdrandet*. Det var uppenbart att pladdrande (i detta fall inför intervjuarens frågor) fortfarande hjälpte dem att förstå vad deras organisation var, hur omvärlden uppfattade den och vad som förväntades av den.

Pladdrandet skapade inte bara utrymme för nödvändig reflektion utan också för att organisationen skulle lära sig vad som var bra och dåligt för den, vilka vägar som ledde vidare och vilka som var enkelriktade, vem som var vän och vem som var fiende.

Glupskheten: kantig och motstridig

I det inledande skedet kan emuleringen metaforiskt beskrivas som en organisatorisk glupskhet. Den var bland annat förbunden med bläckfiskigheten då den gav organisationen en kantighet som bidrog till en inledande friktion gentemot det lokala fältet.

Ett uttryck för glupskheten som framkom i undersökningen av det sociala arbetet (se kapitel 8) var att organisationen hade satt i sig olika motstridiga synsätt och arbetsmodeller som den försökte få att samsas i den praktiska verksamheten. Visserligen härmade organisationen *The Big Issue* men under den inledande tiden saknade medarbetarna egna erfarenheter av socialt arbete och kunde därför i praktiken bara svara som individer gentemot försäljarnas påstötningar. Även längre fram då ett par medarbetare anställdes speciellt för att sköta de sociala projekten visar mina data hur de arbetade på olika sätt och hade ganska olika grundsyn på socialt arbete. I praktiken hade de en självständig relation till sina kollegor, det sociala projektet och organisationen som helhet. I

9. DYNAMIK OCH NYA FORMER

En viktig utgångspunkt för min undersökning var att *Situation Sthlm* hade varit tvungen att anpassa sig till den lokala omgivningen för att få tillgång till de nödvändiga resurserna. Detta grundläggande existensvillkor gjorde att organisationen utvecklade olika dynamiska anpassningsformer med vars hjälp den lärde sig hur den skulle vara för att inte gå under. I kapitel 6 formulerade jag denna anpassningsförmåga som några metaforer som jag delvis lånade från Weick (1977): bläckfiskighet, glupskhet, monstrositet, godtrogenhet och hycklande. I detta kapitel tänker jag börja med att använda dem för att lyfta fram olika aspekter av *Situation Sthlms* inledande organisationsutveckling som jag har varit intresserad av att undersöka och berätta om.

Intervjuerna med medarbetarna var dessutom bra exempel på ytterligare en Karl Weick-metafor, nämligen *pladdrandet*. Det var uppenbart att pladdrande (i detta fall inför intervjuarens frågor) fortfarande hjälpte dem att förstå vad deras organisation var, hur omvärlden uppfattade den och vad som förväntades av den.

Pladdrandet skapade inte bara utrymme för nödvändig reflektion utan också för att organisationen skulle lära sig vad som var bra och dåligt för den, vilka vägar som ledde vidare och vilka som var enkelriktade, vem som var vän och vem som var fiende.

Glupskheten: kantig och motstridig

I det inledande skedet kan emuleringen metaforiskt beskrivas som en organisatorisk glupskhet. Den var bland annat förbunden med bläckfiskigheten då den gav organisationen en kantighet som bidrog till en inledande friktion gentemot det lokala fältet.

Ett uttryck för glupskheten som framkom i undersökningen av det sociala arbetet (se kapitel 8) var att organisationen hade satt i sig olika motstridiga synsätt och arbetsmodeller som den försökte få att samsas i den praktiska verksamheten. Visserligen härmade organisationen *The Big Issue* men under den inledande tiden saknade medarbetarna egna erfarenheter av socialt arbete och kunde därför i praktiken bara svara som individer gentemot försäljarnas påstötningar. Även längre fram då ett par medarbetare anställdes speciellt för att sköta de sociala projekten visar mina data hur de arbetade på olika sätt och hade ganska olika grundsyn på socialt arbete. I praktiken hade de en självständig relation till sina kollegor, det sociala projektet och organisationen som helhet. I

min undersökning framkom det också att det i vissa avseenden fanns stora skillnader i deras synsätt på målgruppen även om de gjorde sitt bästa för att försöka rationalisera detta i efterhand.

Monstrositeten: passar inte in

Det var flera saker som indikerade att *Situation Sthlm* uppfattades som ett monster både i det svenska organisationsfältet i allmänhet och i det lokala hemlöshetsfältet i synnerhet. En av de viktigaste anledningarna var kombinationen av kommersiell tidningsproduktion med socialt arbete med hemlösa inom samma organisatoriska enhet. Till skillnad från andra svenska (frivilliga) organisationer, kooperativ och brukarstyrda organisationer med inriktning på socialt arbete var hemlösa vare sig medlemmar, klienter eller drivande utan deltog bara som tidningsförsäljare. Bortsett från en handfull före detta försäljare som tagit steget till att bli interna arbetspraktikanter sköttes all annan verksamhet av professionella medarbetare. Arbetet i den redaktionella delen av verksamheten skilde sig inte på något anmärkningsvärt sätt från arbetet på andra kommersiella tidningars redaktioner. Även försäljningsdelen var i grund och botten en affärsverksamhet där *Situation Sthlm* fungerade som grossist och hemlösa som återförsäljare. Eftersom de var tvungna att själva köpa tidningar som de sedan sålde vidare med förtjänst kan försäljarna liknas vid egna företagare. Även om organisationen så småningom startade sociala projekt för att kunna möta försäljarnas behov av stöd, var relationen till målgruppen i grund och botten en kontraktbaserad marknadsrelation. Blandningen av kommersiell och social verksamhet och den ovanliga relationen till målgruppen störde de etablerade aktörerna. Deras första reaktion var att det var något som inte stod rätt till med *Situation Sthlm*. Detta bekräftades av att den inte passade in i de bidragssystem som finansierade fältets verksamheter.

När *Situation Sthlm* startades avvek organisationen från de andra också när det gällde synen på hemlösa, vilket som var det bästa stödet för de försäljare som ville komma bort från hemlöshet, hur de skulle kunna komma in på arbetsmarknaden, göra något åt sitt missbruk etc. Här menade *Situation Sthlm* till exempel att en egen bostad var den primära förutsättningen för lösandet av andra sociala problem och att drogfrihet inte behövde ha högsta prioritet. Åsikten att hemlösa, om de fick en inkomst genom tidningsförsäljning, skulle kunna lösa sina problem mer eller mindre av egen kraft och inte behövde hjälp av professionella socialarbetare

min undersökning framkom det också att det i vissa avseenden fanns stora skillnader i deras synsätt på målgruppen även om de gjorde sitt bästa för att försöka rationalisera detta i efterhand.

Monstrositeten: passar inte in

Det var flera saker som indikerade att *Situation Sthlm* uppfattades som ett monster både i det svenska organisationsfältet i allmänhet och i det lokala hemlöshetsfältet i synnerhet. En av de viktigaste anledningarna var kombinationen av kommersiell tidningsproduktion med socialt arbete med hemlösa inom samma organisatoriska enhet. Till skillnad från andra svenska (frivilliga) organisationer, kooperativ och brukarstyrda organisationer med inriktning på socialt arbete var hemlösa vare sig medlemmar, klienter eller drivande utan deltog bara som tidningsförsäljare. Bortsett från en handfull före detta försäljare som tagit steget till att bli interna arbetspraktikanter sköttes all annan verksamhet av professionella medarbetare. Arbetet i den redaktionella delen av verksamheten skilde sig inte på något anmärkningsvärt sätt från arbetet på andra kommersiella tidningars redaktioner. Även försäljningsdelen var i grund och botten en affärsverksamhet där *Situation Sthlm* fungerade som grossist och hemlösa som återförsäljare. Eftersom de var tvungna att själva köpa tidningar som de sedan sålde vidare med förtjänst kan försäljarna liknas vid egna företagare. Även om organisationen så småningom startade sociala projekt för att kunna möta försäljarnas behov av stöd, var relationen till målgruppen i grund och botten en kontraktbaserad marknadsrelation. Blandningen av kommersiell och social verksamhet och den ovanliga relationen till målgruppen störde de etablerade aktörerna. Deras första reaktion var att det var något som inte stod rätt till med *Situation Sthlm*. Detta bekräftades av att den inte passade in i de bidragssystem som finansierade fältets verksamheter.

När *Situation Sthlm* startades avvek organisationen från de andra också när det gällde synen på hemlösa, vilket som var det bästa stödet för de försäljare som ville komma bort från hemlöshet, hur de skulle kunna komma in på arbetsmarknaden, göra något åt sitt missbruk etc. Här menade *Situation Sthlm* till exempel att en egen bostad var den primära förutsättningen för lösandet av andra sociala problem och att drogfrihet inte behövde ha högsta prioritet. Åsikten att hemlösa, om de fick en inkomst genom tidningsförsäljning, skulle kunna lösa sina problem mer eller mindre av egen kraft och inte behövde hjälp av professionella socialarbetare

delades vid tiden för organisationens bildande inte av myndigheterna och andra hemlöshetsorganisationer.

De hade en helt annan syn på hemlösa. Att de var personer som var gravt psykiskt och fysiskt sjuka med ett enormt stort missbruk, "inte återanpassningsbara" (Kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

De redan etablerade aktörerna trodde inledningsvis varken på idén att hemlösa skulle kunna stå på gatan och sälja tidningar eller att det fanns en kommersiell tidningsmarknad på gatan. Många ansåg att det enda sättet att distribuera och sälja en tidning var genom en affär eller genom prenumeration. En tidning som trodde att den skulle kunna avyttra i stort sett hela sin upplaga på Stockholms gator sågs därför också som ett monster på massmediamarknaden.

Det största problemet var att folk inte förstod vad jag pratade om. Det var inte att dom var skeptiska eller avvaktande för att jag var ung och tjej, dom förstod faktiskt inte vad jag pratade om. Dom ställde frågor som: "Ska dom hemlösa sälja den här? Det går inte, hur ska det gå till? Var ska dom stå? Vem ska ta hand om dom? Vem ska övervaka dom?" Folk kunde inte föreställa sig bilden av hemlösa som står på gatan och säljer en tidning. Dom kunde inte se att hemlösa skulle sälja tidningen, stå på en plats och att folk skulle gå fram och köpa den. "Ingen människa som har vett och förnuft vill köpa en tidning på gatan. Tidningar prenumererar man på och får i brevlådan. Vem ska läsa en tidning som dom får på gatan eller hittar på en parkbänk? Ska man gå fram med pengar till en hemlös?" (Kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Flera av de företrädare för andra organisationer som jag intervjuade betraktade inledningsvis gatutidningskonceptet med skepsis och tyckte vid denna tid bland annat att *Situation Sthlms* medarbetare var alltför oerfarna och naiva för att hantera hemlösa missbrukare.

När dom dök upp kände vi: jaha, skall det bli nåt nytt sånt där flum. Vi tackade nej [till samarbete] härifrån för att vi trodde inte att det skulle fungera. Jag var skeptisk. Jag hade redan hunnit jobba några år med det här och blivit lite cynisk. Jag såg tidningsförsäljningen som ett sätt att få in pengar till droger och slippa gå till soc och var orolig för att det skulle ytterligare permanenta boendet på härbärgen och missbruket (härbärgesföreståndare, 2002).

Till detta kan läggas ytterligare en aspekt, nämligen tron på att det skulle gå att finansiera delar av verksamheten genom stöd från det privata näringslivet. När *Situation Sthlm* bildades hade social sponsring ännu inte fått något större genomslag i det svenska

delades vid tiden för organisationens bildande inte av myndigheterna och andra hemlöshetsorganisationer.

De hade en helt annan syn på hemlösa. Att de var personer som var gravt psykiskt och fysiskt sjuka med ett enormt stort missbruk, "inte återanpassningsbara" (Kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

De redan etablerade aktörerna trodde inledningsvis varken på idén att hemlösa skulle kunna stå på gatan och sälja tidningar eller att det fanns en kommersiell tidningsmarknad på gatan. Många ansåg att det enda sättet att distribuera och sälja en tidning var genom en affär eller genom prenumeration. En tidning som trodde att den skulle kunna avyttra i stort sett hela sin upplaga på Stockholms gator sågs därför också som ett monster på massmediamarknaden.

Det största problemet var att folk inte förstod vad jag pratade om. Det var inte att dom var skeptiska eller avvaktande för att jag var ung och tjej, dom förstod faktiskt inte vad jag pratade om. Dom ställde frågor som: "Ska dom hemlösa sälja den här? Det går inte, hur ska det gå till? Var ska dom stå? Vem ska ta hand om dom? Vem ska övervaka dom?" Folk kunde inte föreställa sig bilden av hemlösa som står på gatan och säljer en tidning. Dom kunde inte se att hemlösa skulle sälja tidningen, stå på en plats och att folk skulle gå fram och köpa den. "Ingen människa som har vett och förnuft vill köpa en tidning på gatan. Tidningar prenumererar man på och får i brevlådan. Vem ska läsa en tidning som dom får på gatan eller hittar på en parkbänk? Ska man gå fram med pengar till en hemlös?" (Kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2000).

Flera av de företrädare för andra organisationer som jag intervjuade betraktade inledningsvis gatutidningskonceptet med skepsis och tyckte vid denna tid bland annat att *Situation Sthlms* medarbetare var alltför oerfarna och naiva för att hantera hemlösa missbrukare.

När dom dök upp kände vi: jaha, skall det bli nåt nytt sånt där flum. Vi tackade nej [till samarbete] härifrån för att vi trodde inte att det skulle fungera. Jag var skeptisk. Jag hade redan hunnit jobba några år med det här och blivit lite cynisk. Jag såg tidningsförsäljningen som ett sätt att få in pengar till droger och slippa gå till soc och var orolig för att det skulle ytterligare permanenta boendet på härbärgen och missbruket (härbärgesföreståndare, 2002).

Till detta kan läggas ytterligare en aspekt, nämligen tron på att det skulle gå att finansiera delar av verksamheten genom stöd från det privata näringslivet. När *Situation Sthlm* bildades hade social sponsring ännu inte fått något större genomslag i det svenska

näringslivet. I den utsträckning företag sponsrade någon verksamhet var den oftast sportanknuten.

Det som var annorlunda med organisationen och ett latent hot mot fältets normala ordning var alltså idén att låta hemlösa försörja sig genom att sälja tidningar som de själva varit tvungna att köpa och låta sociala sponsorer vara med och finansiera detta. Genom att pröva detta grepp vid en tidpunkt när hemlöshetsfrågan började få fäste i den offentliga debatten var organisationen samtidigt något av en favorit för politiker och andra samhällsdebattörer som genom att använda den i sin retorik kunde ge ett intryck av att vara progressiva och nytänkande.

Till exempel sade flera av de personer inom Stockholms stads politiska ledning som jag intervjuade att *Situation Sthlm* var en "efterlängtd" aktör i hemlöshetsfältet och att tjänstemännen skulle fokusera på organisationens sätt att "tänka ett steg till" genom att hjälpa hemlösa vidare i arbetsprojekt och inte haka upp sig på byråkratiska regler eller själva organisationsformen som sådan. Ett öppet förhållningssätt till nya sätt att arbeta med socialt arbete i Stockholm gjorde också att politikerna avvisade invändningar mot *Situation Sthlm* som bland annat framfördes av Socialtjänsten. De menade att myndigheterna borde vara mer ödmjuka inför den kritik som *Situation Sthlm* uttryckte.

De rikspolitiker jag intervjuade talade om hur gränsen mellan frivilliga organisationer och socialt inriktade företag kunde suddas ut i nya organisationer som *Situation Sthlm*. De ansågs inte heller att organisationsformen borde vara något hinder för samhällets stöd:

Det är det gamla samhällets sätt att organisera sig och inte *Situation Sthlm* som är problemet. Vi har lagt upp en massa regler för bidrag och stöd och annat som utgår från hur det sett ut tidigare. När det dyker upp nya mönster, nya konstellationer så passar dom inte in. Då kan man fråga sig om det är fel på det sätt man ser på bidragsvärlden eller på hur en organisation som *Situation Sthlm* är. Där kanske den affärsdrivande delen förutsätter den andra och tvärtom. Jag har svårt att se att Stockholm som område i världen skulle klara sitt arbete med hemlösa utan organisationer som *Situation Sthlm*. Dom, i sin tur, skulle inte klara sig om de bara var beroende av att få stöd från samhället. Dom är också beroende av att dom drivs av människor som verkligen brinner för det dom gör men också av att privata företag och människor stöttar med pengar. Det förutsätter varandra (kvinnligt statsråd (s), 2000).

Även om det fanns vissa likheter mellan tjänstemännens och politikernas uppfattningar om *Situation Sthlm*, till exempel att de var eniga om att tidningen och det sociala arbetet förmodligen var komplementära verksamheter samtidigt som de i praktiken ver-

näringslivet. I den utsträckning företag sponsrade någon verksamhet var den oftast sportanknuten.

Det som var annorlunda med organisationen och ett latent hot mot fältets normala ordning var alltså idén att låta hemlösa försörja sig genom att sälja tidningar som de själva varit tvungna att köpa och låta sociala sponsorer vara med och finansiera detta. Genom att pröva detta grepp vid en tidpunkt när hemlöshetsfrågan började få fäste i den offentliga debatten var organisationen samtidigt något av en favorit för politiker och andra samhällsdebattörer som genom att använda den i sin retorik kunde ge ett intryck av att vara progressiva och nytänkande.

Till exempel sade flera av de personer inom Stockholms stads politiska ledning som jag intervjuade att *Situation Sthlm* var en "efterlängtd" aktör i hemlöshetsfältet och att tjänstemännen skulle fokusera på organisationens sätt att "tänka ett steg till" genom att hjälpa hemlösa vidare i arbetsprojekt och inte haka upp sig på byråkratiska regler eller själva organisationsformen som sådan. Ett öppet förhållningssätt till nya sätt att arbeta med socialt arbete i Stockholm gjorde också att politikerna avvisade invändningar mot *Situation Sthlm* som bland annat framfördes av Socialtjänsten. De menade att myndigheterna borde vara mer ödmjuka inför den kritik som *Situation Sthlm* uttryckte.

De rikspolitiker jag intervjuade talade om hur gränsen mellan frivilliga organisationer och socialt inriktade företag kunde suddas ut i nya organisationer som *Situation Sthlm*. De ansågs inte heller att organisationsformen borde vara något hinder för samhällets stöd:

Det är det gamla samhällets sätt att organisera sig och inte *Situation Sthlm* som är problemet. Vi har lagt upp en massa regler för bidrag och stöd och annat som utgår från hur det sett ut tidigare. När det dyker upp nya mönster, nya konstellationer så passar dom inte in. Då kan man fråga sig om det är fel på det sätt man ser på bidragsvärlden eller på hur en organisation som *Situation Sthlm* är. Där kanske den affärsdrivande delen förutsätter den andra och tvärtom. Jag har svårt att se att Stockholm som område i världen skulle klara sitt arbete med hemlösa utan organisationer som *Situation Sthlm*. Dom, i sin tur, skulle inte klara sig om de bara var beroende av att få stöd från samhället. Dom är också beroende av att dom drivs av människor som verkligen brinner för det dom gör men också av att privata företag och människor stöttar med pengar. Det förutsätter varandra (kvinnligt statsråd (s), 2000).

Även om det fanns vissa likheter mellan tjänstemännens och politikernas uppfattningar om *Situation Sthlm*, till exempel att de var eniga om att tidningen och det sociala arbetet förmodligen var komplementära verksamheter samtidigt som de i praktiken ver-

kade vara mest intresserade av det sociala arbetet, var det skillnaderna i perspektiv som framträdde tydligast i mina intervjuer. Den viktigaste av dessa skillnader var hur tjänstemännen beskrev organisationen som en motpart som skulle rättas in i bidragssystemet medan politikerna talade om organisationen som en källa till ny kunskap om hemlösa och konsekvenserna av den förda hemlöshetspolitiken.

Med tanke på att kontakterna mellan *Situation Sthlm* och tjänstemännen oftast handlade om bidrag och ansökningar var det kanske inte så konstigt att de färgades av en viss byråkratisk paternalism från tjänstemännens sida. Nystartade organisationer kontaktade myndigheterna därför att de ville ha bidrag och måste därför kategoriseras och inordnas i ett bidragssystem för att kunna jämföras med och vägas mot andra organisationer. Politikerna, däremot, hade ofta själva tagit kontakt med *Situation Sthlm* för att de blivit intresserade av de nya idéerna. Flera av de politiker jag intervjuade använde regelbundet *Situation Sthlm* som en förebild i sin politiska retorik. De uppgav också att organisationen var en viktig aktör i hemlöshetsfrågan och en röst som de lyssnade till. Flera av dem hade också ställt upp och gjort *Situation Sthlm* personliga tjänster.

Bläckfiskigheten: lösa delar och motstridiga viljor

När *Situation Sthlms* bildades bestod organisationen av ett litet och löst sammansatt arbetskollektiv, först kring tidningens grundare och sedan kring en liten men ganska solid och bestående kärna av medarbetare. Andra medarbetare gick ut och in i takt med att de fick olika arbetsmarknadsbidrag och projektpengar, medan ytterligare andra försvann när de kom in på någon utbildning eller hittade ett annat arbete.

I början improviserades verksamheten fram från dag till dag och de olika medarbetarna arbetade utan någon annan övergripande plan än att få fram material till tidningen och att hålla organisationen vid liv. Inriktningen anpassade efter dagliga behov och efter olika hinder och möjligheter som kom i dess väg. Ett bra exempel på detta var att de medarbetare som gjorde det första numret av tidningen, trots att det redan från början var klart att den skulle säljas av hemlösa, inte hade funderat på hur de skulle få tag på försäljare förrän i samband med att den första upplagan skulle levereras från tryckeriet. Den bästa idé de då kunde komma på var att cykla runt i Stockholm och sätta upp lappar på platser där de

kade vara mest intresserade av det sociala arbetet, var det skillnaderna i perspektiv som framträdde tydligast i mina intervjuer. Den viktigaste av dessa skillnader var hur tjänstemännen beskrev organisationen som en motpart som skulle rättas in i bidragssystemet medan politikerna talade om organisationen som en källa till ny kunskap om hemlösa och konsekvenserna av den förda hemlöshetspolitiken.

Med tanke på att kontakterna mellan *Situation Sthlm* och tjänstemännen oftast handlade om bidrag och ansökningar var det kanske inte så konstigt att de färgades av en viss byråkratisk paternalism från tjänstemännens sida. Nystartade organisationer kontaktade myndigheterna därför att de ville ha bidrag och måste därför kategoriseras och inordnas i ett bidragssystem för att kunna jämföras med och vägas mot andra organisationer. Politikerna, däremot, hade ofta själva tagit kontakt med *Situation Sthlm* för att de blivit intresserade av de nya idéerna. Flera av de politiker jag intervjuade använde regelbundet *Situation Sthlm* som en förebild i sin politiska retorik. De uppgav också att organisationen var en viktig aktör i hemlöshetsfrågan och en röst som de lyssnade till. Flera av dem hade också ställt upp och gjort *Situation Sthlm* personliga tjänster.

Bläckfiskigheten: lösa delar och motstridiga viljor

När *Situation Sthlms* bildades bestod organisationen av ett litet och löst sammansatt arbetskollektiv, först kring tidningens grundare och sedan kring en liten men ganska solid och bestående kärna av medarbetare. Andra medarbetare gick ut och in i takt med att de fick olika arbetsmarknadsbidrag och projektpengar, medan ytterligare andra försvann när de kom in på någon utbildning eller hittade ett annat arbete.

I början improviserades verksamheten fram från dag till dag och de olika medarbetarna arbetade utan någon annan övergripande plan än att få fram material till tidningen och att hålla organisationen vid liv. Inriktningen anpassade efter dagliga behov och efter olika hinder och möjligheter som kom i dess väg. Ett bra exempel på detta var att de medarbetare som gjorde det första numret av tidningen, trots att det redan från början var klart att den skulle säljas av hemlösa, inte hade funderat på hur de skulle få tag på försäljare förrän i samband med att den första upplagan skulle levereras från tryckeriet. Den bästa idé de då kunde komma på var att cykla runt i Stockholm och sätta upp lappar på platser där de

trodde att hemlösa brukade gå förbi. På detta sätt lyckades de trots allt komma i kontakt med en handfull intresserade personer. Under den första tiden bestod det sociala arbetet av improviserade insatser när en försäljare bett om hjälp, och vävdes samman med det redaktionella arbetet.

I samband med att organisationen utvecklades till något mer permanent än kollektivet fanns också en tilltagande tendens mot en uppdelning av aktiviteterna i administration och redaktion, och senare distribution och sociala projekt. Tendensen förstärktes av organisationens förbättrade resurser och byten till allt större lokaler och möjlighet till fysisk separation av verksamhetsdelarna i olika rum. Delarna började då snabbt att fungera som självständiga enheter med allt mindre kontakt i det dagliga arbetet. I intervjuerna berättade till exempel redaktionsmedlemmar att de visste mycket lite om tidningens ekonomi och administrationens kontakter med omvärlden medan de medarbetare som skötte det sociala arbetet beskrev sin verksamhet som självständig gentemot den övriga organisationen.

Delarnas självständighet innebar att de oftast kunde följa sina egna idéer och behov utan att bry sig om att koordinera dem med resten av verksamheten. *The Big Issue* visade sig till exempel inte alls vara samma ideal för alla medarbetare. Vilken roll skulle *Situation Sthlm* egentligen spela för hemlösa?

Den första tiden kännetecknades av motstridiga viljor när det gällde inriktningen. En ständig källa till motsättningar var till exempel tidningens redaktionella innehåll. De handlade oftast om i vilken utsträckning tidningen skulle företräda hemlösa och i vilken utsträckning den skulle ha en affärsdrivande inriktning. Motsättningarna kulminerade 1997 då flera av de medarbetare som gick på företrädarlinjen lämnade tidningen, polisanmälde den ekonomiska förening som fanns i botten (Polismyndigheten i Stockholms län 0201-Ki55007-97), rapporterade vad de ansåg vara oegentligheter i föreningen till Länsstyrelsen (Länsstyrelsen i Stockholms län 6151-97-13 467), och deltog i offentlig debatt om organisationen i *Dagens Nyheter* (970430, A6, 970516 A6, 970526 A6). Både Polisen och Länsstyrelsen lade emellertid ned ärendet. Senare bildades en annan fraktion av medarbetare som förespråkade en högre grad av kommersialisering men även dessa personer kom så småningom att under konfliktartade omständigheter lämna tidningen. De medarbetare som gått segrande ur dessa konflikter har tillhört organisationens stabila kärngrupp och stått för en medelväg.

trodde att hemlösa brukade gå förbi. På detta sätt lyckades de trots allt komma i kontakt med en handfull intresserade personer. Under den första tiden bestod det sociala arbetet av improviserade insatser när en försäljare bett om hjälp, och vävdes samman med det redaktionella arbetet.

I samband med att organisationen utvecklades till något mer permanent än kollektivet fanns också en tilltagande tendens mot en uppdelning av aktiviteterna i administration och redaktion, och senare distribution och sociala projekt. Tendensen förstärktes av organisationens förbättrade resurser och byten till allt större lokaler och möjlighet till fysisk separation av verksamhetsdelarna i olika rum. Delarna började då snabbt att fungera som självständiga enheter med allt mindre kontakt i det dagliga arbetet. I intervjuerna berättade till exempel redaktionsmedlemmar att de visste mycket lite om tidningens ekonomi och administrationens kontakter med omvärlden medan de medarbetare som skötte det sociala arbetet beskrev sin verksamhet som självständig gentemot den övriga organisationen.

Delarnas självständighet innebar att de oftast kunde följa sina egna idéer och behov utan att bry sig om att koordinera dem med resten av verksamheten. *The Big Issue* visade sig till exempel inte alls vara samma ideal för alla medarbetare. Vilken roll skulle *Situation Sthlm* egentligen spela för hemlösa?

Den första tiden kännetecknades av motstridiga viljor när det gällde inriktningen. En ständig källa till motsättningar var till exempel tidningens redaktionella innehåll. De handlade oftast om i vilken utsträckning tidningen skulle företräda hemlösa och i vilken utsträckning den skulle ha en affärsdrivande inriktning. Motsättningarna kulminerade 1997 då flera av de medarbetare som gick på företrädarlinjen lämnade tidningen, polisanmälde den ekonomiska förening som fanns i botten (Polismyndigheten i Stockholms län 0201-Ki55007-97), rapporterade vad de ansåg vara oegentligheter i föreningen till Länsstyrelsen (Länsstyrelsen i Stockholms län 6151-97-13 467), och deltog i offentlig debatt om organisationen i *Dagens Nyheter* (970430, A6, 970516 A6, 970526 A6). Både Polisen och Länsstyrelsen lade emellertid ned ärendet. Senare bildades en annan fraktion av medarbetare som förespråkade en högre grad av kommersialisering men även dessa personer kom så småningom att under konfliktartade omständigheter lämna tidningen. De medarbetare som gått segrande ur dessa konflikter har tillhört organisationens stabila kärngrupp och stått för en medelväg.

Godtrogenheten: öppen och välvilligt inställd

Organisationens inledande fragmentering och höga omsättning av medarbetare, liksom dess öppenhet och flytande struktur gjorde den dynamisk och anpassningsbar men samtidigt sårbar och lätt att utnyttja. Eftersom den inte hade några pengar till löner var den i början beroende av att medarbetarna kunde kvalificera sig för någon form av bidrag, till exempel ett arbetsmarknadsstöd till arbetslösa. Detta gjorde det möjligt för arbetslösa personer som fattat ett intresse för tidningen att gå in på redaktionen, anmäla sitt intresse och sätta igång med någon uppgift. De flesta togs emot med öppna armar.

Ibland kunde godtrogenheten få negativa konsekvenser. Flera av de annonsförsäljare som anställdes sedan de lovat ökade annonsintäkter genererade till exempel aldrig några inkomster till tidningen. I nummer 30 av *Situation Sthlm* raljerar redaktionen själviroiskt över sitt öde:

En av många som slog pannan blodig i jakten på annonsörer var han som tidigare jobbat på krogen och nu skulle vända sig till sina gamla stammisar enligt egen utsago businessmän av hög kaliber– och med enkelhet skaka fram en sju–åtta annonser. Samma minimala utfall fick nästa annonsförsäljare, vilket inte var så konstigt om man kallar en potentiell annonsör vid namn Peggy för ”Piggy” och frågar om hon döptes efter grisen i Mupparna. Obetydligt bättre gick det för han med en hatt lika stor som prognosen. Han började med slips och krog-luncher, klev ner på mikromat, hängde av sig slips och hatt innan han tog ett extrajobb med att köra ut tidningar på morgnarna och till slut gav upp. Eller storskojaren som med vårt namn i ryggen försökte sjoxa både annonser och sponsring. När dealarna inte gick igenom slutade det ibland med att han sökte jobb hos de tilltänkta annonsörerna (*Situation Sthlm*, 30 s 26).

Det visade sig också att olika medarbetare saknade kompetens men dolde detta för de andra. Som en följd av detta råkade verksamheten då och då i kris. Medarbetare försvann plötsligt och lämnade det område han eller hon ansvarat för i kaos med svikna förtroenden och brutna löften till samarbetspartners till följd. Samtidigt har organisationen haft en förmåga att läka och komma igen efter dessa händelser, hitta nya medarbetare och bygga upp nya förtroenden.

En annan sida av organisationens godtrogenhet som haft mer direkta konsekvenser för dess resursmobilisering är att den inledningsvis förutsatte att omgivningen skulle vara välvilligt inställd.

Som citatet från min intervju med en härbärgesföreståndare på sidan 145 indikerar var den istället ofta avvisande inför *Situation Sthlms* närmanden. Medarbetarna verkade först ha tagit det för

Godtrogenheten: öppen och välvilligt inställd

Organisationens inledande fragmentering och höga omsättning av medarbetare, liksom dess öppenhet och flytande struktur gjorde den dynamisk och anpassningsbar men samtidigt sårbar och lätt att utnyttja. Eftersom den inte hade några pengar till löner var den i början beroende av att medarbetarna kunde kvalificera sig för någon form av bidrag, till exempel ett arbetsmarknadsstöd till arbetslösa. Detta gjorde det möjligt för arbetslösa personer som fattat ett intresse för tidningen att gå in på redaktionen, anmäla sitt intresse och sätta igång med någon uppgift. De flesta togs emot med öppna armar.

Ibland kunde godtrogenheten få negativa konsekvenser. Flera av de annonsförsäljare som anställdes sedan de lovat ökade annonsintäkter genererade till exempel aldrig några inkomster till tidningen. I nummer 30 av *Situation Sthlm* raljerar redaktionen själviroiskt över sitt öde:

En av många som slog pannan blodig i jakten på annonsörer var han som tidigare jobbat på krogen och nu skulle vända sig till sina gamla stammisar enligt egen utsago businessmän av hög kaliber– och med enkelhet skaka fram en sju–åtta annonser. Samma minimala utfall fick nästa annonsförsäljare, vilket inte var så konstigt om man kallar en potentiell annonsör vid namn Peggy för ”Piggy” och frågar om hon döptes efter grisen i Mupparna. Obetydligt bättre gick det för han med en hatt lika stor som prognosen. Han började med slips och krog-luncher, klev ner på mikromat, hängde av sig slips och hatt innan han tog ett extrajobb med att köra ut tidningar på morgnarna och till slut gav upp. Eller storskojaren som med vårt namn i ryggen försökte sjoxa både annonser och sponsring. När dealarna inte gick igenom slutade det ibland med att han sökte jobb hos de tilltänkta annonsörerna (*Situation Sthlm*, 30 s 26).

Det visade sig också att olika medarbetare saknade kompetens men dolde detta för de andra. Som en följd av detta råkade verksamheten då och då i kris. Medarbetare försvann plötsligt och lämnade det område han eller hon ansvarat för i kaos med svikna förtroenden och brutna löften till samarbetspartners till följd. Samtidigt har organisationen haft en förmåga att läka och komma igen efter dessa händelser, hitta nya medarbetare och bygga upp nya förtroenden.

En annan sida av organisationens godtrogenhet som haft mer direkta konsekvenser för dess resursmobilisering är att den inledningsvis förutsatte att omgivningen skulle vara välvilligt inställd.

Som citatet från min intervju med en härbärgesföreståndare på sidan 145 indikerar var den istället ofta avvisande inför *Situation Sthlms* närmanden. Medarbetarna verkade först ha tagit det för

givet att det berodde på att motparten inte kände till någonting om verksamheten. I kontakterna med andra aktörer och potentiella bidragsgivare började de emellertid lära sig spelet och blev med tiden alltmer luttrade och desillusionerade. Taktik- och strategi-planering började föregå den spontana ärlighet som utmärkte den inledande attityden. Från att ha förväntat sig positiv respons började medarbetarna alltmer räkna med ett dolt spel i kulisserna.

Ett illustrativt exempel är förändringarna i det sätt *Situation Sthlms* medarbetare uppfattade Statens kulturråd (SKR) under handläggningen av en större bidragsansökan. I de beskrivningar om kontakterna med SKR som medarbetare gav i intervjuerna var det tydligt hur deras inledningsvis mycket positiva attityd blev alltmer cynisk i takt med att problemen började hopa sig. I början av handläggningsprocessen ansträngde de sig för att tillmötesgå minsta krav. Men de blev med tiden alltmer övertygade om att ansökningsärendet avgjordes på annat sätt.

Det kanske tydligaste utslaget av cynismen var reaktionerna när SKR flera gånger returnerade ansökan.

Kulturrådet lämnade aldrig upp utvecklingsplanen till beslut. Dom höll hela tiden på och sa åt oss och ändra och ändra. Så prövade vi att lämna in den två gånger utan att ändra och den kom tillbaka med nya krav på ändringar. Det var uppenbart att dom inte hade läst den. Dom såg inte att det inte var någon skillnad och då konstaterade vi att det inte var någon idé att hålla på (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Då *Situation Sthlms* medarbetare inledningsvis hade svårt att förstå vad som pågick tog de kontakt med ett före detta statsråd som fattat intresse för verksamheten för att be om råd. Det före detta statsrådet ringde i sin tur upp SKR:s ordförande, som var en partikamrat, beskrev sina intryck av organisationen och vilket problem de hade, varpå ordföranden ingrep i handläggningen, och *Situation Sthlm* beviljades bidrag.

Hycklandet: yttre retorik och inre verksamhet

Ett generellt intryck från min undersökning är hur dåligt dokumenterad verksamheten var i början, och hur svårt det kunde vara för mig att lokalisera dokumentation, om den överhuvudtaget existerade. Trots att de olika bidragsgivarna var kända verkade organisationen till exempel inte ha något samlat grepp om sina pengar. Mina önskemål om att få se på bidragsansökningar och budgetar föll ofta på att ingen visste var dokumenten fanns eller på att min informatör misslyckande med att ställa samman de

givet att det berodde på att motparten inte kände till någonting om verksamheten. I kontakterna med andra aktörer och potentiella bidragsgivare började de emellertid lära sig spelet och blev med tiden alltmer luttrade och desillusionerade. Taktik- och strategi-planering började föregå den spontana ärlighet som utmärkte den inledande attityden. Från att ha förväntat sig positiv respons började medarbetarna alltmer räkna med ett dolt spel i kulisserna.

Ett illustrativt exempel är förändringarna i det sätt *Situation Sthlms* medarbetare uppfattade Statens kulturråd (SKR) under handläggningen av en större bidragsansökan. I de beskrivningar om kontakterna med SKR som medarbetare gav i intervjuerna var det tydligt hur deras inledningsvis mycket positiva attityd blev alltmer cynisk i takt med att problemen började hopa sig. I början av handläggningsprocessen ansträngde de sig för att tillmötesgå minsta krav. Men de blev med tiden alltmer övertygade om att ansökningsärendet avgjordes på annat sätt.

Det kanske tydligaste utslaget av cynismen var reaktionerna när SKR flera gånger returnerade ansökan.

Kulturrådet lämnade aldrig upp utvecklingsplanen till beslut. Dom höll hela tiden på och sa åt oss och ändra och ändra. Så prövade vi att lämna in den två gånger utan att ändra och den kom tillbaka med nya krav på ändringar. Det var uppenbart att dom inte hade läst den. Dom såg inte att det inte var någon skillnad och då konstaterade vi att det inte var någon idé att hålla på (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Då *Situation Sthlms* medarbetare inledningsvis hade svårt att förstå vad som pågick tog de kontakt med ett före detta statsråd som fattat intresse för verksamheten för att be om råd. Det före detta statsrådet ringde i sin tur upp SKR:s ordförande, som var en partikamrat, beskrev sina intryck av organisationen och vilket problem de hade, varpå ordföranden ingrep i handläggningen, och *Situation Sthlm* beviljades bidrag.

Hycklandet: yttre retorik och inre verksamhet

Ett generellt intryck från min undersökning är hur dåligt dokumenterad verksamheten var i början, och hur svårt det kunde vara för mig att lokalisera dokumentation, om den överhuvudtaget existerade. Trots att de olika bidragsgivarna var kända verkade organisationen till exempel inte ha något samlat grepp om sina pengar. Mina önskemål om att få se på bidragsansökningar och budgetar föll ofta på att ingen visste var dokumenten fanns eller på att min informatör misslyckande med att ställa samman de

uppgifter som behövdes till en datorutskrift. Handlingar som rört en och samma bidragsansökan fanns inte samlade på en plats. I flera fall fick jag därför vända mig till bidragsgivaren för att få tillgång till dokument trots att de ursprungligen producerats av *Situation Sthlm*.

Vid första anblicken är det lätt att vara negativ och kritisk till detta sätt att sköta verksamheten men samtidigt skall man komma ihåg att det också är ett tecken på anpassningsförmåga. I det inledande resursmobiliserandet är det viktigt hur organisationen framstår utåt, gentemot dem som tillhandahåller resurser. Den bild organisationen förmedlar av sig själv måste vara bilden av en stabil och duktig organisation under kontroll av en ledning med relativt tydliga mål. Den yttre bilden motsvarar därför sällan den nya organisationens verkliga bläckfiskighet och skörhet. *Situation Sthlms* sätt att hantera dokumentation var ofta att producera de dokument som efterfrågades, till exempel vid bidragsansökning, redovisning av använda anslag etc. Dokumentationen upprättades alltså först då och i detta syfte. Det innebar att organisationen redan efter några år hade producerat mängder av dokument som utformats vid olika tidpunkter, till olika mottagare och av olika skäl utan att det funnits något original, och utan att de nödvändigtvis stämde överens med varandra. Organisationen hade på detta pragmatiska sätt spridit ett otal versioner av inriktning, budget etc. beroende på vad den ville åstadkomma för tillfället och beroende på vem som skulle läsa det.

Att säga en sak och göra en annan, eller att framställa organisationen på ett sätt som inte stämmer med vad som pågår i praktiken var förmodligen nödvändigt inte bara för att kunna överleva utan för att få den bläckfiskiga verksamheten att fungera. Inledningsvis gjorde *Situation Sthlms* resursunderskott att den ofta var beroende av att kunna anpassa bilden av verksamheten efter resursgivarnas förväntningar och krav. Det kan också ha varit så att den bläckfiskiga och glupska organisationen innehöll oförenliga element som gjorde att behovet av att visa upp en enhetlig bild utåt inte gick att förena med vad faktiskt som pågick i verksamheten, om medarbetarna överhuvudtaget kände till allt som pågick. Ett exempel på detta som kom fram i undersökningen av Självhjälpsprojektet var den ambivalens inför försäljarnas drogmissbruk som beskrivs i kapitel 8. *Situation Sthlm* innehöll redan från början delar och idéer som emulerats från *The Big Issue*, som till exempel den *Code of Conduct* som försäljarna förband sig att följa. Den innehöll bland annat en regel om att försäljarna inte fick uppträda onyktert eller drogpåverkade när de sålde tidningen.

uppgifter som behövdes till en datorutskrift. Handlingar som rört en och samma bidragsansökan fanns inte samlade på en plats. I flera fall fick jag därför vända mig till bidragsgivaren för att få tillgång till dokument trots att de ursprungligen producerats av *Situation Sthlm*.

Vid första anblicken är det lätt att vara negativ och kritisk till detta sätt att sköta verksamheten men samtidigt skall man komma ihåg att det också är ett tecken på anpassningsförmåga. I det inledande resursmobiliserandet är det viktigt hur organisationen framstår utåt, gentemot dem som tillhandahåller resurser. Den bild organisationen förmedlar av sig själv måste vara bilden av en stabil och duktig organisation under kontroll av en ledning med relativt tydliga mål. Den yttre bilden motsvarar därför sällan den nya organisationens verkliga bläckfiskighet och skörhet. *Situation Sthlms* sätt att hantera dokumentation var ofta att producera de dokument som efterfrågades, till exempel vid bidragsansökning, redovisning av använda anslag etc. Dokumentationen upprättades alltså först då och i detta syfte. Det innebar att organisationen redan efter några år hade producerat mängder av dokument som utformats vid olika tidpunkter, till olika mottagare och av olika skäl utan att det funnits något original, och utan att de nödvändigtvis stämde överens med varandra. Organisationen hade på detta pragmatiska sätt spridit ett otal versioner av inriktning, budget etc. beroende på vad den ville åstadkomma för tillfället och beroende på vem som skulle läsa det.

Att säga en sak och göra en annan, eller att framställa organisationen på ett sätt som inte stämmer med vad som pågår i praktiken var förmodligen nödvändigt inte bara för att kunna överleva utan för att få den bläckfiskiga verksamheten att fungera. Inledningsvis gjorde *Situation Sthlms* resursunderskott att den ofta var beroende av att kunna anpassa bilden av verksamheten efter resursgivarnas förväntningar och krav. Det kan också ha varit så att den bläckfiskiga och glupska organisationen innehöll oförenliga element som gjorde att behovet av att visa upp en enhetlig bild utåt inte gick att förena med vad faktiskt som pågick i verksamheten, om medarbetarna överhuvudtaget kände till allt som pågick. Ett exempel på detta som kom fram i undersökningen av Självhjälpsprojektet var den ambivalens inför försäljarnas drogmissbruk som beskrivs i kapitel 8. *Situation Sthlm* innehöll redan från början delar och idéer som emulerats från *The Big Issue*, som till exempel den *Code of Conduct* som försäljarna förband sig att följa. Den innehöll bland annat en regel om att försäljarna inte fick uppträda onyktert eller drogpåverkade när de sålde tidningen.

Försäljarnas drogfrihet när de jobbade var också ett viktigt inslag i *Situation Sthlms* retorik och framhölls som ett viktigt socialt resultat av verksamheten och ett bidrag till samhället. Mina intervjuer med projektarbetarna visade att det i praktiken fanns en uppmjukad intern tolkning av denna regel som betonade försäljarens faktiska uppträdande och inte om han eller hon var drogpåverkad eller inte. Tolkningen hade betydelse både för hur försäljarna kunde bestraffas för att ha brutit mot reglerna och gjorde det också möjligt för projektarbetarna att visa att de stod på försäljarnas sida. I praktiken fanns det alltså dels ett yttre behov att framställa försäljarna som drogfria, dels ett inre behov att laborera med detta begrepp för att få verksamheten att flyta.

Flera undersökningsdata visar att organisationen inledningsvis råkade ut för en lokal stängning. Den hade därför svårt att mobilisera autonoma resurser till huvuduppgiften. Det sätt som den då anpassades på för kunna överleva är ytterligare ett exempel på hycklandet som framgångsrik anpassningsform.

Genom att medarbetarna under den första tiden formellt sett var arbetslösa var de berättigade till individuella arbetsmarknadsstöd. Den vanligaste formen var ett stöd som riktades speciellt till arbetslösa ungdomar. I de retrospektiva intervjuer jag gjorde med medarbetare som tillhörde kärngruppen uppgav i stort sett alla hur arbetsmarknadsstöd vid åtminstone något tillfälle hade gjort det möjligt för dem att arbetavidare i väntan på organisationsbidrag etc. Paradoxalt nog hade organisationen överlevt därför att medarbetarna var unga, arbetslösa, saknade arbetslivserfarenhet och därför var berättigade till ett arbetsmarknadsstöd och inte att organisationen hade som målsättning att göra en insats för hemlösa i Stockholm genom att erbjuda dem arbete som tidningsförsäljare.

Inledningsvis förekom det också en del andra insatser i form av frivilligt arbete och tillskott ur medarbetarnas och deras familjers privata kassor. I mina intervjuer har till exempel vissa medarbetare hävdat att kostnaderna för produktionen av det första numret (hyres- och tryckkostnader) täcktes helt och hållet av privata pengar.

Resursmobilisering och isomorfi

Som framgått ovan spelade anpassningsformerna en viktig roll för organisationens inledande utveckling. De försåg den med en anpassningsförmåga som gjorde det möjligt för den att pröva sig

Försäljarnas drogfrihet när de jobbade var också ett viktigt inslag i *Situation Sthlms* retorik och framhölls som ett viktigt socialt resultat av verksamheten och ett bidrag till samhället. Mina intervjuer med projektarbetarna visade att det i praktiken fanns en uppmjukad intern tolkning av denna regel som betonade försäljarens faktiska uppträdande och inte om han eller hon var drogpåverkad eller inte. Tolkningen hade betydelse både för hur försäljarna kunde bestraffas för att ha brutit mot reglerna och gjorde det också möjligt för projektarbetarna att visa att de stod på försäljarnas sida. I praktiken fanns det alltså dels ett yttre behov att framställa försäljarna som drogfria, dels ett inre behov att laborera med detta begrepp för att få verksamheten att flyta.

Flera undersökningsdata visar att organisationen inledningsvis råkade ut för en lokal stängning. Den hade därför svårt att mobilisera autonoma resurser till huvuduppgiften. Det sätt som den då anpassades på för kunna överleva är ytterligare ett exempel på hycklandet som framgångsrik anpassningsform.

Genom att medarbetarna under den första tiden formellt sett var arbetslösa var de berättigade till individuella arbetsmarknadsstöd. Den vanligaste formen var ett stöd som riktades speciellt till arbetslösa ungdomar. I de retrospektiva intervjuer jag gjorde med medarbetare som tillhörde kärngruppen uppgav i stort sett alla hur arbetsmarknadsstöd vid åtminstone något tillfälle hade gjort det möjligt för dem att arbetavidare i väntan på organisationsbidrag etc. Paradoxalt nog hade organisationen överlevt därför att medarbetarna var unga, arbetslösa, saknade arbetslivserfarenhet och därför var berättigade till ett arbetsmarknadsstöd och inte att organisationen hade som målsättning att göra en insats för hemlösa i Stockholm genom att erbjuda dem arbete som tidningsförsäljare.

Inledningsvis förekom det också en del andra insatser i form av frivilligt arbete och tillskott ur medarbetarnas och deras familjers privata kassor. I mina intervjuer har till exempel vissa medarbetare hävdat att kostnaderna för produktionen av det första numret (hyres- och tryckkostnader) täcktes helt och hållet av privata pengar.

Resursmobilisering och isomorfi

Som framgått ovan spelade anpassningsformerna en viktig roll för organisationens inledande utveckling. De försåg den med en anpassningsförmåga som gjorde det möjligt för den att pröva sig

fram och lära sig vad som var gångbart, vad som förväntades av den och var det fanns lämpliga resurser.

Men för att överleva på längre sikt var organisationen beroende av en stabil tillgång till autonoma resurser. Resursmobiliseringen handlade bland annat om att dra nytta av olika nätverk, hitta samarbetspartners och ta sig in i olika bidragsstrukturer. Det rörde sig om en utveckling mot isomorfi där organisationen förändrades för att bättre passa in.

I det följande kommer jag att först att se närmare på vilka *Situation Sthlm* uppfattat som samarbetspartners, hur denna uppfattning förändrats under undersökningsperioden och vilken roll den spelat i resursmobiliseringen. Jag kommer sedan att beskriva hur organisationen drog nytta av relationella resurser i öppna nätverk och hur den anpassades för att kunna komma in i bidragssystemet och få en given plats i det lokala organisationsfältet.

Listan över samarbetspartners

Samarbete med andra är ett sätt att tillföra den nya organisationen resurser. En förutsättning för att samarbete skall fungera hyggligt är att de som samarbetar har en liknande världsbild. Detta är en viktig dimension av emuleringsmekanismen och utvecklingen mot institutionell isomorfi. Inledningsvis var *Situation Sthlm* mer explorativ i sitt matsök, irrade över vidsträckta områden och slukade allt som den kom över medan intresset senare föreföll att riktas alltmer mot det lokala hemlöshetsfältets begränsade (men näringsrika) meny. Organisationens glupska, monstruösa, bläckfiskiga, godtrogna och hycklande sätt att emulera ersattes av en mer riktad och medveten emulering av framgångsrika organisationer i den närmaste omgivningen och påverkade organisationens utveckling mot lokal isomorfi.

Ett sätt att ge en bild av denna process är att titta på vilka organisationen själv angivit som samarbetspartners, vad samarbetet bestått av och hur definitionen av en samarbetspartner förändrats över tid.

Redan från det första numret publicerade tidningen *Situation Sthlm* listar över sina samarbetspartners. Liksom i så många andra sammanhang kom idén från *The Big Issue*. Avsikten var både att ge dessa aktörer gratis exponering i tidningen som tack för deras stöd och att skapa relationella resurser i form av gott anseende och legitimitet för den egna organisationen.

fram och lära sig vad som var gångbart, vad som förväntades av den och var det fanns lämpliga resurser.

Men för att överleva på längre sikt var organisationen beroende av en stabil tillgång till autonoma resurser. Resursmobiliseringen handlade bland annat om att dra nytta av olika nätverk, hitta samarbetspartners och ta sig in i olika bidragsstrukturer. Det rörde sig om en utveckling mot isomorfi där organisationen förändrades för att bättre passa in.

I det följande kommer jag att först att se närmare på vilka *Situation Sthlm* uppfattat som samarbetspartners, hur denna uppfattning förändrats under undersökningsperioden och vilken roll den spelat i resursmobiliseringen. Jag kommer sedan att beskriva hur organisationen drog nytta av relationella resurser i öppna nätverk och hur den anpassades för att kunna komma in i bidragssystemet och få en given plats i det lokala organisationsfältet.

Listan över samarbetspartners

Samarbete med andra är ett sätt att tillföra den nya organisationen resurser. En förutsättning för att samarbete skall fungera hyggligt är att de som samarbetar har en liknande världsbild. Detta är en viktig dimension av emuleringsmekanismen och utvecklingen mot institutionell isomorfi. Inledningsvis var *Situation Sthlm* mer explorativ i sitt matsök, irrade över vidsträckta områden och slukade allt som den kom över medan intresset senare föreföll att riktas alltmer mot det lokala hemlöshetsfältets begränsade (men näringsrika) meny. Organisationens glupska, monstruösa, bläckfiskiga, godtrogna och hycklande sätt att emulera ersattes av en mer riktad och medveten emulering av framgångsrika organisationer i den närmaste omgivningen och påverkade organisationens utveckling mot lokal isomorfi.

Ett sätt att ge en bild av denna process är att titta på vilka organisationen själv angivit som samarbetspartners, vad samarbetet bestått av och hur definitionen av en samarbetspartner förändrats över tid.

Redan från det första numret publicerade tidningen *Situation Sthlm* listar över sina samarbetspartners. Liksom i så många andra sammanhang kom idén från *The Big Issue*. Avsikten var både att ge dessa aktörer gratis exponering i tidningen som tack för deras stöd och att skapa relationella resurser i form av gott anseende och legitimitet för den egna organisationen.

Listorna innehåller namn på samarbetspartners och/eller så kallade företagsprenumeranter men ger inte någon indikation om samarbetets frekvens, styrka eller innehåll. Uppgifter om detta har erhållits genom intervjuer med medarbetarna.

De namn som förekommer på listorna är både stora och stabila bidragsgivare och små och stora företag och organisationer som kan ha gjort en engångsinsats till exempel i samband med en marknadsföringskampanj. Företagsprenumerationer är en möjlighet som erbjuds för företag och andra som vill stödja tidningens verksamhet. Förutom tidningen får de sin företagslogo publicerad i varje nummer. Priset för en sådan prenumeration är betydligt högre än vad ett års lösnummer kostar den vanliga tidningsköparen på gatan. Under 2001 låg priset för en företagsprenumeration på 8 000 kronor fram till och med augusti och sedan på 10 000 kronor, vilket gav *Situation Sthlm* en intäkt på runt en miljon kronor det året. Företagsprenumerationer tillför därför tidningens kapital och, eftersom företagsprenumeranternas namn och logotyp publiceras i tidningen, viss legitimitet.

För att se förändringar i listorna över tid valde jag ut ett nummer från varje verksamhetsår med början i det första numret som kom ut i augusti 1995. Sedan följer nummer 6, 1996, 10, 1997 och 14, 1998 som kom ut innan *Situation Sthlm* blev månadstidning medan nummer 25, 36 och 47 är februari-numret de efterföljande tre åren. Genom att använda februari-numret har nya årsprenumeranter kommit med (januari-numret görs i december). Jag har också tagit med nummer 51, juni, 2001 som är det sista nummer som inkluderats i databasen. Eftersom det rör sig om ett urval har några viktiga tillfälliga sponsorer inte kommit med. Det rör sig bland annat om *Coca Cola* som under en kort period lät en del av försäljningsintäkterna från en- och en halvlitersflaskor tillfalla *Situation Sthlm* samt *Benetton* och *Indiska* som stött organisationen ekonomiskt genom annonsering. Datamaterialet finns sammanfattat i tabell 1 och 2 (se sidan 156).

I nummer 1 (s 47) listas 26 olika företag och organisationer som givit *Situation Sthlm* någon form av stöd för att komma igång. Åtta av dem är i mediabranschen (varav sex välkända skivbolag). Andra företag är det svenska kroppsvårdsföretaget *The Body Shop* vars engelska motsvarighet redan stödde *The Big Issue London*, modeföretaget *Esprit*, och en lokal budfirma. *The Body Shop* och *Esprit* gav tillsammans med *Hyresgästföreningen* också sitt stöd genom företagsprenumeration. Ytterligare andra partner som listas är företag som på olika sätt är inblandade i själva tidningsproduktionen, *The Big Issue*, det europeiska samarbetsorganet i

Listorna innehåller namn på samarbetspartners och/eller så kallade företagsprenumeranter men ger inte någon indikation om samarbetets frekvens, styrka eller innehåll. Uppgifter om detta har erhållits genom intervjuer med medarbetarna.

De namn som förekommer på listorna är både stora och stabila bidragsgivare och små och stora företag och organisationer som kan ha gjort en engångsinsats till exempel i samband med en marknadsföringskampanj. Företagsprenumerationer är en möjlighet som erbjuds för företag och andra som vill stödja tidningens verksamhet. Förutom tidningen får de sin företagslogo publicerad i varje nummer. Priset för en sådan prenumeration är betydligt högre än vad ett års lösnummer kostar den vanliga tidningsköparen på gatan. Under 2001 låg priset för en företagsprenumeration på 8 000 kronor fram till och med augusti och sedan på 10 000 kronor, vilket gav *Situation Sthlm* en intäkt på runt en miljon kronor det året. Företagsprenumerationer tillför därför tidningens kapital och, eftersom företagsprenumeranternas namn och logotyp publiceras i tidningen, viss legitimitet.

För att se förändringar i listorna över tid valde jag ut ett nummer från varje verksamhetsår med början i det första numret som kom ut i augusti 1995. Sedan följer nummer 6, 1996, 10, 1997 och 14, 1998 som kom ut innan *Situation Sthlm* blev månadstidning medan nummer 25, 36 och 47 är februari-numret de efterföljande tre åren. Genom att använda februari-numret har nya årsprenumeranter kommit med (januari-numret görs i december). Jag har också tagit med nummer 51, juni, 2001 som är det sista nummer som inkluderats i databasen. Eftersom det rör sig om ett urval har några viktiga tillfälliga sponsorer inte kommit med. Det rör sig bland annat om *Coca Cola* som under en kort period lät en del av försäljningsintäkterna från en- och en halvlitersflaskor tillfalla *Situation Sthlm* samt *Benetton* och *Indiska* som stött organisationen ekonomiskt genom annonsering. Datamaterialet finns sammanfattat i tabell 1 och 2 (se sidan 156).

I nummer 1 (s 47) listas 26 olika företag och organisationer som givit *Situation Sthlm* någon form av stöd för att komma igång. Åtta av dem är i mediabranschen (varav sex välkända skivbolag). Andra företag är det svenska kroppsvårdsföretaget *The Body Shop* vars engelska motsvarighet redan stödde *The Big Issue London*, modeföretaget *Esprit*, och en lokal budfirma. *The Body Shop* och *Esprit* gav tillsammans med *Hyresgästföreningen* också sitt stöd genom företagsprenumeration. Ytterligare andra partner som listas är företag som på olika sätt är inblandade i själva tidningsproduktionen, *The Big Issue*, det europeiska samarbetsorganet i

hemlöshetsfrågor FEANTSA, *Forum Syd* som handlägger bidrag till samarbetsprojekt mellan frivilliga organisationer i Sverige och Sidas mottagarländer, och en känd nattklubb i Stockholm.

I nummer 6 dyker de första lokala organisationerna i hemlöshetsfältet upp på listan i form av *Stadsmissionen* och *Frälsningsarmén*. Av de totalt 41 namnen på listan i detta nummer är fem utländska organisationer som på något sätt sysslar med hemlöshet. Vid denna tidpunkt hade förhandlingar med olika potentiella bidragsgivare inletts. I nummer 6 finns därför Stockholms stad, Statens kulturråd och EU för första gången med på listan. Fortfarande är emellertid nästan 90 procent av de samarbetspartners som listas privata företag och utländska organisationer.

I nummer 10 har namnen på listan över samarbetspartners minskat till 25 medan stödprenumeranterna blivit en mindre. I nummer 14, det sista numret innan *Situation Sthlm* blir månadstidning från och med mars 1998, har listan åter börjat växa och innehåller nu 33 samarbetspartners (varav åtta utländska) och 12 stödprenumeranter. Liksom i nummer 8 är nio av tio listade samarbetspartners privata företag eller utländska organisationer. Listan i nummer 25 innehåller 39 samarbetspartners varav fem är svenska och nio är utländska aktörer i hemlöshetsfältet. Antalet företagsprenumerationer har mer än fördubblats och är nu 30 stycken.

Under det följande året sker ett tydligt trendsifte där antalet listade samarbetspartners minskar medan företagsprenumerationerna ökar. Mellan februari 1999 och februari 2000 minskar antalet listade samarbetspartners med cirka 30 procent. Samtidigt ökar antalet företagsprenumerationer med 70 procent. Kvar på listan över samarbetspartners är företag som skänkt mat och kläder till Självhjälpsprojektet samt ett par reklambyråer, ett IT-företag och en lokal budfirma. Till skillnad från tidigare är cirka en tredjedel av tidningens listade samarbetspartners organisationer och myndigheter i fältet. Här finns bland annat Stockholms stads socialtjänstförvaltning, Socialdepartementet och regeringens hemlöshetskommitté, samt lokala hemlöshetsverksamheter som *Stadsmissionens* härbärge *Nattugglan*, Stockholms stads mobila team, den frivilliga lokala organisationen *Återvinnarna* och IOGT-NTO som bedrivit ett kamratstödjarprojekt för tidningens försäljare. Antalet utländska samarbetspartners på listan har också minskat och begränsas nu till de organisationer och myndigheter som är inblandade i Självhjälpsprojektet. Även om utländska gatutidningar och gatutidningsorganisationer inte längre förekommer på listan fortsätter samarbetet inom ramen för INSP vars logo och syfte

hemlöshetsfrågor FEANTSA, *Forum Syd* som handlägger bidrag till samarbetsprojekt mellan frivilliga organisationer i Sverige och Sidas mottagarländer, och en känd nattklubb i Stockholm.

I nummer 6 dyker de första lokala organisationerna i hemlöshetsfältet upp på listan i form av *Stadsmissionen* och *Frälsningsarmén*. Av de totalt 41 namnen på listan i detta nummer är fem utländska organisationer som på något sätt sysslar med hemlöshet. Vid denna tidpunkt hade förhandlingar med olika potentiella bidragsgivare inletts. I nummer 6 finns därför Stockholms stad, Statens kulturråd och EU för första gången med på listan. Fortfarande är emellertid nästan 90 procent av de samarbetspartners som listas privata företag och utländska organisationer.

I nummer 10 har namnen på listan över samarbetspartners minskat till 25 medan stödprenumeranterna blivit en mindre. I nummer 14, det sista numret innan *Situation Sthlm* blir månadstidning från och med mars 1998, har listan åter börjat växa och innehåller nu 33 samarbetspartners (varav åtta utländska) och 12 stödprenumeranter. Liksom i nummer 8 är nio av tio listade samarbetspartners privata företag eller utländska organisationer. Listan i nummer 25 innehåller 39 samarbetspartners varav fem är svenska och nio är utländska aktörer i hemlöshetsfältet. Antalet företagsprenumerationer har mer än fördubblats och är nu 30 stycken.

Under det följande året sker ett tydligt trendsifte där antalet listade samarbetspartners minskar medan företagsprenumerationerna ökar. Mellan februari 1999 och februari 2000 minskar antalet listade samarbetspartners med cirka 30 procent. Samtidigt ökar antalet företagsprenumerationer med 70 procent. Kvar på listan över samarbetspartners är företag som skänkt mat och kläder till Självhjälpsprojektet samt ett par reklambyråer, ett IT-företag och en lokal budfirma. Till skillnad från tidigare är cirka en tredjedel av tidningens listade samarbetspartners organisationer och myndigheter i fältet. Här finns bland annat Stockholms stads socialtjänstförvaltning, Socialdepartementet och regeringens hemlöshetskommitté, samt lokala hemlöshetsverksamheter som *Stadsmissionens* härbärge *Nattugglan*, Stockholms stads mobila team, den frivilliga lokala organisationen *Återvinnarna* och IOGT-NTO som bedrivit ett kamratstödjarprojekt för tidningens försäljare. Antalet utländska samarbetspartners på listan har också minskat och begränsas nu till de organisationer och myndigheter som är inblandade i Självhjälpsprojektet. Även om utländska gatutidningar och gatutidningsorganisationer inte längre förekommer på listan fortsätter samarbetet inom ramen för INSP vars logo och syfte

publiceras på annan plats i varje nummer. Ytterligare ett år senare förstärks trenden och antalet samarbetspartners på listan reduceras till endast tio medan företagsprenumerationerna ökar till 81.

Utvecklingen håller i sig fram till juninumret 2001. Antalet listade samarbetspartners är då 12 medan företagsprenumerationerna stigit till 105 stycken. De företag, myndigheter och organisationer som listats för att de gjort en insats för *Situation Sthlm* består då i stort sett av de stora bidragsgivarna, tryckeriet, fastighetsägaren, en konsult som förmedlar företagssponsring, tre företag som är inblandade i tidningens hemsida på nätet och bredbandsuppkopplingen, och *Roberts Coffe*, den trogna smörgås- och kaffebrödlleverantören sedan flera år. På listan över företagsprenumeranter förekommer nu en del namn på myndigheter och organisationer med ett intresse i hemlöshetsfältet som till exempel bostadsföretag, fackföreningar, politiska partier, polisen och organisationer inom missbrukarvården. De utgör fortfarande inte mer än en tredjedel av *Situation Sthlms* samarbetspartners mätt på detta sätt.

Förändringarna finns sammanfattade i tabell 1 och 2 nedan.

Tabell 1. Antal samarbetspartners och företagsprenumeranter enligt de listor som publiceras i varje nummer av *Situation Sthlm* 1995–2001.

	Samarbetspartners	Företagsprenumeranter
Nummer 1, 1995	26	3
Nummer 6, 1996	41	6
Nummer 10, 1997	25	5
Nummer 14, 1998	33	12
Nummer 25, 1999	39	30
Nummer 36, 2000	28	51
Nummer 47, 2001	10	81
Nummer 51, 2001	12	105

Tabell 2. Antal svenska och utländska samarbetspartners som varit aktiva inom hemlöshetsfältet enligt de listor som publiceras i varje nummer av *Situation Sthlm* 1995–2001 (uttryckt i procent).

	Samarbetspartners i fältet	Varav svenska	Varav utländska
Nummer 1, 1995	12%	0	100%
Nummer 6, 1996	22%	45%	55%
Nummer 10, 1997	40%	50%	50%
Nummer 14, 1998	39%	38%	62%
Nummer 25, 1999	42%	50%	50%
Nummer 36, 2000	39%	64%	36%
Nummer 47, 2001	40%	100%	0
Nummer 51, 2001	33%	100%	0

publiceras på annan plats i varje nummer. Ytterligare ett år senare förstärks trenden och antalet samarbetspartners på listan reduceras till endast tio medan företagsprenumerationerna ökar till 81.

Utvecklingen håller i sig fram till juninumret 2001. Antalet listade samarbetspartners är då 12 medan företagsprenumerationerna stigit till 105 stycken. De företag, myndigheter och organisationer som listats för att de gjort en insats för *Situation Sthlm* består då i stort sett av de stora bidragsgivarna, tryckeriet, fastighetsägaren, en konsult som förmedlar företagssponsring, tre företag som är inblandade i tidningens hemsida på nätet och bredbandsuppkopplingen, och *Roberts Coffe*, den trogna smörgås- och kaffebrödlleverantören sedan flera år. På listan över företagsprenumeranter förekommer nu en del namn på myndigheter och organisationer med ett intresse i hemlöshetsfältet som till exempel bostadsföretag, fackföreningar, politiska partier, polisen och organisationer inom missbrukarvården. De utgör fortfarande inte mer än en tredjedel av *Situation Sthlms* samarbetspartners mätt på detta sätt.

Förändringarna finns sammanfattade i tabell 1 och 2 nedan.

Tabell 1. Antal samarbetspartners och företagsprenumeranter enligt de listor som publiceras i varje nummer av *Situation Sthlm* 1995–2001.

	Samarbetspartners	Företagsprenumeranter
Nummer 1, 1995	26	3
Nummer 6, 1996	41	6
Nummer 10, 1997	25	5
Nummer 14, 1998	33	12
Nummer 25, 1999	39	30
Nummer 36, 2000	28	51
Nummer 47, 2001	10	81
Nummer 51, 2001	12	105

Tabell 2. Antal svenska och utländska samarbetspartners som varit aktiva inom hemlöshetsfältet enligt de listor som publiceras i varje nummer av *Situation Sthlm* 1995–2001 (uttryckt i procent).

	Samarbetspartners i fältet	Varav svenska	Varav utländska
Nummer 1, 1995	12%	0	100%
Nummer 6, 1996	22%	45%	55%
Nummer 10, 1997	40%	50%	50%
Nummer 14, 1998	39%	38%	62%
Nummer 25, 1999	42%	50%	50%
Nummer 36, 2000	39%	64%	36%
Nummer 47, 2001	40%	100%	0
Nummer 51, 2001	33%	100%	0

I snitt har myndigheter och organisationer aldrig utgjort mer än en femtedel av *Situation Sthlms* listade samarbetspartners. Istället verkar det i första hand ha varit företag som sysslade med tidsningsproduktion i någon form, IT-företag, modeföretag, reklambyråer och restauranger som organisationen officiellt betraktat som sina viktigaste samarbetspartners. Av intervjumaterialet kan man dra slutsatsen att innehållet i dessa kontakter har handlat om stöd i form av till exempel krediter för olika produktionskostnader, hjälp med marknadsföringskampanjer, donationer i form av kläder till försäljarkåren och mat till försäljarkaféet. Ser man till listan över företagsprenumerationer har den med tiden utökats med bostadsbolag, fackföreningar och politiska partier, det vill säga organisationer som har ett politiskt intresse i hemlöshetsfrågan men inte nödvändigtvis är särskilt aktiva i hemlöshetsfältet.

De samarbetspartners som varit aktiva i fältet har oftast varit stora bidragsgivare som EU (genom Europeiska socialfonden), staten (Statens kulturråd, Socialdepartementet, Hemlöshetskommittén), kommunen (nuvarande Stockholms stads socialtjänstnämnd) och de dominerande lokala frivilliga organisationerna *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen*. Samtliga utländska samarbetspartners har antingen varit andra gatutidningar, samarbetsorganisationer för gatutidningar eller partners inom ramen för Självhjälpsprojektet.

Efter 1999 skedde en kraftig minskning av antalet listade samarbetspartners och en lika kraftig ökning av antalet företagsprenumeranter. Trendbrottet hade flera orsaker, inte minst den intensifierade insäljningen av företagsprenumerationer som inleddes i september 1999. *Situation Sthlm* förändrade också definitionen av samarbete. Inledningsvis verkar listorna i första hand ha publicerats för att ge *Situation Sthlm* status och legitimitet. När organisationen börjat läggas tillräta listades framförallt framgångsrika organisationer i det lokala fältet och andra samarbetspartners som på ett konkret sätt försåg organisationen med resurser.

Även om förändringarna till viss del var resultatet av en medveten ledningsstrategi ger listorna och dess utveckling samtidigt stöd för hypotesen att *Situation Sthlm* gått från en mobilisering av relationella resurser till autonoma resurser. För att tas upp på listan räckte det inledningsvis med att samarbetspartnern hade bidragit med en relationell resurs av något slag medan det senare krävdes att *Situation Sthlm* hade fått tillgång till autonoma resurser. Förändringarna visar också en utveckling från flytande och tillfälliga till stabila och långvariga samarbetspartners. Med utgångspunkt i förändringarna på listorna blev den skara som

I snitt har myndigheter och organisationer aldrig utgjort mer än en femtedel av *Situation Sthlms* listade samarbetspartners. Istället verkar det i första hand ha varit företag som sysslade med tidsningsproduktion i någon form, IT-företag, modeföretag, reklambyråer och restauranger som organisationen officiellt betraktat som sina viktigaste samarbetspartners. Av intervjumaterialet kan man dra slutsatsen att innehållet i dessa kontakter har handlat om stöd i form av till exempel krediter för olika produktionskostnader, hjälp med marknadsföringskampanjer, donationer i form av kläder till försäljarkåren och mat till försäljarkaféet. Ser man till listan över företagsprenumerationer har den med tiden utökats med bostadsbolag, fackföreningar och politiska partier, det vill säga organisationer som har ett politiskt intresse i hemlöshetsfrågan men inte nödvändigtvis är särskilt aktiva i hemlöshetsfältet.

De samarbetspartners som varit aktiva i fältet har oftast varit stora bidragsgivare som EU (genom Europeiska socialfonden), staten (Statens kulturråd, Socialdepartementet, Hemlöshetskommittén), kommunen (nuvarande Stockholms stads socialtjänstnämnd) och de dominerande lokala frivilliga organisationerna *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen*. Samtliga utländska samarbetspartners har antingen varit andra gatutidningar, samarbetsorganisationer för gatutidningar eller partners inom ramen för Självhjälpsprojektet.

Efter 1999 skedde en kraftig minskning av antalet listade samarbetspartners och en lika kraftig ökning av antalet företagsprenumeranter. Trendbrottet hade flera orsaker, inte minst den intensifierade insäljningen av företagsprenumerationer som inleddes i september 1999. *Situation Sthlm* förändrade också definitionen av samarbete. Inledningsvis verkar listorna i första hand ha publicerats för att ge *Situation Sthlm* status och legitimitet. När organisationen börjat läggas tillräta listades framförallt framgångsrika organisationer i det lokala fältet och andra samarbetspartners som på ett konkret sätt försåg organisationen med resurser.

Även om förändringarna till viss del var resultatet av en medveten ledningsstrategi ger listorna och dess utveckling samtidigt stöd för hypotesen att *Situation Sthlm* gått från en mobilisering av relationella resurser till autonoma resurser. För att tas upp på listan räckte det inledningsvis med att samarbetspartnern hade bidragit med en relationell resurs av något slag medan det senare krävdes att *Situation Sthlm* hade fått tillgång till autonoma resurser. Förändringarna visar också en utveckling från flytande och tillfälliga till stabila och långvariga samarbetspartners. Med utgångspunkt i förändringarna på listorna blev den skara som

räknades som samarbetspartners alltså allt mindre och mer lokal för att så småningom endast omfatta stora och stabila bidragsgivare, fastighetsägaren, tryckeriet och de företag som står för *Situation Sthlms* hemsida på nätet. Företagen styrdes över till företagsprenumerationer och kvar som samarbetspartners blev de lokala organisationer och myndigheter inom som försåg tidningens försäljare med social service, härbärgesplatser, arbetspraktikplatser, sjuk- och hälsovård. Så, paradoxalt nog, även om de lokala aktörerna i fältet bara utgjorde en liten del av de aktörer i omgivningen som *Situation Sthlm* definierat som sina samarbetspartners är det över tiden just de lokala organisationerna som blivit kvar och visat sig vara de viktigaste och mest stabila.

De relationella resurser som den nystartade *Situation Sthlm* hade tillgång till bidrog mer till organisationens status än dess materiella överlevnad. Genom att visa att de stöddes av och stödde andra, mer etablerade och ansedda organisationer i omvärlden kunde *Situation Sthlm* öka sitt eget anseende. Som jag redan nämnt var det just denna aspekt och inte att det egentligen pågick något konkret samarbete som inledningsvis ansågs som ett av huvudsyftena med listan. En av mina intervjupersoner berättade till exempel hur tidningen vid ett tillfälle listat en organisation som samarbetspartner sedan en medarbetare en gång ringt ett samtal dit.

Öppna nätverk och vägen till stora bidrag

När den lokala resursmobiliseringen gick trögt kunde organisationen dra nytta av det transnationella nätverk av gatutidningar den kommit i kontakt med genom *The Big Issue*. *Situation Sthlm* blev snabbt en viktig medlem i INSP och samarbetade med FEANTSA, ett europeiskt samarbetsorgan för nationella hemlöshetsorganisationer. Genom detta nätverk kom man också i kontakt med det så kallade *Social Venture Network* (SVN), en transnationell organisation som verkade för socialt företagande och som kom att spela en viktig roll när *Situation Sthlm* så småningom kunde ta steget från relationella till autonoma resurser och ta plats i det hemlöshetsfältet.

Eftersom *Situation Sthlm* lånade sin verksamhetsidé från *The Big Issue* kunde organisationen också dra nytta av den engelska tidningens uppmärksamhet och anseende. Genom *The Big Issue* kunde *Situation Sthlms* medarbetare få råd och hjälp med andra kontakter inom gatutidningsvärlden. När gatutidningsnätverket

räknades som samarbetspartners alltså allt mindre och mer lokal för att så småningom endast omfatta stora och stabila bidragsgivare, fastighetsägaren, tryckeriet och de företag som står för *Situation Sthlms* hemsida på nätet. Företagen styrdes över till företagsprenumerationer och kvar som samarbetspartners blev de lokala organisationer och myndigheter inom som försåg tidningens försäljare med social service, härbärgesplatser, arbetspraktikplatser, sjuk- och hälsovård. Så, paradoxalt nog, även om de lokala aktörerna i fältet bara utgjorde en liten del av de aktörer i omgivningen som *Situation Sthlm* definierat som sina samarbetspartners är det över tiden just de lokala organisationerna som blivit kvar och visat sig vara de viktigaste och mest stabila.

De relationella resurser som den nystartade *Situation Sthlm* hade tillgång till bidrog mer till organisationens status än dess materiella överlevnad. Genom att visa att de stöddes av och stödde andra, mer etablerade och ansedda organisationer i omvärlden kunde *Situation Sthlm* öka sitt eget anseende. Som jag redan nämnt var det just denna aspekt och inte att det egentligen pågick något konkret samarbete som inledningsvis ansågs som ett av huvudsyftena med listan. En av mina intervjupersoner berättade till exempel hur tidningen vid ett tillfälle listat en organisation som samarbetspartner sedan en medarbetare en gång ringt ett samtal dit.

Öppna nätverk och vägen till stora bidrag

När den lokala resursmobiliseringen gick trögt kunde organisationen dra nytta av det transnationella nätverk av gatutidningar den kommit i kontakt med genom *The Big Issue*. *Situation Sthlm* blev snabbt en viktig medlem i INSP och samarbetade med FEANTSA, ett europeiskt samarbetsorgan för nationella hemlöshetsorganisationer. Genom detta nätverk kom man också i kontakt med det så kallade *Social Venture Network* (SVN), en transnationell organisation som verkade för socialt företagande och som kom att spela en viktig roll när *Situation Sthlm* så småningom kunde ta steget från relationella till autonoma resurser och ta plats i det hemlöshetsfältet.

Eftersom *Situation Sthlm* lånade sin verksamhetsidé från *The Big Issue* kunde organisationen också dra nytta av den engelska tidningens uppmärksamhet och anseende. Genom *The Big Issue* kunde *Situation Sthlms* medarbetare få råd och hjälp med andra kontakter inom gatutidningsvärlden. När gatutidningsnätverket

skulle formaliseras 1997 trädde också en av *Situation Sthlms* medarbetare in som medlem i den internationellt sammansatta arbetsgruppen och senare som styrelseledamot.

Det var mot bakgrund av de internationella kontakterna i INSP som *Situation Sthlm* under 1998 fick ett mindre projektbidrag av den svenska biståndsorganisationen *Forum Syd* för att samarbeta med en gatutidning i Sydafrika. Projektet hade som mål att genom olika insatser öka den sydafrikanska gatutidningens upplaga för att på så sätt öka intäkterna och attrahera fler annonsörer. *Situation Sthlms* uppdrag var att höja tidningsredaktionens kompetens och förbättra kontakterna med sponsorer, annonsörer och myndigheter. Bidraget användes huvudsakligen till möten mellan företrädare för de båda gatutidningarna och till att bekosta inköp av nya datorer, upprättandet av ett LAN, ett internetabonnemang och en webbsajt i Sydafrika (*Forum Syd* projektnr. 1998-457).

Den viktigaste relationella resursen verkar emellertid ha varit de kontakter organisationen fick genom *Social Venture Network* (SVN). SVN-nätverket visade sig vara en bakdörr till Stockholms hemlöshetsfält. När *The Big Issue* startade var det med hypotesen att det fanns företag som hade ett intresse för socialt företagande och stödjade *Situation Sthlm*. Initiativet till *The Big Issue* togs också av ägaren till *The Body Shop* och företaget försåg tidningen med huvudparten av dess etableringskapital. *The Big Issue* blev sedan en av de aktivare medlemmarna i det engelska SVN. När *The Big Issue* tog initiativ till ett internationellt gatutidningsnätverk var det därför självklart att upprätta en relation med SVN. På så sätt kom också *Situation Sthlm* nästan direkt att bli medlem i SVN. Det svenska SVN-nätverket har varit ganska litet, med 20–25 företag som regelbundet deltagit i olika möten. I mitt intervjumaterial berättar en av *Situation Sthlms* medarbetare hur SVN-kontakterna ändå var en av de viktigaste orsakerna till att organisationen fortsatte att arbeta trots det inledande motståndet. De gav tillgång till viktiga relationella resurser som kunde öppna dörrar i näringsliv, stat och kommun, och företagare som var intresserade diskussionspartners och som kunde erbjuda en positiv, stödjande inställning till verksamhetsidén.

Genom SVN fick *Situation Sthlm* till exempel kontakt med *Kooperationens utvecklingsinstitut* (KOOPI)¹ som i sin tur satte organisa-

¹ *Kooperationens utvecklingsinstitut* (KOOPI) skall "bidra till den kooperativa sektorns tillväxt, stärka den etablerade Kooperationen och följa utvecklingen av kooperativa områden, bland annat inom den sociala ekonomin" och främja kooperativa värderingar (självhjälp, personligt ansvar, demokrati, jämlikhet, rättvisa och solidaritet)(www.koop.se).

skulle formaliseras 1997 trädde också en av *Situation Sthlms* medarbetare in som medlem i den internationellt sammansatta arbetsgruppen och senare som styrelseledamot.

Det var mot bakgrund av de internationella kontakterna i INSP som *Situation Sthlm* under 1998 fick ett mindre projektbidrag av den svenska biståndsorganisationen *Forum Syd* för att samarbeta med en gatutidning i Sydafrika. Projektet hade som mål att genom olika insatser öka den sydafrikanska gatutidningens upplaga för att på så sätt öka intäkterna och attrahera fler annonsörer. *Situation Sthlms* uppdrag var att höja tidningsredaktionens kompetens och förbättra kontakterna med sponsorer, annonsörer och myndigheter. Bidraget användes huvudsakligen till möten mellan företrädare för de båda gatutidningarna och till att bekosta inköp av nya datorer, upprättandet av ett LAN, ett internetabonnemang och en webbsajt i Sydafrika (*Forum Syd* projektnr. 1998-457).

Den viktigaste relationella resursen verkar emellertid ha varit de kontakter organisationen fick genom *Social Venture Network* (SVN). SVN-nätverket visade sig vara en bakdörr till Stockholms hemlöshetsfält. När *The Big Issue* startade var det med hypotesen att det fanns företag som hade ett intresse för socialt företagande och stödjade *Situation Sthlm*. Initiativet till *The Big Issue* togs också av ägaren till *The Body Shop* och företaget försåg tidningen med huvudparten av dess etableringskapital. *The Big Issue* blev sedan en av de aktivare medlemmarna i det engelska SVN. När *The Big Issue* tog initiativ till ett internationellt gatutidningsnätverk var det därför självklart att upprätta en relation med SVN. På så sätt kom också *Situation Sthlm* nästan direkt att bli medlem i SVN. Det svenska SVN-nätverket har varit ganska litet, med 20–25 företag som regelbundet deltagit i olika möten. I mitt intervjumaterial berättar en av *Situation Sthlms* medarbetare hur SVN-kontakterna ändå var en av de viktigaste orsakerna till att organisationen fortsatte att arbeta trots det inledande motståndet. De gav tillgång till viktiga relationella resurser som kunde öppna dörrar i näringsliv, stat och kommun, och företagare som var intresserade diskussionspartners och som kunde erbjuda en positiv, stödjande inställning till verksamhetsidén.

Genom SVN fick *Situation Sthlm* till exempel kontakt med *Kooperationens utvecklingsinstitut* (KOOPI)¹ som i sin tur satte organisa-

¹ *Kooperationens utvecklingsinstitut* (KOOPI) skall "bidra till den kooperativa sektorns tillväxt, stärka den etablerade Kooperationen och följa utvecklingen av kooperativa områden, bland annat inom den sociala ekonomin" och främja kooperativa värderingar (självhjälp, personligt ansvar, demokrati, jämlikhet, rättvisa och solidaritet)(www.koop.se).

tionen i kontakt med Stockholms stads dåvarande arbets- och utbildningsförvaltning (ARUF) som under en kortare period under 1996 gav tidningen bidrag för att publicera en skrift riktad till arbetslösa. När ARUF sedan lades ned skickades *Situation Sthlm* vidare till Resursnämnden för skola och socialtjänst (ReN, senare Socialtjänstnämnden, SotN). Med ReN inledde *Situation Sthlm* ett samarbete som 1998 resulterade i att den beviljade ett projektbidrag om 300 000 kronor till Självhjälpsprojektet då verksamheten bedömdes som ett komplement till socialtjänstens insatser för hemlösa. Samma summa beviljades för 1999. Under 1999/2000 blev Stockholms stad alltmer inblandad i *Situation Sthlms* problem med att hålla projektet flytande. Under hösten 1999 stöddes projektet med ytterligare 75 000 kronor i samband med en flytt till nya lokaler. I januari 2000 beslutade Stockholms stads kommunstyrelse efter framställan av SotN om ett investeringsbidrag till de nya lokalerna på 300 000 kronor. Utöver ett reguljärt projektbidrag på 650 000 kr under samma år gick SotN vid två tillfällen in med "akutinsatser" på 50 000 respektive 200 000 kronor för att rädda projektet. År 2000 erhöll tidningen, utöver investeringsbidraget, alltså 900 000 kronor från Stockholms stad till Självhjälpsprojektet. För 2001 rekommenderade OFU ett nytt verksamhetsbidrag om 900 000 kronor (Stockholms stads socialtjänstförvaltning Dnr 1494/2000). Under de första två åren av samarbete investerade alltså Stockholms stad 2 475 000 kronor i organisationen (i snitt cirka 100 000 kr per månad).

Genom SVN fick *Situation Sthlm* också kontakt med sina första företagssponsorer, *The Body Shop*, *Benetton*, *Esprit* och *Indiska*, som sedan stödde organisationen genom att regelbundet annonsera i tidningen.

Ytterligare några relationella resurser som var viktiga i *Situation Sthlms* resursmobiliseringsprocess har varit organisationens framtoning som ett nytt välfärdsinitiativ och hur detta skapat ett anseende i det svenska samhället. Som jag nämnt ovan bemöttes organisationen redan inledningsvis av en positivare attityd från politiker än från tjänstemän och flera politiker både på riksnivå och på lokal nivå började snabbt använda *Situation Sthlm* som ett positivt exempel i sin politiska retorik. *Situation Sthlm* passade bra som förebild i den offentliga debatten om socialt entreprenörskap och social ekonomi. Även i massmedia fick organisationen med några få undantag positiv uppmärksamhet redan från början. Genom denna typ av uppmärksamhet blev *Situation Sthlm* ganska snabbt ett känt varumärke med en distinkt identitet.

tionen i kontakt med Stockholms stads dåvarande arbets- och utbildningsförvaltning (ARUF) som under en kortare period under 1996 gav tidningen bidrag för att publicera en skrift riktad till arbetslösa. När ARUF sedan lades ned skickades *Situation Sthlm* vidare till Resursnämnden för skola och socialtjänst (ReN, senare Socialtjänstnämnden, SotN). Med ReN inledde *Situation Sthlm* ett samarbete som 1998 resulterade i att den beviljade ett projektbidrag om 300 000 kronor till Självhjälpsprojektet då verksamheten bedömdes som ett komplement till socialtjänstens insatser för hemlösa. Samma summa beviljades för 1999. Under 1999/2000 blev Stockholms stad alltmer inblandad i *Situation Sthlms* problem med att hålla projektet flytande. Under hösten 1999 stöddes projektet med ytterligare 75 000 kronor i samband med en flytt till nya lokaler. I januari 2000 beslutade Stockholms stads kommunstyrelse efter framställan av SotN om ett investeringsbidrag till de nya lokalerna på 300 000 kronor. Utöver ett reguljärt projektbidrag på 650 000 kr under samma år gick SotN vid två tillfällen in med "akutinsatser" på 50 000 respektive 200 000 kronor för att rädda projektet. År 2000 erhöll tidningen, utöver investeringsbidraget, alltså 900 000 kronor från Stockholms stad till Självhjälpsprojektet. För 2001 rekommenderade OFU ett nytt verksamhetsbidrag om 900 000 kronor (Stockholms stads socialtjänstförvaltning Dnr 1494/2000). Under de första två åren av samarbete investerade alltså Stockholms stad 2 475 000 kronor i organisationen (i snitt cirka 100 000 kr per månad).

Genom SVN fick *Situation Sthlm* också kontakt med sina första företagssponsorer, *The Body Shop*, *Benetton*, *Esprit* och *Indiska*, som sedan stödde organisationen genom att regelbundet annonsera i tidningen.

Ytterligare några relationella resurser som var viktiga i *Situation Sthlms* resursmobiliseringsprocess har varit organisationens framtoning som ett nytt välfärdsinitiativ och hur detta skapat ett anseende i det svenska samhället. Som jag nämnt ovan bemöttes organisationen redan inledningsvis av en positivare attityd från politiker än från tjänstemän och flera politiker både på riksnivå och på lokal nivå började snabbt använda *Situation Sthlm* som ett positivt exempel i sin politiska retorik. *Situation Sthlm* passade bra som förebild i den offentliga debatten om socialt entreprenörskap och social ekonomi. Även i massmedia fick organisationen med några få undantag positiv uppmärksamhet redan från början. Genom denna typ av uppmärksamhet blev *Situation Sthlm* ganska snabbt ett känt varumärke med en distinkt identitet.

Ett annat exempel på de relationella resursernas betydelse för tillgången till autonoma resurser är den process som ledde till ett av *Situation Sthlms* större verksamhetsbidrag genom ett partnerskap med Statens kulturråd (SKR), Europeiska socialfonden (ESF) och Arbetsmarknadsverket (AMV).

År 1996 arbetade *Situation Sthlms* husvilla redaktion tillfälligt i Tidskriftsverkstaden, en ideell förening av kulturtidskrifter som samarbetade om de tekniska resurser som behövdes för tidningsproduktion och som finansierades av SKR och medlemstidskrifternas årsavgifter. Redaktionsmedlemmarna hade lärt känna Tidskriftsverkstaden i Stockholms dåvarande ordförande som hade sänt dem vidare till SKR. Kort därefter började *Situation Sthlm* erhålla ett tidskriftsbidrag. Då det verkade finnas ett intresse hos SKR att stödja organisationen med ett större bidrag än vad tidskriftsstödet medgav inleddes en dialog mellan parterna om ett så kallat utvecklingsbidrag. För att kunna beviljas ett sådant utvecklingsbidrag var *Situation Sthlm* tvungna att upprätta en utvecklingsplan. I samband med detta inleddes en handläggningsprocess som kom att dra ut på tiden.

Under tiden tog en handläggare från Europeiska socialfonden (ESF) kontakt med organisationen för att uppmana den att söka ett annat bidrag. Det lokala ESF-kontoret hade fått påstötningar från Bryssel om att det inte delade ut tillräckligt med pengar ur ett målprogram för arbetslösa, (mål 3) till så kallade "employment-projekt" (www.esf.se/esf/mal31995.html). Handläggarna gick då aktivt ut och sökte upp organisationer vars verksamhet de ansåg ligga inom ramen för programmet och uppmanade dem att komma in med en ansökan. *Situation Sthlms* verksamhet kunde eventuellt passa in antingen under delprogrammet *Horizon* vars syfte var att "underlätta för arbetshandikappade att få sysselsättning" eller *Integra* vars syfte var att "underlätta för marginaliserade grupper att få sysselsättning" (Europeiska Unionen, Europeiska socialfonden 2001). Man valde till sist *Horizon*, definierade de hemlösa försäljarna som "arbetshandikappade" och sorterade in projektet under programtemarubriken *Empowerment*, ett av de teman som prioriterades i Sverige. Avsikten med detta programtema var att målgruppen skulle delta både i projektets upplägg och i genomförande. *Situation Sthlm* blev ett av de totalt 120 projekt som sedan fick horizonpengar.

Det var framförallt av två skäl som *Situation Sthlm* valde att nappa på ESF:s erbjudande. Att döma av mina intervjuer verkade egentligen inte något av dem ha med målen för *employment-programmet* att göra. För det första satt organisationen med en

Ett annat exempel på de relationella resursernas betydelse för tillgången till autonoma resurser är den process som ledde till ett av *Situation Sthlms* större verksamhetsbidrag genom ett partnerskap med Statens kulturråd (SKR), Europeiska socialfonden (ESF) och Arbetsmarknadsverket (AMV).

År 1996 arbetade *Situation Sthlms* husvilla redaktion tillfälligt i Tidskriftsverkstaden, en ideell förening av kulturtidskrifter som samarbetade om de tekniska resurser som behövdes för tidningsproduktion och som finansierades av SKR och medlemstidskrifternas årsavgifter. Redaktionsmedlemmarna hade lärt känna Tidskriftsverkstaden i Stockholms dåvarande ordförande som hade sänt dem vidare till SKR. Kort därefter började *Situation Sthlm* erhålla ett tidskriftsbidrag. Då det verkade finnas ett intresse hos SKR att stödja organisationen med ett större bidrag än vad tidskriftsstödet medgav inleddes en dialog mellan parterna om ett så kallat utvecklingsbidrag. För att kunna beviljas ett sådant utvecklingsbidrag var *Situation Sthlm* tvungna att upprätta en utvecklingsplan. I samband med detta inleddes en handläggningsprocess som kom att dra ut på tiden.

Under tiden tog en handläggare från Europeiska socialfonden (ESF) kontakt med organisationen för att uppmana den att söka ett annat bidrag. Det lokala ESF-kontoret hade fått påstötningar från Bryssel om att det inte delade ut tillräckligt med pengar ur ett målprogram för arbetslösa, (mål 3) till så kallade "employment-projekt" (www.esf.se/esf/mal31995.html). Handläggarna gick då aktivt ut och sökte upp organisationer vars verksamhet de ansåg ligga inom ramen för programmet och uppmanade dem att komma in med en ansökan. *Situation Sthlms* verksamhet kunde eventuellt passa in antingen under delprogrammet *Horizon* vars syfte var att "underlätta för arbetshandikappade att få sysselsättning" eller *Integra* vars syfte var att "underlätta för marginaliserade grupper att få sysselsättning" (Europeiska Unionen, Europeiska socialfonden 2001). Man valde till sist *Horizon*, definierade de hemlösa försäljarna som "arbetshandikappade" och sorterade in projektet under programtemarubriken *Empowerment*, ett av de teman som prioriterades i Sverige. Avsikten med detta programtema var att målgruppen skulle delta både i projektets upplägg och i genomförande. *Situation Sthlm* blev ett av de totalt 120 projekt som sedan fick horizonpengar.

Det var framförallt av två skäl som *Situation Sthlm* valde att nappa på ESF:s erbjudande. Att döma av mina intervjuer verkade egentligen inte något av dem ha med målen för *employment-programmet* att göra. För det första satt organisationen med en

nyskriven utvecklingsplan samtidigt som SKR:s handläggning drog ut på tiden. För det andra var bidragsbeloppet i ansökan till SKR ungefär lika stort som det ESF medgav. På *Situation Sthlm* tänkte sig dessutom medarbetarna att en ESF-ansökan kunde användas till att sätta press på SKR att komma till skott. Ett problem var naturligtvis att SKR varit intresserad av själva tidningsproduktionen medan ESF i första hand intresserade sig för verksamhetens sociala sida.

När *Situation Sthlm* tittade närmare på ESF:s kriterier fann man också att fonden bara finansierade 41,84 procent av projektkostnaderna och att det bland annat krävdes en medfinansiering verksam inom svensk offentlig sektor.

Sitter man med två stora ansökningar och en av dem behöver en offentlig medfinansiering, och man har en sådan så är den naturliga slutsatsen att sätta ihop dem (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Sagt och gjort, företrädare för SKR och ESF sammanfördes för att ta ställning om möjligheterna till samfinansiering. En tredje part blev AMV som kunde tänka sig att finansiera personal genom lönebidrag och praktikplatser. Att AMV kom med berodde på personliga kontakter mellan handläggare som tidigare arbetat tillsammans när delar av den svenska EU-administrationen legat inom AMV:s verksamhet. Dessa kontakter underlättades också av *Situation Sthlms* tidigare samarbete med AMV i samband med de individuella arbetsmarknadsstöden. Genom AMV:s medverkan slapp *Situation Sthlm* dessutom göra en egen ekonomisk insats i projektet.

En ny process med förhandlingar om projektplan och budget inleddes. *Situation Sthlm* samlade de olika parterna till ett möte där rollfördelningen inom projektet diskuterades. Bland annat var det inte helt klart hur sociala projekt skulle kunna passa in i SKR:s målsättningar med utvecklingsstöd till kulturtidskrifter. *Situation Sthlm* drev en linje som gick ut på att hela verksamheten, inklusive tidningsproduktionen, var ett socialt projekt och att det inte gick att skilja de båda verksamhetsdelarna åt. Till slut kunde parterna enas om att delarna var komplementära och gjorde en informell överenskommelse om en föreställd fördelning där SKR:s pengar skulle användas till tidningsproduktion medan ESF-pengarna skulle användas till social verksamhet.

Utöver finansieringspartnerskapet krävde ESF dessutom ett så kallat "transnationellt partnerskap" mellan projekt inom samma delprogram i minst tre andra EU-länder. Dessa partners skulle

nyskriven utvecklingsplan samtidigt som SKR:s handläggning drog ut på tiden. För det andra var bidragsbeloppet i ansökan till SKR ungefär lika stort som det ESF medgav. På *Situation Sthlm* tänkte sig dessutom medarbetarna att en ESF-ansökan kunde användas till att sätta press på SKR att komma till skott. Ett problem var naturligtvis att SKR varit intresserad av själva tidningsproduktionen medan ESF i första hand intresserade sig för verksamhetens sociala sida.

När *Situation Sthlm* tittade närmare på ESF:s kriterier fann man också att fonden bara finansierade 41,84 procent av projektkostnaderna och att det bland annat krävdes en medfinansiering verksam inom svensk offentlig sektor.

Sitter man med två stora ansökningar och en av dem behöver en offentlig medfinansiering, och man har en sådan så är den naturliga slutsatsen att sätta ihop dem (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Sagt och gjort, företrädare för SKR och ESF sammanfördes för att ta ställning om möjligheterna till samfinansiering. En tredje part blev AMV som kunde tänka sig att finansiera personal genom lönebidrag och praktikplatser. Att AMV kom med berodde på personliga kontakter mellan handläggare som tidigare arbetat tillsammans när delar av den svenska EU-administrationen legat inom AMV:s verksamhet. Dessa kontakter underlättades också av *Situation Sthlms* tidigare samarbete med AMV i samband med de individuella arbetsmarknadsstöden. Genom AMV:s medverkan slapp *Situation Sthlm* dessutom göra en egen ekonomisk insats i projektet.

En ny process med förhandlingar om projektplan och budget inleddes. *Situation Sthlm* samlade de olika parterna till ett möte där rollfördelningen inom projektet diskuterades. Bland annat var det inte helt klart hur sociala projekt skulle kunna passa in i SKR:s målsättningar med utvecklingsstöd till kulturtidskrifter. *Situation Sthlm* drev en linje som gick ut på att hela verksamheten, inklusive tidningsproduktionen, var ett socialt projekt och att det inte gick att skilja de båda verksamhetsdelarna åt. Till slut kunde parterna enas om att delarna var komplementära och gjorde en informell överenskommelse om en föreställd fördelning där SKR:s pengar skulle användas till tidningsproduktion medan ESF-pengarna skulle användas till social verksamhet.

Utöver finansieringspartnerskapet krävde ESF dessutom ett så kallat "transnationellt partnerskap" mellan projekt inom samma delprogram i minst tre andra EU-länder. Dessa partners skulle

sökas via en databas som vid denna tidpunkt ännu inte var upprättad.

Projektet inleddes formellt i september 1997 men det skulle dröja en tid innan några pengar betalades ut. Efter två månader betalade ESF ut i stort sett hela sitt bidrag (totalt projektbidrag från ESF= 1 130 225 kronor). Av någon anledning dröjde emellertid SKR med sin del. Går man igenom SKR:s handlingar finner man bland annat en odaterad förbindelse om medfinansiering av Självhjälpsprojektet genom ett bidrag på totalt 1 084 627 kronor (under förutsättning av riksdagens godkännande) och ett brev daterat i april 1999 där *Situation Sthlm* undrar när SKR tänker göra en delutbetalning för räkenskapsåret 1999. Uppenbarligen fortsatte handlägningsproblemen då *Situation Sthlm* i ett annat brev en månad senare på begäran översände dokumentationen av finansieringen av projektet samt en budget för 1999. Det dröjde sedan ytterligare tre månader innan SKR fattat beslut och en första utbetalning på 274 462 kronor för verksamhetsåret 1999 kunde göras (Statens kulturråd Dnr 662/99-43). Någon dokumentation av *Situation Sthlms* mellanhavanden med SKR före oktober 1998 då rådet meddelade organisationen att det beslutat om ett bidrag på 250 000 kronor i produktionsstöd för budgetåret 1998 finns inte tillgänglig. I beslutet från 1998 nämns inte heller att bidraget utgör en delfinansiering av ett EU-projekt (Statens kulturråd Dnr S 699/97-43:129C).

Senare under hösten 1997 blev databasen för programmets projekt klar och det var dags att leta upp de transnationella partners som programstödet krävde. Det visade sig vara lättare sagt än gjort. Eftersom svenska ESF-kontoret definierat hemlösa som arbetshandikappade för att kunna ge *Situation Sthlm* pengar ur det delprogram som var avsett för detta bestod databasen i stort sett bara av handikapporganisationer. Efter nya förhandlingar beslutades att tidningen skulle få söka sina partner i integraprogrammets databas, det vill säga det delprogram man först valt bort för *Situation Sthlms* del. Eftersom reglerna krävde minst tre samarbetspartners i olika EU-länder förstod man att det behövdes en grupp på fyra för att minska risken att bli av med bidraget om ett av partnerprojekten av någon anledning skulle haverera. Man matade in sökordet "hemlös" och väntade på resultatet. Av de tänkbara projekt med hemlösa som listades valde man ut tre stycken som bedrevs på vad man ansåg vara de geografiskt mest lättillgängliga platserna: Ett kommunalt socialt projekt riktat till hemlösa i Gijon i Spanien, ett projekt som bedrevs av den katolska socialtjänsten i Stuttgart, Tyskland och ett bostadsprojekt med

sökas via en databas som vid denna tidpunkt ännu inte var upprättad.

Projektet inleddes formellt i september 1997 men det skulle dröja en tid innan några pengar betalades ut. Efter två månader betalade ESF ut i stort sett hela sitt bidrag (totalt projektbidrag från ESF= 1 130 225 kronor). Av någon anledning dröjde emellertid SKR med sin del. Går man igenom SKR:s handlingar finner man bland annat en odaterad förbindelse om medfinansiering av Självhjälpsprojektet genom ett bidrag på totalt 1 084 627 kronor (under förutsättning av riksdagens godkännande) och ett brev daterat i april 1999 där *Situation Sthlm* undrar när SKR tänker göra en delutbetalning för räkenskapsåret 1999. Uppenbarligen fortsatte handlägningsproblemen då *Situation Sthlm* i ett annat brev en månad senare på begäran översände dokumentationen av finansieringen av projektet samt en budget för 1999. Det dröjde sedan ytterligare tre månader innan SKR fattat beslut och en första utbetalning på 274 462 kronor för verksamhetsåret 1999 kunde göras (Statens kulturråd Dnr 662/99-43). Någon dokumentation av *Situation Sthlms* mellanhavanden med SKR före oktober 1998 då rådet meddelade organisationen att det beslutat om ett bidrag på 250 000 kronor i produktionsstöd för budgetåret 1998 finns inte tillgänglig. I beslutet från 1998 nämns inte heller att bidraget utgör en delfinansiering av ett EU-projekt (Statens kulturråd Dnr S 699/97-43:129C).

Senare under hösten 1997 blev databasen för programmets projekt klar och det var dags att leta upp de transnationella partners som programstödet krävde. Det visade sig vara lättare sagt än gjort. Eftersom svenska ESF-kontoret definierat hemlösa som arbetshandikappade för att kunna ge *Situation Sthlm* pengar ur det delprogram som var avsett för detta bestod databasen i stort sett bara av handikapporganisationer. Efter nya förhandlingar beslutades att tidningen skulle få söka sina partner i integraprogrammets databas, det vill säga det delprogram man först valt bort för *Situation Sthlms* del. Eftersom reglerna krävde minst tre samarbetspartners i olika EU-länder förstod man att det behövdes en grupp på fyra för att minska risken att bli av med bidraget om ett av partnerprojekten av någon anledning skulle haverera. Man matade in sökordet "hemlös" och väntade på resultatet. Av de tänkbara projekt med hemlösa som listades valde man ut tre stycken som bedrevs på vad man ansåg vara de geografiskt mest lättillgängliga platserna: Ett kommunalt socialt projekt riktat till hemlösa i Gijon i Spanien, ett projekt som bedrevs av den katolska socialtjänsten i Stuttgart, Tyskland och ett bostadsprojekt med

äldre hemlösa i Utrecht i Nederländerna som bedrevs i samarbete mellan en kommunal myndighet och några frivilliga organisationer. Redan i december 1997 samlades representanter för gruppen för första gången. Ingen deltagare verkar ha haft någon aning om vari partnerskapet skulle bestå eller vad det skulle leda till. Programmets riktlinjer hade inte givit någon ledning annat än att kräva att en "transnationell budget" skulle upprättas av varje partner och ingå i projektansökan.

Vi hade en transnationell budget som vi inte hade någon aning om vad den innebar. Vi visste inte hur mycket vi skulle göra. Vi hade inte en aning om vad vi skulle använda den till. Vi bara räknade med att vi antagligen skulle komma att göra fyra resor om året. Då kommer vi behöva hotell, göra dom och dom grejorna och producera någon sorts resultat. Det var ren formalia (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Även om ett utbytesprogram aldrig fanns med i den ursprungliga projektplanen genererade mötena och besöken i olika verksamheter trots allt nya idéer och tankar. För *Situation Sthlms* del resulterade erfarenheterna från olika arbetsprojekt i Gijon och Stuttgart till exempel i att man bestämde sig för att starta Steg 1-projektet.

Det fanns inget uttalat syfte från början. Vi gjorde det bara för att vi var tvungna att göra det. Sen visade det sig vara intressant och lärorikt (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Tillsammans beviljade ESF, SKR och AMV (enligt besluten) sammanlagt 2 701 340 kronor till Självhjälpsprojektet varav en del pengar av någon anledning fortfarande inte var rekvirerade hösten 2001. År 2000 tog emellertid projektet officiellt slut även om den fortsatta finansieringen till viss del täcktes av fördröjda bidragsutbetalningar och ökade kommunala bidrag. Vid undersökningens slut saknades fortfarande en ekonomisk redovisning av programbidraget. De personer som skött tidningens ekonomi och administration under programperioden fanns inte längre kvar i verksamheten och bokföringen var i oordning.

Organisationsfältets ordning och vägen till de lokala bidragen

Inledningsvis fanns det ett byråkratiskt motstånd mot *Situation Sthlms* bidragsansökningar som hade sin grund både i organisationens monstrositet och i den lokala hemlöshetsfrågans korporativa struktur. Även om Stockholms stads socialtjänstförvaltning så småningom bestämde sig för att Självhjälpsprojektet komplettera-

äldre hemlösa i Utrecht i Nederländerna som bedrevs i samarbete mellan en kommunal myndighet och några frivilliga organisationer. Redan i december 1997 samlades representanter för gruppen för första gången. Ingen deltagare verkar ha haft någon aning om vari partnerskapet skulle bestå eller vad det skulle leda till. Programmets riktlinjer hade inte givit någon ledning annat än att kräva att en "transnationell budget" skulle upprättas av varje partner och ingå i projektansökan.

Vi hade en transnationell budget som vi inte hade någon aning om vad den innebar. Vi visste inte hur mycket vi skulle göra. Vi hade inte en aning om vad vi skulle använda den till. Vi bara räknade med att vi antagligen skulle komma att göra fyra resor om året. Då kommer vi behöva hotell, göra dom och dom grejorna och producera någon sorts resultat. Det var ren formalia (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Även om ett utbytesprogram aldrig fanns med i den ursprungliga projektplanen genererade mötena och besöken i olika verksamheter trots allt nya idéer och tankar. För *Situation Sthlms* del resulterade erfarenheterna från olika arbetsprojekt i Gijon och Stuttgart till exempel i att man bestämde sig för att starta Steg 1-projektet.

Det fanns inget uttalat syfte från början. Vi gjorde det bara för att vi var tvungna att göra det. Sen visade det sig vara intressant och lärorikt (kvinnlig medarbetare, *Situation Sthlm*, 2001).

Tillsammans beviljade ESF, SKR och AMV (enligt besluten) sammanlagt 2 701 340 kronor till Självhjälpsprojektet varav en del pengar av någon anledning fortfarande inte var rekvirerade hösten 2001. År 2000 tog emellertid projektet officiellt slut även om den fortsatta finansieringen till viss del täcktes av fördröjda bidragsutbetalningar och ökade kommunala bidrag. Vid undersökningens slut saknades fortfarande en ekonomisk redovisning av programbidraget. De personer som skött tidningens ekonomi och administration under programperioden fanns inte längre kvar i verksamheten och bokföringen var i oordning.

Organisationsfältets ordning och vägen till de lokala bidragen

Inledningsvis fanns det ett byråkratiskt motstånd mot *Situation Sthlms* bidragsansökningar som hade sin grund både i organisationens monstrositet och i den lokala hemlöshetsfrågans korporativa struktur. Även om Stockholms stads socialtjänstförvaltning så småningom bestämde sig för att Självhjälpsprojektet komplettera-

de socialtjänsten och därför var berättigad till att söka bidrag hade den fortfarande invändningar mot organisationsformen som bara delvis motsvarade bidragssystemets regler.

Situation Sthlm var ett affärsdrivande tidningsföretag, med en redaktion av professionella medarbetare som sysslade med journalistik, layout och redigering och inte alls med socialt arbete. Tidningen såldes på gatan av försäljare som i princip arbetade som egenföretagare. Samtidigt skilde den sig från vanliga företag på det sättet att den bara rekryterade försäljare som var hemlösa och som den på detta sätt gjorde en social insats för. Den ville också använda vinsten från försäljningen – då lönerna var betalda – och andra ekonomiska bidrag till sociala projekt. Betraktad med utgångspunkt i verksamhetens sociala sida påminde organisationen därför mer om en frivillig organisation i den filantropiska traditionen. Dessa båda verksamhetsdelar samexisterade dessutom i en och samma ekonomiska förening istället för att vara organisatoriskt och ekonomiskt separerade till exempel i ett företag och en förening/stiftelse. I det dagliga arbetet fungerade organisationen som ett konventionellt tidningsföretag under normala marknadsförhållanden. Samtidigt var den en demokratisk medlemsförening med delsyftet att hjälpa hemlösa och påminde såtillvida om andra frivilliga organisationer i Stockholm som sysslade med socialt arbete och arbetsprojekt.

Utöver detta var det också en fråga om politisk representativitet. Kunde en organisation som *Situation Sthlm* verkligen representera och hjälpa hemlösa på samma sätt som frivilliga organisationer när verksamhetens kärna var kommersiell? På denna nivå rörde det sig om en identitetsfråga: I vilken utsträckning fungerade organisationen som ett medel för några unga mediaentreprenörers drömmar om att förverkliga sig själva och i vilken utsträckning var den ett socialt projekt för Stockholms hemlösa?

Att *Situation Sthlm* gjorde anspråk på att höra ihop med de andra organisationerna i hemlöshetsfältet stod klart när organisationen började söka bidrag av Stockholms stad. Men organisationens blandning av motsägelsefulla element gjorde att den hade svårt att rymmas i någon av bidragskategorierna. Det var till exempel knappast tänkbart att Stockholms stad skulle kunna ge ett affärsdrivande företag samma typ av verksamhetsbidrag som den gav till frivilliga organisationer. Ansökningarna måste ändå handläggas på något sätt.

Stockholms stads socialtjänstnämnds organisations- och föreningsutskott (OFU) var den myndighet som skötte bidragsansökningarna. Enligt riktlinjerna fick OFU bara bevilja bidrag till

de socialtjänsten och därför var berättigad till att söka bidrag hade den fortfarande invändningar mot organisationsformen som bara delvis motsvarade bidragssystemets regler.

Situation Sthlm var ett affärsdrivande tidningsföretag, med en redaktion av professionella medarbetare som sysslade med journalistik, layout och redigering och inte alls med socialt arbete. Tidningen såldes på gatan av försäljare som i princip arbetade som egenföretagare. Samtidigt skilde den sig från vanliga företag på det sättet att den bara rekryterade försäljare som var hemlösa och som den på detta sätt gjorde en social insats för. Den ville också använda vinsten från försäljningen – då lönerna var betalda – och andra ekonomiska bidrag till sociala projekt. Betraktad med utgångspunkt i verksamhetens sociala sida påminde organisationen därför mer om en frivillig organisation i den filantropiska traditionen. Dessa båda verksamhetsdelar samexisterade dessutom i en och samma ekonomiska förening istället för att vara organisatoriskt och ekonomiskt separerade till exempel i ett företag och en förening/stiftelse. I det dagliga arbetet fungerade organisationen som ett konventionellt tidningsföretag under normala marknadsförhållanden. Samtidigt var den en demokratisk medlemsförening med delsyftet att hjälpa hemlösa och påminde såtillvida om andra frivilliga organisationer i Stockholm som sysslade med socialt arbete och arbetsprojekt.

Utöver detta var det också en fråga om politisk representativitet. Kunde en organisation som *Situation Sthlm* verkligen representera och hjälpa hemlösa på samma sätt som frivilliga organisationer när verksamhetens kärna var kommersiell? På denna nivå rörde det sig om en identitetsfråga: I vilken utsträckning fungerade organisationen som ett medel för några unga mediaentreprenörers drömmar om att förverkliga sig själva och i vilken utsträckning var den ett socialt projekt för Stockholms hemlösa?

Att *Situation Sthlm* gjorde anspråk på att höra ihop med de andra organisationerna i hemlöshetsfältet stod klart när organisationen började söka bidrag av Stockholms stad. Men organisationens blandning av motsägelsefulla element gjorde att den hade svårt att rymmas i någon av bidragskategorierna. Det var till exempel knappast tänkbart att Stockholms stad skulle kunna ge ett affärsdrivande företag samma typ av verksamhetsbidrag som den gav till frivilliga organisationer. Ansökningarna måste ändå handläggas på något sätt.

Stockholms stads socialtjänstnämnds organisations- och föreningsutskott (OFU) var den myndighet som skötte bidragsansökningarna. Enligt riktlinjerna fick OFU bara bevilja bidrag till

”organisationer som bedrev frivilligt socialt arbete som hade en välfärdsinriktning förenlig med socialtjänstens mål och inriktning”. Bidraget kunde sökas av ”organisationer vilka bedriver verksamhet som utgör komplement eller alternativ till stadens egna insatser för människor i utsatta situationer. Därvid prioriteras verksamhet som är direkt individstödande och som organiserar och aktiverar människor vilka av olika anledning behöver särskilt stöd för att klara ett självständigt och människovärdigt liv” eller är av förebyggande art. Bidrag kunde också ges till organisationer som prövade eller utvecklade nya metoder inom de områden som prioriterades, till exempel stöd- råd och hjälpverksamhet för äldre, missbrukare, psykiskt eller fysiskt funktionshindrade, barn och ungdomar i riskzon och andra utsatta grupper.² Det ställdes också speciella krav på bidragsmottagarens organisationsform. Den fick inte vara ett bolag eller vara en enskild person utan borde vara organiserad som en ideell (icke vinstdrivande) medlemsförening uppbyggd enligt demokratiska principer. Den fick inte vara en ekonomisk förening med syfte att ”tillvarata medlemmarnas yrkesmässiga eller ekonomiska intressen”. Samtidigt kunde undantag göras för ekonomiska föreningar som bedrev en verksamhet som bedömdes som ”synnerligen angelägen” och om den var organiserad i ”former som innebär ett reellt brukarinflytande” (ibid.).

Situation Sthlm passade både in och inte in i rollen som mottagarorganisation. Till viss del drev den verksamhet som kunde ses som ett komplement och ett alternativ till myndighetsinsatserna för en särskilt utsatt grupp människor i Stockholm. Men samtidigt var den en affärsdrivande ekonomisk förening vars huvudsyfte var att framställa och sälja en kommersiell tidning. Vinsten skulle visserligen användas till sociala projekt men i vilken utsträckning fanns *Situation Sthlm* för de anställdas yrkesmässiga eller ekonomiska intressen, och kunde organisationen verkligen sägas syssla med *frivilligt* socialt arbete? Och hur var det med hjälpverksamheten och brukarinflytandet? Hemlösas deltagande skulle ju i huvudsak bara bestå av att de hade ensamrätt på att sälja tidningen. Det här var funderingar om *Situation Sthlm* som rörde sig i tjänstemännens huvuden.

² www.sot.stockholm.se/utomorganisationer/riktlinjer.htm.

”organisationer som bedrev frivilligt socialt arbete som hade en välfärdsinriktning förenlig med socialtjänstens mål och inriktning”. Bidraget kunde sökas av ”organisationer vilka bedriver verksamhet som utgör komplement eller alternativ till stadens egna insatser för människor i utsatta situationer. Därvid prioriteras verksamhet som är direkt individstödande och som organiserar och aktiverar människor vilka av olika anledning behöver särskilt stöd för att klara ett självständigt och människovärdigt liv” eller är av förebyggande art. Bidrag kunde också ges till organisationer som prövade eller utvecklade nya metoder inom de områden som prioriterades, till exempel stöd- råd och hjälpverksamhet för äldre, missbrukare, psykiskt eller fysiskt funktionshindrade, barn och ungdomar i riskzon och andra utsatta grupper.² Det ställdes också speciella krav på bidragsmottagarens organisationsform. Den fick inte vara ett bolag eller vara en enskild person utan borde vara organiserad som en ideell (icke vinstdrivande) medlemsförening uppbyggd enligt demokratiska principer. Den fick inte vara en ekonomisk förening med syfte att ”tillvarata medlemmarnas yrkesmässiga eller ekonomiska intressen”. Samtidigt kunde undantag göras för ekonomiska föreningar som bedrev en verksamhet som bedömdes som ”synnerligen angelägen” och om den var organiserad i ”former som innebär ett reellt brukarinflytande” (ibid.).

Situation Sthlm passade både in och inte in i rollen som mottagarorganisation. Till viss del drev den verksamhet som kunde ses som ett komplement och ett alternativ till myndighetsinsatserna för en särskilt utsatt grupp människor i Stockholm. Men samtidigt var den en affärsdrivande ekonomisk förening vars huvudsyfte var att framställa och sälja en kommersiell tidning. Vinsten skulle visserligen användas till sociala projekt men i vilken utsträckning fanns *Situation Sthlm* för de anställdas yrkesmässiga eller ekonomiska intressen, och kunde organisationen verkligen sägas syssla med *frivilligt* socialt arbete? Och hur var det med hjälpverksamheten och brukarinflytandet? Hemlösas deltagande skulle ju i huvudsak bara bestå av att de hade ensamrätt på att sälja tidningen. Det här var funderingar om *Situation Sthlm* som rörde sig i tjänstemännens huvuden.

² www.sot.stockholm.se/utomorganisationer/riktlinjer.htm.

De hade som vana att sortera in mottagarorganisationerna i tre kategorier:

1. Något mindre ideella föreningar som är baserade på "länkperspektivet", till exempel självhjälsgrupper.
2. Stora, traditionella och ofta professionella hjälporganisationer som *Stadsmissionen*, *Frälsningsarmén*, *Rädda barnen* och *Sociala missionen*.
3. Nya organisationer som ofta drivs av yngre, välutbildade, kompetenta personer som ställer sina krafter till förfogande i något gott syfte och som försörjer sig på detta.

Situation Sthlm hamnade i kategori 3 som fick hysa alla nya organisationer som inte kunde sorteras in under kategori 1 eller 2. När jag bad en handläggare ge ett exempel på en annan organisation i kategori 3 som liknade *Situation Sthlm* nämnde han *New Life*, en transnationell frireligiös organisation som etablerat sig i Stockholm. De likheter han såg handlade då om organisationsföreträdarnas ålder och utbildning och organisationernas transnationella drag snarare än ideologi och sättet att organisera verksamheten.

Nej, *Situation Sthlm* såg definitivt inte ut som de organisationer handläggarna var vana att ge pengar till. Mixen av affärsdrivande verksamhet och sociala projekt inom ramen för en ekonomisk förening motsvarade inte någon av de organisationsformer man föreställt sig när riktlinjerna skapades. I sin handläggning verkade tjänstemännen därför framförallt koncentrera sig på att dra en tydlig, helst juridisk, gräns mellan *Situation Sthlms* båda verksamhetsdelar för att förhindra att ett eventuellt ekonomiskt stöd skulle kunna finna vägen in i den affärsdrivande delen av verksamheten. Trots svårigheterna bestämde sig OFU för att ge organisationen bidrag. Samtidigt stod det klart att det skulle bli förenat med speciella krav på ekonomisk redovisning.

Från kommunens sida har vi gjort väldigt klart att vi stöder [hjälp-till-självhjäls]projektet och inte tidningen ekonomiskt. Men det är komplicerat att skilja på delarna i praktiken. Jag tycker vi har varit väldigt klara där. Jag har begärt att få in särredovisning där jag ser den totala budgeten och sedan får dom fördela kostnader mellan projektet, andra projekt och själva det redaktionella (handläggare, Socialtjänstnämndens organisations- och föreningsutskott, 2000).

År 1997 då *Situation Sthlm* var villig att tillmötesgå kravet på separat bokföring började Självhjälsprojektet erhålla så kallat projektstöd av Stockholms stad. Om verksamheten genererade bra resultat och stabiliserade sig skulle organisationen efter några år

De hade som vana att sortera in mottagarorganisationerna i tre kategorier:

1. Något mindre ideella föreningar som är baserade på "länkperspektivet", till exempel självhjälsgrupper.
2. Stora, traditionella och ofta professionella hjälporganisationer som *Stadsmissionen*, *Frälsningsarmén*, *Rädda barnen* och *Sociala missionen*.
3. Nya organisationer som ofta drivs av yngre, välutbildade, kompetenta personer som ställer sina krafter till förfogande i något gott syfte och som försörjer sig på detta.

Situation Sthlm hamnade i kategori 3 som fick hysa alla nya organisationer som inte kunde sorteras in under kategori 1 eller 2. När jag bad en handläggare ge ett exempel på en annan organisation i kategori 3 som liknade *Situation Sthlm* nämnde han *New Life*, en transnationell frireligiös organisation som etablerat sig i Stockholm. De likheter han såg handlade då om organisationsföreträdarnas ålder och utbildning och organisationernas transnationella drag snarare än ideologi och sättet att organisera verksamheten.

Nej, *Situation Sthlm* såg definitivt inte ut som de organisationer handläggarna var vana att ge pengar till. Mixen av affärsdrivande verksamhet och sociala projekt inom ramen för en ekonomisk förening motsvarade inte någon av de organisationsformer man föreställt sig när riktlinjerna skapades. I sin handläggning verkade tjänstemännen därför framförallt koncentrera sig på att dra en tydlig, helst juridisk, gräns mellan *Situation Sthlms* båda verksamhetsdelar för att förhindra att ett eventuellt ekonomiskt stöd skulle kunna finna vägen in i den affärsdrivande delen av verksamheten. Trots svårigheterna bestämde sig OFU för att ge organisationen bidrag. Samtidigt stod det klart att det skulle bli förenat med speciella krav på ekonomisk redovisning.

Från kommunens sida har vi gjort väldigt klart att vi stöder [hjälp-till-självhjäls]projektet och inte tidningen ekonomiskt. Men det är komplicerat att skilja på delarna i praktiken. Jag tycker vi har varit väldigt klara där. Jag har begärt att få in särredovisning där jag ser den totala budgeten och sedan får dom fördela kostnader mellan projektet, andra projekt och själva det redaktionella (handläggare, Socialtjänstnämndens organisations- och föreningsutskott, 2000).

År 1997 då *Situation Sthlm* var villig att tillmötesgå kravet på separat bokföring började Självhjälsprojektet erhålla så kallat projektstöd av Stockholms stad. Om verksamheten genererade bra resultat och stabiliserade sig skulle organisationen efter några år

kunna avancera till nästa steg i bidragshierarkin och få ett mer kontinuerligt verksamhetsbidrag (något som *Situation Sthlm* fick från och med 2001). Organisationen fick då status som fast samarbetspartner till myndigheten och som viktig aktör i fältet.

Men även om Stockholms stad bestämde sig för att stödja *Situation Sthlm* trots monstrositeten fortsatte handläggarna att försöka förmå organisationen att juridiskt avskilja tidningen från de sociala projekten för att bättre motsvara riktlinjerna:

Från en byråkratisk synvinkel skulle det vara bättre om man gjorde en bodelning så att tidningen sköttes som en ekonomisk förening och projektet som en ideell förening (handläggare, Socialtjänstnämndens organisations- och föreningsutskott, 2001).

Samarbetet med Socialtjänstförvaltningen och inkluderandet i bidragsstrukturen bidrog till att göra *Situation Sthlm* till en legitim partner. Snart ansågs organisationen vara en av de mest inflytelserika lokala aktörerna på området. I en intervju jag gjorde med en handläggare på förvaltningen 2000 sade han till exempel:

Om man skall bilda en arbetsgrupp om hemlöshet i någon speciell fråga så finns det ju ett antal icke-myndigheter och där har *Situation Sthlm* en given plats (handläggare, Stockholms stad socialtjänstnämnd, 2000).

Till sist är det viktigt att påpeka att tidningen *Situation Sthlm* var en viktig resurs i sig. Trots de inledande svårigheterna lyckades medarbetarna publicera och sälja nya nummer av tidningen. Framgången kan ses som en relationell resurs då den bidrog till att ge organisationen en identitet och ett bra rykte både lokalt och internationellt. Genom sin speciella försäljningsorganisation, kändisintervjuer och artiklar färgade av ett patos för social rättvisa blev tidningen *Situation Sthlm* under en period till och med trendig. Man skulle kanske kunna säga att den hjälpte organisationen att skapa sig ett namn. Den har också varit en autonom resurs i den bemärkelsen att den genererat inkomster i form av försäljnings-, annons- och sponsorintäkter.

Sammanfattning

I det här kapitlet har jag försökt att ge exempel på hur *Situation Sthlm* utvecklades genom att på olika sätt anpassa sig till resursstrukturerna. I hög utsträckning rörde det sig om en förmåga att skifta utseende beroende på vad man ville åstadkomma för stunden och på vem motparten för ögonblicket var. Den yttre framto-

kunna avancera till nästa steg i bidragshierarkin och få ett mer kontinuerligt verksamhetsbidrag (något som *Situation Sthlm* fick från och med 2001). Organisationen fick då status som fast samarbetspartner till myndigheten och som viktig aktör i fältet.

Men även om Stockholms stad bestämde sig för att stödja *Situation Sthlm* trots monstrositeten fortsatte handläggarna att försöka förmå organisationen att juridiskt avskilja tidningen från de sociala projekten för att bättre motsvara riktlinjerna:

Från en byråkratisk synvinkel skulle det vara bättre om man gjorde en bodelning så att tidningen sköttes som en ekonomisk förening och projektet som en ideell förening (handläggare, Socialtjänstnämndens organisations- och föreningsutskott, 2001).

Samarbetet med Socialtjänstförvaltningen och inkluderandet i bidragsstrukturen bidrog till att göra *Situation Sthlm* till en legitim partner. Snart ansågs organisationen vara en av de mest inflytelserika lokala aktörerna på området. I en intervju jag gjorde med en handläggare på förvaltningen 2000 sade han till exempel:

Om man skall bilda en arbetsgrupp om hemlöshet i någon speciell fråga så finns det ju ett antal icke-myndigheter och där har *Situation Sthlm* en given plats (handläggare, Stockholms stad socialtjänstnämnd, 2000).

Till sist är det viktigt att påpeka att tidningen *Situation Sthlm* var en viktig resurs i sig. Trots de inledande svårigheterna lyckades medarbetarna publicera och sälja nya nummer av tidningen. Framgången kan ses som en relationell resurs då den bidrog till att ge organisationen en identitet och ett bra rykte både lokalt och internationellt. Genom sin speciella försäljningsorganisation, kändisintervjuer och artiklar färgade av ett patos för social rättvisa blev tidningen *Situation Sthlm* under en period till och med trendig. Man skulle kanske kunna säga att den hjälpte organisationen att skapa sig ett namn. Den har också varit en autonom resurs i den bemärkelsen att den genererat inkomster i form av försäljnings-, annons- och sponsorintäkter.

Sammanfattning

I det här kapitlet har jag försökt att ge exempel på hur *Situation Sthlm* utvecklades genom att på olika sätt anpassa sig till resursstrukturerna. I hög utsträckning rörde det sig om en förmåga att skifta utseende beroende på vad man ville åstadkomma för stunden och på vem motparten för ögonblicket var. Den yttre framto-

ningen låg ibland långt från verksamhetens huvudsyfte. I början fick organisationen till exempel vissa bidrag genom att framstå som en plattform för arbetslösa unga journalister. När Stockholms stad senare bestämde sig för att stödja den framstod den i första hand som en social verksamhet med hemlösa som låg inom socialtjänstens intresseområde, och den affärsdrivande delen av verksamheten tonades ner.

En gemensam nämnare i de olika exempel jag återgivit är att relationella resurser användes till att mobilisera autonoma resurser. Man skulle därför kunna säga att *Situation Sthlm* resursmobilisering bestod av två steg. Genom ett inledande hamstrande av öppna relationella resurser kunde organisationen bygga upp en stark identitet och knyta inflytserika kontakter i öppna nätverk. Med hjälp av dessa resurser kunde den göra en förnyad framstöt mot det lokala hemlöshetsfältet, denna gång med framgångsrikare resultat.

ningen låg ibland långt från verksamhetens huvudsyfte. I början fick organisationen till exempel vissa bidrag genom att framstå som en plattform för arbetslösa unga journalister. När Stockholms stad senare bestämde sig för att stödja den framstod den i första hand som en social verksamhet med hemlösa som låg inom socialtjänstens intresseområde, och den affärsdrivande delen av verksamheten tonades ner.

En gemensam nämnare i de olika exempel jag återgivit är att relationella resurser användes till att mobilisera autonoma resurser. Man skulle därför kunna säga att *Situation Sthlm* resursmobilisering bestod av två steg. Genom ett inledande hamstrande av öppna relationella resurser kunde organisationen bygga upp en stark identitet och knyta inflytserika kontakter i öppna nätverk. Med hjälp av dessa resurser kunde den göra en förnyad framstöt mot det lokala hemlöshetsfältet, denna gång med framgångsrikare resultat.

10. NY ELLER GAMMAL?

I avhandlingen för jag vid flera tillfällen fram tesen att anpassningen gjort *Situation Sthlm* alltmer isomorf med (strukturellt lik) de "gamla" organisationerna i fältet. Jag har också hävdat att härmandet har varit en viktig del i denna process och pekat på hur detta lett till att organisationen reproducerat omgivningens sociala mönster. I denna avslutning vill jag ställa samman undersökningens olika belägg för denna tes i en sammanfattande diskussion.

När *Situation Sthlm* bildades 1995 var det för att bli en svensk motsvarighet till *The Big Issue*. Inom ramen för de begränsade resurser den nystartade organisationen hade tillgång till försökte medarbetarna först att emulera alla delar av den engelska gatutidningens organisationsform och dess inriktning på ett säljande innehåll i tidningen. Innehållet skulle bara i mindre utsträckning utgöras av opinionsbildning och rapportering i hemlöshetsfrågor. Företagsformen skulle vara affärsdrivande, försäljningen provisionsbaserad och det sociala arbetet bedrivs som arbets- och utbildningsprojekt. Precis som i England var det tänkt att även arbetslösa som inte var hemlösa skulle kunna bli försäljare. Organisationen ville dessutom hellre samarbeta med privata företag än med myndigheter.

Att döma av stängningen av fältet som organisationen inledningsvis stötte på (se kapitel 6 och kapitel 8), fanns det inte någon given plats för en sådan organisation. I denna skepnad betraktades den som ett organisatoriskt monster och lyckades dåligt med den lokala resursmobiliseringen.

Vid undersökningsperiodens slut ansågs *Situation Sthlm* ha blivit en av de viktigaste hemlöshetsaktörerna i Stockholm. Under denna femårsperiod hade organisationen anpassat sig till en korporativ resursstruktur, blivit bidragsberoende och uppknuten till Stockholms stads socialförvaltning och de lokala myndigheternas hemlöshetspolitik.

En berättelse om en ny, intressant organisation som efter en start som lovar någonting helt nytt dras in i en process som gör att de nya formerna och idéerna förändras och blir alltmer konventionella leder lätt in i en moralisk diskurs. Anpassningen av den ursprungliga, tänkta gatutidningsformen och gatutidningsideologin till lokala konventioner kan uppfattas som ett nederlag. Man kan, till exempel, se det som att organisationen hyvlas ned och sätts på plats eller som att den säljer sig. Det är inte en värdering som stöds av min undersökning. Tvärtom tycker jag att den visar hur *Situation Sthlm* lyckades behålla sina kärnverksamheter samti-

10. NY ELLER GAMMAL?

I avhandlingen för jag vid flera tillfällen fram tesen att anpassningen gjort *Situation Sthlm* alltmer isomorf med (strukturellt lik) de "gamla" organisationerna i fältet. Jag har också hävdat att härmandet har varit en viktig del i denna process och pekat på hur detta lett till att organisationen reproducerat omgivningens sociala mönster. I denna avslutning vill jag ställa samman undersökningens olika belägg för denna tes i en sammanfattande diskussion.

När *Situation Sthlm* bildades 1995 var det för att bli en svensk motsvarighet till *The Big Issue*. Inom ramen för de begränsade resurser den nystartade organisationen hade tillgång till försökte medarbetarna först att emulera alla delar av den engelska gatutidningens organisationsform och dess inriktning på ett säljande innehåll i tidningen. Innehållet skulle bara i mindre utsträckning utgöras av opinionsbildning och rapportering i hemlöshetsfrågor. Företagsformen skulle vara affärsdrivande, försäljningen provisionsbaserad och det sociala arbetet bedrivs som arbets- och utbildningsprojekt. Precis som i England var det tänkt att även arbetslösa som inte var hemlösa skulle kunna bli försäljare. Organisationen ville dessutom hellre samarbeta med privata företag än med myndigheter.

Att döma av stängningen av fältet som organisationen inledningsvis stötte på (se kapitel 6 och kapitel 8), fanns det inte någon given plats för en sådan organisation. I denna skepnad betraktades den som ett organisatoriskt monster och lyckades dåligt med den lokala resursmobiliseringen.

Vid undersökningsperiodens slut ansågs *Situation Sthlm* ha blivit en av de viktigaste hemlöshetsaktörerna i Stockholm. Under denna femårsperiod hade organisationen anpassat sig till en korporativ resursstruktur, blivit bidragsberoende och uppknuten till Stockholms stads socialförvaltning och de lokala myndigheternas hemlöshetspolitik.

En berättelse om en ny, intressant organisation som efter en start som lovar någonting helt nytt dras in i en process som gör att de nya formerna och idéerna förändras och blir alltmer konventionella leder lätt in i en moralisk diskurs. Anpassningen av den ursprungliga, tänkta gatutidningsformen och gatutidningsideologin till lokala konventioner kan uppfattas som ett nederlag. Man kan, till exempel, se det som att organisationen hyvlas ned och sätts på plats eller som att den säljer sig. Det är inte en värdering som stöds av min undersökning. Tvärtom tycker jag att den visar hur *Situation Sthlm* lyckades behålla sina kärnverksamheter samti-

digt som organisationen hittade ett sätt att vara som gav den korporativa fördelar. Den blev både ny och gammal på samma gång.

Vilken grad och vilka former av anpassning var nödvändiga för att *Situation Sthlm* skulle kunna få en given plats i det lokala hemlöshetsfältet? Även om den inordnades i den korporativa strukturen lyckades organisationen behålla sin identitet som gatutidning och kunde fortsätta att ge ut en tidning som såldes av hemlösa på gatan. Verksamheten handlar fortfarande i allra högsta grad om detta. Det rör sig således om en anpassningsprocess där organisationen utvecklat en viss nödvändig nivå av isomorfi som gör att den inte längre framstår som ett latent hot mot fältets etablerade ordning, eller mot de "gamla" organisationernas positioner. Ett annat perspektiv på processen är att se den som ett bevis för den korporativa strukturens elasticitet i samhällsförändringar och på att fältet har också en förmåga att anpassa sig och att absorbera nya organisationsformer.

Vilken typ av organisation var *Situation Sthlm* tvungen att bli för att passa in i fältet? Försäljningsintäkter och social sponsring visade sig inte kunna utgöra den ekonomiskt autonoma bas som organisationen tänkt sig att vila på. Det låg därför nära till hands att vända sig till de offentliga bidragssystemen i mobiliserandet av ytterligare resurser. Detta innebar att *Situation Sthlm* var tvungen att anpassa sig till rådande bidragssystem och däri inkapslade förväntningar på verksamheten. Detta var också den typ av resursmobilisering som förväntades av en organisation som ville syssla med socialt arbete. Efter att ha fått ett inledande projektstöd av Socialtjänstförvaltningen erhöll *Situation Sthlm* ett kontinuerligt verksamhetsbidrag. Ur myndighetens synvinkel innebar detta att organisationen betraktades som en etablerad del av dess sociala arbete och den blev snabbt beroende av detta stöd. Som framgår i kapitel 8 hade till exempel inte Självhjälpsprojektet överlevt utan det. När ansökningsförfaranden och bidragsutbetalningar krånglade och när verksamheten hotade att gå i konkurs gick förvaltningen in med de extra resurser som var nödvändiga för att trygga verksamhetens kontinuitet.

Men vad krävdes för att *Situation Sthlm* skulle accepteras som mottagarorganisation?

Förändringarna i välfärdssamhället och inflytandet från *new public management*-filosofi hade, som diskuterades i kapitel 2, fått direkta återverkningar i de korporativa relationerna mellan staten och de fria organisationerna. Den politiska alliansen, bland annat i form av de så kallade folkrörelserna, hade varit en viktig bak-

digt som organisationen hittade ett sätt att vara som gav den korporativa fördelar. Den blev både ny och gammal på samma gång.

Vilken grad och vilka former av anpassning var nödvändiga för att *Situation Sthlm* skulle kunna få en given plats i det lokala hemlöshetsfältet? Även om den inordnades i den korporativa strukturen lyckades organisationen behålla sin identitet som gatutidning och kunde fortsätta att ge ut en tidning som såldes av hemlösa på gatan. Verksamheten handlar fortfarande i allra högsta grad om detta. Det rör sig således om en anpassningsprocess där organisationen utvecklat en viss nödvändig nivå av isomorfi som gör att den inte längre framstår som ett latent hot mot fältets etablerade ordning, eller mot de "gamla" organisationernas positioner. Ett annat perspektiv på processen är att se den som ett bevis för den korporativa strukturens elasticitet i samhällsförändringar och på att fältet har också en förmåga att anpassa sig och att absorbera nya organisationsformer.

Vilken typ av organisation var *Situation Sthlm* tvungen att bli för att passa in i fältet? Försäljningsintäkter och social sponsring visade sig inte kunna utgöra den ekonomiskt autonoma bas som organisationen tänkt sig att vila på. Det låg därför nära till hands att vända sig till de offentliga bidragssystemen i mobiliserandet av ytterligare resurser. Detta innebar att *Situation Sthlm* var tvungen att anpassa sig till rådande bidragssystem och däri inkapslade förväntningar på verksamheten. Detta var också den typ av resursmobilisering som förväntades av en organisation som ville syssla med socialt arbete. Efter att ha fått ett inledande projektstöd av Socialtjänstförvaltningen erhöll *Situation Sthlm* ett kontinuerligt verksamhetsbidrag. Ur myndighetens synvinkel innebar detta att organisationen betraktades som en etablerad del av dess sociala arbete och den blev snabbt beroende av detta stöd. Som framgår i kapitel 8 hade till exempel inte Självhjälpsprojektet överlevt utan det. När ansökningsförfaranden och bidragsutbetalningar krånglade och när verksamheten hotade att gå i konkurs gick förvaltningen in med de extra resurser som var nödvändiga för att trygga verksamhetens kontinuitet.

Men vad krävdes för att *Situation Sthlm* skulle accepteras som mottagarorganisation?

Förändringarna i välfärdssamhället och inflytandet från *new public management*-filosofi hade, som diskuterades i kapitel 2, fått direkta återverkningar i de korporativa relationerna mellan staten och de fria organisationerna. Den politiska alliansen, bland annat i form av de så kallade folkrörelserna, hade varit en viktig bak-

grund till välfärdssamhällets framväxt. Samarbetet hade delvis bestått av ett överlåtande av vissa myndighetsuppgifter på organisationerna men var också en form av politiskt, demokratiskt samarbete i utformandet och införlivandet av välfärdspolitik. Senare framträdde en rad aktivist- och klientorganisationer vars samhällsuppgift ansågs vara att utkräva grupperns politiska rättigheter. Några av de främsta av dessa organisationer var R-förbunden som var medlemsbaserade och demokratiskt uppbyggda riksförbund. Under denna period fanns det både ett yttre stöd och en bred uppslutning i samhället kring dessa organisationers medverkan i den politiska beslutsprocessen.

I kapitel 6 var jag inne på hur relationerna mellan staten och organisationerna förändrats i riktning mot ett beställar- utförarförhållande. På det sociala området innebar förändringarna också att organisationerna alltmer uppfattas som stödverksamheter till den kommunala socialtjänsten. Av min undersökning framgår det till exempel hur Stockholms stads socialtjänstförvaltnings bidragssystem anpassats till detta synsätt. För att få bidrag bör organisationernas verksamhet vara ett komplement eller alternativ till socialtjänsten. De bör syssla med särskilt stöd eller förebyggande arbete och vara ideella medlemsföreningar. Inte någon gång nämns politiskt arbete eller rättighetstänkande som en bidragsberättigad inriktning.

Ser man närmare på vilka Stockholms stads socialförvaltnings viktigaste samarbetspartners inom hemlöshetsområdet var under undersökningsperioden finner man moderniserade välgörenhetsorganisationer som *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen* vars verksamheter i första hand var inriktade på att driva härbärgen, dagverksamheter och uppsökande verksamhet. Istället för en rättighetsutkrävande och opinionsbildande aktivism var dessa organisationers kampanjarbete inriktat på att samla in pengar till den egna verksamheten. Av min undersökning framgår också att socialtjänstförvaltningen accepterade *Situation Sthlms* hjälp-till-självhjälpsbaserade sociala arbete i bidragshandläggningen men systematiskt försökte påverka organisationen så att den skulle tona ned eller helt avskilja de affärsdrivande inslagen.

Förändringens uttryck i praktiken

Situation Sthlm har alltså förändrats i riktning mot de "gamla" organisationerna och anpassat sig till fältets ordning samtidigt som den behållit sin grundläggande gatutidningsidentitet. Det här

grund till välfärdssamhällets framväxt. Samarbetet hade delvis bestått av ett överlåtande av vissa myndighetsuppgifter på organisationerna men var också en form av politiskt, demokratiskt samarbete i utformandet och införlivandet av välfärdspolitik. Senare framträdde en rad aktivist- och klientorganisationer vars samhällsuppgift ansågs vara att utkräva grupperns politiska rättigheter. Några av de främsta av dessa organisationer var R-förbunden som var medlemsbaserade och demokratiskt uppbyggda riksförbund. Under denna period fanns det både ett yttre stöd och en bred uppslutning i samhället kring dessa organisationers medverkan i den politiska beslutsprocessen.

I kapitel 6 var jag inne på hur relationerna mellan staten och organisationerna förändrats i riktning mot ett beställar- utförarförhållande. På det sociala området innebar förändringarna också att organisationerna alltmer uppfattas som stödverksamheter till den kommunala socialtjänsten. Av min undersökning framgår det till exempel hur Stockholms stads socialtjänstförvaltnings bidragssystem anpassats till detta synsätt. För att få bidrag bör organisationernas verksamhet vara ett komplement eller alternativ till socialtjänsten. De bör syssla med särskilt stöd eller förebyggande arbete och vara ideella medlemsföreningar. Inte någon gång nämns politiskt arbete eller rättighetstänkande som en bidragsberättigad inriktning.

Ser man närmare på vilka Stockholms stads socialförvaltnings viktigaste samarbetspartners inom hemlöshetsområdet var under undersökningsperioden finner man moderniserade välgörenhetsorganisationer som *Frälsningsarmén* och *Stadsmissionen* vars verksamheter i första hand var inriktade på att driva härbärgen, dagverksamheter och uppsökande verksamhet. Istället för en rättighetsutkrävande och opinionsbildande aktivism var dessa organisationers kampanjarbete inriktat på att samla in pengar till den egna verksamheten. Av min undersökning framgår också att socialtjänstförvaltningen accepterade *Situation Sthlms* hjälp-till-självhjälpsbaserade sociala arbete i bidragshandläggningen men systematiskt försökte påverka organisationen så att den skulle tona ned eller helt avskilja de affärsdrivande inslagen.

Förändringens uttryck i praktiken

Situation Sthlm har alltså förändrats i riktning mot de "gamla" organisationerna och anpassat sig till fältets ordning samtidigt som den behållit sin grundläggande gatutidningsidentitet. Det här

kan avläsas på tre områden: Innehållet i tidningen (kapitel 7), det sociala arbetet (kapitel 8) och organisationsutvecklingen (kapitel 9). Med utgångspunkt i *The Big Issue*-modellen har förändringen bestått av en anpassning i riktning mot en organisationsform vars resursmobilisering är anpassad till den lokala korporativa bidragsstrukturen, och vars verksamhet liknar fältets "gamla" organisationer.

Tidningen

Under hela undersökningsperioden prioriterade tidningens redaktion det allmänna läsvärdet före opinionsbildning och rapportering om hemlöshet. Bara en begränsad del av innehållet har varit hemlöshetsrelaterat. Även om tidningen då och då innehöll annonser som ville fästa läsarens uppmärksamhet på hemlöshetsproblemet drev den egentligen aldrig någon kampanj i hemlöshetsfrågan. Men man kan heller inte säga att innehållet var helt och hållet kommersialiserat. Det patos för social rättvisa som framträdde i den profil av innehållet som presenterades i kapitel 7 visar att det funnits en redaktionell ambition att vara systemkritisk och ett alternativ på mediamarknaden. Det har emellertid inte medfört att tidningen tagit någon egen position i debatten. De redaktionella inläggen har i stort sett följt de frågor som varit på dagordningen i den lokala debatten.

I slutet av undersökningsperioden skedde en omorganisering av redaktionen och en omstrukturering av tidningens innehåll. I samband med detta gavs hemlöshetsfrågan mer utrymme både i de fasta avdelningarna och i featurereportagen.

Under hela undersökningsperioden pågick en kamp inom organisationen där medarbetarna antingen ville förändra innehållet så att tidningen skulle vara en röst för hemlösa, eller så att det skulle bli mer kommersiellt. I praktiken arbetades innehållet fram som en kompromiss mellan företrädarmodellen och den affärsdrivande modellen, med en viss övervikt mot den senare. Tidningen har på så sätt kunna upprätthålla ett seriöst och gatsmart rykte. Att denna balans motsvarar den lokala omgivningens förväntningar stöds av att upplagan hela tiden ökat.

En annan indikation på hur tidningen försökte anpassa sig när den sökte sin plats är att den från och med nummer 11 (1997) började publicera ledare. Efter en trevande inledning blev ledarna alltmer inriktade på att kritisera myndigheter och politiker, och på

kan avläsas på tre områden: Innehållet i tidningen (kapitel 7), det sociala arbetet (kapitel 8) och organisationsutvecklingen (kapitel 9). Med utgångspunkt i *The Big Issue*-modellen har förändringen bestått av en anpassning i riktning mot en organisationsform vars resursmobilisering är anpassad till den lokala korporativa bidragsstrukturen, och vars verksamhet liknar fältets "gamla" organisationer.

Tidningen

Under hela undersökningsperioden prioriterade tidningens redaktion det allmänna läsvärdet före opinionsbildning och rapportering om hemlöshet. Bara en begränsad del av innehållet har varit hemlöshetsrelaterat. Även om tidningen då och då innehöll annonser som ville fästa läsarens uppmärksamhet på hemlöshetsproblemet drev den egentligen aldrig någon kampanj i hemlöshetsfrågan. Men man kan heller inte säga att innehållet var helt och hållet kommersialiserat. Det patos för social rättvisa som framträdde i den profil av innehållet som presenterades i kapitel 7 visar att det funnits en redaktionell ambition att vara systemkritisk och ett alternativ på mediamarknaden. Det har emellertid inte medfört att tidningen tagit någon egen position i debatten. De redaktionella inläggen har i stort sett följt de frågor som varit på dagordningen i den lokala debatten.

I slutet av undersökningsperioden skedde en omorganisering av redaktionen och en omstrukturering av tidningens innehåll. I samband med detta gavs hemlöshetsfrågan mer utrymme både i de fasta avdelningarna och i featurereportagen.

Under hela undersökningsperioden pågick en kamp inom organisationen där medarbetarna antingen ville förändra innehållet så att tidningen skulle vara en röst för hemlösa, eller så att det skulle bli mer kommersiellt. I praktiken arbetades innehållet fram som en kompromiss mellan företrädarmodellen och den affärsdrivande modellen, med en viss övervikt mot den senare. Tidningen har på så sätt kunna upprätthålla ett seriöst och gatsmart rykte. Att denna balans motsvarar den lokala omgivningens förväntningar stöds av att upplagan hela tiden ökat.

En annan indikation på hur tidningen försökte anpassa sig när den sökte sin plats är att den från och med nummer 11 (1997) började publicera ledare. Efter en trevande inledning blev ledarna alltmer inriktade på att kritisera myndigheter och politiker, och på

opinionsbildning i hemlöshetsfrågan. I samband med omorganiseringen 2000 försvann ledarna.

Ett synsätt som *Situation Sthlm* tog till sig i samband med emulerandet av *The Big Issue*-modellen var tron på hemlösas kapacitet och möjligheter att själva förändra sina liv genom arbete. Vid denna tidpunkt var det ett synsätt som inte delades av de andra organisationerna i fältet. Men de bilder av hemlösa och hemlöshet som sedan trädde fram i tidningens innehåll vilar ändå på de stereotyper som växte fram i det svenska samhället under 1900-talet och som ofta förekommer i svensk massmedia. Även om kritiken mot samhällets sätt att sköta hemlöshetsfrågan ibland riktade in sig på strukturella problem spred tidningen samtidigt bilden av hemlösa som trashankar. Den kan därför också sägas ha anpassat sig till de stereotyper som genomsyrade den lokala debatten under 1990-talet.

Det sociala arbetet

I kapitel 3 beskrev jag hur *The Big Issue*-modellen innehöll en speciell gatutidningsideologi baserad på en hjälp-till-självhjälp-sprincip och *empowerment*-ideer. Denna ideologi var också tänkt att prägla *Situation Sthlms* sociala arbete. I min undersökning försökte jag se i vilken utsträckning medarbetarnas tankar om sitt arbete innehöll andra idéer och vilket genomslag ideologin hade haft i praktiken. Resultatet finns redovisat i kapitel 8. Jag fann då att organisationens sociala arbete också hade inslag av paternalism. Medarbetarnas beskrivningar och deras praktiska arbete visade att det fanns en ambivalens mellan solidariteten med försäljarna och paternalismen i ideologi och praktik. När de berättade om sitt arbete talade medarbetarna till exempel ofta om sin stödjande roll och hur de hjälpte försäljarna att ta kontroll över sina liv. Samtidigt framhöll de hur försäljarna, därför att de var hemlösa, missbrukare etc., var opålitliga och behövde ledas av en fast (och manlig) hand. Ett annat område där ambivalensen kom till uttryck var medarbetarnas svårigheter att ta ställning till försäljarnas drogmissbruk.

I praktiken innehöll en normal arbetsdag stödjande arbete som till exempel att företräda försäljarna i deras utkrävande av olika rättigheter. Men medarbetarna utförde också disciplinerande arbetsuppgifter och uttryckte ofta misstänksamhet gentemot försäljarna. Medarbetarnas makt över försäljarna understöddes av ett sanktionssystem mot dem som misskötte sig. På det hela taget

opinionsbildning i hemlöshetsfrågan. I samband med omorganiseringen 2000 försvann ledarna.

Ett synsätt som *Situation Sthlm* tog till sig i samband med emulerandet av *The Big Issue*-modellen var tron på hemlösas kapacitet och möjligheter att själva förändra sina liv genom arbete. Vid denna tidpunkt var det ett synsätt som inte delades av de andra organisationerna i fältet. Men de bilder av hemlösa och hemlöshet som sedan trädde fram i tidningens innehåll vilar ändå på de stereotyper som växte fram i det svenska samhället under 1900-talet och som ofta förekommer i svensk massmedia. Även om kritiken mot samhällets sätt att sköta hemlöshetsfrågan ibland riktade in sig på strukturella problem spred tidningen samtidigt bilden av hemlösa som trashankar. Den kan därför också sägas ha anpassat sig till de stereotyper som genomsyrade den lokala debatten under 1990-talet.

Det sociala arbetet

I kapitel 3 beskrev jag hur *The Big Issue*-modellen innehöll en speciell gatutidningsideologi baserad på en hjälp-till-självhjälp-sprincip och *empowerment*-ideer. Denna ideologi var också tänkt att prägla *Situation Sthlms* sociala arbete. I min undersökning försökte jag se i vilken utsträckning medarbetarnas tankar om sitt arbete innehöll andra idéer och vilket genomslag ideologin hade haft i praktiken. Resultatet finns redovisat i kapitel 8. Jag fann då att organisationens sociala arbete också hade inslag av paternalism. Medarbetarnas beskrivningar och deras praktiska arbete visade att det fanns en ambivalens mellan solidariteten med försäljarna och paternalismen i ideologi och praktik. När de berättade om sitt arbete talade medarbetarna till exempel ofta om sin stödjande roll och hur de hjälpte försäljarna att ta kontroll över sina liv. Samtidigt framhöll de hur försäljarna, därför att de var hemlösa, missbrukare etc., var opålitliga och behövde ledas av en fast (och manlig) hand. Ett annat område där ambivalensen kom till uttryck var medarbetarnas svårigheter att ta ställning till försäljarnas drogmissbruk.

I praktiken innehöll en normal arbetsdag stödjande arbete som till exempel att företräda försäljarna i deras utkrävande av olika rättigheter. Men medarbetarna utförde också disciplinerande arbetsuppgifter och uttryckte ofta misstänksamhet gentemot försäljarna. Medarbetarnas makt över försäljarna understöddes av ett sanktionssystem mot dem som misskötte sig. På det hela taget

hade försäljarna i praktiken mycket litet inflytande över verksamhetens utformning och var ofta utlämnade till medarbetarnas välvilja.

En annan iakttagelse är att Självhjälpsprojektet i praktiken präglades av en patriarkalisk lednings- och maktstruktur och dominerades av en stark och auktoritär manlig projektledare. Medarbetarnas arbetsuppgifter var dessutom uppdelade enligt stereotypiska könsegenskaper där en man var tuff och konsekvent och sysslade med "hårda" arbetsuppgifter som rörde organisation och disciplin och en kvinna var snäll och förstående och sysslade med "mjuka" arbetsuppgifter som rörde psykologi och omsorg. Samma manliga norm och könsstereotypi tillämpades i synen på de manliga försäljare som sågs som latent aggressiva och opålitliga. Kvinnliga försäljare beskrevs som känsligare och mindre lämpade för den hårda gatumiljön.

Varifrån kom paternalismen och den patriarkala ordningen? En del av svaret är naturligtvis att dessa strukturer återkommer i det svenska samhället och dess kultur. Genom att medarbetarna i Självhjälpsprojektet rekryterades från en organisation av den "gamla", traditionellt uppbyggda typen och från den offentliga missbrukarvården reproducerades också de ordningar, synsätt och det arbetssätt som förekom inom dessa organisationer. Det var inom sådana typer av organisationer som medarbetarna hade gjort sina erfarenheter av hemlösa och fått sin bild av vad socialt arbete är och hur det utförs. Medarbetarna behandlade *Situation Sthlms* försäljare på ungefär samma sätt som de behandlat klienter och patienter på sina tidigare arbetsplatser. Det paternalistiska och patriarkala inflytandet förstärktes dessutom av att dessa mönster också fanns i de organisationer som var legitima och framgångsrika i fältet.

Man kan ändå säga att *Situation Sthlm* på detta område lyckades hitta en form där den kunde behålla sin grundläggande idé om att tillhandahålla försörjning genom försäljningsarbete och låta medarbetarna, på ett stödjande sätt, företräda enskilda försäljare gentemot olika myndigheter. Även i de bidragsfinansierade sociala projekten en kunde verksamheten behålla hjälp-till-självhjälpsprincipens inriktning på arbete.

Organisationsutvecklingen

Av undersökningen framkom det hur *Situation Sthlm* gjorde bruk av ett antal anpassningsformer för att bemästra den inledande bristen på legitimitet och osäkerheten på omgivningen (se kapitel 8). På detta sätt försökte organisationen dels hantera de olika

hade försäljarna i praktiken mycket litet inflytande över verksamhetens utformning och var ofta utlämnade till medarbetarnas välvilja.

En annan iakttagelse är att Självhjälpsprojektet i praktiken präglades av en patriarkalisk lednings- och maktstruktur och dominerades av en stark och auktoritär manlig projektledare. Medarbetarnas arbetsuppgifter var dessutom uppdelade enligt stereotypiska könsegenskaper där en man var tuff och konsekvent och sysslade med "hårda" arbetsuppgifter som rörde organisation och disciplin och en kvinna var snäll och förstående och sysslade med "mjuka" arbetsuppgifter som rörde psykologi och omsorg. Samma manliga norm och könsstereotypi tillämpades i synen på de manliga försäljare som sågs som latent aggressiva och opålitliga. Kvinnliga försäljare beskrevs som känsligare och mindre lämpade för den hårda gatumiljön.

Varifrån kom paternalismen och den patriarkala ordningen? En del av svaret är naturligtvis att dessa strukturer återkommer i det svenska samhället och dess kultur. Genom att medarbetarna i Självhjälpsprojektet rekryterades från en organisation av den "gamla", traditionellt uppbyggda typen och från den offentliga missbrukarvården reproducerades också de ordningar, synsätt och det arbetssätt som förekom inom dessa organisationer. Det var inom sådana typer av organisationer som medarbetarna hade gjort sina erfarenheter av hemlösa och fått sin bild av vad socialt arbete är och hur det utförs. Medarbetarna behandlade *Situation Sthlms* försäljare på ungefär samma sätt som de behandlat klienter och patienter på sina tidigare arbetsplatser. Det paternalistiska och patriarkala inflytandet förstärktes dessutom av att dessa mönster också fanns i de organisationer som var legitima och framgångsrika i fältet.

Man kan ändå säga att *Situation Sthlm* på detta område lyckades hitta en form där den kunde behålla sin grundläggande idé om att tillhandahålla försörjning genom försäljningsarbete och låta medarbetarna, på ett stödjande sätt, företräda enskilda försäljare gentemot olika myndigheter. Även i de bidragsfinansierade sociala projekten en kunde verksamheten behålla hjälp-till-självhjälpsprincipens inriktning på arbete.

Organisationsutvecklingen

Av undersökningen framkom det hur *Situation Sthlm* gjorde bruk av ett antal anpassningsformer för att bemästra den inledande bristen på legitimitet och osäkerheten på omgivningen (se kapitel 8). På detta sätt försökte organisationen dels hantera de olika

förväntningar den trodde fanns, dels hitta en form som främjade resursmobiliseringen. Detta innebar att den försökte anpassa sig till flera olika sammanhang samtidigt.

Min undersökning av *Situation Sthlms* samarbetspartners indikerade att anpassningen blev allt mer koncentrerad på det lokala fältet. Från början fanns *Situation Sthlm* med i påtagliga transnationella sammanhang. Men ju längre fram i undersökningsperioden man kommer, desto mer utgör olika myndigheter och lokala hemlöshetsorganisationer den omgivning som organisationen i första hand orienterar sig i. Undersökningen visar också att det var svenska myndigheter som var de stora bidragsgivarna. Även om det förekom social sponsring från vissa privata företag kan man, i kronor räknat, säga att *Situation Sthlm* lyckades mindre bra med den ursprungliga idén om att mobilisera resurser från näringslivet. Här är det viktigt att konstatera att även om organisationen mura- des in i fältets korporativa bidragsstruktur kunde den, trots myndigheternas påtryckningar, behålla sin affärsdrivande sida och sponsringen från näringslivet.

Liksom många andra svenska frivilliga organisationer kunde *Situation Sthlms* utveckling ta fart först sedan organisationen kommit in i det offentliga bidragssystemet. Det var först då som den kunde utveckla det sociala arbetet med försäljarna och expandera. Som jag redan diskuterat medförde anpassningen till det korporativa fältets bidragssystem att vissa sidor av organisationen lyftes fram medan andra tonades ned. Det handlade bland annat om en budgetteknisk delning och separat redovisning av affärsdrivande verksamhet och sociala projekt och en anpassning av synsätt på hemlöshet och hemlösa och sättet att bedriva socialt arbete med människor i denna grupp.

Undersökningen visade att det inte fanns någon plats för *Situation Sthlms* ursprungliga organisationsform i det lokala fältet. Svårigheterna på hemmaplan gjorde att organisationen först utvecklades längs andra vägar och mobiliserade relationella resurser i de transnationella nätverk som fanns tillgängliga för en gatutidning. På lokal nivå lyckades den ändå mobilisera vissa resurser genom att framhålla en annan sida av sin verksamhet än den som gäller hemlöshet, nämligen att fungera som en plattform för unga, arbetslösa människor som ville skaffa sig erfarenhet av tidningsbranschen.

förväntningar den trodde fanns, dels hitta en form som främjade resursmobiliseringen. Detta innebar att den försökte anpassa sig till flera olika sammanhang samtidigt.

Min undersökning av *Situation Sthlms* samarbetspartners indikerade att anpassningen blev allt mer koncentrerad på det lokala fältet. Från början fanns *Situation Sthlm* med i påtagliga transnationella sammanhang. Men ju längre fram i undersökningsperioden man kommer, desto mer utgör olika myndigheter och lokala hemlöshetsorganisationer den omgivning som organisationen i första hand orienterar sig i. Undersökningen visar också att det var svenska myndigheter som var de stora bidragsgivarna. Även om det förekom social sponsring från vissa privata företag kan man, i kronor räknat, säga att *Situation Sthlm* lyckades mindre bra med den ursprungliga idén om att mobilisera resurser från näringslivet. Här är det viktigt att konstatera att även om organisationen mura- des in i fältets korporativa bidragsstruktur kunde den, trots myndigheternas påtryckningar, behålla sin affärsdrivande sida och sponsringen från näringslivet.

Liksom många andra svenska frivilliga organisationer kunde *Situation Sthlms* utveckling ta fart först sedan organisationen kommit in i det offentliga bidragssystemet. Det var först då som den kunde utveckla det sociala arbetet med försäljarna och expandera. Som jag redan diskuterat medförde anpassningen till det korporativa fältets bidragssystem att vissa sidor av organisationen lyftes fram medan andra tonades ned. Det handlade bland annat om en budgetteknisk delning och separat redovisning av affärsdrivande verksamhet och sociala projekt och en anpassning av synsätt på hemlöshet och hemlösa och sättet att bedriva socialt arbete med människor i denna grupp.

Undersökningen visade att det inte fanns någon plats för *Situation Sthlms* ursprungliga organisationsform i det lokala fältet. Svårigheterna på hemmaplan gjorde att organisationen först utvecklades längs andra vägar och mobiliserade relationella resurser i de transnationella nätverk som fanns tillgängliga för en gatutidning. På lokal nivå lyckades den ändå mobilisera vissa resurser genom att framhålla en annan sida av sin verksamhet än den som gäller hemlöshet, nämligen att fungera som en plattform för unga, arbetslösa människor som ville skaffa sig erfarenhet av tidningsbranschen.

Åter till analysen av social förändring

Avslutningsvis vill jag återvända till Smelsers (1968) diskussion om sociala förändringsteorier som jag redogjorde för i kapitel 5, och försöka ge en helhetsbild av den sociala dynamiken kring *Situation Sthlms* förändring mot vad jag kallar anpassning.

Situation Sthlm framträdde på en ny och öppen yta som skapades av de förändringar i välfärdssamhället som skedde under 1980- och 90-talen. Ytan präglades emellertid av strukturella villkor som organisationen var tvungen att anpassa sig till för att kunna mobilisera de nödvändiga resurserna. Det visade sig till exempel att det lokala hemlöshetsfält som organisationen ville verka i hade en korporativ struktur och där idéerna om en affärsdrivande verksamhet och social sponsring vid denna tidpunkt inte fick något genomslag. Fältets dominerande mönster var istället samarbetet mellan Stockholms stads socialtjänstförvaltning och några traditionella frivilliga organisationer av välgörenhetstyp. Dessa villkor utgjorde inledningsvis ett hinder för organisationens resursmobilisering. Genom betonandet av likheter med de gamla organisationerna och nedtonande av skillnaderna anpassade sig *Situation Sthlm* till fältet. Den korporativa strukturen blev då en möjlighet, bland annat genom att det försåg organisationen med autonoma resurser och andra rättigheter som tillmäts myndigheternas samarbetspartner.

För att överleva var *Situation Sthlm* beroende av legitimitet i den omgivning den hade för avsikt att mobilisera sina resurser i. Man kan säga att organisationen var tvungen att ha en viss rätt till de resurser den gjorde anspråk på. För att bli legitim var den tvungen att försöka motsvara de förväntningar som fanns på en lokal organisation som ville vara verksam i hemlöshetssammanhang. Som en ny och oprövad organisationsform var *Situation Sthlm* samtidigt osäker på omgivningens reaktioner och försökte motsvara förväntningarna genom att emulera element från organisationer som redan uppfattades som legitima och framgångsrika. Det var dessa faktorer som satte fart på förändringen och gjorde att organisationen utvecklades mot isomorfi.

Även om de nödvändiga strukturella förutsättningarna och incitamenten var närvarande krävdes det också vissa resurser för att *Situation Sthlm* verkligen skulle kunna förändras. Eftersom organisationen alltmer kom att mobilisera dem från det lokala fältets korporativa bidragsstruktur var det i tilltagande utsträckning den lokala omgivningens och det lokala fältets förväntningar som blev avgörande för förändringens riktning. Genom att emulera andra

Åter till analysen av social förändring

Avslutningsvis vill jag återvända till Smelsers (1968) diskussion om sociala förändringsteorier som jag redogjorde för i kapitel 5, och försöka ge en helhetsbild av den sociala dynamiken kring *Situation Sthlms* förändring mot vad jag kallar anpassning.

Situation Sthlm framträdde på en ny och öppen yta som skapades av de förändringar i välfärdssamhället som skedde under 1980- och 90-talen. Ytan präglades emellertid av strukturella villkor som organisationen var tvungen att anpassa sig till för att kunna mobilisera de nödvändiga resurserna. Det visade sig till exempel att det lokala hemlöshetsfält som organisationen ville verka i hade en korporativ struktur och där idéerna om en affärsdrivande verksamhet och social sponsring vid denna tidpunkt inte fick något genomslag. Fältets dominerande mönster var istället samarbetet mellan Stockholms stads socialtjänstförvaltning och några traditionella frivilliga organisationer av välgörenhetstyp. Dessa villkor utgjorde inledningsvis ett hinder för organisationens resursmobilisering. Genom betonandet av likheter med de gamla organisationerna och nedtonande av skillnaderna anpassade sig *Situation Sthlm* till fältet. Den korporativa strukturen blev då en möjlighet, bland annat genom att det försåg organisationen med autonoma resurser och andra rättigheter som tillmäts myndigheternas samarbetspartner.

För att överleva var *Situation Sthlm* beroende av legitimitet i den omgivning den hade för avsikt att mobilisera sina resurser i. Man kan säga att organisationen var tvungen att ha en viss rätt till de resurser den gjorde anspråk på. För att bli legitim var den tvungen att försöka motsvara de förväntningar som fanns på en lokal organisation som ville vara verksam i hemlöshetssammanhang. Som en ny och oprövad organisationsform var *Situation Sthlm* samtidigt osäker på omgivningens reaktioner och försökte motsvara förväntningarna genom att emulera element från organisationer som redan uppfattades som legitima och framgångsrika. Det var dessa faktorer som satte fart på förändringen och gjorde att organisationen utvecklades mot isomorfi.

Även om de nödvändiga strukturella förutsättningarna och incitamenten var närvarande krävdes det också vissa resurser för att *Situation Sthlm* verkligen skulle kunna förändras. Eftersom organisationen alltmer kom att mobilisera dem från det lokala fältets korporativa bidragsstruktur var det i tilltagande utsträckning den lokala omgivningens och det lokala fältets förväntningar som blev avgörande för förändringens riktning. Genom att emulera andra

organisationer i fältet lärde sig *Situation Sthlm* hur en legitim organisation skulle vara. Emuleringen reproducerade samtidigt vissa av fältets sociala mönster i den egna organisationen (t ex attityden till socialt arbete och hemlösa). I denna anpassningsprocess lärde sig organisationen dessutom vilka förväntningar som myndigheterna och de andra organisationerna hade på en korporativ partner.

Genom organisationens inmurande i den korporativa bidragsstrukturen fick både myndigheten och fältet som helhet en viss kontroll över *Situation Sthlm*. Som legitim hemlöshetsaktör fick organisationen till slut både rätt till ekonomiska bidrag och rätt att uttala sig med auktoritet i frågan. Eftersom denna rätt samtidigt kunde dras in, kan man säga att organisationen genom sin resursmobilisering samtidigt underordnades fältets hegemoni och blev en del av myndigheternas lokala hemlöshetspolitik.

Det är i denna sociala förändringsdynamik som *Situation Sthlm* utvecklats en isomorfi med "gamla" organisationer i fältet. Det har inneburit att den för Sverige nya gatutidningsorganisation som inledningsvis emulerades från *The Big Issue* blandades med lokala strukturer, förväntningar och traditioner som sedan bröts mot varandra i verksamheten. *Situation Sthlm* utvecklades till att bli en ny och gammal organisation på samma gång.

organisationer i fältet lärde sig *Situation Sthlm* hur en legitim organisation skulle vara. Emuleringen reproducerade samtidigt vissa av fältets sociala mönster i den egna organisationen (t ex attityden till socialt arbete och hemlösa). I denna anpassningsprocess lärde sig organisationen dessutom vilka förväntningar som myndigheterna och de andra organisationerna hade på en korporativ partner.

Genom organisationens inmurande i den korporativa bidragsstrukturen fick både myndigheten och fältet som helhet en viss kontroll över *Situation Sthlm*. Som legitim hemlöshetsaktör fick organisationen till slut både rätt till ekonomiska bidrag och rätt att uttala sig med auktoritet i frågan. Eftersom denna rätt samtidigt kunde dras in, kan man säga att organisationen genom sin resursmobilisering samtidigt underordnades fältets hegemoni och blev en del av myndigheternas lokala hemlöshetspolitik.

Det är i denna sociala förändringsdynamik som *Situation Sthlm* utvecklats en isomorfi med "gamla" organisationer i fältet. Det har inneburit att den för Sverige nya gatutidningsorganisation som inledningsvis emulerades från *The Big Issue* blandades med lokala strukturer, förväntningar och traditioner som sedan bröts mot varandra i verksamheten. *Situation Sthlm* utvecklades till att bli en ny och gammal organisation på samma gång.

APPENDIX: FÖRTECKNING ÖVER FÄLTARBETEN, INTERVJUER, OBSERVATIONER ETC.

Under undersökningsperioden gjordes sex rundor av fältarbete i *Situation Sthlms* verksamhet. Vid dessa tillfällen genomfördes både intervjuer, observationer och dokumentinsamling. Förutom de intervjupersoner och observationstillfällen som specificeras här genomfördes även, när tillfälle gavs, ett antal kortare intervjuer med försäljare, observationer av försäljare på gatan och aktiviteter i näraliggande verksamheter samt undersökningar av miljön kring ett antal försäljningsplatser. Jag har dessutom haft tillgång till de intervjuer med försäljare som gjorts av Erik Finne på Stockholms stads socialförvaltnings FOU-enhet (opublicerade).

Fältarbeten, *Situation Sthlm*

1999 5/11
2000 7-11/2, 29-31/3, 3-5/5, 18-20/9
2001 3-5/10

Intervjuer med *Situation Sthlms* medarbetare och arbetspraktikanter

Projektledare, Hjälptill-självhjälpsprojektet.
Medarbetare, Hjälptill-självhjälpsprojektet.
Projektledare, Steg 1.
Redaktionschef.
Ekonomiansvarig.
Medarbetare 1.
Medarbetare 2.
Medarbetare 3.
Arbetspraktikant 1.
Arbetspraktikant 2.
Arbetspraktikant 3.

APPENDIX: FÖRTECKNING ÖVER FÄLTARBETEN, INTERVJUER, OBSERVATIONER ETC.

Under undersökningsperioden gjordes sex rundor av fältarbete i *Situation Sthlms* verksamhet. Vid dessa tillfällen genomfördes både intervjuer, observationer och dokumentinsamling. Förutom de intervjupersoner och observationstillfällen som specificeras här genomfördes även, när tillfälle gavs, ett antal kortare intervjuer med försäljare, observationer av försäljare på gatan och aktiviteter i näraliggande verksamheter samt undersökningar av miljön kring ett antal försäljningsplatser. Jag har dessutom haft tillgång till de intervjuer med försäljare som gjorts av Erik Finne på Stockholms stads socialförvaltnings FOU-enhet (opublicerade).

Fältarbeten, *Situation Sthlm*

1999 5/11
2000 7-11/2, 29-31/3, 3-5/5, 18-20/9
2001 3-5/10

Intervjuer med *Situation Sthlms* medarbetare och arbetspraktikanter

Projektledare, Hjälptill-självhjälpsprojektet.
Medarbetare, Hjälptill-självhjälpsprojektet.
Projektledare, Steg 1.
Redaktionschef.
Ekonomiansvarig.
Medarbetare 1.
Medarbetare 2.
Medarbetare 3.
Arbetspraktikant 1.
Arbetspraktikant 2.
Arbetspraktikant 3.

Övriga intervjuer

Tjänstemän

Handläggare, Stockholms stads socialtjänstförvaltnings förenings- och organisationsutskott.
2 socialsekreterare, 1 enhetschef, Byrån för Bostadslösa, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Handläggare, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Enhetschef, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Socialsekreterare, sdn Vantör.
Socialsekreterare, missbruksenheten sdn Bromma.
Socialsekreterare, utredningsenheten, sdn Östermalm.
Handläggare, Länsstyrelsen, Stockholms län.
Handläggare, Socialdepartementet.
2 handläggare, Statens kulturråd.
2 handläggare, Forum syd.
Enhetschef och medarbetare, *Stockholms stadsmision*.
Härbärgesföreståndare och medarbetare, *Frälsningsarmén*.

Politiker

Statsråd
Socialborgarråd, Stockholm.
F d socialborgarråd, Stockholm.
Oppositionspolitiker, Stockholm.
Ordförande, regeringens hemlöshetskommitté.

Övriga

2 reklambyråanställda.
Anställd Svensk tidningsstatistik.
3 personer anställda på företag som på något sätt har samarbetat med *Situation Sthlm*.

Datainsamling i andra gatutidningar

Under undersökningsperioden inledde jag hösten 2000 en transnationell studie av gatutidningar som givit möjligheter till vissa jämförelser mellan *Situation Sthlm* och andra gatutidningar. I detta

Övriga intervjuer

Tjänstemän

Handläggare, Stockholms stads socialtjänstförvaltnings förenings- och organisationsutskott.
2 socialsekreterare, 1 enhetschef, Byrån för Bostadslösa, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Handläggare, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Enhetschef, Stockholms stads socialtjänstförvaltning.
Socialsekreterare, sdn Vantör.
Socialsekreterare, missbruksenheten sdn Bromma.
Socialsekreterare, utredningsenheten, sdn Östermalm.
Handläggare, Länsstyrelsen, Stockholms län.
Handläggare, Socialdepartementet.
2 handläggare, Statens kulturråd.
2 handläggare, Forum syd.
Enhetschef och medarbetare, *Stockholms stadsmision*.
Härbärgesföreståndare och medarbetare, *Frälsningsarmén*.

Politiker

Statsråd
Socialborgarråd, Stockholm.
F d socialborgarråd, Stockholm.
Oppositionspolitiker, Stockholm.
Ordförande, regeringens hemlöshetskommitté.

Övriga

2 reklambyråanställda.
Anställd Svensk tidningsstatistik.
3 personer anställda på företag som på något sätt har samarbetat med *Situation Sthlm*.

Datainsamling i andra gatutidningar

Under undersökningsperioden inledde jag hösten 2000 en transnationell studie av gatutidningar som givit möjligheter till vissa jämförelser mellan *Situation Sthlm* och andra gatutidningar. I detta

arbete har jag hittills genom intervjuer, observationer och dokumentinsamling försökt att skaffa mig en helhetsbild av de tidningar jag studerat. Jag har också samlat berättelser om omständigheterna kring olika gatutidningars bildande och inledande verksamhet. I samband med en internationell konferens för gatutidningar organiserad av *The International Network of Street Newspapers* (INSP) hade jag möjlighet att genomföra en serie intervjuer med representanter för gatutidningar i hela världen. I den transnationella studien har jag hittills genomfört fältarbeten på följande gatutidningar och projekt:

The Big Issue Scotland, Glasgow, Skottland
Spare Change, Boston, USA
Street Spirit, *Street Sheet*, *Poor Magazine*, *Media Alliance*, Berkeley
Emergency Food & Housing Project, San Francisco, USA.
Flaszter, Budapest, Ungern
Hus Forbi, Köpenhamn, Danmark
The Big Issue Cape Town, Kapstaden, Sydafrika
No Borders (ett INSP-lett projekt i syfte att starta gatutidningar i Östeuropa och som finansierades av den brittiska regeringen).

Urval av webblänkar

www.bigissue.co.uk. *The Big Issue*
www.sf-homeless-coalition.org. *Coalition On Homelssness, San Francisco*
www.homelessempowerment.org. *Homeless Empowerment*
csf.colorado.edu/homeless. *International Homeless Discussion List and Weblinks Home Page*
www.speakeasy.org/nasna. *North American Street Paper Association*
www.nationalhomeless.org. *National Coalition for the Homeless*
www.vcn.com/~wch. *Wyoming Coalition for the Homeless*
www.feantsa.org. *Fédération Européennes d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri (FEANTSA)*.
www.street-paper.org. *International Network of Street Newspapers*.

arbete har jag hittills genom intervjuer, observationer och dokumentinsamling försökt att skaffa mig en helhetsbild av de tidningar jag studerat. Jag har också samlat berättelser om omständigheterna kring olika gatutidningars bildande och inledande verksamhet. I samband med en internationell konferens för gatutidningar organiserad av *The International Network of Street Newspapers* (INSP) hade jag möjlighet att genomföra en serie intervjuer med representanter för gatutidningar i hela världen. I den transnationella studien har jag hittills genomfört fältarbeten på följande gatutidningar och projekt:

The Big Issue Scotland, Glasgow, Skottland
Spare Change, Boston, USA
Street Spirit, *Street Sheet*, *Poor Magazine*, *Media Alliance*, Berkeley
Emergency Food & Housing Project, San Francisco, USA.
Flaszter, Budapest, Ungern
Hus Forbi, Köpenhamn, Danmark
The Big Issue Cape Town, Kapstaden, Sydafrika
No Borders (ett INSP-lett projekt i syfte att starta gatutidningar i Östeuropa och som finansierades av den brittiska regeringen).

Urval av webblänkar

www.bigissue.co.uk. *The Big Issue*
www.sf-homeless-coalition.org. *Coalition On Homelssness, San Francisco*
www.homelessempowerment.org. *Homeless Empowerment*
csf.colorado.edu/homeless. *International Homeless Discussion List and Weblinks Home Page*
www.speakeasy.org/nasna. *North American Street Paper Association*
www.nationalhomeless.org. *National Coalition for the Homeless*
www.vcn.com/~wch. *Wyoming Coalition for the Homeless*
www.feantsa.org. *Fédération Européennes d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri (FEANTSA)*.
www.street-paper.org. *International Network of Street Newspapers*.

REFERENSER & KÄLLOR

- Adler, Patricia A & Adler Peter. 1998. "Observational Techniques". I Denzin, Norman K & Lincoln, Yvonna S (red). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Aftonbladet 950508 Plus s 19, 950809 s 13, 990423 s 17.
- Ahrne, Göran. 1990. *Agency and Organization. Towards an Organizational Theory of Society*. London: Sage.
- Aldrich, Howard & Whetten, David A. 1981. "Organization-sets, Action-sets, and Networks. Making the Most of Simplicity". I Nystrom, Paul C & Starbuck, William H (red). *Handbook of Organizational Design*. London: Oxford University Press.
- Alfvén, Andrew. 1913. Ungkarlshotell och natthärbärgen i Stockholm. Några av huvudstadens främsta pesthärdar. *Social Tidskrift* 3 s 7–37.
- Avramov, Dragana. 1995. *Homelessness in the European Union*. FEANTSA.
- Beijer, Ulla. 1999. *Tiggeri– ett nygamalt fenomen*. FoU-rapport 1999:29. Stockholm: FoU-enheten, Socialtjänstförvaltningen.
- Benson, J Kenneth. 1982. "A Framework for Policy Analysis". In Rogers, David & Whetter, David (red) *Interorganizational Coordination*. Ames: Iowa University Press.
- Berge, Anders. 1995. Socialpolitik och normgivning i Sverige 1871–1913. *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 63 / 64 s 68–94.
- Bergmark, Åke. 2001. Den lokala välfärdsstaten? Decentraliseringstrender under 1990-talet. *Välfärdstjänster i omvandling*. SOU 2001:52. Stockholm: Liber.
- Blom, Conny. 1992. *Tiggare, tidstjuvar, lättingar och landstrykare. Studier av attityder och värderingar i skrän, stadgar, ordningar och lagförslag gällande den offentliga vården 1533–1664*. Lund: Lund University Press.
- Bokholm, Sif. 2000. *En kvinnoröst i manssamhället. Agda Montelius samfund 1850–1920*. Stockholm: Stockholmia.
- Brunsson, Nils. 1989. *The Organization of Hypocrisy*. Chichester: John Wiley.
- Bryant Salomon, Barbara. 1976. *Black Empowerment. Social Work in Oppressed Communities*. New York: Columbia University Press.
- Crouch, Colin & Dore, Ronald. 1990. "Whatever happened to Corporatism?" I Crouch, C & Dore, R (red) *Corporatism and Accountability*. Oxford: Clarendon.
- Dagens Nyheter (DN). 1992: 1023 D01. 1993: 0907 A05. 1997: 0430 A06, 0516 A06, 0526, A06,1010 C02, 1024 C02. 1998: 0115 C02, 0408 C02, 0409 C01, 0420 A06, 0610 C02, 0814 A02, 0828 C01, 0925 C02, 1007 C03, 1010 C02, 1020 C02 C03, 1102 C02, 1105 C01, 1204 C01 C02, 1220 C06, 1230 B02. 1999: 0110 söndag 12–19, 0423 C02, 0507 C01, 0606 C07, 0707 C03, 0920 C05, 1218 C04, 1224 C02. 2000: 0118 A09, 0002 C02, 0305 C05, 0306 C05, 0320 C06, 0409 B01, 0427 C02, 0428 B04, 0617 C07, 0717 A06, 0806 C06, 1027 A11, 1101 A09, 1102 A08, 1215 A09. 2001: 0119 A08, 0207 A09, 0211 A02, 0320 A11, 0405 A09, 0412 A08, 0412 A02, 1222 A11. 2002: 0124 A09.
- DiMaggio, Paul J & Powell Walter W. 1983. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism an Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review* vol 48, April, s 147–160.
- Elvander, Nils. 1966. *Intresseorganisationerna i dagens Sverige*. Lund: Gleerup.

REFERENSER & KÄLLOR

- Adler, Patricia A & Adler Peter. 1998. "Observational Techniques". I Denzin, Norman K & Lincoln, Yvonna S (red). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Aftonbladet 950508 Plus s 19, 950809 s 13, 990423 s 17.
- Ahrne, Göran. 1990. *Agency and Organization. Towards an Organizational Theory of Society*. London: Sage.
- Aldrich, Howard & Whetten, David A. 1981. "Organization-sets, Action-sets, and Networks. Making the Most of Simplicity". I Nystrom, Paul C & Starbuck, William H (red). *Handbook of Organizational Design*. London: Oxford University Press.
- Alfvén, Andrew. 1913. Ungkarlshotell och natthärbärgen i Stockholm. Några av huvudstadens främsta pesthärdar. *Social Tidskrift* 3 s 7–37.
- Avramov, Dragana. 1995. *Homelessness in the European Union*. FEANTSA.
- Beijer, Ulla. 1999. *Tiggeri– ett nygamalt fenomen*. FoU-rapport 1999:29. Stockholm: FoU-enheten, Socialtjänstförvaltningen.
- Benson, J Kenneth. 1982. "A Framework for Policy Analysis". In Rogers, David & Whetter, David (red) *Interorganizational Coordination*. Ames: Iowa University Press.
- Berge, Anders. 1995. Socialpolitik och normgivning i Sverige 1871–1913. *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* 63 / 64 s 68–94.
- Bergmark, Åke. 2001. Den lokala välfärdsstaten? Decentraliseringstrender under 1990-talet. *Välfärdstjänster i omvandling*. SOU 2001:52. Stockholm: Liber.
- Blom, Conny. 1992. *Tiggare, tidstjuvar, lättingar och landstrykare. Studier av attityder och värderingar i skrän, stadgar, ordningar och lagförslag gällande den offentliga vården 1533–1664*. Lund: Lund University Press.
- Bokholm, Sif. 2000. *En kvinnoröst i manssamhället. Agda Montelius samfund 1850–1920*. Stockholm: Stockholmia.
- Brunsson, Nils. 1989. *The Organization of Hypocrisy*. Chichester: John Wiley.
- Bryant Salomon, Barbara. 1976. *Black Empowerment. Social Work in Oppressed Communities*. New York: Columbia University Press.
- Crouch, Colin & Dore, Ronald. 1990. "Whatever happened to Corporatism?" I Crouch, C & Dore, R (red) *Corporatism and Accountability*. Oxford: Clarendon.
- Dagens Nyheter (DN). 1992: 1023 D01. 1993: 0907 A05. 1997: 0430 A06, 0516 A06, 0526, A06,1010 C02, 1024 C02. 1998: 0115 C02, 0408 C02, 0409 C01, 0420 A06, 0610 C02, 0814 A02, 0828 C01, 0925 C02, 1007 C03, 1010 C02, 1020 C02 C03, 1102 C02, 1105 C01, 1204 C01 C02, 1220 C06, 1230 B02. 1999: 0110 söndag 12–19, 0423 C02, 0507 C01, 0606 C07, 0707 C03, 0920 C05, 1218 C04, 1224 C02. 2000: 0118 A09, 0002 C02, 0305 C05, 0306 C05, 0320 C06, 0409 B01, 0427 C02, 0428 B04, 0617 C07, 0717 A06, 0806 C06, 1027 A11, 1101 A09, 1102 A08, 1215 A09. 2001: 0119 A08, 0207 A09, 0211 A02, 0320 A11, 0405 A09, 0412 A08, 0412 A02, 1222 A11. 2002: 0124 A09.
- DiMaggio, Paul J & Powell Walter W. 1983. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism an Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review* vol 48, April, s 147–160.
- Elvander, Nils. 1966. *Intresseorganisationerna i dagens Sverige*. Lund: Gleerup.

Europeiska unionen, Europeiska socialfonden. 2001. *Employment Stockholms län 1997–2000*.

Fattigvårdslagstiftningskommittén. 1915. *Förslag till lag om fattigvården m fl författningar/afgifna av utsedda kommitterade*. Stockholm: Fattigvårdslagstiftningskommittén.

Finne, Erik. Opublicerade intervjuer med *Situation Sthlms* försäljare. Stockholms stads FoU-enhet (otryckt källa).

Finne, Erik. 1999. *Statistik över missbrukare, hemlösa och psykiskt störda i Stockholm 1997*. FoU-rapport 1999:12. Stockholm: FoU-enheten, Socialtjänstförvaltningen.

Flyghed, Janne. 1995. Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982–1994. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 2, 99–116.

Flyghed, Janne & Stenberg, Sten-Åke. 1993. *Vräkt i laga ordning*. Konsumentverket rapport 1993/94:1.

Forsberg, Pia. 1996. *Välfärd, arbetsmarknad och korporativa institutioner*. Trygghetsrådet SAF–PTK. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Forsell, Emilia. 1998. *Anhörigas organisering*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Gamson, William A & Modigliani, A. 1989. A. Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology*; 95 juli, s 1–37.

Glennerster, Howard & LeGrand, Julian L. 1994. *The Development of Quasi Markets in Welfare Provision*. Discussion Paper WSP/102, May 1994. Welfare State Programme, Suntory-Toyota International Centre for Economics and Related Disciplines. London: London School of Economics.

Green, Norma Fay. 1998. "Chicago's Street Wise at the Crossroads: A Case Study of a Newspaper to Empower the Homeless in the 1990s". I Danky, James P & Wiegand, Wayne A. (red). *Print Culture in a Diverse America*. Urbana: University of Illinois Press.

Gusfield, Joseph R. 1984. *The Culture of Social Problems. Drinking and Driving*. Chicago: University of Chicago Press.

Göteborgsposten 950313 s 45.

Haberman, Ulla. 1995. *Tillid og kontroll i forholdet mellem den offentlige sektor, frivillige organisationer og frivilligheden*. Odense: Center for frivilligt socialt arbejde.

Halldin, Jan, Åhs, Stig & Sundgren, Magnus. 1997. Hemlösheten i Stockholm med fler kvinnor och psykiskt sjuka. En social och socialmedicinsk utmaning. *Socialmedicinsk Tidskrift* 10, 452–460.

Ham, Christopher & Hill, Michael. 1984. *The Policy Process in the Modern Capitalist State*. Guildford: Wheatsheaf.

Handy, Charles. 1999. *The New Alchemists*. London: Hutchinson.

Hanks, Sinead & Swithinbank, Tessa. 1997. *The Big Issue* and Other Street Papers. A Response to Homelessness. *Environment and Urbanization*, 9:1, s 149–158.

Heckscher, Gunnar. 1951. *Staten och organisationerna*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.

Henriksen, Lars. 1995. *De frivillige*. Köpenhamn: Socialministeriet.

Herttig, Nils. 2000. "Hemlösa i Västeuropa. Om paradoxer, trender och traditioner i politik och statistik". I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.

Europeiska unionen, Europeiska socialfonden. 2001. *Employment Stockholms län 1997–2000*.

Fattigvårdslagstiftningskommittén. 1915. *Förslag till lag om fattigvården m fl författningar/afgifna av utsedda kommitterade*. Stockholm: Fattigvårdslagstiftningskommittén.

Finne, Erik. Opublicerade intervjuer med *Situation Sthlms* försäljare. Stockholms stads FoU-enhet (otryckt källa).

Finne, Erik. 1999. *Statistik över missbrukare, hemlösa och psykiskt störda i Stockholm 1997*. FoU-rapport 1999:12. Stockholm: FoU-enheten, Socialtjänstförvaltningen.

Flyghed, Janne. 1995. Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982–1994. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 2, 99–116.

Flyghed, Janne & Stenberg, Sten-Åke. 1993. *Vräkt i laga ordning*. Konsumentverket rapport 1993/94:1.

Forsberg, Pia. 1996. *Välfärd, arbetsmarknad och korporativa institutioner*. Trygghetsrådet SAF–PTK. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Forsell, Emilia. 1998. *Anhörigas organisering*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Gamson, William A & Modigliani, A. 1989. A. Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology*; 95 juli, s 1–37.

Glennerster, Howard & LeGrand, Julian L. 1994. *The Development of Quasi Markets in Welfare Provision*. Discussion Paper WSP/102, May 1994. Welfare State Programme, Suntory-Toyota International Centre for Economics and Related Disciplines. London: London School of Economics.

Green, Norma Fay. 1998. "Chicago's Street Wise at the Crossroads: A Case Study of a Newspaper to Empower the Homeless in the 1990s". I Danky, James P & Wiegand, Wayne A. (red). *Print Culture in a Diverse America*. Urbana: University of Illinois Press.

Gusfield, Joseph R. 1984. *The Culture of Social Problems. Drinking and Driving*. Chicago: University of Chicago Press.

Göteborgsposten 950313 s 45.

Haberman, Ulla. 1995. *Tillid og kontroll i forholdet mellem den offentlige sektor, frivillige organisationer og frivilligheden*. Odense: Center for frivilligt socialt arbejde.

Halldin, Jan, Åhs, Stig & Sundgren, Magnus. 1997. Hemlösheten i Stockholm med fler kvinnor och psykiskt sjuka. En social och socialmedicinsk utmaning. *Socialmedicinsk Tidskrift* 10, 452–460.

Ham, Christopher & Hill, Michael. 1984. *The Policy Process in the Modern Capitalist State*. Guildford: Wheatsheaf.

Handy, Charles. 1999. *The New Alchemists*. London: Hutchinson.

Hanks, Sinead & Swithinbank, Tessa. 1997. *The Big Issue* and Other Street Papers. A Response to Homelessness. *Environment and Urbanization*, 9:1, s 149–158.

Heckscher, Gunnar. 1951. *Staten och organisationerna*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.

Henriksen, Lars. 1995. *De frivillige*. Köpenhamn: Socialministeriet.

Herttig, Nils. 2000. "Hemlösa i Västeuropa. Om paradoxer, trender och traditioner i politik och statistik". I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.

- Hilgartner, Stephen & Bosk, Charles L. 1988. The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model. *American Journal of Sociology*, vol 94, no 1 p 53–78.
- Hirdman, Yvonne. 1989. *Att lägga livet tillrätta. Studier i svensk folkhemspolitik. Maktutredningens publikationer.* Stockholm: Carlssons.
- Hirsch, Paul M. 1975. Organizational Effectiveness and the Institutional Environment. *Administrative Science Quarterly*, vol 20 s 327–344.
- Holgersson, Leif. 1977. *Socialvården: en fråga om människosyn.* Stockholm: Samarbetskommittén för socialvårdens målfrågor: Tiden.
- Hood, Christopher. 1990. De-Sir Humphreyfying the Westminster Model of Bureaucracy: A New Style of Governance? *Governance*, 3 s 205–214.
- Ibarra, Peter R & Kitsuse, John I. 1993. "Vernacular Constituents of Moral Discourse: Interactionist Proposal for the Study of Social Problems". I Miller, G & Holstein, J A. *Constructionist Controversies: Issues in Social Problem Theory.* New York: Aldine de Gruyter.
- Inghe, Gunnar & Inghe, Maj-Britt. 1967. *Den ofärdiga välfärden.* Stockholm: Tidens förlag.
- Johansson, Håkan. 1998. *Att organisera välfärden. Institutionella nyordningar i de svenska välfärdssystemen under 1990-talet. Meddelanden från Socialhögskolan, 1998: 10.* Lund: Socialhögskolan.
- Johansson, Göran. 1998. *Det lilla extra.* Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Johnson, Norman. 1990. "Problems for the Mixed Economy of Welfare". I Ware, Allan & Goodin, Robert.E (red)..*Needs and Welfare.* London: Sage.
- Jordansson, Birgitta. ""Goda människor från Göteborg". Fattigvård och välgörenhet under 1800-talet". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Välgörenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930.* Stockholm: Carlssons.
- Karlsson, Magnus. 1997. *Själhjälpsgrupper i Sverige. En introduktion.* Sköndalsinstitutets skriftserie 9. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Katz, Alfred. 1993. *Self-help in America. A Social Movement Perspective. Social Movements Past and Present.* New York: Twayne.
- Knoke, David & Kuklinski, James H. 1993. "Network Analysis: Basic Concepts". I Thompson, Grahame (red). 1993. *Markets, Hierarchies and Networks. The Coordination of Social Life.* London: Sage.
- Kuhnle, Stein & Selle Per (red). 1992. *Government and Voluntary Organizations.* Aldershot: Avebury.
- Kommunfullmäktige, Stockholms stad. 2001. Socialtjänst på entreprenad, tilläggsförslag. www2.stockholm.se/politik/dokument/01/kslista/010221/d00-0653.htm.
- Kommunförbundet. 1999. *Konkurrens för fortsatt välfärd? Om förekomst, omfattning, effekter och erfarenheter av konkurrensutsättning och alternativa driftsformer.* Stockholm: Kommentus.
- Lauman Edward O & Knoke, David. 1987. *The Organizational State.* Madison: University of Wisconsin Press.
- LeGrand, Julian L. 1992. Quasi-Markets in Welfare. *The Economic Review.* November, s 11–13.
- Lewis, Jane. 1996. "What Does Contracting Out Do To Voluntary Agencies?" I Billis, David & Harris, Margaret (red). *Voluntary Agencies. Challenges of Organization and Management.* Houndmills: Macmillan.
- Levy Simon, Barbara. 1994. *The Empowerment Tradition in American Social Work. A History.* New York: Columbia University Press.
- Hilgartner, Stephen & Bosk, Charles L. 1988. The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model. *American Journal of Sociology*, vol 94, no 1 p 53–78.
- Hirdman, Yvonne. 1989. *Att lägga livet tillrätta. Studier i svensk folkhemspolitik. Maktutredningens publikationer.* Stockholm: Carlssons.
- Hirsch, Paul M. 1975. Organizational Effectiveness and the Institutional Environment. *Administrative Science Quarterly*, vol 20 s 327–344.
- Holgersson, Leif. 1977. *Socialvården: en fråga om människosyn.* Stockholm: Samarbetskommittén för socialvårdens målfrågor: Tiden.
- Hood, Christopher. 1990. De-Sir Humphreyfying the Westminster Model of Bureaucracy: A New Style of Governance? *Governance*, 3 s 205–214.
- Ibarra, Peter R & Kitsuse, John I. 1993. "Vernacular Constituents of Moral Discourse: Interactionist Proposal for the Study of Social Problems". I Miller, G & Holstein, J A. *Constructionist Controversies: Issues in Social Problem Theory.* New York: Aldine de Gruyter.
- Inghe, Gunnar & Inghe, Maj-Britt. 1967. *Den ofärdiga välfärden.* Stockholm: Tidens förlag.
- Johansson, Håkan. 1998. *Att organisera välfärden. Institutionella nyordningar i de svenska välfärdssystemen under 1990-talet. Meddelanden från Socialhögskolan, 1998: 10.* Lund: Socialhögskolan.
- Johansson, Göran. 1998. *Det lilla extra.* Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Johnson, Norman. 1990. "Problems for the Mixed Economy of Welfare". I Ware, Allan & Goodin, Robert.E (red)..*Needs and Welfare.* London: Sage.
- Jordansson, Birgitta. ""Goda människor från Göteborg". Fattigvård och välgörenhet under 1800-talet". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Välgörenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930.* Stockholm: Carlssons.
- Karlsson, Magnus. 1997. *Själhjälpsgrupper i Sverige. En introduktion.* Sköndalsinstitutets skriftserie 9. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Katz, Alfred. 1993. *Self-help in America. A Social Movement Perspective. Social Movements Past and Present.* New York: Twayne.
- Knoke, David & Kuklinski, James H. 1993. "Network Analysis: Basic Concepts". I Thompson, Grahame (red). 1993. *Markets, Hierarchies and Networks. The Coordination of Social Life.* London: Sage.
- Kuhnle, Stein & Selle Per (red). 1992. *Government and Voluntary Organizations.* Aldershot: Avebury.
- Kommunfullmäktige, Stockholms stad. 2001. Socialtjänst på entreprenad, tilläggsförslag. www2.stockholm.se/politik/dokument/01/kslista/010221/d00-0653.htm.
- Kommunförbundet. 1999. *Konkurrens för fortsatt välfärd? Om förekomst, omfattning, effekter och erfarenheter av konkurrensutsättning och alternativa driftsformer.* Stockholm: Kommentus.
- Lauman Edward O & Knoke, David. 1987. *The Organizational State.* Madison: University of Wisconsin Press.
- LeGrand, Julian L. 1992. Quasi-Markets in Welfare. *The Economic Review.* November, s 11–13.
- Lewis, Jane. 1996. "What Does Contracting Out Do To Voluntary Agencies?" I Billis, David & Harris, Margaret (red). *Voluntary Agencies. Challenges of Organization and Management.* Houndmills: Macmillan.
- Levy Simon, Barbara. 1994. *The Empowerment Tradition in American Social Work. A History.* New York: Columbia University Press.

- Lindgren, Sven-Åke. 1993. *Den hotfulla njutningen*. Stockholm: Symposion graduale.
- Lindh, Bengt. 1993. *Effektiv reklam. Beskrivning av vilken effekt reklamen haft för 13 olika företag*. Stockholm: Dagspressens marknadsinformation.
- Lindström, Lars. 1993. Socialtjänsren och den hemlöse alkoholisten. *Social Forskning* 1, s 29–45.
- Lofland, John & Lofland, Lyn H. 1995. *Analyzing Social Settings. A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Lorentzen, Håkon. 1993. *Frivillighetens integrasjon. Staten og de frivillige velferdsprodusenterna*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Lorentzen, Håkon, Andersen, Rolf & Brekke, Jan Paul. 1995. *Ansvar for andre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundström, Tommy & Svedberg, Lars. 1998. Svensk frivillighet i internationell belysning– en inledning. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 5, 2–3 s 106–127.
- Lundström, Tommy. 1995. Frivilligt socialt arbete under omprövning. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 2, 1 s 39–59.
- Lundquist, Lennart. 1991. *Förvaltning och demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Tommie. 1992. *Den disciplinerade dubbelmoralen: Studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918*. Meddelanden från Historiska institutionen, 23. Göteborg: Historiska institutionen.
- Länsstyrelsen i Stockholms län. 6151-97-13467 (otryckt källa).
- MacCarthy, John, Zald, Mayer N. 1994. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory". I Zald, Mayer N, MacCarthy, John (red). *Social Movements in a Organizational Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Magnusson, Jan. 1997. *Frivilliga organisationer och korporativ politik. En fallstudie av Folkhälsoinstitutets, RFSUs, RFSLs och Noaks arks samarbete om hufvöbyggnadssamhällsinsatser*. Meddelanden från Socialhögskolan 1997:5. Lund: Socialhögskolan.
- Magnusson, Jan. 1998. Den korporativa hivpolitiken. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 222–242.
- Magnusson, Jan. Pågående. *Den transnationella gatutidningsrörelsen*. Pågående forskningsprojekt vid Socialhögskolans forskningsavdelning, Lunds universitet.
- Magnusson, Jan & Meeuwisse, Anna. 2000. "Gatutidningen Situation Sthlm. Ny organisation i en förändrad välfärdsstat. I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.
- Magnusson, Thomas. 1993. "Fattigvårdsproblemet och folkskolefrågan". I Johansson, Egil & Nordström, Stig G (red). *Utbildningshistoria 1992*. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Mann, Michael. 1987. *The Sources of Social Power vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayer, Margaret. 1995. "Social Movement Research in the United States: European Perspective". I Lyman, Stanford M (red). *Social Movements. Critiques, Concepts, Case Studies*. Houndmills: Macmillan.
- Meeuwisse, Anna. 1997. *Vänskap och organisering. En studie av Fountain House rörelsen*. Lund: Arkiv.
- Lindgren, Sven-Åke. 1993. *Den hotfulla njutningen*. Stockholm: Symposion graduale.
- Lindh, Bengt. 1993. *Effektiv reklam. Beskrivning av vilken effekt reklamen haft för 13 olika företag*. Stockholm: Dagspressens marknadsinformation.
- Lindström, Lars. 1993. Socialtjänsren och den hemlöse alkoholisten. *Social Forskning* 1, s 29–45.
- Lofland, John & Lofland, Lyn H. 1995. *Analyzing Social Settings. A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Lorentzen, Håkon. 1993. *Frivillighetens integrasjon. Staten og de frivillige velferdsprodusenterna*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Lorentzen, Håkon, Andersen, Rolf & Brekke, Jan Paul. 1995. *Ansvar for andre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundström, Tommy & Svedberg, Lars. 1998. Svensk frivillighet i internationell belysning– en inledning. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 5, 2–3 s 106–127.
- Lundström, Tommy. 1995. Frivilligt socialt arbete under omprövning. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 2, 1 s 39–59.
- Lundquist, Lennart. 1991. *Förvaltning och demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Tommie. 1992. *Den disciplinerade dubbelmoralen: Studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918*. Meddelanden från Historiska institutionen, 23. Göteborg: Historiska institutionen.
- Länsstyrelsen i Stockholms län. 6151-97-13467 (otryckt källa).
- MacCarthy, John, Zald, Mayer N. 1994. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory". I Zald, Mayer N, MacCarthy, John (red). *Social Movements in a Organizational Society*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Magnusson, Jan. 1997. *Frivilliga organisationer och korporativ politik. En fallstudie av Folkhälsoinstitutets, RFSUs, RFSLs och Noaks arks samarbete om hufvöbyggnadssamhällsinsatser*. Meddelanden från Socialhögskolan 1997:5. Lund: Socialhögskolan.
- Magnusson, Jan. 1998. Den korporativa hivpolitiken. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 222–242.
- Magnusson, Jan. Pågående. *Den transnationella gatutidningsrörelsen*. Pågående forskningsprojekt vid Socialhögskolans forskningsavdelning, Lunds universitet.
- Magnusson, Jan & Meeuwisse, Anna. 2000. "Gatutidningen Situation Sthlm. Ny organisation i en förändrad välfärdsstat. I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.
- Magnusson, Thomas. 1993. "Fattigvårdsproblemet och folkskolefrågan". I Johansson, Egil & Nordström, Stig G (red). *Utbildningshistoria 1992*. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Mann, Michael. 1987. *The Sources of Social Power vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayer, Margaret. 1995. "Social Movement Research in the United States: European Perspective". I Lyman, Stanford M (red). *Social Movements. Critiques, Concepts, Case Studies*. Houndmills: Macmillan.
- Meeuwisse, Anna. 1997. *Vänskap och organisering. En studie av Fountain House rörelsen*. Lund: Arkiv.

- Meeuwisse, Anna. 1999. "Egenorganisering för stärkt medborgarskap och ökat inflytande. Om alternativ till patient- och klientskap". I *SOU 1999:113. Medborgarnas erfarenheter*. Demokratiutredningens forskarvolym V. Stockholm: Fakta info direkt.
- Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune. 1998. Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 172–193.
- Melucci, Roberto. 1992. *Nomader i nuet: sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Merton, Robert, Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L. 1990. *The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures*. New York: The Free Press.
- Meyer, John W & Rowan, Brian. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structure As Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology*, 83 (2) s 340–363.
- Meyer, John W & Scott, W Richard. 1992. *Organizational Environments. Ritual and Rationality*. Newbury Park: Sage.
- Meyer, Marshall W. 1985. *Limits to Bureaucratic Growth*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Michels, Robert. 1983 [1911]. *Organisationer och demokrati*. Uppsala: Ratio.
- Miles, Matthew B & Huberman, Michael. 1994. *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Montgomery, Arthur. 1951. *Svensk socialpolitik under 1800-talet*. Stockholm: Kooperativa förbundet.
- Månsson, Sven-Axel. 2000. "Kön i teori och praktik". I Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans. *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nilsson, Göran B. 1965. "Svensk fattigvårdslagstiftning 1853–71". I Berggren, Håkan & Nilsson, Göran B. *Liberal socialpolitik 1853–1884. Två studier*. Studia historica Uppsaliensia, 17. Stockholm: Scandinavian University Books.
- Nordfeldt, Marie. 1994. *Frivilliga organisationers insatser för hemlösa*. Sköndalsinstitutets skriftserie, 3. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Nordfeldt, Marie. 2000. "De frivilliga organisationernas roll för hemlösa". I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.
- Norlander, Kerstin. 1995. "Den kollektivistiska husmoderligheten. Södra KFUK och fabriksarbeterskorna i Stockholm 1887–1930". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Vägörehetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.
- Olofsson, Gunnar. 1979. *Mellan klass och stat*. Lund: Arkiv.
- Olofsson, Gunnar. 1995. *Klass, rörelse, socialdemokrati: essäer om arbetarrörelsens sociologi*. Lund: Arkiv.
- Olsson, Lars-Erik. 1998. Entreprenörer och agitatorer i frivilliga organisationers tjänst. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 146–163.
- Papakostas, Apostolis. 1995. *Arbetarklassen i organisationernas värld. En jämförande studie av fackföreningars sociala historiska förutsättningar i Sverige och Grekland*. Stockholm Studies in Sociology N.S. 2. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Petersson, Birgit. 1983. *Den farliga underklassen. Studier i fattigdom och brottslighet i 1800-talets Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Peyrot, Mark. 1984. Cycles of Social Problem Development: The Case of Drug Abuse. *The Sociological Quarterly*, vol 25, no 1 p 83–96.
- Meeuwisse, Anna. 1999. "Egenorganisering för stärkt medborgarskap och ökat inflytande. Om alternativ till patient- och klientskap". I *SOU 1999:113. Medborgarnas erfarenheter*. Demokratiutredningens forskarvolym V. Stockholm: Fakta info direkt.
- Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune. 1998. Frivilliga organisationer, socialt arbete och expertis. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 172–193.
- Melucci, Roberto. 1992. *Nomader i nuet: sociala rörelser och individuella behov i dagens samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Merton, Robert, Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L. 1990. *The Focused Interview. A Manual of Problems and Procedures*. New York: The Free Press.
- Meyer, John W & Rowan, Brian. 1977. Institutionalized Organizations: Formal Structure As Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology*, 83 (2) s 340–363.
- Meyer, John W & Scott, W Richard. 1992. *Organizational Environments. Ritual and Rationality*. Newbury Park: Sage.
- Meyer, Marshall W. 1985. *Limits to Bureaucratic Growth*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Michels, Robert. 1983 [1911]. *Organisationer och demokrati*. Uppsala: Ratio.
- Miles, Matthew B & Huberman, Michael. 1994. *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Montgomery, Arthur. 1951. *Svensk socialpolitik under 1800-talet*. Stockholm: Kooperativa förbundet.
- Månsson, Sven-Axel. 2000. "Kön i teori och praktik". I Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans. *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nilsson, Göran B. 1965. "Svensk fattigvårdslagstiftning 1853–71". I Berggren, Håkan & Nilsson, Göran B. *Liberal socialpolitik 1853–1884. Två studier*. Studia historica Uppsaliensia, 17. Stockholm: Scandinavian University Books.
- Nordfeldt, Marie. 1994. *Frivilliga organisationers insatser för hemlösa*. Sköndalsinstitutets skriftserie, 3. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Nordfeldt, Marie. 2000. "De frivilliga organisationernas roll för hemlösa". I Runquist, Weddig & Swärd, Hans (red). *Hemlöshet. En antologi om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlssons.
- Norlander, Kerstin. 1995. "Den kollektivistiska husmoderligheten. Södra KFUK och fabriksarbeterskorna i Stockholm 1887–1930". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Vägörehetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.
- Olofsson, Gunnar. 1979. *Mellan klass och stat*. Lund: Arkiv.
- Olofsson, Gunnar. 1995. *Klass, rörelse, socialdemokrati: essäer om arbetarrörelsens sociologi*. Lund: Arkiv.
- Olsson, Lars-Erik. 1998. Entreprenörer och agitatorer i frivilliga organisationers tjänst. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 5, 2–3, s 146–163.
- Papakostas, Apostolis. 1995. *Arbetarklassen i organisationernas värld. En jämförande studie av fackföreningars sociala historiska förutsättningar i Sverige och Grekland*. Stockholm Studies in Sociology N.S. 2. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Petersson, Birgit. 1983. *Den farliga underklassen. Studier i fattigdom och brottslighet i 1800-talets Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Peyrot, Mark. 1984. Cycles of Social Problem Development: The Case of Drug Abuse. *The Sociological Quarterly*, vol 25, no 1 p 83–96.

Pfeffer, Jeffrey & Salancik, Gerald R. 1978. *The External Control of Organizations. A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper & Row.

Polismyndigheten i Stockholms län. 0201-Ki55007-97 (otryckt källa).

Pollack, Ester. 2001. *En studie i medier och brott*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.

Pugh, Derek S & Hickson, David J. 1976. *Organizational Structure in its Context. The Aston Programme*. Farnborough: Saxon House.

Qvarsell, Roger. 1993. "Välgörenhet, filantropi och frivilligt socialt arbete – en översikt". I SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes.

Rhodes, Roderick Arthur William, 1988. *Beyond Westminster and Whitehall*. London: Unwin & Hyman.

Riksbanken jubileumsfond. Dnr 1998-0302:01 (otryckt källa).

Robson, Colin. 1996. *Real World Research. A Resource for Social Scientists and Practitioners-Researchers*. Oxford: Blackwell.

Rothstein, Bo. 1992. *Den korporativa staten*. Stockholm: Norstedts.

Ruin, Olof. 1974. Participatory Democracy and Corporativism: The Case of Sweden. *Scandinavian Political Studies*, vol 9 s 172–184.

Sahlin, Ingrid. 1996. *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv.

Sahlin-Andersson, Kerstin. 2000. *National. International and Transformational Constructions in New Public Management*. Score Rapportserie 2000:4. Stockholm.

Salonen, Tapio. 1997. *Övervältringar från socialförsäkringar till socialbidrag. Meddelanden från socialhögskolan 1997:8*. Lund: Socialhögskolan.

Schmitter, Philippe C. 1977. Modes of Interest Mediation and Models of Societal Change in Western Europe. *Comparative Political Studies*, vol 10, no 1 p 7–38.

Selle, Per. 1996. *Frivillige organisasjoner i nye omgjevnader*. Bergen: Alma Mater.

Selznik, Phillip. 1966. *TVA and the Grass Roots*. New York: Harper Torchbooks.

Situation Sthlm 1995–2000, nr 1–41.

Sjögren, Mikael. 1997. *Fattigvård och folkuppfostran. Liberal fattigvårdspolitik 1903–1918*. Stockholm: Carlssons.

Sjögren, Mikael. 1999. "Mellan privat och offentligt. Föreningen för välgörenhetens ordnande i Stockholm kring sekelskiftet 1900". I Janfelt, Monika (red). *Den privatoffentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Skoglund, Anna-Maria. 1992. *Fattigvården på den svenska landsbygden år 1829*. Stockholm: Stockholms universitet.

Smelser, Neil. 1968. *Essays in Sociological Explanation*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Smith, Martin J. 1993. *Pressure Power & Policy*. New York: Harvester/Wheatsheaf.

Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad. 2000. *Tiggeriet år 2000– fakta och insatser*. <http://www.sot.stockholm.se>.

Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad. 2000. Dnr 1494/2000 (otryckt källa).

SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes.

SOU 1999:11. *Bör demokratin avnationaliseras? Demokratiutredningens skrift 21*.

Pfeffer, Jeffrey & Salancik, Gerald R. 1978. *The External Control of Organizations. A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper & Row.

Polismyndigheten i Stockholms län. 0201-Ki55007-97 (otryckt källa).

Pollack, Ester. 2001. *En studie i medier och brott*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet.

Pugh, Derek S & Hickson, David J. 1976. *Organizational Structure in its Context. The Aston Programme*. Farnborough: Saxon House.

Qvarsell, Roger. 1993. "Välgörenhet, filantropi och frivilligt socialt arbete – en översikt". I SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes.

Rhodes, Roderick Arthur William, 1988. *Beyond Westminster and Whitehall*. London: Unwin & Hyman.

Riksbanken jubileumsfond. Dnr 1998-0302:01 (otryckt källa).

Robson, Colin. 1996. *Real World Research. A Resource for Social Scientists and Practitioners-Researchers*. Oxford: Blackwell.

Rothstein, Bo. 1992. *Den korporativa staten*. Stockholm: Norstedts.

Ruin, Olof. 1974. Participatory Democracy and Corporativism: The Case of Sweden. *Scandinavian Political Studies*, vol 9 s 172–184.

Sahlin, Ingrid. 1996. *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv.

Sahlin-Andersson, Kerstin. 2000. *National. International and Transformational Constructions in New Public Management*. Score Rapportserie 2000:4. Stockholm.

Salonen, Tapio. 1997. *Övervältringar från socialförsäkringar till socialbidrag. Meddelanden från socialhögskolan 1997:8*. Lund: Socialhögskolan.

Schmitter, Philippe C. 1977. Modes of Interest Mediation and Models of Societal Change in Western Europe. *Comparative Political Studies*, vol 10, no 1 p 7–38.

Selle, Per. 1996. *Frivillige organisasjoner i nye omgjevnader*. Bergen: Alma Mater.

Selznik, Phillip. 1966. *TVA and the Grass Roots*. New York: Harper Torchbooks.

Situation Sthlm 1995–2000, nr 1–41.

Sjögren, Mikael. 1997. *Fattigvård och folkuppfostran. Liberal fattigvårdspolitik 1903–1918*. Stockholm: Carlssons.

Sjögren, Mikael. 1999. "Mellan privat och offentligt. Föreningen för välgörenhetens ordnande i Stockholm kring sekelskiftet 1900". I Janfelt, Monika (red). *Den privatoffentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Skoglund, Anna-Maria. 1992. *Fattigvården på den svenska landsbygden år 1829*. Stockholm: Stockholms universitet.

Smelser, Neil. 1968. *Essays in Sociological Explanation*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Smith, Martin J. 1993. *Pressure Power & Policy*. New York: Harvester/Wheatsheaf.

Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad. 2000. *Tiggeriet år 2000– fakta och insatser*. <http://www.sot.stockholm.se>.

Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad. 2000. Dnr 1494/2000 (otryckt källa).

SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Rapport av Socialtjänstkommittén. Stockholm: Fritzes.

SOU 1999:11. *Bör demokratin avnationaliseras? Demokratiutredningens skrift 21*.

SOU 1999:121. *Avkorporativisering och lobbyism*. Demokratiutredningens forskarvolym 13.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället*. Stockholm: Fritzes.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. 1977. *Constructing Social Problems*. Menlo Park: Cummings Publishing Company.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. 2000. "Socialtjänsten och klienterna". I Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red). *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur & kultur.

Statens kulturråd. DNR 662/99-43, DNR 699/97-43:129C (otryckt källa).

Stinchcombe, Arthur. 1986. *Stratification and Organization. Studies in Rationality and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stinchcombe, Arthur. 1987. "Social Structure and Organizations". I March, James D. *Handbook of Organizations vol 1*. New York: Garland.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet. 1998. "Grounded Theory Methodology". I Denzin, Norman K & Lincoln, Yvonna S (red). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

Sundkvist, Maria. 1994. *De vanartade barnen. Möten mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903–1925*. Uppsala: Hjelm.

Sunesson, Sune. 1991. "Cooptation and Counterculture. The Ambiguous Strategies of the Organizations of the Oppressed". I Albrecht, Gunter & Otto, Hans-Uwe (red). *Social Prevention and the Social Sciences*. Berlin: Walter de Gruyter.

Sunesson, Sune, Blomberg, Staffan, Edebalk, Per-Gunnar, Magnusson, Jan, Meeuwisse, Anna, Petersson, Jan, Salonen, Tapio. 1998. The Flight From Universalism. *European Journal of Social Work*, vol 1, nr 1 s 19–29.

Svedberg, Lars. 1999. "A Scandinavian Voluntary Tradition in Transformation. The Case of Sweden". I Amnå, Erik, Lundström, Tommy & Svedberg, Lars. *Three Essays on Volunteerism and Voluntary Organizations*. Working Report Series 10. Stockholm: Ersta Sköndal University College.

Svenska akademien. 1986. *Svenska akademins ordlista över svenska språket*. Stockholm: Norstedts förlag.

Svenska Dagbladet 950120 s 20.

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt. 1996. *Kvalitativa studier i teroi och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Swärd, Hans. 1998. *Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?* Lund: Studentlitteratur.

Swärd, Hans. 2000. Utvecklingen av den svenska hemlösheten under 1990 talet. I SOU 2000:37 *Välfärdens förutsättningar. Arbetsmarknad, demografi och segregation*. Stockholm: Fritzes.

Swärd, Hans. 2001. Porträtterad nöd. Berättelser om hemlösa. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2001, vol 8 1–2 s 54–76.

Swithinbank, Tessa. 2001. *Coming Up From the Streets. The Story of The Big Issue*. London: Earthscan.

Sällskapet för öm och sedlig modersvård. Revisionsberättelse 1855. Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek (otryckt källa).

Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Valförenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.

SOU 1999:121. *Avkorporativisering och lobbyism*. Demokratiutredningens forskarvolym 13.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället*. Stockholm: Fritzes.

Spector, Malcolm & Kitsuse, John I. 1977. *Constructing Social Problems*. Menlo Park: Cummings Publishing Company.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. 2000. "Socialtjänsten och klienterna". I Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red). *Socialt arbete. En grundbok*. Stockholm: Natur & kultur.

Statens kulturråd. DNR 662/99-43, DNR 699/97-43:129C (otryckt källa).

Stinchcombe, Arthur. 1986. *Stratification and Organization. Studies in Rationality and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stinchcombe, Arthur. 1987. "Social Structure and Organizations". I March, James D. *Handbook of Organizations vol 1*. New York: Garland.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet. 1998. "Grounded Theory Methodology". I Denzin, Norman K & Lincoln, Yvonna S (red). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

Sundkvist, Maria. 1994. *De vanartade barnen. Möten mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903–1925*. Uppsala: Hjelm.

Sunesson, Sune. 1991. "Cooptation and Counterculture. The Ambiguous Strategies of the Organizations of the Oppressed". I Albrecht, Gunter & Otto, Hans-Uwe (red). *Social Prevention and the Social Sciences*. Berlin: Walter de Gruyter.

Sunesson, Sune, Blomberg, Staffan, Edebalk, Per-Gunnar, Magnusson, Jan, Meeuwisse, Anna, Petersson, Jan, Salonen, Tapio. 1998. The Flight From Universalism. *European Journal of Social Work*, vol 1, nr 1 s 19–29.

Svedberg, Lars. 1999. "A Scandinavian Voluntary Tradition in Transformation. The Case of Sweden". I Amnå, Erik, Lundström, Tommy & Svedberg, Lars. *Three Essays on Volunteerism and Voluntary Organizations*. Working Report Series 10. Stockholm: Ersta Sköndal University College.

Svenska akademien. 1986. *Svenska akademins ordlista över svenska språket*. Stockholm: Norstedts förlag.

Svenska Dagbladet 950120 s 20.

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt. 1996. *Kvalitativa studier i teroi och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Swärd, Hans. 1998. *Hemlöshet. Fattigdomsbevis eller välfärdsdilemma?* Lund: Studentlitteratur.

Swärd, Hans. 2000. Utvecklingen av den svenska hemlösheten under 1990 talet. I SOU 2000:37 *Välfärdens förutsättningar. Arbetsmarknad, demografi och segregation*. Stockholm: Fritzes.

Swärd, Hans. 2001. Porträtterad nöd. Berättelser om hemlösa. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2001, vol 8 1–2 s 54–76.

Swithinbank, Tessa. 2001. *Coming Up From the Streets. The Story of The Big Issue*. London: Earthscan.

Sällskapet för öm och sedlig modersvård. Revisionsberättelse 1855. Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek (otryckt källa).

Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Valförenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.

- Thörn, Kerstin. 1995. "Föreningen för välgörenhetens ordnande och bostadsfrågan". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Välgörenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.
- Thörn, Kerstin. 1997. *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*. Idéhistoriska skrifter 20. Umeå: Institutionen för idéhistoria.
- Tilly, Charles. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Trydegård, Gun-Britt. 2001. "Välfärdstjänster till salu. Privatiseringar och Alternativa driftsformer under 1990-talet". I SOU 2001:52 *Välfärdstjänster i omvandling*. Stockholm: Fritzes.
- Walan, Bror. 1969. "De utomkyrkliga väckelserörelserna under senare hälften av 1800-talet". I Pontopiddan Thyssen, A (red). *Väckelse och kyrka i nordiskt perspektiv. Nordiska studier över brytningarna mellan kyrklig ordning och religiös folkrörelse under 1800-talet*. Köpenhamn: Gad.
- Van Maanen, John. (red). 1979. *Qualitative Methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Warren, Roland L, Rose, Stephen M & Bergunder, Anne F. 1974. *The Structure of Urban Reform*. Lexington: Lexington Books.
- Weick, Karl E. 1977. "Re-punctuating the Problem". I Goodman, Paul & Pennings, Johannes (red). *New Perspectives on Organizational Effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Weiner, Gena. 1995. *De räddade barnen: om fattiga barn, mödrar och fäder och deras möte med filantropin i Hagalund 1900–1940*. Uppsala: Hjelm.
- Wennerberg, Ulf. 1978. "Lekmannastyrelserna: gisslan eller argusöga?" I Tarschys, Daniel (red). *Vem håller i rodret?* Stockholm: Liber.
- Wijkström, Filip. 1998. *Different Faces of Civil Society*. Stockholm: Handelshögskolan.
- Williams, Fiona. 1989. *Social Policy. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Wolcott, Harry F. 1992. "Posturing in Qualitative Inquiry". I LeCompte, Margaret, Millroy, Wendy & Preissle, Judith. *The Handbook of Qualitative Research in Education*. San Diego: Academic Press.
- Woodward, Joan. 1965. *Industriell Organisation*. Stockholm: Prisma.
- Östberg, Franceska. 1998. Den nya frivilligheten. I *Nordisk Socialt Arbeid*, vol 18, nr 1 s 2–9.

Webblänkar

- www.esf.se/esf/mal31995.html. *Europeiska socialfondens sverigekontor*.
- www2.stockholm.se/politik/dokument/01/kslista/010221/d00-0653.htm *Kommunfullmäktige, Stockholms stad*.
- www.koopi.se. *Kooperativa institutet*.
- www.sot.stockholm.se. Tiggeriet år 2000– fakta och insatser. *Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad*.
- www.sot.stockholm.se/utomorganisationer/riktlinjer.htm. *Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad*.
- www.street-papers.org. *International Network of Street Papers (INSP)*.
- www.tsr.se. Svensk tidningsstatistik.

- Thörn, Kerstin. 1995. "Föreningen för välgörenhetens ordnande och bostadsfrågan". I Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tine (red). *På tröskeln till välfärden. Välgörenhetsreformer och arenor i Norden 1800–1930*. Stockholm: Carlssons.
- Thörn, Kerstin. 1997. *En bostad för hemmet. Idéhistoriska studier i bostadsfrågan 1889–1929*. Idéhistoriska skrifter 20. Umeå: Institutionen för idéhistoria.
- Tilly, Charles. 1998. *Durable Inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Trydegård, Gun-Britt. 2001. "Välfärdstjänster till salu. Privatiseringar och Alternativa driftsformer under 1990-talet". I SOU 2001:52 *Välfärdstjänster i omvandling*. Stockholm: Fritzes.
- Walan, Bror. 1969. "De utomkyrkliga väckelserörelserna under senare hälften av 1800-talet". I Pontopiddan Thyssen, A (red). *Väckelse och kyrka i nordiskt perspektiv. Nordiska studier över brytningarna mellan kyrklig ordning och religiös folkrörelse under 1800-talet*. Köpenhamn: Gad.
- Van Maanen, John. (red). 1979. *Qualitative Methodology*. Beverly Hills: Sage.
- Warren, Roland L, Rose, Stephen M & Bergunder, Anne F. 1974. *The Structure of Urban Reform*. Lexington: Lexington Books.
- Weick, Karl E. 1977. "Re-punctuating the Problem". I Goodman, Paul & Pennings, Johannes (red). *New Perspectives on Organizational Effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Weiner, Gena. 1995. *De räddade barnen: om fattiga barn, mödrar och fäder och deras möte med filantropin i Hagalund 1900–1940*. Uppsala: Hjelm.
- Wennerberg, Ulf. 1978. "Lekmannastyrelserna: gisslan eller argusöga?" I Tarschys, Daniel (red). *Vem håller i rodret?* Stockholm: Liber.
- Wijkström, Filip. 1998. *Different Faces of Civil Society*. Stockholm: Handelshögskolan.
- Williams, Fiona. 1989. *Social Policy. A Critical Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Wolcott, Harry F. 1992. "Posturing in Qualitative Inquiry". I LeCompte, Margaret, Millroy, Wendy & Preissle, Judith. *The Handbook of Qualitative Research in Education*. San Diego: Academic Press.
- Woodward, Joan. 1965. *Industriell Organisation*. Stockholm: Prisma.
- Östberg, Franceska. 1998. Den nya frivilligheten. I *Nordisk Socialt Arbeid*, vol 18, nr 1 s 2–9.

Webblänkar

- www.esf.se/esf/mal31995.html. *Europeiska socialfondens sverigekontor*.
- www2.stockholm.se/politik/dokument/01/kslista/010221/d00-0653.htm *Kommunfullmäktige, Stockholms stad*.
- www.koopi.se. *Kooperativa institutet*.
- www.sot.stockholm.se. Tiggeriet år 2000– fakta och insatser. *Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad*.
- www.sot.stockholm.se/utomorganisationer/riktlinjer.htm. *Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad*.
- www.street-papers.org. *International Network of Street Papers (INSP)*.
- www.tsr.se. Svensk tidningsstatistik.

SUMMARY

New organizations emerge in times of social change. Their survival depends on their ability to mobilize resources in an environment defined by an old order, and thus they must adapt to it. Since new organizations learn how to adapt by mimicking already successful organizations, their structure tend to become increasingly similar to the structure of those organizations.

This thesis tells the story of the emergence of *Situation Sthlm*, a Swedish street paper that was started in 1995. It was a part of a global movement of street papers and represented an organizational type that had been unknown in Swedish society so far. Its uniqueness was based on the fact that the paper was sold on the street by homeless vendors, and on the combination of newspaper production and sales with social work.

There are two models for the organisation of street papers, the business model and the charity model. A street paper based on the former model strives to make a general interest paper and concentrates on sales. Profits are used to run social programs for the vendors. A street paper based on the latter model concentrates on social work and representing homeless people in public opinion and debate. In practice, elements of both models are usually found in the actual street paper organization. Street papers usually hold on to help-to-selfhelp ideology, a perspective on social work that is rooted in the philanthropic organizations that were started in the 19th century, and nowadays, also influenced by empowerment ideas similar to those that was first put forward by the settlement movement at the turn of the 20th century and, later, by the civil rights movement.

In the beginning, *Situation Sthlm* tried to mimic the successful British business model street paper *The Big Issue*. But the ambition to cater to the needs of Stockholm's homeless, and the need to mobilize local resources soon forced the organization to change in order to fit in with already established local organizations.

The study of *Situation Sthlm* deals with three questions that relates to organizational mimicry as a mechanism of social change. Question 1 and 2 relate to the street paper as an organizational type while question 3 relates to the conditions of resource mobilization that is set by the organization's resource dependence and the neocorporative structure of the local organizational field.

SUMMARY

New organizations emerge in times of social change. Their survival depends on their ability to mobilize resources in an environment defined by an old order, and thus they must adapt to it. Since new organizations learn how to adapt by mimicking already successful organizations, their structure tend to become increasingly similar to the structure of those organizations.

This thesis tells the story of the emergence of *Situation Sthlm*, a Swedish street paper that was started in 1995. It was a part of a global movement of street papers and represented an organizational type that had been unknown in Swedish society so far. Its uniqueness was based on the fact that the paper was sold on the street by homeless vendors, and on the combination of newspaper production and sales with social work.

There are two models for the organisation of street papers, the business model and the charity model. A street paper based on the former model strives to make a general interest paper and concentrates on sales. Profits are used to run social programs for the vendors. A street paper based on the latter model concentrates on social work and representing homeless people in public opinion and debate. In practice, elements of both models are usually found in the actual street paper organization. Street papers usually hold on to help-to-selfhelp ideology, a perspective on social work that is rooted in the philanthropic organizations that were started in the 19th century, and nowadays, also influenced by empowerment ideas similar to those that was first put forward by the settlement movement at the turn of the 20th century and, later, by the civil rights movement.

In the beginning, *Situation Sthlm* tried to mimic the successful British business model street paper *The Big Issue*. But the ambition to cater to the needs of Stockholm's homeless, and the need to mobilize local resources soon forced the organization to change in order to fit in with already established local organizations.

The study of *Situation Sthlm* deals with three questions that relates to organizational mimicry as a mechanism of social change. Question 1 and 2 relate to the street paper as an organizational type while question 3 relates to the conditions of resource mobilization that is set by the organization's resource dependence and the neocorporative structure of the local organizational field.

1. What kind of material has been published in the paper, to what extent does it reflect a business model, and to what extent does it reflect a charity model?
2. What ideas and what practice can be found in *Situation Sthlm's* social work, and how does it correspond to the street paper ideology's help-to-selfhelp principle?
3. How did *Situation Sthlm* mobilize resources, how did it develop and change, and how can this process be theoretically explained?

According to Stinchcombe (1986), new organizations emerge because structural arrangements in society have made it possible to engage in certain activities. Since new organizations adapt to current resource structures they tend to be different than organizations that were started under other social circumstances. A mass of similar new organizations tends to emerge during a structurally favourable period.

The emergence is also conditioned by the availability of a social space that is recognized by a lack of organizational activity (Papakostas 1995). Just like the organizational structure, these spaces are historically defined, linked to social change and provide a foothold for new organizations.

Situation Sthlm was started at a time when the Swedish public sector was influenced by "NPM", new public management philosophy. The demand for non-public welfare providers seemed to open up a space for new organizations. It proved, however, to be a space conditioned by a neocorporative model of co-operation between the public and the voluntary sector.

In my thesis, conditions of change are theoretically seen as in the perspective given by Smelser's (1968) criteria for theories of social change. Such a theory must account for the structural conditions of change, the social forces that set it in motion, what the necessary resources are, and the conditions of social control pertaining to the process in question.

In trying to assemble such a theory of change, the thesis attempts to synthesize a number of theoretical perspectives and concepts. These include the *resource dependence* perspective put forward by Pfeffer & Salancik (1978), the theories of *neocorporative organizational fields* in the Swedish political system as discussed by, for instance, Heckscher (1951) and Rothstein (1992), DiMaggio and Powell's (1983) concept of *institutional isomorphism* as well as Tilly's (1998) concept of *emulation* and the distinction between *autonomous* and *relational* resources. The thesis also borrows some

1. What kind of material has been published in the paper, to what extent does it reflect a business model, and to what extent does it reflect a charity model?
2. What ideas and what practice can be found in *Situation Sthlm's* social work, and how does it correspond to the street paper ideology's help-to-selfhelp principle?
3. How did *Situation Sthlm* mobilize resources, how did it develop and change, and how can this process be theoretically explained?

According to Stinchcombe (1986), new organizations emerge because structural arrangements in society have made it possible to engage in certain activities. Since new organizations adapt to current resource structures they tend to be different than organizations that were started under other social circumstances. A mass of similar new organizations tends to emerge during a structurally favourable period.

The emergence is also conditioned by the availability of a social space that is recognized by a lack of organizational activity (Papakostas 1995). Just like the organizational structure, these spaces are historically defined, linked to social change and provide a foothold for new organizations.

Situation Sthlm was started at a time when the Swedish public sector was influenced by "NPM", new public management philosophy. The demand for non-public welfare providers seemed to open up a space for new organizations. It proved, however, to be a space conditioned by a neocorporative model of co-operation between the public and the voluntary sector.

In my thesis, conditions of change are theoretically seen as in the perspective given by Smelser's (1968) criteria for theories of social change. Such a theory must account for the structural conditions of change, the social forces that set it in motion, what the necessary resources are, and the conditions of social control pertaining to the process in question.

In trying to assemble such a theory of change, the thesis attempts to synthesize a number of theoretical perspectives and concepts. These include the *resource dependence* perspective put forward by Pfeffer & Salancik (1978), the theories of *neocorporative organizational fields* in the Swedish political system as discussed by, for instance, Heckscher (1951) and Rothstein (1992), DiMaggio and Powell's (1983) concept of *institutional isomorphism* as well as Tilly's (1998) concept of *emulation* and the distinction between *autonomous* and *relational* resources. The thesis also borrows some

ideas from Weick (1977) to construct a number of *metaphorical forms* in a discussion of the adaptive pattern that was found in the initial stages of *Situation Sthlm's* development.

The empirical chapters of the thesis present data from three areas of *Situation Sthlm's* operations: The publication, the social work, and the organizational development. The data were collected between 1999-2002 through complementary use of interviews, observations and unobtrusive methods, and covers the period between 1995-2000.

The study shows that only a very limited part of the publication dealt with issues of homelessness. Still, the editorial profile showed a particular interest in social issues. The images of homeless people did not differ from society's general stereotypes. However, at the end of the period under study *Situation Sthlm* reorganized its editorial department. More space was then assigned to issues of homelessness, although it was never a question about political campaigning. Based on the publication, *Situation Sthlm* took a middle path between the business model and the charity model thus adapting the original organizational model to the local circumstances.

The study of the social work practice of the street paper operation showed that it basically consisted of *ad-hoc* and case advocacy activities. The inclusion in a working environment was seen as the main method in rehabilitating the vendors. The ideas and practices of the social workers appeared to differ depending on their individual background and experience, and included elements of paternalism as well as gender stereotypes. The social workers also had an ambivalent attitude towards drug abuse among the vendors. The suspension of vendors that were accused of misbehaving was also an important part of the everyday interaction between social workers and vendors. Both in ideas and in practice the social work thus mixed an empowerment perspective's idea of solidarity with vendors with the paternalistic perspective often found in philanthropic charities as well as public social work agencies.

The study of the organizational development investigated the process of organizational change by looking at resource mobilization and different forms of adaptation. The data called for a distinction between the period directly after the foundation of *Situation Sthlm* and the kind of adaptation that followed later. At first *Situation Sthlm* managed its resource dependence by developing a number of adaptive forms that can be metaphorically expressed as octopoidness, gluttony, monstrosity, credulity, and hypocrisy. The original organizational model did not fit with the structures of the

ideas from Weick (1977) to construct a number of *metaphorical forms* in a discussion of the adaptive pattern that was found in the initial stages of *Situation Sthlm's* development.

The empirical chapters of the thesis present data from three areas of *Situation Sthlm's* operations: The publication, the social work, and the organizational development. The data were collected between 1999-2002 through complementary use of interviews, observations and unobtrusive methods, and covers the period between 1995-2000.

The study shows that only a very limited part of the publication dealt with issues of homelessness. Still, the editorial profile showed a particular interest in social issues. The images of homeless people did not differ from society's general stereotypes. However, at the end of the period under study *Situation Sthlm* reorganized its editorial department. More space was then assigned to issues of homelessness, although it was never a question about political campaigning. Based on the publication, *Situation Sthlm* took a middle path between the business model and the charity model thus adapting the original organizational model to the local circumstances.

The study of the social work practice of the street paper operation showed that it basically consisted of *ad-hoc* and case advocacy activities. The inclusion in a working environment was seen as the main method in rehabilitating the vendors. The ideas and practices of the social workers appeared to differ depending on their individual background and experience, and included elements of paternalism as well as gender stereotypes. The social workers also had an ambivalent attitude towards drug abuse among the vendors. The suspension of vendors that were accused of misbehaving was also an important part of the everyday interaction between social workers and vendors. Both in ideas and in practice the social work thus mixed an empowerment perspective's idea of solidarity with vendors with the paternalistic perspective often found in philanthropic charities as well as public social work agencies.

The study of the organizational development investigated the process of organizational change by looking at resource mobilization and different forms of adaptation. The data called for a distinction between the period directly after the foundation of *Situation Sthlm* and the kind of adaptation that followed later. At first *Situation Sthlm* managed its resource dependence by developing a number of adaptive forms that can be metaphorically expressed as octopoidness, gluttony, monstrosity, credulity, and hypocrisy. The original organizational model did not fit with the structures of the

local field and the organization used these forms to survive in a larger environment while trying to find out what was needed to enter the local field. Looking for public funding, *Situation Sthlm* started to emulate successful organizations in the field in order to develop a limited but necessary similarity, downplaying its business side and displaying its charity side.

At the end of the period of study *Situation Sthlm* had managed to advance to be one of the most important non-public organizations working with homeless people in Stockholm. During the five years that had passed since the organization first entered the scene it had made the necessary adaptations to the neocorporative local resource structure, developed a dependency on public funding and had been integrated in the local government's homelessness policy.

The story about a new and exciting organization that, after a promising start, was forced into a process of change, making its fresh forms and ideas increasingly conventional is easily set in a moral discourse. The adaptation of the original and different organizational form and ideology of a street paper to the local neocorporative conditions can be perceived as a defeat. This normative conclusion is not supported by the thesis. On the contrary, it demonstrates that *Situation Sthlm* was successful in preserving its core activities as a street paper while, at the same time, gaining the neocorporative advantages.

It is within this dynamic of social change that *Situation Sthlm* has developed an institutional isomorphism with the old organizations in the local field. The novel street paper organization emulated from *The Big Issue* was mixed with local structures, expectations and traditions, clashing with each other in its operations and ideology. To survive *Situation Sthlm* had to become both new and old.

local field and the organization used these forms to survive in a larger environment while trying to find out what was needed to enter the local field. Looking for public funding, *Situation Sthlm* started to emulate successful organizations in the field in order to develop a limited but necessary similarity, downplaying its business side and displaying its charity side.

At the end of the period of study *Situation Sthlm* had managed to advance to be one of the most important non-public organizations working with homeless people in Stockholm. During the five years that had passed since the organization first entered the scene it had made the necessary adaptations to the neocorporative local resource structure, developed a dependency on public funding and had been integrated in the local government's homelessness policy.

The story about a new and exciting organization that, after a promising start, was forced into a process of change, making its fresh forms and ideas increasingly conventional is easily set in a moral discourse. The adaptation of the original and different organizational form and ideology of a street paper to the local neocorporative conditions can be perceived as a defeat. This normative conclusion is not supported by the thesis. On the contrary, it demonstrates that *Situation Sthlm* was successful in preserving its core activities as a street paper while, at the same time, gaining the neocorporative advantages.

It is within this dynamic of social change that *Situation Sthlm* has developed an institutional isomorphism with the old organizations in the local field. The novel street paper organization emulated from *The Big Issue* was mixed with local structures, expectations and traditions, clashing with each other in its operations and ideology. To survive *Situation Sthlm* had to become both new and old.

Lund Dissertations in Social Work

1. Svensson, Kerstin (2001) *I stället för fängelse. En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
2. Jönsson, Håkan (2001) *Det moderna åldrandet. Pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941-1955*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
3. Haberman, Ulla (2001) *En postmoderne helgen? – om motiver til frivillighed*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
4. Jarhag, Sven (2001) *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
5. Tops, Dolf (2001) *A Society With or Without Drugs? Continuity and Change in Drug Policies in Sweden and the Netherlands*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
6. Monetssino Parra, Norma (2002) *Zigenarfrågan. Intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
7. Nieminen Kristofersson, Tuija (2002) *Krisgrupper och spontant stöd. Om insatser efter branden i Göteborg 1998*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
8. Laanemets, Leili (2002) *Skapande av feminitet. Om kvinnor i missbrukarbehandling*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
9. Magnusson, Jan (2002) *Ny situation – ny organisation. Gatutidningen Situation Sthlm 1995-2000*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Lund Dissertations in Social Work

1. Svensson, Kerstin (2001) *I stället för fängelse. En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
2. Jönsson, Håkan (2001) *Det moderna åldrandet. Pensionärsorganisationernas bilder av äldre 1941-1955*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
3. Haberman, Ulla (2001) *En postmoderne helgen? – om motiver til frivillighed*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
4. Jarhag, Sven (2001) *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
5. Tops, Dolf (2001) *A Society With or Without Drugs? Continuity and Change in Drug Policies in Sweden and the Netherlands*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
6. Monetssino Parra, Norma (2002) *Zigenarfrågan. Intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
7. Nieminen Kristofersson, Tuija (2002) *Krisgrupper och spontant stöd. Om insatser efter branden i Göteborg 1998*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
8. Laanemets, Leili (2002) *Skapande av feminitet. Om kvinnor i missbrukarbehandling*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.
9. Magnusson, Jan (2002) *Ny situation – ny organisation. Gatutidningen Situation Sthlm 1995-2000*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

